IOLANDA MITROFAN CRISTIAN CIUPERCĂ

PSIHOLOGIA VIEŢII DE CUPLU

Între iluzie şi realitate

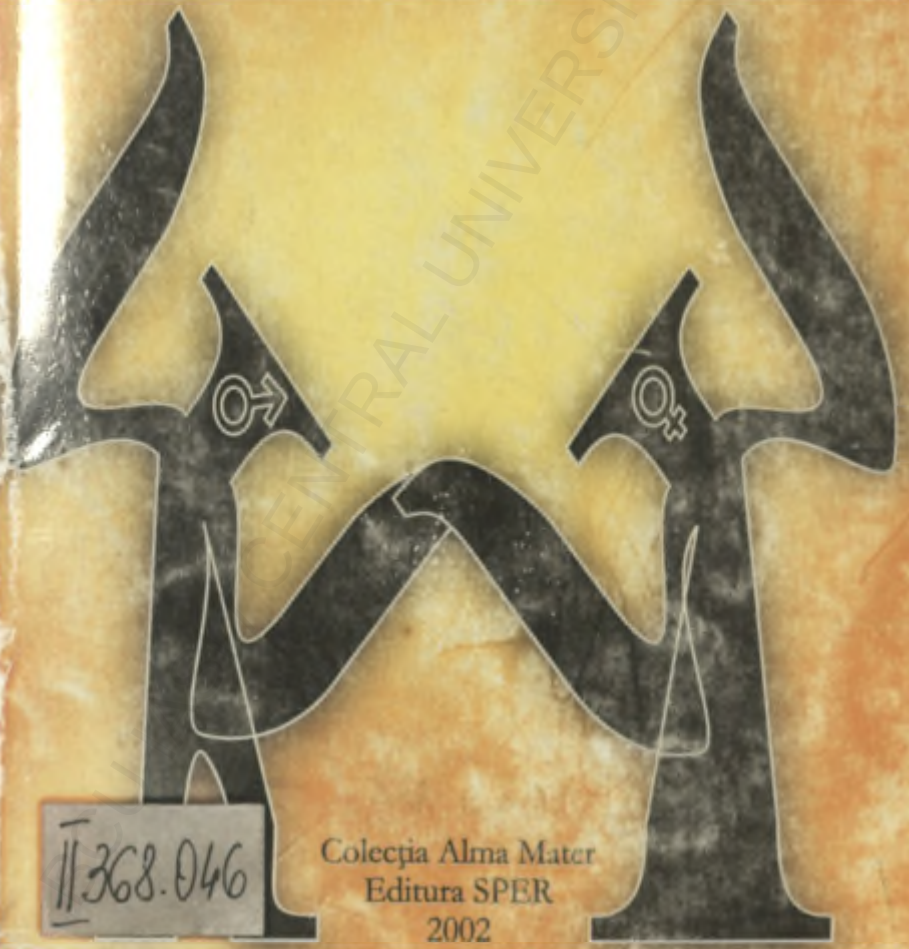

II 368.046

Colecţia Alma Mater
Editura SPER
2002

II 360096

CUPRINS

Argument 9

Capitolul I.

Relaţiile dintre sexe - laboratorul subiectiv al devenirii noastre 12

1. Cuplul - sens şi semnificaţie 12

2. Căsătoria - o experienţă de maturizare a personalităţii .. 12

Capitolul II.

Familia - încotro? Structuri şi metamorfoze contemporane. Translaţii şi alternative 27

1. „Criza familiei" - aparenţă şi realitate 27

2. Cele şapte tipuri de relaţii între sexe şi mutaţiile lor actuale 36

2.1. Promiscuitatea 37

2.2. Căsătoria în grup şi grupurile comunitare 38

2.3. Poliandria 41

2.4. Poliginia 42

2.5. Monogamia şi formele ei 44

2.5.1. Familia extinsă 44

2.5.2. Familia nucleară 46

2.5.3. Formele derivate 48

2.6. Forme alternative ale mariajului modern sau translaţia stilurilor de viaţă familială 60

2.6.1. Singurătatea 74

2.6.2. Coabitarea 77

2.6.3. Părinţi-adolescenţi 87

2.7. Experimentele „neo-familiale" şi „simulacrele" familiei actuale 99

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2.7.1. Căsătoria deschisă - între dezirabil şi posibil ... 101
2.7.2. Semicăsnicia sau falsele soluţii 103
2.7.3. Pseudocăsnicia - un simulacru uzual 106
2.7.4. „Swinging" - un parteneriat sexual tranzitor între cupluri. Avangardă sau anormalitate? 107
2.7.5. Comunităţile şi mariajele de homosexuali - permisivitate sau decadenţă 110
Capitolul III.
În căutarea explicaţiilor 117
3.1. De la identitatea sexuală la metamorfozele actuale ale sex-rolurilor 118
3.1.1. Identitatea sexuală - o constelaţie plurifactorială 120
3.1.2. „Eternul feminin - eternul masculin" sau diferenţele de roluri 125
3.2. Câteva cercetări cruciale asupra comportamentului sexual 135
3.3. Sexualitatea premaritală şi relaţiile erotice iniţiatice 144
3.4. Parteneriatul erotic - un proces complex de interdezvoltare a rolurilor 161
3.4.1. Iubirea - o întrebare cu răspuns deschis 161
3.4.2. Tipuri de iubire - tipuri de parteneri erotici 166
3.4.3. Forme de manifestare a iubirii şi tipuri de îndrăgostiţi 178
3.4.4. Modelul cultural al iubirii - prefaceri actuale 186
3.4.5. Diferenţele între femei şi bărbaţi în modul de a-şi manifesta iubirea 190
3.4.6. Dezvoltarea iubirii şi funcţiile ei 192
3.4.7. Paradoxuri, bariere şi blocaje în atracţia erotică ... 197
3.4.8. De ce şi cum se încheie un parteneriat erotic 200

3.5. Alegerea partenerului conjugal - motivaţii şi „filtre“... 202
3.5.1. Cum, de ce şi cu cine decid oamenii să se căsătorească ... 202
3.5.2. Ca să poţi alege trebuie să ştii ce doreşti ... 207
3.5.3. Stadii, criterii şi „filtre“ în alegerea partenerului .. 208
3.6. Căsătoria modernă - între imitaţie, constrângere şi autenticitate ... 219
Capitolul IV.
Metamorfozele structurii de rol în cuplul modern ... 235
4.1. Precizări conceptuale ... 235
4.2. Evoluţia structurii de gen-rol ... 242
4.3. Inegalitatea dintre sexe - teorii explicative ... 250
4.4. Socializarea diferenţiată - modalităţi şi consecinţe ... 261
4.5. Stereotipurile de gen : sursă a discriminării sexuale ... 281
4.6. Cauzele modificării structurii tradiţionale de rol conjugal ... 290
4.7. Cercetări contemporane privind dinamica structurii de rol conjugal ... 310
4.8. Dificultăţile asimilării modelului egalitar ... 318
4.9. Implicaţii psihosociale generate de schimbarea rolurilor în cuplul contemporan ... 335
Capitolul V.
Evoluţia relaţiilor dintre sexe. Estimări şi prognoze ... 359
5.1. Calitatea vieţii familiale. Estimări, predicţii şi soluţii 359
5.2. Terapia familiei patogene - între realism şi utopie ... 363
5.3. Evoluţia relaţiilor dintre sexe. Estimări şi prognoze 368
Anexe ... 379
Bibliografie ... 463

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Argument

Bazându-ne pe două perspective complementare asupra vieţii de cuplu - psihologică şi sociologică, ne propunem să vă reintroducem în peisajul mereu în schimbare al cuplului şi familiei actuale.

Dincolo de aparenţe şi ipocrizii liniştitoare vom pătrunde în "culisele psihologice" ale noilor motivaţii, aşteptări şi comportamente generate de relaţia de parteneriat erotic şi marital.

De la sublim la abject, dincolo de prejudecăţi şi standarde mediatizate, se dezvăluie universul actual al metamorfozelor rolurilor de sex, alternativele şi mutaţiile - uneori şocante - ale relaţiilor dintre bărbat şi femeie.

Dragoste, sexualitate, căsătorie deschisă şi pseudocăsătorie, coabitare şi singurătate, experimente neofamiliale, opţiuni, explicaţii şi confuzii, dilemele cuplului şi prognoze pentru evoluţia sa în lume...

O realitate incitantă dar nu mai puţin neliniştitoare, extrasă cu greu dintr-o copleşitoare iluzie cu care ne-am obişnuit să trăim. Cum, de ce şi încotro se îndreaptă relaţiile dintre sexe? Încercăm să vă oferim unele răspunsuri, dar mai ales să vă stârnim noi întrebări.

Autorii

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL I

RELAŢIILE DINTRE SEXE - LABORATORUL SUBIECTIV AL DEVENIRII NOASTRE

1. Cuplul - sens şi semnificaţie

„Masculin - feminin", „bărbat - femeie", „mascul - femelă" - iată o structură arhetipală bazată pe polaritatea principiilor, identificabilă de la planurile cele mai subtile, metafizice, ale existenţei, până la cele mai grosiere - ale biologicului primar.

Iată un cuplu de FORŢE COMPLEMENTARE tinzând către armonie, definindu-se prin interacţiune şi integrare, dar dezvoltându-se, totodată, una prin intermediul celeilalte.

Ne naştem într-o matrice bipolară - cuplul parental - substitut arhetipal al diadei divine (C.G. JUNG, 1994, p. 101), de cele mai multe ori dintr-o experienţă de comuniune unică (simultan trupească, afectivă, mentală şi spirituală) - cuplul erotic.

Continuăm marea aventură a existenţei, devenind noi înşine personalităţi polarizate masculin sau feminin, identităţi psihosexuale conştiente de sine. Ne exprimăm prin sex-roluri şi ne integrăm social sub semnul a ceea ce ne rămâne specific întreaga viaţă – apartenenţa fundamentală la unul dintre sexe.

Dimensiunea noastră psihologică este marcată profund de şansa de A FI şi de A TE REVELA în cadrul CONVIEŢUIRII ca bărbat sau ca femeie.

Există o psihologie diferențială a sexelor care ne poate lămuri asupra multora dintre comportamentele noastre de succes sau de eșec, în circumstanțe specifice ale „întâlnirii" sexelor întru refacerea unității. Ea fundamentează un domeniu atât de paradoxal - complicat în esență și simplu în aparență, adesea neglijat, eludat sau subînțeles de disciplinele pozitiviste - PSIHOSEXOLOGIA.

Obiectivul psihosexologiei este cunoașterea particularităților comportamentale ale celor două sexe în stabilirea, funcționarea și dezvoltarea relațiilor interpersonale - erotico-sexuale, interactive și de intercunoaștere. Acest domeniu își propune să explice și să evalueze, din perspectivă psihosocială, experiențele de comunicare, comuniune, coevoluție și coexistență în cadrul modelelor de viață dual (cuplul erotic și cuplul marital), precum și în cadrul familiei sau al alternativelor sale.

Psihosexologia își propune să abordeze diagnoza și terapia stărilor disfuncționale ale cuplului, din perspectiva analizei psihologice a intimității - care a suferit o progresivă degradare în lumea contemporană, precum și în contextul paradigmelor moderne ale abordării familiei (teoria sistemelor, modelele interacționist, structural și procesual, perspectiva dezvoltării sau a ciclurilor vieții, abordarea istorică, teoria conflictului și a rolurilor).

Problematica ce constituie „substanța" acestui domeniu se întemeiază pe câteva premise teoretice, fundamentate de studii și cercetări clasice și moderne, remarcabile în domeniu, ca cele aparținând lui S. FREUD, C. G. JUNG, W. REICH, J. EVOLA. Ele sunt susținute și de argumentele științifice ale psihologiei și psihosociologiei relațiilor intersexe (OLLIE POCS, J. C. COLEMAN, F. MACNAB, L. ROUSSEL etc.), de propriile noastre observații, cercetări și convingeri (I. MITROFAN, 1989, 1991, 1994), dar se

conectează fundamental la şi îşi trag seva din înţelepciunea textelor sacre aparţinând diverselor religii şi matrici spiritual-culturale, atât occidentale, cât şi orientale. Dincolo de diferenţele transculturale, dimensiunile mitică, magică, sacră şi transpersonală (metafizică) ale cuplului erotic, le regăsim constant în toată istoria spirituală a omenirii, ca pe un sens şi o cale de împlinire a fiinţei umane, de relevare a divinului din sine, de autodepăşire şi transmutare pe un plan mai înalt, în ordinea firii, de experimentare prin iubire a unificării cu Divinitatea. M. ELIADE, S. HUTIN, C. G. JUNG, I. EVOLA, I. P. CULIANU, BHAGWAN SHREE RAJNEESH, YAMI LOPAMUDRA, MANTAK CHIA, s.a.) au devoalat pentru noi multe dintre simbolurile, misterele şi semnificaţiile tezaurului de gândire magică, religioasă şi filozofică a omenirii, cu privire la erotică.

Din perspectiva psihologiei, relaţia dintre sexe (erotico-sexuală şi cognitiv-spirituală) devine chiar „laboratorul subiectiv al „prefacerii" şi maturizării personalităţii umane, alchimia experienţială, prin care fiecare principiu arhetipal - masculin şi feminin - se revelează pe sine, se desăvârşeşte cu, prin şi întru împlinirea celuilalt, ceea ce permite transcenderea din profan în sacru, apropierea de, şi comuniunea cu Dumnezeu. Aşadar, premisele pe care ne sprijinim sunt:

1. Iubirea este sensul şi „regula de aur" a întâlnirii fundamentale a sexelor, iar intercunoaşterea şi intercreaţia celor două personalităţi prin mutualitate - calea devenirii lor. Ea nu poate fi separată de sexualitate decât cu preţul alterării, devierii, regresiei sau eşuării în patologie.
2. Identitatea psihosexuală se dobândeşte prin experienţa iubirii parental-filiale, dar se confirmă şi se dezvoltă ulterior prin cea a iubirii erotice şi conjugale. Apartenenţa genetică, biologică la unul din cele două sexe, deşi determină

traiectoria socială, în mare parte, nu garantează în totalitate formarea identității psihologice de sex, adecvarea, competența și satisfacția resimțită în exercitarea sex-rolului. Socializarea, modelele educaționale și evenimentele vieții de relație în contextul cultural, economic și istoric al lumii contemporane, adesea pot perturba sau devia comportamentele de sex-rol, grevând semnificativ psihologia masculină, ca și cea feminină. Armonia interpersonală a sexelor (I. MITROFAN, 1989) poate fi astfel periclitată, în măsura în care modelele comportamentale de sex-rol se îndepărtează de matricele lor originare, de structurile arhetipale („eternul masculin", „eternul feminin", animus-anima, după C.G. JUNG).

3. Cuplul erotic devine prin iubire, comunicare și intercunoaștere o structură generativă deschisă la schimbare, autocreatoare, o unitate prin complementaritate. El angajează două forțe energetico-informaționale polare (masculin-feminin), care se intercompensează, interacționează, se revelează, se cunosc și se confirmă mutual, fuzionează, se dezvoltă și se transformă în ființe mature, autonome, libere.

4. Experiența iubirii (erotice și parentale) este simultan un experiment de maturizare a personalității, de dobândire a forței și libertății interioare, de autoîmplinire. Iubirea ne ajută să ne găsim și re-găsim pe noi înșine prin dăruire de sine și sacrificiu, și prin aceasta să ne situăm în dimensiunea transcendenței. A descoperi, trăi, „practica" și dezvolta iubirea ca mod de a fi, echivalează cu a deveni liber.

5. Experiența comunicării prin iubire determină și dezvoltă conștientizarea de sine și de altul, simultan în plan biologic, psihologic și spiritual. Ea favorizează „transmu-

taţia de creştere a fiinţei", şi prin aceasta lărgeşte sfera cunoaşterii şi creează premise pentru „trezire cognitivă" în planul supracunoaşterii, al supraconştientului.

6. În cuplu şi în familie, fiecare devine „co-cauză" şi „co-efect" în evoluţia celuilalt şi, respectiv, celorlalţi. Astfel, „laboratorul subiectiv" al familiei experimentează transformarea potenţia-lităţilor fiecăruia, fie în împlinire, armonie şi realizare de sine, fie în factori de mutilare sufletească, dizarmonie şi pierdere de sine. „Partener", „părinte" şi „fiu" sunt cele trei ipostaze care permit fiinţei umane autoconştientizarea, maturizarea şi autodezvoltarea - procesul complex al creaţiei de sine, în efortul perpetuu de transpersonalizare, de unificare cu Dumnezeu. În procesul deve-nirii şi desăvârşirii de sine, cuplul şi familia sunt „calea", „mijlocul" şi „şansa", ca matrice fundamentală a vieţii. De aceea „fractura" spirituală, morală, psihologică şi alterarea integrităţii biologice afectează chiar procesul devenirii fiinţei. În şi prin familie, omul accede şi apoi încorporează, asimilează şi participă la valorile spirituale, religioase, culturale, materiale. Aceasta îi permite, în cadrul mai larg al societăţii, să-şi activeze resursele creatoare şi să se înscrie, la rându-i, ca participant activ, conştient, „trezit", în marea creaţie universală.

7. Comunicarea erotică şi cea de tip familial reflectă şi se supun în esenţă legilor armoniei şi creaţiei „în univers", conform principiului funcţional holonomic („partea reflectă şi reproduce întregul, după cum întregul se regăseşte în parte"). Şi dacă tendinţele entropice ale ecosistemului conduc la haos prin sustragerea, ignorarea sau nerespectarea principiilor armoniei funcţionale, tot aşa degradarea şi pervertirea erotică, dizarmonia familială şi înstrăinarea

de sensul originar, inseră condiţia indivi-dual în psiho şi sociopatologie, cu reflexe directe asupra condiţiei somatice (conform viziunii holiste).

Multe din decriptările simbolice ale miturilor, credinţelor religioase şi filozofiilor orientale şi occidentale, deopotrivă, ne oferă argumente în sprijinul afirmaţiilor de mai sus.

Cuplul, în planul vieţii profane, reface simbolic „oul cosmic primordial", figurat antropomorfic prin mitul androginului (de care aminteşte PLATON în „Banchetul"), ca unitate fundamentală ce anulează contrariile. „Fie că acest mit este evocat în anumite mistrasimuri privind starea androgină a lui Adam, ori în doctrinele gnosticilor creştini, androginia este prezentată ca o stare iniţială ce trebuie redobândită. Bărbatul şi femeia aveau în forma lor primitivă, potrivit unei tradiţii, un singur trup, înzestrat cu două feţe; Dumnezeu l-a despărţit, dând fiecăruia câte un spate. De abia de acum înainte bărbatul şi femeia vor începe o existenţă diferenţiată. A spune, potrivit mitului Facerii - că Eva este scoasă din coasta lui Adam, înseamnă că întregul omenesc este nediferenţiat la origine" - precizează J. CHEVALIER şi A. GHEERBRANT în Dicţionar de Simboluri (vol. 1-A-D-, Ed. Artemis, Bucureşti 1994, pag. 98). „A deveni unul singur este ţelul vieţii omeneşti", iar dumnezeirea la care omul aspiră presupune redobândirea pierdutei androginii a lui Adam cel scindat de către Adam cel nou, cel slăvit. La această unitate se referă mai multe texte din Noul Testament (op. cit. p. 98). Descoperind în Epistolele Sfântului Pavel şi în Evanghelia după Ioan, androginia drept una dintre caracteristicile perfecţiunii spirituale, Mircea Eliade scrie: „Într-adevăr a deveni mascul şi femelă, sau a nu fi nici mascul, nici femelă, reprezintă expresiile plastice prin care limbajul se străduieşte să descrie metanoia, schimbarea, răsturnarea totală a valorilor. A fi mascul şi femelă este la fel de paradoxal ca şi faptul de a redeveni copil, de a te naşte

din nou, de a trece prin partea cea strâmtă („Mephistophales et L'androgyne", Paris, 1962, p.132). Masculinul şi femininul nu constituie decât unul din aspectele multiplicităţii de opoziţii chemate să se întrepătrundă din nou" (op. cit. p. 99).

Ideea o regăsim în religiile greacă, egipteană, iraniană, nordice, chineze şi indiene. Întâlnirea magică a sexelor transpare în dualităţile cosmice: soare-lună, zi-noapte, lumină-întuneric, cer-pământ, foc-apă, căldură-frig, în perspectiva alchimică - sulf-mercur, în principiile polare ale filozofiei chineze - Yin-Yang, sau în cele ale spiritualităţii indiene tantrice - Shiva-Shakti - corespondenţi divini ai cuplului sexual. Zeul Shiva este simbolul puterii transcedentale, cunoscător şi revelator al secretelor sexuale. Partenera sa, zeiţa Shakti exprimă energia înţelepciunii intuitive, cea care se lasă iniţiată, principiu receptiv-pasiv şi totodată matriceal-creator, dar şi cea care iniţiază deopotrivă.

„Zeiţa sălăşluieşte în toate femeile, iar Stăpânul Suprem în toţi bărbaţii" (JVALAVALI VAJRAMALA - apud N. DOUGLAS şi PENNY SLINGER, 1994, p.217). Principiile polare sunt reunite prin iubirea sexuală, prefigurând aceeaşi „fiinţă dublă" - androginul, având simultan atributele ambelor sexe dar transgresându-le. Identificăm aceeaşi simbolistică în mitologia japoneză prin dualitatea masculin-feminin - „izanagiizanani", amalgamate la origini în oul haosului.

„Acest androgin ritual reprezintă, aşa cum subliniază M. Eliade, totalitatea forţelor magico-religioase solidare ale celor două sexe... Potrivit viziunii eshatologice a mântuirii, fiinţa îşi recuperează o plenitudine, în care separarea sexelor se anulează. Iată ce evocă taina căsătoriei în nenumărate texte tradiţionale... Cu toate acestea, credinţa universal afirmată în unitatea originală pe care omul o recapătă post-mortem, este însoţită, de asemenea, în majoritatea sistemelor cosmogonice, de necesitatea imperioasă de

a diferenţia total sexele în lumea noastră. Pentru că - şi aici credinţele străvechi se întâlnesc cu cele mai actuale descoperiri ale biologiei, fiinţa umană nu se naşte niciodată complet polarizată din punct de vedere sexual" (J. CHEVALIER, A. GHEERBRANT, op. cit. p.98).

Studiile psihanalitice ale lui S. FREUD, bazate pe o bogată cazuistică psihopatologică, vin să confirme primatul bisexualităţii psihice în fazele primare ale dezvoltării personalităţii. Diferenţierea bărbat-femeie se produce net abia la pubertate, deşi „firește, predispoziţiile masculine şi feminine sunt bine cunoscute încă din anii copilăriei; dezvoltarea inhibiţiilor sexualităţii (pudoare, greaţă, milă, ş.a.m.d.) are loc la fetiţă mai de timpuriu şi întâlneşte mai puţină rezistenţă decât la băieţi" (S. FREUD,1994, p.139), dar activitatea autoerotică a zonelor erogene, ca primă formă de manifestare a sexualităţii, este aceeaşi la ambele sexe şi datorită acestei coincidenţe, „posibilitatea unei deosebiri între sexe, aşa cum apare ea după pubertate, este redusă în copilărie".

„Ţinând seama de manifestările sexuale autoerotice şi masturbatorii, conchide FREUD - s-ar putea stabili principiul că sexualitatea fetiţei are un caracter integral masculin, iar dacă am şti să dăm noţiunilor «masculin» şi «feminin» un conţinut mai determinat, principiul formulat mai sus s-ar lăsa înlocuit de afirmaţia că libidoul ar fi de regulă şi în mod logic de natură masculină, fie că apare la bărbat, fie la femeie şi făcând abstracţie de obiectul său, indiferent de faptul că este vorba de un bărbat sau de o femeie". (op. cit. p.139).

FREUD acordă o importanţă decisivă bisexualităţii originare, fără de care, consideră el, „cu greu am putea înţelege cu adevărat manifestările sexuale la bărbat şi femeie" (idem, op. cit. p.140).

Din nefericire, înţelegerea parţială a mecanismelor dezvoltării psihosexuale şi corelaţia lor cu psihologia sexelor, cu relaţiile

atât de imprevizibile şi dramatice dintre sexe (acoperind un registru de înaltă tensiune, de la sublim la abject, de la divin la ridicol, caricatural şi vulgar) - nu a reuşit să ofere încă explicaţii profunde şi valide fenomenelor interacţionale dintre sexe, nefericirii mereu crescânde a cuplurilor şi familiilor.

Într-o carte de excepţie („Metafizica sexului", 1958), IULIUS EVOLA, despre care FAUSTO ANTONINI afirma în Eseul introductiv (v. traducerea românească în Edit. Humanitas, 1994) că „a prins în cleştii cercetării dialectice şi ai adevărului, noduli dureroşi ai unei omeniri în descompunere" (p. 21) - revelează sensul autentic al întâlnirii sexelor - cel metafizic care justifică indisociabilitatea spiritualităţii, sentimentelor şi sexualităţii.

„Sexul este cea mai mare forţă magică a naturii, în el acţionează un impuls care prefigurează misterul Unului, chiar dacă aproape totul, în relaţiile dintre bărbat şi femeie, se degradează în îmbrăţişări animalice, se descompune şi se risipeşte în sentimentalisme fade sau în regimul domesticit al legăturilor socialmente autorizate... Şi totuşi, dacă în existenţa obişnuită se manifestă involuntar un reflex al unei transcendente trăite, asta se întâmplă prin sex... Pentru omenirea comună doar sexul procură, fie şi doar în extazul, în mirajul sau în trauma obscură de o clipă, deschideri dincolo de condiţionările existenţei pur individuale. Acesta e adevăratul fundament al însemnătăţii, necegalată de nici un alt impuls pe care dragostea şi sexul au avut-o şi o vor avea întotdeauna în viaţa umană" (J.EVOLA, op. cit. p. 409).

Şi totuşi „toţi exaltă astăzi viaţa, dar continuă să exalte şi ceea ce distruge viaţa, şi anume, sciziunea schizofrenică dintre sex şi sentiment, dintre dragostea sacră şi dragostea profană, dintre puterea orgasmului cosmic şi puterea orgasmului divin", precizează, nu fără amărăciune, FAUSTO ANTONINI (op. cit. p. 22). Psihoterapeutul existenţialist american Rollo MAY, susţinea ideea

că adevărata represiune în Occident nu e represiunea sexului, ci reprimarea unității dintre sex și sentiment, la care ANTONINI adaugă: „dintre sex, sentiment și iubire sacră". „Orgia sexului la care asistăm astăzi, filmele sexy, pornografia invadatoare, sex-shopurile, ș.a.m.d., reprezintă încă o acțiune a reprimării, fiindcă atâta timp cât sexul e vulgarizat, fiziologizat, terfelit, debarasat de orice obligație și evaziironico-sarcastic, sexul nu mai e spirit, nu e aventură, nu e noutate, nu e creație, nu e dăruire, nu e descoperire, nu e tremur și cutremur" (idem, op. cit. p. 21).

Destinul individual, ca și cel familial sunt strâns împletite cu traiectoria socialului și cu cea a valorilor cultural-spirituale. Imaginea, adesea alterată până la grotesc și absurd, pe care ne-o oferă unele dintre simulacrele familiei contemporane sau noile tipuri de relații intersexe, suscită întrebări, explicații, prognoze.

Cercetătorii familiei și ai comportamentului sexual se lasă tot mai tentați de evaluarea „pulsului" interacțional familial sau diadic, operând cu metodologia psihodiagnostică a cercetării psihosociale (scale de auto și interapreciere, chestionare de opinie, anchete sociale, rapoarte, studii prognostice etc.). Și totul se rezumă la statistici, prognoze, adesea neliniștitoare, reevaluări și reinterpretări, clasificări și grupări, tipologii și modele evaluative, uneori chiar și explicative. Dintr-o altă perspectivă (clinică, psihopatologică și psihoterapeutică), studiile de caz vin să infirme sau să confirme supoziții și aserții psihosociale, reformulând probleme și căutând explicații mai nuanțate.

Așa încât, relația sexelor, căsătoria și familia sunt astăzi cuprinse în analize statistice și observații empirice, oferindu-ne un tablou pe cât de diversificat, pe atât de confuz și greu previzibil în evoluția sa. Și nu întâmplător, în 1989, un psihosociolog francez - Louis ROUSSEL ne propune o carte cu titlul „La famille incertaine".

Mișcarea generoasă a terapiilor de familie și multiplicarea

strategiilor de asistenţă şi consiliere premaritală, maritală sau de mediere a violenţei familiale, încearcă să ofere totuşi răspunsuri, posibilităţi, speranţe...

2. Căsătoria - o experienţă de maturizare a personalităţii

De ce studiem căsătoria şi familia? Cum le definim? Răspunsul la aceste întrebări ne este necesar pentru a înţelege mai clar relaţiile dintre sexe, pornind de la adevărul că, pentru majoritatea dintre noi, cea mai mare parte a vieţii se desfăşoară în cadrul unei structuri familiale sau de model familial, recunoscute sau nu instituţional, sub numele de căsătorie.

Dacă am încerca să definim familia, am fi probabil influenţaţi de tipul de structură familială în care am trăit sau trăim. Tot aşa, definirea căsătoriei ar fi reflexul propriilor noastre stereotipii socio-culturale, dobândite prin educaţie sau al explicaţiilor personale, la rândul lor influenţate de atitudini şi norme sociale.

Relaţiile dintre un bărbat şi o femeie, în cadrul şi în afara căsătoriei, ca şi relaţiile dintre părinţi şi copii sunt însă mult mai complexe decât le-ar putea reda orice definiţie. Într-adevăr este posibil să fi traversat fiecare dintre noi, variate tipuri ale relaţiei bărbat-femeie. Putem fi căsătoriţi, divorţaţi, văduvi, celibatari, putem trăi „împreună cu cineva", pe „lângă cineva" sau „printre relaţiile cuiva". Este posibil să ne fi confruntat cu diverse probleme în viaţa de familie, să avem o anumită experienţă personală. Ea ne determină anumite percepţii asupra căsătoriei şi familiei, influenţate tocmai de trăirile unice pe care le-am avut în relaţiile intime, în relaţiile cu părinţii sau cu proprii noştri copii. Ea face ca fiecare să avem explicaţii unice faţă de partenerul ales, faţă de căsătorie şi faţă de familie. Cu toate acestea, studiul căsătoriei şi

familiei este necesar, având în vedere identificarea întrebărilor şi problemelor comune pe care şi le pun şi cu care se confruntă majoritatea oamenilor:

- cum să-mi găsesc un partener(ă)?
- mă voi căsători şi cu cine?
- as putea fi fericit cu el (ea)?
- de ce nu suntem fericiţi în familie?
- de ce viaţa noastră sexuală este nesatisfăcătoare?
- de ce copiii noştri nu sunt fericiţi, realizaţi sau au eşuat?
- de ce nu putem comunica în familie?
- să divorţez şi de ce ? Cum voi face faţă divorţului? Ce va urma apoi?
- să mă recăsătoresc şi de ce?
- ce schimbări se vor produce în familia mea când voi fi vârstnic?
- de la conflict - la violenţă familială? De ce?
- comportamentul meu sexual mă face nefericit. De ce? şi lista „de ce?" - urilor ar putea continua...

Dar să examinăm câteva definiţii:

Ce este căsătoria? Toate definiţiile avansate de autori au în comun câteva elemente-cheie: oamenii, relaţiile sociale şi sexuale, reglementarea şi sancţionarea socială a relaţiilor dintre sexe.

De exemplu:

„Uniunea sexuală, legitimată social începând cu un anunţ public, introducând ideea de permanenţă şi asumându-şi mai mult sau mai puţin explicit un contract care precizează drepturi şi obligaţii între soţi şi faţă de fiecare copil pe care aceştia îl au" (STEPHENS, 1963 p.5.).

„Uniune de indivizi acceptaţi social în roluri de soţ - soţie, cu funcţii - cheie în legitimitatea parentalităţii „ (REISS, 1980, p.50).

„Uniune, sancţionată social, între un bărbat şi o femeie care se aşteaptă să joace rolurile de soţ şi soţie" (O. POCS, 1989, p. 8). Căsătoria legală angajează un contract între două persoane care trebuie să aibă o anumită vârstă minimă şi sexe diferite. Aceste condiţii sunt însă variabile în diverse ţări, în raport cu legislaţia respectivă (ex. unele ţări recunosc şi căsătorii între parteneri de acelaşi sex). Soţii trebuie să fie capabili să-şi dea consimţământul legal, să fie sănătoşi, competenţi mental, să nu fie minori; ei trebuie să fie liberi de orice altă relaţie atunci când se angajează în căsătorie şi să aibă relaţii sexuale prin care „să consume" căsătoria, conform angajamentului benevol mutual.

Dar ceea ce este acceptabil pentru căsătorie din punctul de vedere al unora, poate să fie atât de diferit din punctul de vedere al altora... Aşa de pildă, o serie de persoane acceptă căsătoria între homosexuali sau diferite forme de poligamie.

Diferenţele culturale introduc diferenţe mari în căsătorie.

Din perspectivă psihologică, a defini căsătoria înseamnă a vorbi despre o „relaţie psihologică" între doi oameni conştienţi, ea fiind „o construcţie complicată, alcătuită dintr-o serie întreagă de date subiective şi obiective, având indiscutabil o natură foarte eterogenă" (C.G. Jung, 1994, p. 63).

Căsătoria este calea unor prefaceri psihologice ale personalităţii, prilejuind „la vremea amiezii vieţii" „metamorfozarea dintr-o stare în care omul e doar unealtă naturii sale instinctuale, într-o altă stare, în care nu mai e unealtă, ci el însuşi, rezultat al prefacerii naturii în cultură şi a instinctului în spirit". (op. cit. C.G. Jung, p.73).

„Calea trecerii este însă lungă şi cei mai mulţi rămân împotmoliţi pe această cale. Dacă toată această evoluţie sufletească în şi prin căsătorie ar putea fi lăsată inconştientă, aşa cum se întâmplă la primitivi, prefacerile acestea ar putea avea loc fără prea mari conflicte şi fără rost", comentează Jung, dar condiţia omului civilizat este un continuu proces de conştientizare de sine, iar căsătoria îi oferă cadrul şi mijlocul optim de o a face. Dar cum nu există conştientizare fără suferinţă, transformarea relaţiei psihologice dintre soţi, dintr-o relaţie de natură colectivă (limitată la ţelul biologic, instinctiv, de perpetuare a speciei), într-o relaţie individuală (între două persoane conştiente de sine) nu se poate face decât cu preţul unor „zguduiri şi crize". „Despre o asemenea relaţie putem vorbi abia atunci când natura motivaţiilor inconştiente este cunoscută, iar identitatea originară, în mare parte înlăturată" (idem, op. cit., p.68). Jung consideră că momentul semnificativ al prefacerilor individuale prin şi în căsătorie este „intrarea în a doua jumătate a vieţii", momentul celei mai mari înfloriri când „pasiunea îşi schimbă faţa şi se numeşte de acum datorie, orice vreau... devine un inexorabil trebuie..., iar întorsăturile de drum, surprizele şi descoperirile de altădată, devin obişnuinţe. Vinul a fiert şi începe să se limpezească. Omul capătă tendinţe conservatoare, dacă totul merge bine. Priveşte adesea, fără să vrea îndărăt şi nu înainte şi începe să-şi dea socoteală de felul cum i s-a scurs viaţa până acum. Îşi caută adevăratele motivaţii şi face descoperiri. Privirea critică asupra sa însuşi şi asupra propriului destin îi oferă prilejul de a-şi cunoaşte felul de a fi. Dar cunoaşterea acestor lucruri nu vine de la sine... Conştientul zoreşte încă înainte, ascultând oarecum de propria sa inerţie; inconştientul trage însă îndărăt, căci forţa şi voinţa lăuntrică de extindere sunt epuizate. Această lipsă de unitate cu sine însuşi produce nemulţumire, iar neconştientizarea propriei stări duce, de regulă, la proiectarea motivelor asupra soţului sau

soției. Se instalează astfel o atmosferă critică, condiție indispensabilă conștientizării. Firește, această stare nu se instalează de regulă la ambii soți, simultan. Nici cea mai reușită căsătorie nu poate șterge cu desăvârșire particularitățile individuale, astfel ca stările soților să fie absolut identice (sublinierea noastră). Îndeobște unul dintre soți își găsește locul în căsătorie mai repede decât celălalt. Unul, bazat pe un raport pozitiv cu părinții, va avea puține dificultăți sau nu va avea dificultăți deloc în adaptarea sa la celălalt, pe când celălalt se va împiedica, poate, de o profundă legătură inconștientă cu părinții. De aceea, va ajunge abia mai târziu la o deplină adaptare, și adaptarea aceasta, fiind obținută mai greu, se va menține poate mai multă vreme" (idem, op. cit., p. 69).

Din punctul nostru de vedere, căsătoria sau parteneriatul substitutiv ei este un proces interpersonal al devenirii și maturizării noastre ca personalități, de conștientizare, redirecționare și fructificare a tendințelor, pulsiunilor și afinităților inconștiente, de autocunoaștere prin intercunoaștere. Scopul ei este „creșterea personală" prin experiența conjugalității și parentalității.

Dragostea sexuală și dragostea parentală constituie pilonii esențiali ai acestei experiențe de „creștere", prin intermediul căreia noi „experimentăm", de fapt, relația noastră personală cu Dumnezeu. Astfel, Biblia utilizează semnificativ termenul de „a cunoaște" pentru a defini unirea intimă dintre soți (Adam a cunoscut-o pe Eva - Geneza 4:1, iar Iosif „n-a cunoscut-o" pe Maria până după nașterea lui Christos), tot așa, după cum îl putem cunoaște pe Dumnezeu. „Omul săvârșește actul sexual ca o persoană întreagă. Dintre toate creaturile, el este singurul care folosește rațiunea atunci când alege să aibă o relație sexuală.

Soțul și soția sunt singurele creaturi capabile să obțină unitate spirituală și o mai profundă cunoaștere reciprocă prin intermediul relației sexuale. Să ne gândim numai la felul în care

sunt proiectate trupurile bărbatului și femeii. Chiar și prin actul sexual propriu-zis ni se reamintește că aceasta este o relație între două persoane, nu doar între două trupuri, căci nu este o întâmplare faptul că omul este singura creatură a lui Dumnezeu care „săvârșește actul sexual stând față în față" (E. Wheat, Gaye Wheat, 1993, p. 22).

Căsătoria este o „experiență trăită" și care nu poate fi cu adevărat înțeleasă decât din interiorul trăirii. Adesea parcurgerea unei căsătorii este descoperirea unui drum personal, irepetabil. Pentru că orice căsătorie este o șansă unică, un potențial ce „conține împlinirea", dar nu orice potențial se transformă automat în realitate.

Jack și Carole Mayhall (1992, p. 202) încearcă să se apropie de înțelegerea căsătoriei ca de „o uriașă enigmă, un labirint colosal. Ea este agonia acomodării, a durerii și plăcerii, a încântării și dorințelor. Este un amestec de pământ cu extatic, de obișnuit cu romantic. Vine în valuri, picături și torente. Zilele conțin tunete, raze de soare, grindină, vânt și ploaie. Nuanțele ei sunt spectrul curcubeului, având predominante de roșu, purpuriu, galben și gri. Este intimitate, depărtare, apropiere. Este o melodie liniștitoare, un roman pământesc, un mister obscur, cea mai mare piesă de pe pământ. Căsătoria constă într-o mulțime de alegeri. Alegi să iubești, să înțelegi, să te bucuri, să cunoști. Alegi... căsătoria."

CAPITOLUL II

FAMILIA ÎNCOTRO?
STRUCTURI ŞI METAMORFOZE CONTEMPORANE.
TRANSLAŢII ŞI ALTERNATIVE.

1. Criza familiei - aparenţă şi realitate

„Putem, oare vorbi de o agonie a cuplului conjugal? Ar putea familia să mai fie o oază, în mijlocul unei societăţi agresive şi nevrotice? Am putea spune că, imposibilitatea la care ne obligă societatea de a ne contopi cu ea, este cea care - în pofida propriilor sale deziluzii - menţine citadela dragostei? Sau că, aşa cum nimeni nu poate fi fericit într-o lume nefericită, soţii ar urma să-şi verse, în interiorul celulei conjugale, toată ura, oboseala, spaima sau indiferenţa pe care le înmagazinează în lumea de afară?... (P. BRUCKNER, A. FINKIELKRAUT, 1995, p. 136-137).

Sunt întrebări, alături de multe altele, ce-şi vor căuta răspunsurile şi în această lucrare, sunt probleme psihosociale de importanţă vitală ale lumii contemporane, pentru că indubitabil, cuplul este o oglindă fidelă în care se reflectă speranţa sau deznădejdea ei.

Asistăm în acest sfârşit de mileniu la ceea ce Pascal Bruckner şi Alain Finkielkraut numesc a fi o „nouă dezordine amoroasă". Nu atât nouă - căci nu pregăteşte o alternativă sau o altă dominaţie - cât dezordonată, căci distruge o stare existentă, instalează o criză, seamănă debandadă. Autorii citaţi consideră că actuala dezordine

se naşte într-o lume ce nu mai este îndrăgostită, dar care este influenţată de o serie de fenomene (revolta femeilor, a minorităţilor sexuale etc.) ce au o mare capacitate de perturbare în sfera socio-politică şi o imensă doză de imprevizibilitate. Această dezordine „nu se mulţumeşte să fie opusul ordinii, ci - ceea ce este mult mai tulburător - o dezorientează, o lipseşte de axa ei" (BRUCKNER, FINKIELKRAUT, 1995, p.10).

Şi dacă dezordinea este o stare generală, apariţia şi accentuarea acesteia în domeniul cuplului nu este decât o reflectare şi o consecinţă a haosului în care se mişcă lumea contemporană.

Însă nu trebuie ignorat faptul că încă e foarte greu de abordat problematica familiei şi mai ales a disoluţiei acesteia, pentru că ea a reuşit să se înveşmânteze în formele liturgice ale unei vieţi religioase şi spirituale, integrându-se - până la anchilozare - în viaţa economică, juridică şi politică a societăţii. În asemenea împrejurări, este lesne de înţeles pentru ce familia a păstrat atât de multă vreme ca-racterul sacrosant care interzicea orice cercetare critică (Costa-Foru, 1945). Cu toate acestea, familia este o realitate vie, care fără a-şi pierde sensul fundamental sacru, este supusă cu violenţă dezordinii cotidiene a profanului, traversând o criză fără precedent. Degradare şi alienare, mutaţii şi restructurări în stilurile de viaţă familiară, rătăciri şi experimente şi - de ce nu - o căutare frenetică şi o încercare continuă de re-sacralizare a relaţiei fragilizate dintre sexe, toate acestea constituind tabloul policrom al familiei contemporane, ce naşte inevitabil şi obsedant întrebarea: ÎNCOTRO?

Vom pleca de la constatarea potrivit căreia, caracteristica cea mai de seamă a vieţii sociale este aceea că societatea - în ansamblul ei - nu este încremenită, nu este un fenomen static, ci este veşnic supusă unei deveniri, ale cărei forme viitoare nu pot fi prevăzute cu precizie. Aşa cum aprecia Xenia Costa-Foru încă din 1945, în mijlocul acestei societăţi, fragmentul de societate care

este unitatea familiei (care este legat funcţional, atât de om, cât şi de totalul social din care face parte) va varia şi el, cu mijloace veşnic noi, în faţa unei lumi veşnic schimbătoare.

Dar o observaţie de bun-simţ relevă faptul că în nici o altă perioadă istorică ori socială nu s-au înregistrat schimbări atât de radicale în ceea ce priveşte valorile familiale, ca în ultimul deceniu. Ritmul de viaţă trepidant, stresul de suprasolicitare, nevoia de adaptare la nou, mirajul modelelor extravagante, alienarea spirituală, problemele existenţiale grave, eul individual şi colectiv, din ce în ce mai depersonalizat, au modificat fundamentul solid al familiei, conferindu-i noi roluri şi destinaţii.

Valorile trecutului se prăbuşesc continuu şi ireversibil, şi o dată cu acestea se diminuează importanţa şi ataşamentul faţă de instituţia familiei, se redimensionează structura şi funcţiile fundamentale ale ei.

Nu-i mai puţin adevărat că aceste modificări afectează în mod diferit societăţile, în funcţie de o serie de factori (dezvoltarea economică, legislaţie, nivel cultural etc.). Dar atâta timp cât fluctuaţia valorilor este aşa de rapidă, este aproape inevitabil ca schimbarea să nu atingă orice societate, într-o măsură mai mare sau mai mică.

Mai mult, se poate observa că orice domeniu al realităţii sociale este afectat, iar ceea ce se întâmplă cu familia reprezintă, până la un anumit punct, o reflectare a crizei prin care trece societatea, o imagine a mutaţiilor semnificative ce au răscolit contemporaneitatea, în trecerea de la tradiţional la modern.

Prezentul ne oferă seturi de valori diferite, iar diversitatea se impune cu tot mai multă putere în faţa uniformităţii. Tocmai de aceea, suntem martorii unei oferte spectaculoase şi atrăgătoare în materie de relaţii interpersonale. Din această perspectivă, familia s-a adaptat cu uşurinţă pulsiunilor schimbării, cu toate că mulţi specialişti o vedeau impenetrabilă şi indestructibilă, baza unei stabilităţi într-o lume guvernată de haos.

Care au fost cauzele ce au împins relaţiile dintre parteneri către forme de convieţuire, alternative la căsătorie? De ce s-a schimbat structura familiei într-o asemenea măsură, într-o perioadă relativ scurtă de timp?

Aceste interogaţii apar cu necesitate, dacă stăm să ne gândim că, decenii de-a rândul, am considerat familia monogamă drept o garanţie morală, generatoare de statornicie, siguranţă şi credibilitate. Au apărut însă reacţii din ce în ce mai „violente", ce căutau să argumenteze faptul că monogamia nu face decât să îngrădească libertatea persoanei şi să constrângă (prin lege, chiar şi prin biserică) individul în alegerile sale.

Indiferent că aceste argumente sunt sau nu obiective ori credibile, indiferent de opţiunile noastre pentru o formă de convieţuire sau alta, investigarea familiei - din perspectivă specifică sociologiei, psihologiei, pedagogiei, eticii etc. - conduce la o concluzie clară şi anume aceea că, familia străbate o etapă critică, că ea manifestă semne de criză.

Această concluzie concordă cu ceea ce prevedea Sorokin, încă din 1940: „Familia, ca uniune sacră a soţului şi soţiei, a părinţilor şi copiilor, va continua să crească până ce va dispărea orice diferenţă între căsătoriile sancţionate social şi relaţiile ilicite între parte-neri. Copiii se vor separa din ce în ce mai devreme de părinţi. Familia va deveni o simplă coabitare accidentală a femeii şi bărbatului, căminul devenind un adăpost al relaţiilor sexuale" (apud. M. VOINEA, 1993).

Din această perspectivă, deceniul opt ar putea marca, în istoria psihosocială a familiei, momentul critic al proliferării semnificative a modelelor familiale, sub semnul dezinstituţionalizării tot mai accentuate. Cuplurile, deşi păstrează nostalgia unei solidarităţi afective şi sociale definitive, visează şi acţionează în spiritul păstrării unei disponibilităţi permanente. (I. MITROFAN, 1994).

Bunăoară, „Vingt et Unième Rapport sur la Situation Demographique de la France", 1992, consemnează următoarele trăsături definitorii ale vieţii conjugale şi familiale: extinderea coabitării în afara căsătoriei; reculul nupţialităţii şi creşterea numărului de naşteri în afara căsătoriei; creşterea numărului divorţurilor şi, implicit, a menajelor monoparentale etc. (C. Cârţâna, T.Tone, 1994).

În jurul anilor '70, Andrée Michel se întreba de ce s-a renunţat la structura familiei patriarhale, dincolo de revoluţia industrială. Răspunsul gravita în jurul ideii că schimbarea a fost impusă de condiţiile de trai. Ea a avut loc pentru că membrii familiei nu aveau nimic de pierdut schimbând structura ei internă, ci numai de câştigat. Reţinem însă că, bărbaţii, primii interesaţi, au fost principalii autori ai acestei schimbări.

La fel de bine ne putem întreba de ce se renunţă acum la structura familiei nucleare, dincolo de revoluţia sexuală. Şi am putea răspunde că schimbarea a fost impusă de modificarea valorilor. Ea a avut loc pentru că membrii familiei nu mai aveau nimic de pierdut, schimbând structura internă, ci numai de câştigat. Reţinem însă că femeile, primele interesate, au fost principalele autoare ale acestei schimbări.

Un lucru cert este că revoluţia industrială a impus renunţarea la structura familiei patriarhale, iar revoluţia sexuală impune, la rândul ei, detaşarea de structura familiei nucleare.

Dacă ne-am întreba, în continuare, ce se înţelege prin „revoluţie sexuală", răspunsul ar fi uşor de găsit. Şi aceasta pentru că fiecare autor înţelege altceva. Unii se referă la comportamentul tineretului, care descoperă atitudini noi în raport cu sexualitatea, alţii se referă la emanciparea femeii, care se preocupă de aspectele ştiinţifice ale sexualităţii ş.a.m.d. Maria Mândru-Ungureanu surprinde aceste aspecte şi constată că există totuşi o schimbare (evolutivă ori nu, dar reală), schimbare explicată ca fiind o consecinţă a următoarelor fenomene:

- descoperirea multiplelor tehnici contraceptive;
- creşterea importantă în domeniul mijloacelor informaţionale;
- apariţia unor numeroase studii ştiinţifice despre sexualitate;
- reevaluarea noţiunilor de feminitate şi masculinitate, mult timp considerate ca absolute etc.

Aceste fenomene, şi nu numai diversitatea comportamentelor sexuale sau precocitatea în stabilirea raporturilor sexuale, vor duce la transformări profunde în toate aspectele legate de sexualitate (M. UNGUREANU, 1994, p. 35). Bineînţeles că aceste transformări nu sunt liniare, ci întâmpină o serie de dificultăţi.

De exemplu, un obstacol serios este diferenţa între ideologiile generaţiilor. Unii se declară deschis adepţii vieţii fără restricţii, orice cale de satisfacere a plăcerii sexuale considerând-o morală. Alţii însă, mai tradiţionali, consideră multe din activităţile curente - mai ales ale tineretului - ca fiind lipsite de valoare morală.

Oricum, erotizarea societăţii şi libera circulaţie a cunoştinţelor de sexologie au condus la forma exprimată de mai mulţi autori sub termenul de „democratizare sexuală". Deplina satisfacţie sexuală a devenit o dorinţă a majorităţii indivizilor, care cred că îndeplinirea acestei dorinţe este un drept al lor absolut. Se ajunge, astfel, la o concepţie mecanică a sexualităţii: înlocuirea partenerului permanent cu un altul, care - vrem, nu vrem - este o realitate indiscutabilă (M. UNGUREANU, 1995).

Pe de altă parte, alarmanta cifră a cuplurilor conjugale nefericite în intimitate, a cuplurilor disfuncţionale care persistă, de cele mai multe ori, spre a salva aparenţele (de frica oprobiului public sau a alternativei singurătăţii, din teama pierderii unui anumit confort economic etc.), ridică o mulţime de semne de întrebare privind cauzalitatea acestor fenomene.

Una din teoriile ce încearcă să explice regresul înregistrat de familia nucleară, privit prin prisma numărului în creştere a cuplurilor conjugale disfuncţionale, se referă la accentuarea idealurilor individualităţii.

Vom înţelege prin aceasta faptul că individul se îndreaptă - tot mai clar - către un stil de viaţă bazat pe o relativă izolare faţă de restul semenilor, impunând între el şi aceştia o anume distanţă, „creându-şi o mică societate pentru folosul său şi lăsând marea societate în seama ei" (A. TOCQUEVILLE, 1995, p. 109).

Pentru a înţelege mai bine la ce se referă accentuarea idealurilor individualităţii, vom porni de la exemplul oferit de Tocqueville în celebra sa lucrare „Despre democraţie în America".

Acesta pleacă de la ideea potrivit căreia, la popoarele aristocratice, familiile rămâneau - timp de secole - în aceeaşi stare şi, adesea, în acelaşi loc. Un om îşi cunoştea aproape întotdeauna strămoşii şi îi respecta. Îşi crea îndatoriri atât faţă de ei, cât şi faţă de strănepoţi şi i se întâmpla frecvent să îşi sacrifice plăcerile personale pentru aceste fiinţe, care nu mai existau sau care nu se născuseră încă.

Dimpotrivă, în vremurile moderne, devotamentul faţă de un om este mai rar. Legătura dintre sentimentele umane slăbeşte, şi aproape că se pierde. Noi familii apar necontenit din neant, altele cad fără încetare în el, iar toate cele care rămân îşi schimbă înfăţişarea. Îi uităm cu uşurinţă pe cei care ne-au precedat şi nu avem nici o idee despre cei care ne vor urma.

Tocqueville conchide că, în societatea contemporană, „oamenii îşi sunt suficienţi lor înşişi. Ei nu (mai) datorează nimic nimănui şi nu aşteaptă nimic de la nimeni. Se obişnuiesc să se considere întotdeauna izolaţi şi îşi imaginează cu uşurinţă că ţin în mâini întregul lor destin. Modernitatea ameninţă, aşadar, să îl închidă pe om - în cele din urmă - în singurătatea propriei sale inimi" (A. TOCQUEVILLE, 1995, p. 110).

Cealaltă teorie ce poate explica regresul familiei nucleare se referă la schimbările din mediul social. Din această perspectivă, unele cercetări pleacă de la premisa următoare: cauza deosebirilor formelor de organizare a vieţii familiale nu poate fi găsită în rolul biologic al familiei, deoarece un element constant şi neschimbat nu poate da explicaţia unei serii succesive de schimbări. De aceea, această explicaţie o putem găsi în relaţia funcţională dintre forma de organizare socială a familiei şi societatea în care trăieşte acea familie.

În acest context, putem aminti câteva fenomene şi procese sociale obiective, considerate răspunzătoare de modificările survenite la nivelul structurii şi funcţiilor familiei, aşa cum au fost ele sintetizate de Maria Voinea într-o recentă lucrare dedicată familiei („Sociologia familiei", 1993):

- angajarea masivă a femeilor în activităţi extrafamiliale, care influenţează nivelul fertilităţii, funcţiile economice şi socializatoare ale familiei, rata divorţialităţii şi diminuează autoritatea masculină;
- puternicul proces de mobilitate teritorială, sub forma unei migraţii definitive sau temporare, care contribuie la spargerea modelelor tradiţionale de viaţă familială. Datele ultimului recensământ arată că o treime din populaţie şi-a schimbat locul de rezidenţă faţă de cel de naştere. De exemplu, pentru Bucureşti, 3 din 5 locuitori sunt veniţi din alte localităţi ale ţării. Impactul asupra familiei a fost considerabil, dacă ne gândim la valurile de ţărani care şi-au părăsit satele şi au abandonat solidaritatea familială, ca trăsătură esenţială a culturii tradiţionale, pentru a merge spre micile sau marile centre industriale, unde atomizarea este, totodată, una din premise şi o consecinţă a adaptării (S. MEZEI, 1994);

- procesele de urbanizare şi modernizare care au contribuit la interferarea modelelor familiale urbane şi rurale tradiţionale, şi au generat apariţia unor noi tipuri de asociere între sexe, uniuni consensuale hetero şi homosexuale, căsătorii de probă ş.a.m.d.;
- creşterea gradului de şcolarizare a populaţiei, ridicarea nivelului de instrucţie al femeilor, care au antrenat o serie de modificări în vârsta la căsătorie (în sensul creşterii acesteia), în distribuţia rolurilor şi autorităţii, în atitudinea faţă de căsătorie, maternitate, planning familial etc.

Toate aceste fenomene au făcut ca, acestui concept clasic de „structură a familiei", teoretizat şi operaţionalizat în literatura de specialitate (L. STRAUSS, T. PARSONS, M. CHOMBART DE LAUWE, M. VOINEA, A. STĂNOIU etc.) să i se asocieze tot mai mult, astăzi, cel de „restructurare a familiei".

Acest concept se referă la noile tipuri de familii, tot mai frecvente în ultimii ani în lume, la particularităţile şi disfuncţiile acestora. Restructurarea familiei include: cupluri fără descendenţi, familii monoparentale (maternale sau paternale), persoane celibatare, concubinaj, persoane divorţate etc. În esenţă, restructurarea familiei vizează, deci, o restrângere a dimensiunilor şi funcţiilor ei (M. VOINEA, 1993).

Ca atare, este indubitabil faptul că societatea contemporană favorizează declinul familiei conjugale şi accentuează proliferarea alternativelor la căsătorie. Această concluzie induce o serie de interogaţii cărora lucrarea de faţă încearcă să le dea un răspuns: Acest fenomen este o consecinţă firească a dezvoltării societăţii sau un efect pervers al ei? Consecinţele şi implicaţiile sunt pozitive pentru indivizi şi negative doar pentru societate? Cât de mult se vor accentua incertitudinea şi nesiguranţa, ca stări specifice ale alternativelor menţionate?

2. Cele „şapte tipuri de relaţii între sexe" şi mutaţiile lor actuale

Pentru că nu există o singură formă de familie, ci o varietate de structuri, şi definiţiile puse în circulaţie de către psihosociologi se referă la acestea.

În istoria formelor de viaţă familială, variaţia geografică a cutumelor, moralei, factorilor religioşi şi socio-culturali explică existenţa unor forme specifice de organizare a vieţii familiale, dintre care poligamia şi monogamia sunt cele fundamentale.

Criteriul de bază care le separă se referă la practicile sexuale şi maritale dominante deci, la ceea ce este definitoriu în relaţia dintre bărbat şi femeie. Această relaţie se poate caracteriza prin trei factori (W.M.KEPHART şi D.JEDLIKA, 1988, p. 22):

1) gradul de unitate al relaţiei;

2) numărul partenerilor în relaţie si

3) prezenţa sau absenţa coitului.

Dacă privim relaţia dintre un bărbat şi o femeie ca pe un continuu - de la relaţii sexuale libere la absenţa relaţiilor sexuale, este posibilă, în viziunea autorilor citaţi, diferenţierea mai multor tipuri de relaţii sexuale care exprimă „forme de căsătorii şi de viaţă familială:

Promiscuitatea - absenţa căsătoriei, dar relaţii sexuale nerestrictive.

Căsătoria în grup - căsătorie între câţiva bărbaţi şi câteva femei (poliginandria).

Poligamia

poliandrie - căsătoria între o femeie şi mai mulţi bărbaţi;

poliginia - căsătoria între un bărbat şi mai multe femei.

Monogamia:

monogamia serială - căsătoria dintre un bărbat şi o femeie, permiţând recăsătoria după divorţ sau disoluţie;

monogamia strictă - căsătoria unui singur bărbat cu o singură femeie până la văduvie, sau chiar mai restrictivă, nepermiţând recăsătorirea după moartea unuia dintre soţi.

Celibatul - absenţa căsătoriei, cu absenţa sau practicarea relaţiilor sexuale, în funcţie de opţiunea individului.

Pornind de la această tipologie, dar completând-o din perspectiva mutaţiilor actuale produse în relaţiile dintre sexe, vom prezenta în continuare şapte tipuri de asociere şi disociere între sexe, cu accente speciale pe familia monogamă, versus alternativele şi „simulacrele... acesteia în lumea contemporană.

2.1. Promiscuitatea se referă la interacţiuni sexuale nediscriminatorii, neînfrânate, în afara căsătoriei („sex în afara regulilor"). În societăţile promiscue, orice bărbat poate fi eligibil pentru contactul sexual cu orice femeie, nefiind respectate barierele sau legăturile de sânge. Astfel de interacţiuni sunt caracteristice celor mai multe dintre speciile animale, pentru simplul fapt că sexualitatea lor, spre deosebire de cea umană, nu este guvernată de reguli culturale. Cea mai mare parte a acestor reguli este bazată pe relaţii de sânge şi de vârstă şi pe prohibiţii elaborate intra-clan (de ex. tabuul incestului).

Actualmente, promiscuitatea este incompatibilă cu anumite tipuri de organizare umană, cunoscute. Dacă oamenii ar fi îngăduit libertinajul sexual nelimitat, problemele create de gelozie şi conflicte ar fi fost, probabil, insurmontabile. Femelele ar fi putut fi subiectul exploatării sexuale, iar într-o promiscuitate sistematică, programul efectiv al creşterii copiilor ar fi fost greu de susţinut.

Relaţiile promiscue ascund adesea relaţiile amintind de cele dintr-un grup de alienaţi. Într-adevăr, supravieţuirea fiecăruia devine, în acest caz, problema de bază. Deşi omul, pe tot parcursul evoluţiei sale, a continuat, din păcate, să rămână o fiinţă agresivă („singurul animal care ucide din plăcere", după exprimarea lui Jaspers), dispunând de o infinită capacitate de a urî şi lupta, de la grupurile tribale şi structurile familiale primitive, până la societăţile moderne, el trebuie să-şi asigure supravieţuirea. Dar pentru aceasta, el trebuie să se acomodeze, înainte de toate, cu sine. Baza acestei acomodări o consti-tuie acomodarea dintre cele două sexe, relaţia lor trebuind să fie destul de suportabilă pentru a oferi un grad suficient de protecţie, securitate şi grijă faţă de urmaşi. Aşa se explică de ce instituţia căsătoriei şi stabilirea unui sistem integrat familial, indiferent de variaţiile culturale, istorice, economice, au fost şi vor rămâne, probabil, de primă importanţă.

2.2. Căsătoria în grup şi grupările comunitare sexuale sunt semnalate încă de primii antropologi (FRAZER, MORGAN, WESTMARCH, BRIFFAULT etc.), care le dedică studii extensive. Cu toate acestea, este puţin probabil să fi existat în orice societate o dominantă a acestui tip de uniune (asociere) familială, el fiind mai curând un construct teoretic, decât o formă matrimonială instituţionalizată. Dacă existenţa relaţiilor sexuale în grup se practică, totuşi căsătoria în grup este, în fapt, inexistentă. Şi aceasta din raţiuni în primul rând de ordin practic, ea neavând nici un fel de avantaj în raport cu alte forme maritale. Astfel, din punct de vedere psihologic, ne putem aştepta ca problemele geloziei şi conflictelor între sexe să fie intensificate, iar tabu-ul incestului serios zguduit în familii comunitare cu duzine de copiii a căror paternitate este necunoscută. Cum ar putea fi oare stabilite, în acest caz, moştenirea, drepturile de pro-prietate şi linia de succesiune a generaţiilor ? Şi chiar dacă există o diferenţă de grad de

„organizare... între formulele promiscue şi mariajul în grup (poliginandria), în nici un caz avantajele acestuia din urmă nu sunt suficient de mari pentru a putea fi uşor adoptat de către societate, chiar în cazul în care forme practice ale acestui mariaj sunt totuşi identificabile.

După anii `60 - `70, ca o replică şi o formulă de protest la adresa „restricţiilor întru fidelitate şi ipocriziei din familia strict monogamă", „tinerii furioşi" ai sfârşitului de secol îşi caută o nouă mistică - cea a „comunităţii sexuale în grup" (G.TORDJMAN, 1973, p. 265-266). Adepţii grupurilor comunitare familiale îşi conferă astfel iluzia unei pretinse libertăţi individuale şi autenticităţi, plecând de la ideea că mariajul monogam induce de la un bun început „o castrare psihologică şi sexuală a soţilor", prin respectarea fidelităţii, fie de teama opiniei publice, fie prin aderarea la principii educative, morale şi religioase perimate. Rezultatul cel mai probabil, în acest caz, este abolirea oricărei vieţi fantasmatice şi, în consecinţă, disoluţia dorinţei sexuale. Aşa încât, relaţia conjugală bazată pe o morală burgheză, camuflată în tabuuri religioase, ajunge să se dezvolte într-un climat de ipocrizie, de duplicitate şi de minciună, care dezechilibrează şi reactivează sentimentele de culpabilitate.

În ceea ce priveşte implicaţiile fidelităţii conjugale impuse şi a coeziunii celulei familiale în dezvoltarea armonioasă a copiilor, ele sunt, de asemenea, persiflate de adepţii grupurilor comunitare care demonstrează această supoziţie prin aserţiunea că „genitorii alienaţi, aflaţi într-o relaţie alienantă, nu pot produce decât copii nevrozaţi", nefiind deloc întâmplător faptul că însuşi FREUD pretindea că „nu există părinte bun" (în condiţiile în care întreaga lui gândire era reflexul familiei monogame în care a vieţuit). Stricta monogamie dezvoltă sentimente de posesiune şi gelozie şi constrânge relaţia maritală la a fi doar o tranzacţie mercantilă.

Acest nou sistem de convieţuire comunitară, pe care îl caută unele cupluri moderne, ridică însă tot atâtea probleme pe cât pretinde sau doreşte să rezolve.

Mulţi recurg la experienţa comunitară, în opinia lui G. TORDJMAN „pentru a-şi satisface visele infantile de voyerism sau de exhibiţionism, sau pentru a-şi disimula incapacitatea de a construi în timp o autentică relaţie durabilă". În mod cert, comunitatea sexuală se doreşte a fi un antidot al solitudinii şi retracţiei păgubitoare ce caracterizează stilul de viaţă actual al multor cupluri monogame. Într-o viaţă modernă, care cultivă anonimatul şi superficialitatea, această „neoformaţie" familială speră să satisfacă nevoia de comunicare, căldură şi atenţie, la care aspiră fiecare persoană. Dar ea este, nu mai puţin, o sursă de grave dificultăţi. Şi oricât de entuziaşti ar fi adepţii grupurilor comunitare, noul stil de viaţă familială nu previne întotdeauna imixtiunea subversivă a geloziei în raporturile sexuale, şi nici problemele relative la repartiţia sarcinilor sau a inegalităţii rolurilor masculin şi feminin.

În special aşa-numitele „comunităţi deschise" oricărui nouvenit nu sunt de natură să satisfacă nevoia de confort afectiv, durabil, întrucât „schimbările" rămân superficiale sau limitate la „flame emoţionale" ce se sting la fel de repede cum s-au aprins. Majoritatea grupurilor comunitare sexuale se dezagregă în câteva luni sau după cel mult câţiva ani. După anii `80 se remarcă totuşi că „experimentul neofamilial" al grupului comunitar, deşi pe arii restrânse, continuă să se menţină. „Există la San Francisco un mic grup de tineri care îşi spun Kerista Village, ne relatează P. HAUCK (1991, p. 38). Grupul este format, în prezent, din cinci femei şi trei bărbaţi. Ei se culcă liber şi de bunăvoie unii cu alţii, în mod curent. Nici unul nu este gelos. Nimic nu demonstrează mai bine acest lucru decât faptul că sunt împreună de nouă ani. Pentru ca un străin să intre în grup se cere consimţământul

tuturor membrilor. Aceştia trebuie să-l aprecieze pozitiv pe noul candidat, altfel, el sau ea este respins. Dacă nouă persoane pot face aceasta, de ce nu şi 90 de milioane? (nu să trăiască într-o astfel de comunitate, ci să trăiască fără gelozie), se întreabă acelaşi autor, preocupat mai mult de calitatea manifestărilor, relaţiilor dintre sexe, decât de schimbările semnificative ale naturii acestor relaţii. Studiile recente consideră că „spiritul sexualităţii" s-a schimbat, că asistăm astăzi la consecinţele unei posibile „revoluţii sexuale", care a complicat mult dar a şi degradat, în egală măsură, raporturile dintre bărbaţi şi femei. „Căsătorii în serie, multiple relaţii sexuale cu diverşi parteneri, apariţia sistemului de „swingers", respectiv cupluri care îşi schimbă partenerii şi se angajează în activităţi uneori aproape de promiscuitate, grupuri de fete şi de băieţi care îşi oferă serviciile sexuale muzicienilor de rock and roll, constituie o indicaţie că publicul nu numai că practică dar şi vrea să ştie mai multe despre sex, dar denotă şi derută. „De-a lungul vremii, comentează Maria Mândru Ungureanu (1994, p. 25), a dispărut concepţia de sacru, de altar, de supranatural. S-au şters din minte aspectele de vrăjitorie şi de misticism şi a diminuat treptat ideea de virtute şi caracter, legată de o anumită conduită sexuală. Ce se oferă în loc? Numai timpul ne-o va spune".

2.3. Poliandria este definită de Levinson şi Malone (apud W. M. KEPHART, D. JEDLICKA, 1988, p. 24) drept „formă de familie", alcătuită din o femeie-mamă, copiii ei şi doi sau mai mulţi bărbaţi. Ca şi în cazul poligamiei, poliandria se bazează pe o relaţie pe care societatea o recunoaşte sub numele de căsătorie. În plus, pentru ca o familie să fie considerată poliandrică, fiecare dintre soţi trebuie să fie tatăl al cel puţin unuia dintre copiii femeii. În acord cu această definiţie, poliandria este destul de rară. Printre cele mai cunoscute societăţi poliandrice sunt: Todas din India,

Sherpa din Nepal, țăranii din Tibet, Kandyan Sinhalese din Sri Lanka și Marquesans din Polynezia. O caracteristică specifică în căsătoria poliandrică este că bărbații au avut, de regulă, anumite relații între ei, anterioare căsătoriei. Cel mai frecvent, ei sunt frați sau asociați în „afaceri". În cazurile clasice, poliandria este asociată cu condițiile grele ale existenței, care favorizează o atitudine socială pozitivă față de bărbați (ca fiind mai apți să facă față condițiilor vitrege de viață) și descurajează nașterile fetelor. Pornind de aici, în populația Todas, de exemplu, se acceptă infanticidul fetițelor - ca o formă de limitare a populației, ceea ce favorizează simultan menținerea poliandriei. Ea servește astfel unui dublu scop: să ofere o femeie mai multor bărbați și să se asigure subzistența familiei cu ajutorul mai multor susținători economici bărbați, situație mai avantajoasă decât în cazul unuia singur. În afara factorului economic, e greu de susținut un alt beneficiu al poliandriei ca formă de familie. Determinarea paternității devine o problemă, iar sentimentul geloziei trebuie să fie sub un control constant.

În societățile în care numărul de femei nu este scăzut, răspândirea poliandriei ar putea induce dificultăți serioase pentru multe femei, în privința mariajului. Întrucât aproape în toate societățile se constată o scădere a numărului de bărbați, poliandria ar putea fi dezavantajoasă pentru satisfacerea celor mai importante interese ale indivizilor și ale grupurilor largi.

2.4. Poliginia este o formă de poligamie foarte răspândită, uneori chiar și în societăți în care domină monogamia, dar care permit, alternativ, poligamia. Ea este larg practicată în Africa. În unele societăți, cum ar fi Ashante, mai mult de 70 % dintre femei sunt incluse în poliginii, împărțind practic un număr redus de bărbați. Situația nu este însă tipică pentru toate țările africane. C.

Welch şi P. Glick arată că în Benin, Gabon, Senegal, Tanzania, Togo şi Zair, unul din patru bărbaţi căsătoriţi trăiesc în familii poliginice.

Unul dintre cazurile cele mai interesante se referă la aborigenii numiţi Jivaro, care locuiesc în număr de circa 20.000 în regiunile montane din Ecuador şi Peru. Ei sunt, probabil, foarte cunoscuţi pentru ciudata lor abilitate de a-şi „micşora... capul până la dimensiunile unei portocale, ca şi pentru curajul lor de războinici. Sunt extrem de mândri că nu au fost niciodată cuceriţi de omul alb. Sunt însă cunoscuţi şi pentru faptul că 90 % dintre femeile lor trăiesc în familii poliginice, foarte numeroase din punct de vedere al sexului feminin, numărul bărbaţilor fiind, în general, redus (după unii, ca urmare a riscului crescut de a muri în lupte). Astfel, la Jivaro, poliginia a devenit o formă înalt adaptativă a vieţii de familie. Deoarece un exces al femeilor singure este puţin probabil în societăţile poliginice, problemele cu care se confruntă ele ţin de creşterea rivalităţii, ostilităţii şi geloziei între soţii. Se argumentează că, pentru a putea supravieţui, o familie poliginică trebuie să funcţioneze după reguli stricte şi clare, care să „guverneze" o dreaptă diviziune a sarcinilor şi o afecţiune egal distribuită din partea soţului.

În anumite societăţi poliginice, echitatea poate fi întărită prin restrângerea căsătoriei multiple la surorile primei soţii. Aceasta este cunoscută sub numele de „sororal polygyny" şi se referă la un aranjament contractual prin care un bărbat se angajează să-şi ia toate nevestele din acelaşi grup familial.

Obiceiul este denumit surorare („sororate"). Astfel, când o soţie decedează sau este sterilă (nefertilă), ea este înlocuită de una din surorile sale.

În mod similar, există şi o practică prin care un bărbat este obligat să se căsătorească cu văduva fratelui său decedat (obicei

de-numit în engleză „levirate"). Un recent studiu asupra poliginiei nigeriene ne indică o dificultate cu care se confruntă aceasta: există o incidenţă mult mai mare a delincvenţei juvenile printre familiile poliginice, decât în cadrul celor monogame. DENGA a studiat, comparativ, cele două tipuri de familie sub aspectul vandalismului, luptelor dintre „bande", furtului, utilizării narcoticelor, chiulului de la şcoală. Cu excepţia „luptelor între bande", unde comportamentul celor două grupe de familii era similar, copii din familiile poligame comiteau în mult mai mare măsură infracţiuni, decât cei proveniţi din familii monogame.

Un alt studiu comparativ între familii monogame şi poligame îl efectuează, în 1985, DURGANAND ŞI SHALINI pe structuri familiale existente în India.

Autorii constată diferenţe în privinţa dezvoltării intelectuale a copiilor, în formarea celor crescuţi în familii monogame (QI-ul copiilor era, în medie, mai crescut), faţă de cei din familiile, în ordine: poliandrice, poliginice şi mixte (poliginandrice).

Uneori, anumiţi factori religioşi susţin poliginia (ex.: Secta Mormonilor, islamismul).

2.5. Monogamia şi formele sale. În cadrul familiei monogame s-au individualizat trei structuri: familia extinsă, nucleară şi mixtă, dintre care, familia nucleară a fost şi continuă să fie idealul societăţii actuale, deşi, doar 1 din 3 familii, în anii 1980, era de acest tip. (O. POCS, 1989, p. 9).

2.5.1. Familia extinsă este modelul patriarhal de tip tradiţional. Ea include relaţii relative şi nonrelative între membrii care locuiesc în acelaşi spaţiu (cămin) şi care reprezintă două-trei generaţii reunite şi, uneori, colaterale (fraţii). Familia extinsă subordonează familia nucleară, fiind formată, adesea, din cel puţin două familii nucleare (bunici, părinţi şi copii) şi dispunând de un sistem de reguli şi norme de convieţuire care să perpetueze de la o gene-

raţie la alta. Caracteristica ei funcţională este conservatorismul, păstrarea tradiţiilor, obiceiurilor şi stilului familial dominant, pe cât se poate. Funcţionând prin reguli oarecum rigide, menite să asigure stabilitatea şi „spiritul de clan", ea nu este lipsită de „dramatism interacţional", favorizând frecvent exacerbarea conflictelor între generaţii. Pe măsură ce „distanţele emoţionale" tind să scadă în cadrul familiilor „nucleare", cu atât „distanţele emoţionale" intergenera-ţionale tind să se mărească, în familia extinsă, conflictele de interese, şi uneori chiar valorice, dezamorsându-se. În linii generale însă, în familia extinsă, sistemul valorilor etico-religioase şi chiar culturale au un grad de inerţie şi transmisibilitate mai mare. Patternurile educaţionale sunt, în consecinţă, mai rigide, iar „aşteptările" întregii familii faţă de fiecare membru al său, mai uniforme, mai previzibile. Acest tip de organizare familială pare a trăi după regula circularităţii (istoria se repetă), ceea ce conferă membrilor săi un sentiment de apartenenţă şi securitate, relativ crescut. Familia extinsă, deşi angajează conflicte intra şi intergeneraţionale, ridică adesea bariere psihologice de netrecut în calea destrămării nucleelor familiale sau tendinţelor centrifuge ale acestora.

Propunându-şi păstrarea coeziunii şi stabilităţii la nivelul întregului sistem familial, defavorizează adesea evoluţia şi calitatea relaţiilor intime, „proiectându-le" şi confirmându-le mai mult din perspectiva scopurilor de perpetuare (deci de păstrare a „filonului" familiei prin urmaşi), şi mai puţin din perspectiva experienţei subiective de „creştere şi dezvoltare a personalităţii soţilor în rolurile masculine şi feminine. De altfel, definiţia lui Burgess, privind familia extinsă drept o „structură" de tip autoritar sau autocratic, condusă de şef-pater, incluzând mai multe generaţii ce conviefuiesc laolaltă, într-o precisă diviziune şi stratificare a rolurilor, în care alegerea partenerului este făcută de părinţi, pe baza statutului

economic şi social, iar subordonarea obligaţiilor şi urmarea tradiţiei sunt aşteptări majore". (apud. I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1991, p. 144) - surprinde reperele de bază. Având drept scop de bază reproducerea grupului social, familia tradiţională acţionează dincolo de indivizi, ca o modalitate instituţională ce se bizuie pe solidaritate mutuală elementară. „Ea îşi asumă, la un moment dat, trecutul colectiv şi garantează viitorul", devenind spaţiul în care cuplurile parentale transmit copiilor lor „riscul şi şansa existenţei", este de părere L. ROUSSEL, 1989, p.245).

2.5.2. Familia nucleară (conjugală), redusă numeric la soţi şi copiii lor necăsătoriţi (proprii sau adoptaţi), este (în variantele ei armonioase, sănătoase) o structură democratică, bazată pe consens, egalitate şi complementaritate a rolurilor de soţ-soţie, precum şi pe o participare crescândă a copiilor. Alegerea partenerului în cadrul acestui tip de familie este motivată de afecţiune mutuală şi de libertatea opţiunii, scopul său fiind fericirea ambilor soţi şi a copiilor lor. Cuplul modern este profund marcat de libertatea alegerii şi de exercitarea dreptului la autodezvoltare, iar când sentimentul iubirii dispare, cuplul îşi pierde raţiunea de a fi şi, de cele mai multe ori, se separă. Aşa se explică de ce cuplul modern este mai expus instabilităţii, divorţul emoţional fiind mult mai frecvent decât divorţul legal, dar ambele survenind cu o frecvenţă mereu în creştere în lumea contemporană. Aşa de pildă, în 1988, pentru fiecare două căsătorii noi, în SUA se înregistra un divorţ, estimându-se că aproximativ 40 % din căsătorii vor sfârşi prin divorţ. (W.M. KEPHART, D. JEDLICKA, op. cit. p. 339), în special în primii ani de căsătorie. În condiţiile vieţii moderne, în special în marile aglomerări urbane, familia nucleară îşi construieşte un nou stil de viaţă, caracterizat prin concentrarea afectivă, comunicaţională şi acţională, separarea treptată şi, uneori, rapidă

de întreaga ramificaţie de rudenie, ceea ce îi conferă o independenţă proprie, cu marcată posibilitate de autoconducere şi autodezvoltare. Desprinderea familiei conjugale din familia extinsă implică o nouă structură de raporturi a acesteia cu exteriorul şi, în primul rând, cu familia de origine (de orientare sau consanguină). Familia de orientare, în care relaţiile primare sunt de la părinţi la copii (R. BELL), se află într-un raport de succesiune repetitivă cu familia de procreare, în care rolurile sunt de soţ şi soţie, relaţiile primare fiind de la soţi la copii (C.M. ARONSBERG apud I. MITROFAN, 1989). Esenţială pentru ambele forme de familie este transmiterea la nesfârşit a experienţei culturale şi sociale, a modelelor comportamentale de rol-sex, a atitudinilor şi expectanţelor mutuale ale sexelor, pe de o parte, şi ale părinţilor faţă de copii, precum şi ale copiilor faţă de părinţi, pe de altă parte.

Familia nucleară este o structură preferată de majoritatea oamenilor în cea mai mare parte a globului terestru, în contextul civilizaţiei industriale (cu un vârf în decadele anilor `50 – `70), ea fiind apţă să asigure cel puţin patru funcţii esenţiale: cooperarea economică între soţi, relaţiile sexuale, reproducerea şi socializarea copiilor (G. MURDOCK, 1949). Din punct de vedere psihologic, familia nucleară are o posibilitate crescută de asigurare a suportului emoţional, de satisfacere a nevoilor de securizare, protecţie şi apartenenţă ale fiecărui membru, precum şi a nevoilor de comunicare şi „creştere a personalităţii". Aceasta nu înseamnă că toate aceste nevoi sunt satisfăcute automat pentru fiecare membru al nucleului familial, doar ca urmare a apartenenţei lui la acesta. Crescând în intimitate, relaţiile interpersonale, în acest caz, sunt totodată mult mai complicate şi presupun un grad de „competenţă relaţională", bazat pe flexibilitate şi creativitate, care să le permită soţilor să se interadapteze optim, iar copiilor să evolueze sănătos din punct de vedere psihic şi social. Creativitatea

interpersonală în cuplul marital (I. MITROFAN, 1989) devine astfel o condiţie indispensabilă a dezvoltării capacităţii familiei de a face faţă stresurilor externe şi interne, de a rezolva cu succes problemele fireşti ale vieţii cotidiene, „aici şi acum". Incapacitatea nucleului familial de a se autoregla „aici şi acum" periclitează treptat şi chiar stopează „cursa" maritală şi, implicit, pe cea a autodezvoltării personalităţii, nemaifăcând posibil un dezirabil „acolo şi atunci". Astfel, în viaţa cuplului modern şi a copiilor săi, fiecare clipă prezentă este şansa şi „preţul" trăirii împreună a clipelor viitoare, ceea ce implică un nivel considerabil de responsabilitate. Şi nu toţi cei care se angajează de bună voie în căsătorie sunt şi pregătiţi sau „apţi" să şi-l asume.

2.5.3. Forme derivate

a. Familia mixtă - este o structură bazată pe căsătoria dintre doi părinţi (singuri sau divorţaţi), cu copii proprii şi, eventual, copii comuni. Astfel, relaţiile de fratrie vitregă sau prin alianţă sunt specifice familiilor mixte, de obicei coabitând cu toţii în acelaşi spaţiu. Problemele de adaptare interpersonală privesc eventuale dificultăţi prin intoleranţă sau desincronizări mutuale între fraţii vitregi şi naturali, pe de o parte, între părinţii vitregi şi copii, pe de altă parte. Cuplul marital este cel care deţine balanţa relaţiilor familiale, care se pot uşor dezechilibra în aceste condiţii, în special în privinţa „ofertelor" şi „cererilor" emoţionale, a reglării raportului „recompense/sancţiuni" şi a „regulilor" ce funcţionează în relaţiile parental-filiale şi interfraterne. Problemele familiei mixte, ale părinţilor vitregi şi copiilor vitregi, ţin de specificul relaţiei din sistemul familial structurat după recăsătorire, de riscul repetării anumitor erori din mariajele anterioare, şi de relaţiile cu ex-consorţii. Aceştia din urmă rămân de cele mai multe ori în relaţii (mai mult sau mai puţin reglate juridic şi psihologic) cu copiii lor. Adeseori, părinţii vitregi au un comportament neadec-

vat față de copiii vitregi, mai ales legat de atitudinile și relațiile acestora cu părinții naturali. Pe de altă parte, pentru copil, recăsătorirea părintelui creează câteva probleme reale, cum ar fi (după J.C. COLEMAN, 1985, p. 450) următoarele:

- Copilul se confruntă cu situația de „a-și împărți" afectiv părintele cu noul soț al acestuia. Problema poate fi în special dificilă pentru băieții care au o atitudine înalt posesivă și protectivă față de mama lor divorțată și recăsătorită;

- Copilul se poate teme de o modificare a regulilor în noua familie, ceea ce este, după terminarea divorțului, o idee și o așteptare realistă;

- Copilul poate resimți din partea părintelui vitreg, asemănător sau diferit, modul de disciplinare pentru comportamente, moduri de a face și gândi cu care s-a deprins sau care erau tolerate de părintele natural;

- Copilul se poate învinovăți dacă se simte atras sau iubește părintele vitreg, deoarece s-ar simți simultan neloial față de părintele necustodial (care poate fi deja în postura de vizitator de drept);

- Copilul trebuie să renunțe la visul său de a-și revedea părinții împreună, și aceasta nu-i ușor de făcut. În consecință, el poate avea tendința să-și crească ostilitatea față de părintele vitreg.

Pentru ambii părinți care își aduc proprii copii în remariaj, situația poate deveni mult mai complicată și dificilă, mai ales dacă noul cuplu va avea un nou copil. Există câteva dificultăți care pot „răsturna", uneori spectaculos, situația familiei vitrege:

- Este greu pentru oricine să iubească un copil dacă el este ostil și dificil. Ca părinte vitreg este necesar să te poți adapta inclusiv la situația în care fiul sau fiica vitregă nu te vor iubi niciodată;

- Copilul vitreg este adesea adeptul folosirii tehnicii „divide et impera" cu care poate crea supărătoare conflicte și tensiuni

între soţi. Frecvent, copilul vitreg sabotează noul mariaj prin afişarea unor atitudini de îngrijorare în raport cu părintele vitreg, care sunt negative în natura şi gradul lor de exagerare;

- Noul soţ (soţie) poate să nu fie de acord ca tatăl (mama) vitreg(ă) să-i disciplineze proprii copii. Aceasta alimentează, evident, frustrarea şi furia părintelui vitreg, de cele mai multe ori;

- Este dificil pentru soţul recăsătorit să se simtă „numărul 1" în viaţa noului partener. Mai ales când copilul este în dificultate, părintele vitreg intră în „conul de umbră". Copilul are prioritate;

- Când banii sunt insuficienţi, puţini oameni ar accepta să satisfacă doleanţele copilului vitreg, privându-şi propriile necesităţi.

Deşi obstacolele relaţiei părinte-copil vitreg sunt reale, totuşi mulţi dintre aceştia reuşesc să ajungă la un „modus vivendi" satisfăcător, contribuind la structurarea noului sistem familial şi chiar la fericirea noii căsătorii. Indicele ridicat al recăsătoririlor după divorţ favorizează, în ultimii 20 de ani, proliferarea familiilor „comasate", „lărgite" sau „mixte". A. Toffler aprecia, în 1983, că „25 % din copiii americani fac parte, sau vor face în curând, din asemenea familii" (op. cit. p.289).

b. Familia monoparentală este structura familială asimetrică, formată dintr-un părinte şi copilul (copiii) său (săi), fie prin decesul celuilalt părinte, fie prin divorţ, fie prin abandonarea familiei de către un părinte, fie prin decizia de a nu se căsători a părintelui, fie prin adopţiunea realizată de o persoană singură, fie prin naşterea „întâmplătoare" a unui copil dintr-o relaţie liberă, în afara căsătoriei, cu referire, în special, la „părinţii adolescenţi". Majoritatea familiilor monoparentale provin din familii nucleare dezorganizate sau scindate prin deces. Ca urmare a creşterii numărului de divorţuri, în special, astăzi, familia „părintelui singur" (compusă fie din tată şi copiii săi, fie din mamă şi copii) este din ce în ce mai frecventă, în special în SUA (BIGNER J. 1989). Experienţa de a fi

părinte singur nu este neapărat devastatoare pentru adult sau pentru copii, dar nu este confortabilă în permanenţă. Ea rămâne o experi-enţă particulară de tip familial, ce duce la schimbări în raporturile dintre părinţi şi copii. Deşi sunt cu mult mai semnificative, schimbările pot depinde de timpul pe care îl consacră mama sau tatăl familiei, de modul în care efectele separării au marcat adulţii, ca şi copiii, de modul în care ambii adulţi şi copii dezvoltă strategii de a face faţă problemelor, noi stiluri de viaţă. Pentru mulţi indivizi, aceste „adaptări" şi „ajustări" pot fi relativ temporare, câtă vreme majoritatea părinţilor singuri reuşesc să se recăsătorească. Majoritatea părinţilor singuri sunt, mai curând, femei decât bărbaţi, ele asigurându-le custodia copiilor, din raţiuni nu numai naturale, dar şi culturale (U.S. Bureau of the Census, 1987, apud J. BIGNER, p. 319). Puţine dintre femeile divorţate încredinţează custodia copiilor tatălui. În cultura spaţiului american şi european continuă să fie abordată acea atitudine socială care stigmatizează acest tip de „înţelegere / aranjament".

Un profil sumar al familiilor părinţilor singuri, în societatea americană, rezultă în tabelul de mai jos (după U.S. Bureau of the Census, 1987). Statistical abstract of the United States, 107 th. ed. Washington D.C.U.S. Government Printing Office).

Profilul psihosocial al mamelor „părinţi-singuri" include următoarele caracteristici:

- majoritatea familiilor monoparentale conduse de femei sunt formate din mamă şi copilul ei (88% din cazurile înregistrate de Norton şi Glick într-un studiu statistic din 1984);
- în aceste familii, mama asigură mai curând custodia fetelor decât a băieţilor;
- este situaţia tipic întâlnită mai curând la grupurile etnice negre, comparativ cu alte grupuri. În mod semnificativ,

mai mult de jumătate din toţi copiii negri americani, de sub 18 ani, locuiesc cu mama lor, în vreme ce, doar unul din 16 copii albi, sub 18 ani, este în această situaţie;

- vârsta mamelor din aceste familii era tânără până în 1970; vârsta medie a acestor mame, după 1970, era de 37,2 ani, iar în 1984 ea a scăzut la 34,6 ani. Această scădere este atribuită creşterii numărului de femei tinere care dau naştere unor copii ilegitimi, ca şi creşterii ratei divorţului la tinerele femei care s-au căsătorit timpuriu;
- numărul mamelor divorţate, care îşi susţin familia, a crescut cu 300% între 1970 şi 1984, iar 46% dintre familiile monoparentale, de tip matern, provin din divorţul femeii;
- numărul familiilor monoparentale conduse de femei care nu au fost niciodată căsătorite a crescut semnificativ, cu 500%, în aceeaşi perioadă analizată şi reprezintă curent circa 20% dintre familiile formate din mamă-copil;
- mamele singure, ca părinte, se pot aştepta la experienţa dificultăţilor financiare. Ele pot afecta indivizii pe termen lung. Copilul devine un suport economic pentru multe dintre familiile monoparentale conduse de mame, iar unul din 3 copii proveniţi din aceste familii primesc ajutor familial pentru copilul dependent (AFDC) sau asistenţă socială, în SUA (după Norton şi Glick, 1986, apud Bigner, p. 328);
- ca părinte singur, mamele îşi extind rolul cu sarcini auxiliare, nespecifice rol-sexului. Această „acoperire" de roluri simultane parentale necesită timp, energie şi angajează „cereri" conflictogene din punct de vedere psihologic. Ca rezultat, „individul" este incapabil să obţină performanţă în îndeplinirea eficientă şi efectivă a anumitor sar-

cini ale rolului, şi aceasta caracterizează conduita parentală a multor părinţi-singuri, fie ei taţi sau mame. Femeile cu pregătire superioară şi posibilităţi financiare au în general mai puţine probleme ca mame-singure, decât cele cu nivel scăzut de pregătire. Astfel, probleme cu absentarea de la serviciu, ocazionată de îmbolnăvirile copilului, vacanţa şcolară şi îngrijirea şi supravegherea copiilor mici, sunt mai greu rezolvate de mamele cu statut social mai scăzut;

- dilatarea rolului parental la mamele singure are drept efect accentuarea mai multor patternuri autoritare în îngrijirea copiilor (KRIESBERG, 1970). O altă schimbare în familie constă în atribuirea unor responsabilităţi sporite primului născut, faţă de fraţii mai mici („parentalizarea copilului") (GLASSER ŞI NAVARRE, 1964; MARSDEN, 1973). Experienţa stresantă a mamei-singure este generată de faptul că ea trebuie să participe la cea mai mare parte a activităţilor familiale (sarcini domestice, îngrijirea copiilor, timp personal de autoîngrijire şi activităţi sociale şi recreative);
- mamele-singure manifestă câteva schimbări în relaţia cu copilul. Astfel, unele dintre mamele divorţate îşi schimbă maniera în care se relaţionează cu copilul, ceea ce voalează barierele între rolurile de adult şi de copil. În mai multe cazuri, mama îşi împarte rolul parental cu primul născut (GLEWICK ŞI MOWEWY, 1986). Acest copil adesea este „strălucitor şi artificial". Datorită acestor caracteristici, mama se aşteaptă de la copil să fie mult mai matur decât este el sau ea, actualmente. Mama obişnuieşte să-i facă, astfel, confidenţe, să-i mărturisească variatele ei sentimente, ceea ce îi consolidează copilului rolul

de confident. Aşa încât, treptat şi subtil, mama îi atribuie copilului rolul de partener, de suport emoţional, substitutiv al părintelui absent. Ca urmare, copilul este forţat, în cadrul patternurilor interacţionale, să-şi dezvolte maturitatea în devans, în perioade în care, el sau ea, nu este pregătit(ă) s-o facă. Presiunile acestui copil, în această situaţie, vin din faptul că nevoile sale afective, fiind inadecvate nu pot fi satisfăcute decât prin şi pentru mamă, deşi aceasta nu este conştientă de faptul că nu i le poate acoperi în totalitate. Când unele dintre aceste mame atribuie copilului rolul tatălui absent, conflictul părinte-copil ajunge până la a imita conflictele maritale ale mamei cu fostul ei soţ. Copilul găseşte el însuşi modalităţi de a se implica în noua situaţie câştigată, dar el se simte presat de asumarea noului rol şi „pedepsit" pentru că începe să-i placă rolul soţului anterior. Unii cercetători atrag atenţia asupra unor probleme particulare ale relaţiei mamă-fiică în această situaţie. În mod primar, sunt implicate aici sentimentele de gelozie şi competiţie, în arii psihologice, cum ar fi „întâlnirile" şi realizările şcolare ulterioare academice (WALLERSTEIN şi KELLY, 1974). Copiii în astfel de situaţii, în mod frecvent, nu sunt capabili să-şi exprime sentimentele lor conflictuale, tensive sau resentimentele faţă de plasarea lor în această poziţie de către propriile mame. Mai mult, se pot observa numeroase îmbolnăviri psihosomatice şi comportamente explozive, ca semnal al numărului mare de griji şi temeri ale acestor copii.

În concluzie, multe dintre familiile monoparentale sunt conduse de mamă care a divorţat şi care are o vârstă încă tânără. Aceste femei se pot aştepta la o experienţă stresantă din punct de

vedere financiar. Ele exercită un rol extins parental, incluzând simultan componente concurenţiale în conducerea familiei. De aici rezultă o serie de schimbări în relaţiile cu copiii, care pot fi observate în slăbirea graniţelor dintre rolurile previzibile de adult şi de copil şi care se reflectă într-o valoare a acestora.

Multe femei găsesc extrem de stresant acest statut, dar încearcă să se adapteze printr-o varietate de căi.

Profilul psihosocial al taţilor-părinţi-singuri

Familia monoparentală, condusă de tată, constituie o minoritate în cadrul acestui tip de familie. În ultimii 20 de ani, ea a devenit totuşi mult mai frecventă. În 1984, 12% dintre familiile monoparentale erau conduse de taţii-singuri, care au în custodie copii. (NORTON şi GLICK, 1986). În general, bărbaţii taţi-singuri dispun de o educaţie mai completă decât femeile în această situaţie (36% bărbaţi, până la 45 ani, aveau peste 13 ani de studii, faţă de 25% femei de aceeaşi vârstă). Vârsta medie a acestor bărbaţi variază de la studiu la studiu, dar în medie ei au între 35-50 de ani, fiind raportată, în 1984. în jur de 42 de ani. Totuşi, vârsta medie a bărbaţilor taţi-singuri poate fi în descreştere în ultimii ani, aşa cum indică CHANG şi DEINARD, 1982; GREIF, 1985; NORTON şi GLICK, 1986; RISMAN, 1986 apud BIGNER, 1989. Dintre caracteristicile familiilor monoparentale conduse de taţi, menţionăm (BIGNER, 1989, p. 329):

- În structura lor intră mai curând băieţii decât fetele, ei preferând adesea să locuiască împreună cu tatăl custodial. Unele cercetări atribuie explicaţia faptului că atitudinea socială tinde să promoveze ideea că băieţii pot prezenta dificultăţi de disciplinare mai mari decât fetele, ceea ce le favorizează mamelor acordul de încredinţare a custodiei băieţilor, mai curând tatălui.

(HETHERINGTON, COX şi COX, 1979). De asemenea sunt incriminaţi şi factori cum ar fi necesitatea preluării de către băiat a comportamentului de sex-rol de la tată şi dificultăţile acestuia de a-l transmite la fete. În cultura noastră nu este obişnuită asumarea de către tată, în întregime, a sarcinilor parentale şi a responsabilităţilor faţă de copii. În trecut, până la moartea soţiei, soţul era absolvit de sarcini de îngrijire parentală recunoscându-i-se doar răspunderea pentru suportul economic şi, eventual, moral. Ideea că bărbatul poate conduce şi îşi poate asuma activităţile parentale, la fel cu femeia, este relativ nouă şi ea reflectă creşterea numărului de bărbaţi care sunt în situaţia de custode.

- Motivaţiile care îi determină pe bărbaţi să dorească sau să accepte postura de părinte-singur sunt diferite. Pe de o parte se situează acei bărbaţi care susţin dreptul lor de a-şi exercita parentalitatea, întrucât se simt capabili şi motivaţi afectiv pentru aceasta. Pe de altă parte, cei care sunt obligaţi să consimtă la exercitarea custodiei, ca urmare a poziţiei tribunalului sau mamei, care se dovedeşte incapabilă să-şi îngrijească copiii, atât fizic, cât şi emoţional. Desigur, adaptarea tatălui la noul lui rol este favorizată când tatăl doreşte efectiv custodia şi exercitarea responsabilităţilor ei. Aceşti taţi se implică real în sarcinile parentale, se autopercep ca fiind capabili de performanţă mai mult decât alţi taţi şi, evident, îşi vor petrece mult mai mult timp pentru a învăţa şi deprinde „parentalitatea", dovedind mult mai mult succes decât ceilalţi taţi-singuri.

- Părinţii - singuri, taţi, dispun de o mai mare libertate financiară decât mamele singure, ca urmare a nivelului, în general, mai crescut de educaţie, care le permite asigurarea unei securităţi economice sporite şi o mai mare flexibilitate în folosirea resurselor financiare (NORTON şi GLICK, 1986).

- Dilatarea rolului parental la tații singuri este o experiență diferită de cea a mamelor singure. Astfel, ei, în general, nu sunt implicați în sarcinile domestice cu mult mai mult decât în asumarea rolului lor de bază. Puține dificultăți sunt experimentate de ei înșiși în această privință, dintre care, totuși, prepararea hranei este considerată o problemă majoră. Dar majoritatea sarcinilor casnice sunt îndeplinite de către copii, sau cu ajutor social din afară. În locul copilului mai mare (primul născut), tatăl poate să se bizuie pe un copil mai performant în privința anumitor sarcini (GREIF, 1985). Cei care au fiice primesc mai mult ajutor în îngrijirea căminului, decât cei care au fii, ca urmare a diferențelor în practicile și expectațiile de socializare. Și totuși, dacă comparăm familia cu doi părinți, cu cea a tatălui singur, constatăm că aceasta din urmă primește mai puțină participare din partea copiilor, în problemele casei. Aceasta se poate datora: 1 - unei neimplicări intenționate a copiilor de către acești tați, în efortul de a dovedi deplina lor competență în conducerea căminului; 2 - în supoziția ușurării tranziției vieții copilului la noul cămin (cu părintele singur), nu se așteaptă o prea mare implicare a acestuia în sarcinile domestice; 3 - dificultăți ale copilului în a obține performanțe, regulat, în treburile casnice, datorită implicării în două cămine succesive - cel al tatălui, ca și cel al mamei (HANSON, 1986).

- Majoritatea taților se plâng de desincronizări între îngrijirea copilului, treburile casnice și responsabilitățile muncii cotidiene. Problema „aranjării" îngrijirii copilului mic, pare să fie majoră. Structurarea activităților copiilor mai mari este de asemenea o problemă comună. Mulți dintre tații care asigurau o supraveghere susținută a copiilor lor mai mari, angajați în activități extrașcolare (atletism, dans etc.), își reduc, în noua postură, numărul de ore afectate lor, pentru a putea face față cât mai bine sarcinilor de la domiciliu. Mulți dintre tații-singuri au experiența schimbării ore-

lor de muncă, deoarece ei tind să-şi reducă numărul de ore petrecute în afara căminului, atâta cât să le fie convenabil copiilor lor.

- Taţii-singuri pot fi performanţi, în mod efectiv, în rolul parental. Multe cercetări confirmă abilitatea bărbatului de a-şi conduce activităţile parentale, cu competenţă, câtă vreme este sănătos şi benefic pentru copii (AMBERT, 1982; HANSON, 1986; RISMAN, 1986; SMITH şi SMITH, 1981). Natura şi calitatea relaţiei tată-copil, în familia tatălui-singur, sunt influenţate de doi factori:

- interacţiunea timpurie dintre tată şi copil, încă din prima copilărie, favorizează o adaptare mult mai rapidă la noul statut de părinte-singur;

- dorinţa şi iniţiativa proprie a tatălui de a asigura custodia copilului, uşurează adaptarea acestuia, comparativ cu a celui căruia i se încredinţează creşterea copilului de către tribunal.

- Taţii-singuri au un rol adecvat în susţinerea nevoilor emoţionale, fiind recunoscută abilitatea lor de a furniza „hrană emoţională" copilului (ceea ce se consideră un fel de rol funcţional „maternal"), şi mulţi dintre ei se autopercep foarte satisfăcuţi în rolul parental. Copiii lor îi resimt mult mai „calzi" şi afectuoşi, decât îşi resimt taţii copiii din familiile biparentale.

- Există anumite diferenţe între patternurile interacţionale ale familiilor cu părinte singur şi cele ale familiilor cu ambii părinţi (HANSON, 1986; ORTHNER, BROWN şi FERGUSON, 1976). Părinţii singuri cer mai multă independenţă de la copii lor, comparativ cu alţi părinţi. În strânsă legătură cu aceasta, se raportează schimbări în atitudinile şi deprinderile copiilor care îşi asumă acest nou statut. Taţii singuri abandonează tradiţionalismul în abordarea copiilor, sunt mai puţin directivi în disciplinare, fiind mai preocupaţi de calitatea factorilor de îngrijirea a copiilor, mai interesaţi de experienţele educaţionale ale acestora şi mult mai protectivi faţă de ei.

- O preocupare deosebită o vădesc taţii-singuri pentru fiicele lor, în privinţa dezvoltării lor ca „stăpâne şi mame" ale casei. Cercetările remarcă o anumită preocupare anxioasă pentru o socializare adecvată a fetelor şi a dezvoltării lor sexuale. Aceşti taţi sunt şovăielnici în privinţa discutării chestiunilor sexuale şi îşi exprimă îngrijorarea cu privire la adecvarea modelului de rol social al fiicelor lor.

- Părinţii-singuri-taţi apelează şi la alte „surse" de ajutorare şi asistenţă în formarea lor pentru noul rol: bunicii copilului, alte rude, asistenţi sociali, medici, profesori şi liderii religioşi. Astfel, mulţi dintre aceşti părinţi devin capabili de a obţine succese în rolul lor, parcurg experienţe educaţionale noi, participă la activităţi domestice, sunt implicaţi activ în disciplinarea copiilor şi încurajaţi să fie cât mai afectuoşi şi suportivi în interacţiunea cu copiii (KATZ, 1979; SMITH şi SMITH, 1981).

- În stilul de viaţă al taţilor singuri, ca indivizi adult, se produc unele modificări. Datorită creşterii implicării lor emoţionale în raportul cu copiii, apare un „declin" al experienţei lor în activităţile sociale. Ei preferă să-şi facă noi cunoştinţe (bărbaţi sau femei), dar evită activităţile sociale care implică prezenţa unor cupluri căsătorite, iar activităţile în care ar putea întâlni în special alţi taţi divorţaţi sau văduvi, sunt puţine. Participarea lor la evenimentele sportive e mai redusă, dar creşte implicarea în activităţi politice, de studiu sau de antrenament formativ suplimentar. În ceea ce priveşte viaţa personală, cei mai mulţi dintre bărbaţii-taţi-singuri mărturisesc „întâlniri" cu impact erotic, dar ei nu îşi fac imediat planuri de recăsătorire pentru viitorul apropiat.

Activitatea sexuală este de asemenea recunoscută, dar majoritatea bărbaţilor simt că trebuie să fie discreţi în privinţa acestui comportament şi că orice coabitare cu o femeie necăsătorită, nu este un model „de vizionat" pentru copiii lor.

- Diferenţele cele mai pregnante între părinţii-singuri - mame şi taţi - se referă la aprecierea taţilor asupra stilului lor de viaţă. Majoritatea taţilor se simt satisfăcuţi şi fericiţi de noul lor statut de părinţi-singuri. Cei mai mulţi afirmă că au o relaţie bună cu copiii şi se consideră bine adaptaţi. Acesta este cazul particular al bărbaţilor divorţaţi. Bărbaţii văduvi au însă mult mai multe dificultăţi de adaptare în perioada de tranziţie la noul statut, datorită lipsei lor de pregătire pentru această experienţă.

Diferenţa între cele două tipuri de reacţii (înalt pozitivă la bărbaţi şi înalt negativă la femei), faţă de statutul de părinte-singur, este explicabilă prin factorii economici care afectează în mai mare măsură femeile decât bărbaţii. Bărbaţii sunt, în general, capabili să-şi menţină nivelul financiar, mai curând şi mai uşor decât femeile, în asemenea circumstanţe. În plus, părinţii-singuri, bărbaţi, privesc ca fiind mai puţin „ameninţător" şi frustrant mariajul intact al prietenilor, decât sunt dispuse femeile să o facă. Deşi bărbaţii şi femeile acţionează similar, dar şi diferit în situaţia parentalităţii singulare, disoluţia căsătoriei prin divorţ are anumite efecte generale asupra adulţilor. În general, se apreciază că experienţa monoparentalităţii la taţi este mai puţin destructivă pentru stilul de viaţă, decât în cazul mamelor.

2.6. Formele alternative ale mariajului sau translaţia stilurilor de viaţă familială.

Mutaţii şi prefaceri. Tranziţia spre „civilizaţia celui de al Treilea Val", aparţinând sfârşitului mileniului 2 şi începutului mileniului 3, este în viziunea lui A. TOFFLER (1983) o amplă mişcare de transformare a civilizaţiei tehnologice avansate, în toate planurile (economico-energetic, comunicaţii şi informatizare, organizare socială, strategii politice, cultural şi spiritual). „Suntem pe cale de a crea, alături de tehnosfera şi infosfera celui de al Treilea Val şi o sociosferă", anunţă cunoscutul viitorolog american (1983, p. 280).

Această tranziţie către Noua Eră (New Age sau Epoca Vărsătorului", Era Solară, „ecologică" sau holonomică), în care omul urmează să se autodepăşească, să se cosmizeze şi transpersonalizeze, reconciliindu-se cu natura şi divinitatea, ceea ce presupune un fenomen de mutaţie, de transformare psihologică şi spirituală (B. Würtz, 1992), aduce cu sine şi proliferarea fără precedent a „stilurilor de viaţă nenucleare", a neo-formaţiilor familiare, substitute maritale sau „simulacre", anticipând un viitor din ce în ce mai incert al familiei nucleare, tipice civilizaţiei celui de al Doilea Val.

Aceste translaţii ale stilurilor de viaţă familială reflectă în cea mai mare parte mutaţiile ce s-au produs în interiorul comportamentului de rol-sex, ca şi în raporturile dintre sexe, în societatea contemporană. Dintre acestea, extensia fiecărui sex-rol (feminin şi masculin), cu atribute ale celui complementar şi tendinţa la interşanjabilitatea sex-rolurilor în plan comportamental şi marital, sunt cele mai importante. (I. MITROFAN, 1989).

Vom încerca să sistematizăm, în cele ce urmează, principalele schimbări survenite în relaţia dintre cele două sexe, implicate semnificativ în fenomenul de denuclearizare familială din lumea contemporană:

a) egalizarea statutelor sociale, masculin şi feminin, prin intrarea masivă a femeilor în activităţi productive şi printr-o profesionalizare şi culturalizare de nivel superior a acestora, fără precedent în istorie. „Dacă la începutul secolului, femeile reprezentau mai puţin de 3% din populaţia studioasă, de câţiva ani, ele constituie mai mult de jumătate din efectivul de studenţi. Ele sunt din ce în ce mai numeroase în ocuparea unor posturi calificate, înregistrând o promovare sensibilă în piramida profesională (L. ROUSSEL, 1989, p. 254); O. MARCHAND, 1986, prevede că în primul deceniu al secolului viitor, 80% dintre femeile între 25-54 de ani, vor fi profesional active. Toate aceste reaşezări cultural-

profesionale rescriu statutul social feminin şi se reflectă în conduitele de rol, prin nevoia crescută de autonomie, comportament auto-afirmativ, cu deschidere competitivă în raport cu rolul masculin, creşterea iniţiativei, competenţei relaţionale şi a prestigiului, angajând modificări şi în planul conduitei de rol sexual-afectiv (exigenţe crescute privind „dreptul la plăcere" şi bucurie sexuală, împlinire emoţională etc.). Dobândirea unei autonomii economice, exaltă nevoia de recunoaştere ca „partener" cu responsabilitate. „Opţiunea pentru experimentul personal" devine tot mai frecventă şi în relaţiile cu sexul opus;

b) liberalizarea sexualităţii premaritale este una din schimbările ce afectează atât comportamentul adolescenţilor de ambele sexe (în special al fetelor), cât şi atitudinile sociale, altădată înalt restrictive în această privinţă. În strânsă legătură cu înlăturarea tabu-ului virginităţii, s-au dezvoltat şi formulele de coabitare juvenilă, care influenţează direct scăderea nupţialităţii şi indirect fecunditatea;

c) ilegitimitatea naşterilor, corelată cu scăderea nupţialităţii, a devenit tot mai frecventă, în special în cazul adolescenţilor, conducând la o nouă categorie socială ce ridică probleme deosebite psihologice, educaţionale şi de suport social părinţi-adolescenţi. În paralel însă, în ciuda programelor de planificare a naşterilor, ca urmare a ignoranţei, rezervei sau altor motivaţii personale, multe tinere preferă încă avortul, a cărui frecvenţă este în creştere;

d) scăderea fecundităţii cuplurilor prin planning familial, ca urmare a unei mutaţii valorice, cu substrat în psihologia actuală a celor două sexe - opţiunea pentru stilul de viaţă fără copii. Se produce astăzi o translaţie de la familia axată pe copii, la familia axată pe adult (după I. RAMSEY, citat de A. TOFFLER, op. cit., p. 286). În SUA, Marea Britanie, Germania şi în alte ţări înalt industrializate, „cultura fără copii" a devenit leit-motivul multor per-

soane şi organizaţii care promovează „paternitatea opţională" şi combat atitudinile pro-natalitate. Accentul tot mai mare pe calitatea intimităţii relaţiei dintre bărbat şi femeie, a dreptului lor la dragoste necondiţionată de cadre şi prescripţii normative, la autenticitate emoţională mutuală, transformă stilul de viaţă şi opţiunile pentru „forma familială". Atât uniunea liberă (în general cu o slabă fecunditate), cât şi familiile care optează pentru stilul fără copii, pot contribui în perspectivă la modificări ale comportamentului demografic, una din consecinţe fiind modificarea structurii fratriilor în viitor. CH. HOHN (1987) şi N. MACIL-GRATTON (1987), citaţi de L. ROUSSEL (op. cit., p. 249), consideră că „majoritatea oamenilor, la vârsta adultă, vor avea un singur frate sau o singură soră", iar „talia redusă a fratriei va avea implicaţii asupra relaţiilor afective dintre părinţi şi copii, probabil în sensul creşterii dependenţei, pe o perioadă mai lungă a copiilor de părinţi. Dezvoltarea şi socializarea copiilor este cert influenţată şi de structura de fratrie în care evoluează. În acest sens, trebuie avut în vedere şi caracterul „monocrom", din punct de vedere al sexului, a cel puţin jumătate dintre fratrii (care vor fi formate din copii de acelaşi sex - doi băieţi sau două fete). În perspectivă, numărul celor între care vor exista relaţii regulate de tip familial va fi foarte scăzut, prognozează L. ROUSSEL, ceea ce atrage atenţia asupra mutaţiilor psihologice ale viitorului. Situaţia specifică din China actuală, în care se încearcă reducerea taliei fratriei, semnalează deja şi primele efecte: copiii mici din fratrii reduse sunt mult mai turbulenţi şi indisciplinaţi, comparativ cu cei din generaţiile în care fratriile erau mai numeroase, caracterizaţi ca supuşi, respectuoşi şi înţelepţi. Dar nu putem să nu remarcăm şi faptul că indisciplina ascunde uneori sau traduce spontaneitate şi potenţial creativ şi că socializarea unor copii ai viitorului este ea însăşi un proces în prefacere;

e) instabilitatea accentuată a căsătoriilor, în special în primii 4-7 ani, reflectată în creşterea divorţialităţii. Specialiştii apreciază că şi în situaţia în care divorţialitatea s-ar stabiliza, numărul total de divorţaţi va continua să crească pe seama a două fenomene demografice actuale:

- deşi nupţialitatea este în scădere, numărul celor care divorţează rămâne superior celui de acum 20-30 de ani;
- ponderea recăsătoririlor scade, în special în cazul femeilor divorţate, pentru care un nou mariaj este mai puţin posibil, în directă corelaţie cu vârsta. Dacă scurtarea duratei căsătoriei înainte de divorţ este un factor favorabil recăsătoririi, posibilitatea acesteia scade o dată cu vârsta. La acestea se adaugă şi riscul unui al doilea divorţ, aflat de asemenea în creştere. L. ROUSSEL (p. 251, 1989) întrevede patru mutaţii posibile pentru ultima decadă a secolului XX, ca urmare a creşterii numărului de divorţaţi;
- o nouă creştere a efectivului de bărbaţi divorţaţi, trăind mai mult singuri (provizoriu), copiii fiindu-le foarte rar încredinţaţi;
- o creştere a efectivului de femei divorţate, trăind singure, deoarece durata mariajului devine din ce în ce mai scurtă şi, deci, „rupturile" cuplurilor fără copii - mult mai numeroase;
- o frecvenţă crescută a familiilor monoparentale, mai ales în responsabilitatea mamelor;
- multiplicarea cuplurilor de concubini (necăsătoriţi), dintre care, unul sau altul dintre parteneri este divorţat.

Prognoza psihosociologului francez confirmă, în 1989, unele dintre prefigurările lui Toffler, din 1981, lansând ideea că populaţia se va dispersa în menajuri din ce în ce mai restrânse, între care, situaţiile de tranzit între două configuraţii mai stabile, vor fi cele mai numeroase.

f) creşterea stresului intrafamilial şi conturarea tot mai frecventă a unor interacţiuni familiale patogene. Patologia interacţională familială reflectă nu numai patternuri comunicaţionale distorsionate, cu impact recunoscut în tulburările de comportament ale copiilor şi uneori cu implicaţii chiar în declanşarea şi, mai ales, agravarea unor tulburări psihotice (v. comunicările elivate ambigue, contradictorii între mesajul logic şi afectiv, specifice conduitei părinţilor schizofrenogeni, semnalate de teoria „double bind" a lui Bateson), dar şi o creştere fără precedent a fenomenelor de violenţă familială. Într-o recentă cercetare a Institutului Naţional pentru Calitatea Vieţii, C. Zamfir ne semnalează că în România anului 1995, circa 80% din populaţie se situează sub „pragul traiului minimei decente", iar 46% din populaţie sub „pragul de sărăcie". Cifrele ne pot semnala efecte negative pe termen scurt şi lung, ce se vor reflecta în calitatea relaţiilor familiale. Mulţi cercetători au semnalat, după 1970, că violenţa este o problemă majoră şi devreme instalată în viaţa multor familii americane (Gelles, 1980), iar plângerile de abuz fizic şi verbal sunt principalele motive ale femeilor care au ajuns la divorţ (LEVINGER, 1966). 16% din cupluri s-au angajat în violenţe fizice; iar 4% dintre femei raportează că au fost „bătute" în mai puţin de 12 luni de căsătorie (STRAUS şi colab. 1980, apud. C. BRODERICK, 1988, p. 312). Acelaşi autor relevă că, de asemenea, 4% dintre copii sunt obiectul unor serioase injurii şi abuzuri din partea părinţilor lor, iar rănirile între fraţi sunt mai frecvente decât agresiunile părinţilor faţă de copii. O altă formă de violenţă frecvent întâlnită este cea pe care o comit puberii şi adolescenţii faţă de părinţi, în special în familii monoparentale (faţă de mamă). 3,5% din adolescenţi îşi abuzează mama singură (după datele lui STRAUS, 1980). Pe de altă parte, copiii abuzaţi de părinţi prezintă în mult mai mare măsură deficienţe în dezvoltare, abuz de droguri, abuz de alcool,

comportament criminal şi tulburări psihotice (GELLES, 1985). Un studiu făcut în Noua Zeelandă (FERGUSSON şi colab., 1986), găseşte ca factori de risc pentru violenţa familială: vârsta tânără a soţului când căsătoria a survenit timpuriu, momentul apariţiei unei sarcini neplanificate, nivelul scăzut de educaţie al soţiei, nivelul scăzut al statusului ocupaţional şi privarea de servicii religioase sau absenţa unui suport religios. În cazul acestor familii, rata violenţei este de circa 30%.

Alţi factori încriminaţi sunt abuzul alcoolic, performanţa profesională scăzută şi satisfacţia profesională scăzută a soţului, absenţa oricărei afilieri religioase şi izolarea de către reţeaua de rude şi de prieteni (HORNUNG, 1981). Alţi autori evidenţiază că uneori, tocmai reţeaua de rude şi de prieteni poate fi suportul anumitor tipuri şi grade de violenţă (DIBBLE şi STRAUS, 1980).

De cele mai multe, ori abuzul fizic şi chiar sexual al femeii şi copilului apar în structuri familiale „bolnave", destructurate şi degradate moral, în contextul unor tulburări psihice şi comportamentale, dintre care alcoolismul unuia sau ambilor soţi este cel mai frecvent. Violenţa familială capătă forme din ce în ce mai diverse, de la molestările fizice cu impact medico-legal, la molestările psihice (ca în cazul geloziei patologice, infidelităţii patologice şi ostentative, promiscuităţii sexuale, violului sau al aberaţiilor sexuale - uneori însoţite şi de agresiune fizică).

Fenomenele de violenţă familială se exacerbează pe fondul pauperizării, în special în mediile subculturale, cu carenţe educaţionale, la structurile psihice primitive, cu frâne comportamentale slăbite sau suprimate, în condiţiile consumului de alcool „cronic" sau „excesiv". Şi dacă „victimele" primare ale violenţei familiale, sunt de cele mai multe ori femeile (dar nu în exclusivitate), „victimele" secundare, dar cu prognostic social din ce în ce mai negativ, sunt copiii. Vagabondajul, prostituţia şi delicventa juvenilă, con-

duitele toxico-dependente şi antisociale, le întâlnim tot mai frecvent la categoria socială numită „copiii străzii". Ai nimănui şi ai tuturor în acelaşi timp, ei sunt produsul „violenţei" şi „producătorii" violenţei de mai târziu, ei sunt dovada vie a neiubirii şi decăderii morale, simptomul crizei familiale, devenită „boală socială".

Şi dacă mediile în care trebuinţele bazale (de ordin material) sunt mai mult decât satisfăcute, familia acaparată de „cursa pentru acumulare şi prestigiu social", are tendinţa clară de a abdica de la o serie de responsabilităţi (în special parentale), în favoarea altor forţe societale - şcoală, religie, organizaţii publice şi private, mass-media), în mediile paupere economic regresate sau nedezvoltate social, „dramele familiale" sunt vecine cu patologia şi adesea capătă dimensiuni şi rezonante sociopatologice îngrijorătoare, endemice. Pentru că destructurarea şi conflictualitatea patogenă a unei familii este din multe puncte de vedere „contagioasă", în prezenţa focarelor de suferinţă socială, o simplă igienizare „logică" autoprotectivă nu ne poate ajuta, ba, din contră, ne poate creşte vulnerabilitatea. Profilaxia şi terapia „suferinţei sociale" cere mai mult decât a o „neutraliza" prin explicare, marginalizare, anatemizare, abdicare şi ignorare; ea cere o igienizare psihologică a fiecăruia dintre noi, într-un efort conştient de responsabilizare, de participare autentică, de generozitate şi transpersonalizare. Desigur, serviciile de asistenţă psihosocială şi spiritual-religioasă conlucrează în acest sens şi este de aşteptat ca eforturile lor conjugate să se dezvolte în viitor.

g) modificarea stilului de viaţă familială în perioada tardivă a căsătoriei, ca urmare a creşterii duratei medii de viaţă (peste 60 de ani), ceea ce implică preluarea îngrijirii bătrânilor pe perioade prelungite, de către familia nucleară, deja ea însăşi „îmbătrânită". Implicaţiile acestei situaţii se resimt pentru toţi membrii familiei, dar în special pentru femei, ele însele aflate în general în jurul

vârstei de 60 de ani. Adesea, după ce şi-au crescut proprii copii, ele ajung să aibă în grijă, simultan, unul sau doi nepoţei şi un părinte (de obicei mamă) vârstnic şi incapabil de autoîngrijire. L. ROUSSEL semnala că în Franţa, de pildă, până în 2.000, numărul celor care vor depăşi 85 de ani va creşte cu 60% (după QUANQCHI-DINH, 1985 şi SIMON SANDIEZ, 1988). Această situaţie schimbă nivelul de solicitare al familiei vârstnice, prin obligativitatea asumată de a asigura vizite numeroase, supraveghere, contrângeri rezidenţiale, griji permanente privind sănătatea şi bunăstarea vârstnicului aflat în grijă. Şi pentru că talia fratriilor a scăzut, iar prejudecăţile favorizează implicarea femeilor în îngrijirea părinţilor, ele sunt cele care duc, de obicei, întreaga „povară". Putini bătrâni, în general, îşi sfârşesc viaţa într-un azil sau într-un ospiciu pentru irecuperabili. Progresele geriatriei au favorizat, creşterea progresivă a dependenţei socioafective şi de îngrijire, fie faţă de copii, fie faţă de instituţiile sociale de ocrotire a vârstnicilor. Cu toate acestea, există încă şi un număr considerabil de persoane care trăiesc, până la vârste foarte înaintate, rezidenţial autonom, ceea ce ridică probleme speciale. Ex.: depresii de abandon, neputinţă, insecuritate socială...

Toate aceste modificări, survenite în raporturile dintre sexe şi în sânul familiei nucleare actuale, sunt edificatoare pentru un proces de „prefacere", de „mutaţie psihosocială" şi psihologică individuală.

Aceasta nu înseamnă că familia nucleară va dispare, ci doar că „ea nu mai poate servi drept modelul ideal al societăţii", în opinia lui A. Toffler (1983, p. 283). Şi dacă familia nucleară a fost idealizată de civilizaţia celui de al Doilea Val, impunându-se în toată lumea ca „model standard, recunoscut de societate, pentru că structura ei corespundea perfect necesităţilor societăţii de producţie în masă, cu valori şi stiluri de viaţă, în mare măsură comu-

ne, o putere birocratică şi ierarhică şi o separare netă între viaţa de acasă şi viaţa profesională" (op. cit., p. 282); ea este astăzi obiectul unei disperate „campanii" pentru refacere şi însănătoşire, chiar dacă soluţiile şi propunerile „bine intenţionate sunt adesea stupide şi nu-şi ating obiectivul". Ele sunt emise, de cele mai multe ori, de cei „orbi la influenţele valurilor istorice de schimbare".

Criza familiei nucleare comportă încă un diagnostic greşit şi, evident, măsuri şi rezolvări naive din partea celor care încearcă să prelungească viaţa unei structuri micro-sociale evasialienate, care este totodată reflexul unei lumi dizarmonice, în prefacere. Aşa încât, mulţi ajung să creadă, inclusiv persoane investite cu autoritate politică şi socială, că fenomenele critice ale familiei nucleare (divorţ, instabilitate şi infidelitate, degradare morală şi alcoolism, disfuncţii sexuale cronice, avortul repetat şi iresponsabil, corelat cu abuzul fizic al femeii, abuzul fizic şi sexual al copilului, violenţa familială - inclusiv intergeneraţională, tulburările de comportament şi adaptare, unele tulburări psihice - reflex al interacţiunilor familiale patogene, precum şi opţiunile tot mai numeroase pentru stiluri alternative - singurătatea şi coabitarea, ar fi doar consecinţele absenţei unei educaţii familiale, proliferării pornografiei şi autorizării avortului, liberalizării relaţiilor sexuale şi „băii de informaţie sexuală şi agresivă, oferită de mass-media, mişcărilor feministe sau celor pentru acordarea de drepturi homosexualilor şi, de ce nu?! - chiar şi impactul muzicii de avangardă - rock-ul...

Evident, combaterea tuturor acestor „viruşi" ai siguranţei familiei nucleare ar necesita, în viziunea celor mai utopici „gânditori" de politici sociale pro-familiale, cursuri de educaţie familială, îndrumători matrimoniali şi publicitate, pentru a prezenta familia într-o lumină mai bună, un sistem atrăgător şi verificat ştiinţific de alegere a partenerului (eventual computerizat, op. cit., p. 282).

Toate acestea n-ar putea fi decât paleative sau stratageme puerile, iluzorii, propunându-şi „să îngheţe" o civilizaţie în cadrele unui timp tehnic şi istoric revolut. „Căci ceea ce trăim acum, nu este dispariţia familiei ca atare, ci dezmembrarea definitivă a sistemului familial caracteristic celui de al Doilea Val", ne atrage atenţia A. Toffler (p. 284). Cinism sau cutremurătoare luciditate şi responsabilitate anticipativă?!

În opinia noastră, într-o lume „bolnavă" şi bântuită de agresivitate, angoasă şi maculare morală, nepregetând să-şi distrugă sălbatic propriul habitat planetar, propriul ecosistem, în mod paradoxal cu mijloacele cele mai sofisticate tehnologic, într-o lume în care intoleranţa etnică şi socială se reactivează periodic, în care există confuzie a valorilor şi îndepărtare de la sensul transcendental al căutărilor fiinţei umane, este de aşteptat ca schisma şi simulacrul neofamilial să se producă. Şi dacă societatea contemporană continuă să-şi autoîntreţină angoasele şi neclarităţile, aproape cu voluptatea ignoranţei ridicate la rang de „cunoaştere ştiinţifică", erodându-şi din interior sensurile şi motivaţiile existenţiale, deblocându-şi în lanţ comportamentele hetero şi autodistructive, într-un mediu natural nu mai puţin artificializat, poluat şi bolnav, rătăcind pe căile deopotrivă întreţesute ale acumulării şi distrugerii, ale excesului şi pauperizării, ale pervertirii morale şi devianţei sociale, desigur, în aceste condiţii, familia nucleară fie eşuează în propria-i patologie interacţională, fie translatează „noi spatii şi formule de convieţuire a sexelor", în căutarea disperată a adaptării.

Aşa încât noile „patternuri alternative" ale căsătoriei şi familiei nucleare s-au îmbogăţit şi diversificat, nu doar cu mariajul deschis" (N. Şi G.O`NEILL, 1972), ci şi cu „semicăsnica şi pseudocăsnicia" (v. I. Mitrofan, 1989), „mariajul homosexualilor", „aranjamentele comunitare" şi, în mod semnificativ, cu „celibatul", la a cărui explozie demografică, după anii `80, asistăm cu toţii.

Din perspectivă psihologică şi psihoterapeutică, această mişcare a familiei nucleare către forme substitutive, ridică probleme noi şi semnificative, după cum „fractura spirituală şi interacţională" a cuplului şi sistemului familial contemporan; conduce la efecte individuale şi sociale greu previzibile, dar nu mai puţin dramatice. Asistăm oare la o mutaţie în psihologia sexelor, la o renaştere sau re-fiinţare a relaţiilor dintre bărbat şi femeie?

Patologia interacţională familială continuă să se agraveze, simultan cu apariţia formelor de translaţie sau substituţie a vieţii familiale, necesitând forme de ajutor şi terapie individuală şi socială, specializate, inclusiv de terapie spirituală.

În acest sens coevoluţia psihoterapiilor umaniste şi a celor holist-transpersonale cu cele de factură spirituală, în câmpul terapiilor de familie şi de cuplu, oferă, în opinia noastră, cadrul cel mai adecvat al igienizării şi reconstrucţiei relaţiilor dintre sexe, ca şi dintre generaţii, al „vindecării" prin „armonizare interpersonală şi transpersonalizare".

Căsătoria ar trebui să redevină, simbolic şi existenţial, ceea ce sensul originar al întâlnirii dintre cele două sexe ne relevează, adică matricea sacră a prefacerii fiinţei umane, un experiment social de maturizare şi creştere a personalităţii umane, întru autodevenire şi reintegrare cosmică.

Aceasta ar echivala cu traiectoria duală a conştientizării de sine, cu şi prin intermediul celuilalt, prin coexistenţă şi coevoluţie, către supraconştientizare.

Suntem departe încă de a ne „trezi" şi conştientiza dimensiunile autentice ale iubirii şi toleranţei, ale autocreaţiei şi intercreaţiei prin iubire şi convieţuire (v. creativitatea interpersonală, ca o condiţie a evoluţiei cuplului şi ca o modalitate de autorealizare a personalităţii - I. Mitrofan, 1989, 1994). Mulţi dintre noi suntem încă departe de a descoperi sinele „prin intermediul celuilalt, în „cursa"

devenirii tuturor, întru eliberarea din şi transgresarea „capcanei" mărunte a Ego-ului către marea Conştiinţă Divină.

Se pare că atât bărbaţii, cât şi femeile, tinerii şi mai vârstnicii zilelor noastre se confruntă cu probleme psihologice noi, având în comun aceeaşi frenetică, dar şi confuză Căutare de Sine.

Dincolo de planul banal şi limitat, adesea dificil şi decepţionat al existenţei cotidiene, ei conştientizează tot mai frecvent nevoia unui „sens de dincolo", nevoia de autocunoaştere şi autodezvoltare, nevoia de autorealizare. Recunoaştem o tendinţă fundamentală şi naturală a persoanelor de ambele sexe de a se deschide şi angaja, mai mult sau mai puţin eficient, într-un proces de realizare a Sine-lui (în accepţiune de „self-actualisation", concept formulat de C. Rogers, 1961).

Omul sfârşitului de sec. XX, rătăcind printre evenimentele şi valorile „răsturnate" sau „nesincronizate" ale timpului şi evoluţiei sale istorice şi morale, trăieşte criza psihologică a „pierderii de Sine şi nevoia imperioasă a „regăsirii de Sine", a reactualizării sale prin iubire, cunoaştere şi creaţie. Cele trei verbe sub semnul cărora el poate trăi sănătos, echilibrat, adică integrat armonic sinelui divin, sunt „a fi", „a şti" şi „a face" (a crea). Paradigma antitetică, ce generează boala, dezechilibrul şi pierderea de sine, se constituie pe triada „a avea", „a ignora", „a desface" (a distruge). „A fi" este primordial legat de iubire. „A fi" este un act de dăruire de sine, adică de a da şi primi iubire, de a fiinţa prin iubire. „A fi" este echivalent cu capacitatea noastră de a iubi necondiţionat. Dar a iubi este totodată a şti (a cunoaşte), pe tine, pe altul, lumea şi pe Dumnezeu, şi a face (în sensul de a crea) - de la cele mai mărunte lucruri la cele mai abstracte idei şi teorii sau cele mai elevate produse artistice, de la copilul pe care îl concepi şi aduci pe lume, până la „creaţia propriei personalităţi" în spiritul creaţiei divine.

Reversul acestei paradigme a vieţii şi a normalităţii potenţial creatoare, este conturat de triada: „acumulare, ignoranţă, destrucţie". „A avea, a păstra, a acumula, defineşte comportamentul opus dăruirii, este deci ne-iubire, este deci construcţie în exclusivitate a Ego-ului şi, inevitabil, îndepărtare de Sine, până la „pierdere de Sine". „A avea sau a acumula în exces" naşte dezechilibrul în orice sistem, ceea ce blochează cunoaşterea şi împiedică sau stopează creaţia. În plan psihologic, această aserţiune este susţinută şi de observaţia că excesul de informaţie într-un domeniu te împiedică să creezi. Multe spirite „enciclopedice" nu au oferit totuşi umanităţii creaţii originale valoroase. Absenţa oricărei acumulări sau informaţii poate fi însă la fel de păgubitoare. În acest caz, „a nu avea", de pildă un minimum de posibilităţi de satisfacere a nevoilor bazale (fiziologice), îl poate periclita pe „a fi" (desfiinţare în trup, dar nu şi în spirit);

În anumite limite, „a nu avea" îl poate exalta compensator pe „a şti" (v. trezirea întru cunoaştere a marilor asceţi sau sfinţi).

„A avea în exces" comută sensul devenirii fiinţei de la cunoaştere şi creaţie, la stagnare, întrucât naşte teama de pierdere. Naturile egocentrice, egoiste sunt structuri acumulative de iubire, şi din acest motiv, extrem de dependente emoţional de „sursa" care le hrăneşte. Ele nu pot, nu ştiu şi nu dezvoltă iubirea, pentru că „nu se dăruie", ci se „păstrează". Astfel ele sunt incapabile de a iubi şi a înţelege (cunoaşte) pe altul şi, prin extrapolare, întregul sistem (lumea şi pe Dumnezeu), fiind blocate în propria ignoranţă („închidere"). Ignoranţa, ca urmare a neexperimentării lui „a fi" (deci a relaţiei de iubire cu sine), le subminează şi capacitatea de a face (de a crea), pentru că aceste persoane îşi deturnează sensul creaţiei (de sine, de altul, de valori materiale şi spirituale). Adesea, a nu cunoaşte, conduce la „a distruge", în cazul persoanelor acumulative în exces. Ignoranţa generează frică, şi frica poate determina agresivitate.

Nu este de mirare că marii egocentrici sunt şi cele mai agresive fiinţe, impenetrabile la orice tentativă de raţionalizare sau de argumentare. Ei sunt rigizi, pentru că sunt „ignoranţi" din punct de vedere al psihologiei relaţiilor umane, în general, şi a celor între sexe, în special, şi de obicei pierd în faţa vieţii.

Criza psihologică a pierderii de sine şi nevoia imperioasă a „regăsirii şi revalorizării de sine" este „infrastructura" pe care se reclădesc relaţiile actuale între sexe, între părinţi şi copii, şi este profund implicată în schimbările sistemului familial nuclear, ca şi efectele satelit ale denuclearizării" acestuia. Dintre aceste „efecte", creşterea opţiunilor pentru singurătate şi coabitare (uniune liberă) sunt cele mai semnificative: singurătatea şi coabitarea sunt privite de obicei ca „staţii" pe drumul căsătoriei.

Pentru mulţi oameni, ele servesc drept alternative ale mariajului. Cât de satisfăcătoare sunt aceste alternative, este însă o altă problemă. (ANONYMOUS, apud. I. COEMAN, p. 176).

2.6.1. Singurătatea. Este un stil de viaţă care se poate institui definitiv în cazul celibatarilor care nu au fost niciodată căsătoriţi sau poate fi urmarea unui divorţ sau a văduviei. Celibatul nu exclude însă practicarea relaţiilor sexuale şi nu toţi celibatarii sunt neapărat abstinenţi. Pe de altă parte, singurătatea nu înseamnă neapărat suferinţă, frustraţie şi neîmplinire, cel puţin pentru cei care o „păstrează" deliberat şi care nu au trăit experienţa nici unui mariaj.

Persoanele singure, divorţate (în special bărbaţi), sunt în mai mare măsură dispuse să-şi transforme „celibatul" într-o recăsătorire, dar „recăsătorirea femeii divorţate rămâne mai puţin frecventă decât cea a bărbaţilor" (L. Roussel, 1989, p. 251), încât femeile rămân singure", în număr mult mai mare şi în general pe perioade mai îndelungate. Unul din motive este şi durata din ce în ce mai

scurtă a mariajelor care ajung la divorţ, „rupturile" cuplurilor fără copii fiind mult mai numeroase. Pe de altă parte, factorul „vârstă" scade probabilitatea recăsătoririi pentru femei, în special după 35-40 ani, în vreme ce pentru bărbaţi, siguratatea, chiar şi la o vârstă care depăşeşte acest nivel, rămâne mai curând tranzitorie.

Între 1970-1978 numărul persoanelor în vârstă de 14-34 ani care trăiau singure s-a triplat aproape, în Statele Unite crescând de la 1,5 milioane la 4,3 milioane. La începutul anilor `80, afirmă A. TOFFLER (op. cit., p. 286) o cincime din toate familiile din Statele Unite constau dintr-o persoană care trăieşte singură, în mod special tineri şi „persoane în a doua jumătate a vieţii".

Din statisticile oferite de U.S. Census Bureau, 1986 (cit. după J. Coleman, op. cit., p.178) rezultă o creştere explozivă a numărului persoanelor singure, repartizate pe sexe şi tipul de singurătate, după cum ilustrează figura nr. 1

U.S. populaţia celibatarilor, 1985
(statut marital al adulţilor singuri, în procente).

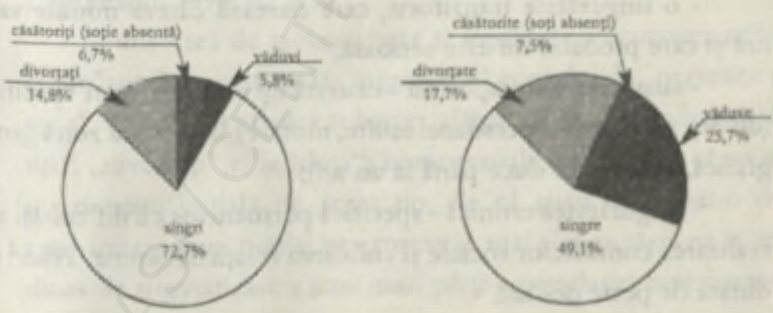

Total bărbaţi celibatari
36 milioane

Total femei celibatare
44 milioane

Figura nr. 1

Astăzi, persoanele singure, în special cele care nu au fost niciodată căsătorite, aparţin unei subculturi speciale, în care individualitatea se afirmă în deplină libertate, ea construindu-şi un stil de viaţă unic. COCKRUM şi WHITE (1985, p. 555-556) raportează că adulţii care nu au fost niciodată căsătoriţi preferă singurătatea mai mult decât cei care au fost divorţaţi. Rata căsătoriilor este mai crescută la divorţaţii singuri, în toate grupele de vârstă. Totuşi, experienţa singurătăţii este probabil mai gratificantă şi mai puţin dificilă pentru cei dintotdeauna celibatari. De altfel, oamenii experimentează singurătatea în diferite moduri şi o resimt diferit, în funcţie de nivelul nevoilor lor pentru intimitate socială şi ataşament. Aşa încât, o persoană se poate simţi singură chiar dacă are mulţi prieteni, inclusiv un partener, în timp ce o alta se mulţumeşte cu foarte puţini prieteni sau chiar fără un partener, şi cu toate acestea nu se simte singură.

Cât de bine „suportă" oamenii singurătatea? Depinde... JEFFREY JOUNG (cit., după O. POCS, 1985) diferenţiază trei tipuri de singurătate:

- o singurătate tranzitorie, care durează câteva minute sau ore şi care probabil nu este serioasă;

- singurătate situaţională - cauzată de un eveniment specific (divorţ, sau decesul persoanei iubite, mutarea într-o altă zonă geografică, care poate duce până la un an);

- singurătatea cronică - specifică persoanelor cu dificultăţi în realizarea contactelor sociale şi stabilirea relaţiilor intime, având o durată de peste doi ani.

„Singurătatea" ca alternativă a mariajului comportă o mulţime de explicaţii:

- scăderea ratei nupţialităţii în ultimii ani, ca reflex al schimbării concepţiilor tinerilor şi societăţii pe ansamblu în raport cu

căsătoria; astfel căsătoria poate fi privită ca un impediment în calea evoluţiei profesionale „sigure şi reuşite", cariera devenind ţinta celor mai mulţi. Femeile absolvente de studii superioare, în special, şi cu performanţe profesionale deosebite care le permit un statut apreciat şi multă autonomie, apreciază singurătatea ca pe un mijloc de consolidare a poziţiei şi evoluţiei lor libere, nerenunţând uşor la aceasta pentru căsătorie;

- liberalizarea relaţiilor sexuale în afara cadrului legalizat al căsătoriei, cu accent pe varietate, noutate şi calitate, mulţi celibatari apreciind că au o viaţă sexuală mai intensă şi mai împlinită, în condiţiile independenţei economice şi personale, ale unor întâlniri mai puţin frecvente şi şablonizate, dar mai spontane şi mai pasionate.

De altfel, unele studii arată că între cei singuri şi cei căsătoriţi nu apar diferenţe privind nivelul implicării în activităţi sexuale, deşi „bărbaţii singuri s-au declarat ceva mai puţin satisfăcuţi sexual decât femeile (33% bărbaţi şi 43% femei s-au declarat mulţumiţi de frecvenţa raporturilor lor sexuale)". (M. Mândru Ungureanu, 1994, p. 315)

- mişcarea de recunoaştere şi legalizare a homosexualilor a contribuit de asemenea la „îngroşarea" grupului de „persoane singure", creând al patrulea subgrup, alături de cei „niciodată căsătoriţi", „divorţaţi" şi „văduvi": homosexualii singuri (fie că au avut o orientare iniţială de acest tip, fie că şi-au schimbat-o după consumarea unui mariaj heterosexual, mai ales ca răspuns la atitudinea de stigmatizare a unei mari părţi a populaţiei heterosexuale, manifestată faţă de ei.

2.6.2. Coabitarea sau „uniunea liberă". Coabitarea desemnează „un mod de a trăi împreună" al cuplurilor heterosexuale, în afara contractului căsătoriei. După 1970, atât în Europa, cât şi în SUA, preferinţa pentru coabitare, în special a tinerilor, a devenit

atât de frecventă, încât a zdruncinat destul de semnificativ atitudinile sociale stereotipe care blamau până nu demult acest mod de convieţuire.

Deceniul 8 ar putea marca în istoria psihosocială a familiei momentul critic al proliferării fără precedent al formelor substituitive ale familiei, sub semnul dezinstituţionalizării tot mai accentuate. Cuplurile erotice, deşi păstrează nostalgia unei solidarităţi afective şi sociale definitive, se reorientează în spiritul păstrării unei disponibilităţi evasipermanente, a unei autonomii personale, considerate importante pentru autenticitatea vieţii de cuplu. Asistăm în contemporaneitate la o tendinţă din ce în ce mai pregnantă, de înlocuire a mariajului legal constituit, dar, din păcate, din ce în ce mai scurt (numărul divorţurilor este în continuă creştere, iar al recăsătoriţilor, în scădere - v. J. DUMAS, 1985), cu un nou model familial - uniunea liberă sau coabitarea, adesea stabilă şi fecundă pe parcursul unui număr mare de ani. Ea nu este doar un substitut de logodnă sau de căsătorie de probă, şi cu atât mai puţin o promisiune amânată de căsătorie. Adoptată preferenţial de cuplurile tinere sau foarte tinere, uniunea liberă nu este deci doar un mod de a convieţui câţiva ani înaintea căsătoriei sau de a forma o a doua relaţie fără recăsătorire, ci pur şi simplu un nou model de coabitare, susceptibil de a se extinde asupra întregii vieţi şi de a înlocui mariajul în toate fazele sale (L. ROUSSEL, 1989).

Încă de la sfârşitul deceniului 7, sociologii francezi apreciau că numărul crescut al naşterilor în afara căsătoriei, semnala angajarea tinerilor în forme de viaţă familială care negau cu bună ştiinţă (câtă intenţionalitate şi câtă spontaneitate - rămâne încă o enigmă) constrângerile instituţionale ale mariajului.

Pentru o mare parte a populaţiei care a consumat într-o etapă a vieţii experienţa căsătoriei soldată cu eşec, uniunea liberă rămâne, ulterior, o alternativă preferată, cel puţin pentru femeile

până în 35-40 de ani. Bărbaţii au o „longevitate" mai mare sub aspectul posibilităţii de a se implica în mai multe uniuni libere succesive, perioadele lor de singurătate fiind cel mai frecvent limitate, provizorii.

Apariţia coabitării, ca un nou model familial, s-a produs pe fundalul unor prefaceri mai profunde în interiorul familiei nucleare. Astfel, scurtarea perioadei de căsătorie (survenirea rapidă a divorţului) a condus direct la vulnerabilizarea condiţiei psihosociale a femeilor, în special, al căror efectiv de „divorţate trăind singure" este în continuă creştere. Aceasta şi pentru că numărul de recăsătoriri scade vertiginos, fie în favoarea uniunilor libere (atunci când impactul amoros se produce), fie a celibatului feminin, în directă corelaţie cu numărul crescut al femeilor, dar şi cu limitările impuse de vârstele de după 40 de ani.

În ceea ce-i priveşte pe bărbaţi, aceştia par „a se bucura" mai mult de privilegiul convieţuirii cu sexul opus, fie prin recăsătorire cu o celibatară mai tânără în medie cu 6-7 ani, fie preferând unul sau mai multe concubinaje succesive, până la vârste avansate, sau chiar definitiv.

Prognozele demografilor şi sociologilor sunt ferme în ceea ce priveşte instabilitatea cuplurilor pentru sfârşitul sec. XX şi începutul sec. XXI, chiar dacă divorţialitatea se va stabiliza sau diminua. Ei afirmă, pe baza „cinismului statistic al prognozelor", că şi în acest caz, populaţia va continua să se disperseze în menajuri din ce în ce mai restrânse, între care cele mai frecvente vor fi situaţiile de tranzit între două configuraţii mai stabile (L. ROUSSEL, 1989).

Faţă în faţă cu alternativa mariajelor repetate, multiple, care supun copiii unor stresuri de dezvoltare şi integrare socială, semnificativ sociopatogene, uniunea liberă stabilă şi armonioasă sub aspectul climatului socioafectiv, pe perioade lungi şi uneori chiar definitive, pare să fie un reflex de apărare al cuplurilor în faţa

constrângerilor sociale ale unor cadre tradiționale secătuite moral, în care drama individuală a neîmplinirii Sinelui, prin intermediul celuilalt, a erodat într-atât așteptările individuale în raport cu căsătoria, încât a declanșat un adevărat „protest psihologic" (I. MITROFAN, 1994, p. 165-166) din partea ambelor sexe. Opțiunea pentru uniunea liberă încearcă să satisfacă prin conjugare nevoia de dependență și identificare cu cea de autonomie, angajând implicarea afectivă plenară, negând aspectul contractual al relației și exaltându-l pe cel al libertății de manifestare, pe măsura satisfacției mutuale și a nevoilor autentice de a fi împreună.

În cuplul modern, aflat în căutarea noilor modele de conviețuire, se pare că nevoia de iubire, comunicare și valorizare a celuilalt și a Sinelui depășește în intensitate și devine prioritară, în raport cu cea de securitate și solidaritate socioeconomică, chiar într-o lume care în general pune la grea încercare posibilitatea de satisfacere a acesteia din urmă. Poate tocmai din acest motiv (prefacerile și instabilitatea socioeconomică creează un nivel crescut de insecuritate individuală), iubirea și sprijinul mutual devin trebuințe prioritare ale „ființei", iar satisfacerea lor devine „sursă" de rezistență și rezolvare creativă „a problemelor vieții", și prin aceasta, modalitatea de creștere și afirmare a personalității", împlinire și înțelegere a Sinelui, de autodepășire prin experiența împărtășirii Alterității.

Această mutație motivațională reașează raporturile de forțe psihologice în cuplu, după principiul coevoluției mutuale, ceea ce exprimă noua rațiune de a fi împreună doar atâta timp cât cei doi reușesc să-și rămână nu numai necesari, dar și reciproc satisfăcători. Cu alte cuvinte, singura justificare acceptată a uniunii libere de tip familial rămâne gratificația mutuală, onorarea așteptării sau speranței de a fi fericit cu și prin intermediul celuilalt. A înfrunta și rezolva problemele vieții, devine astfel mai mult o sarcină

personală (si nu a ambilor sau mai ales a soţului - ca în căsătoria tradiţională), dar reuşita şi satisfacţia obţinută este obiect de valorizare de către partener şi de bucurie împărtăşită. Sursa afectivă necondiţionată se transformă pe de altă parte în „putere" de rezolvare şi capacitate de a face faţă cu „competenţă personală" în faţa vieţii, în implicare activă, responsabilă. Bărbatul şi femeia, implicaţi în uniunea liberă, îşi asumă responsabilitatea perfect conştienţi, bucurându-se de responsabilitate şi detestând „aruncarea vinei sau poverii pe umerii celuilalt". Partenerul devine astfel doar un „susţinător emoţional şi spectator activ" al devenirii celuilalt, o sursă energetică pozitivă, dar şi un subtil „instrument de autoconstrucţie" prin feed-back-uri corectoare, prin reevaluări succesive.

Aşadar, cuplul modern decis, pentru coabitare, a dobândit luciditatea tranziţie sale, optând pentru calitatea relaţiei în defavoarea durabilităţii sale cu orice preţ. Divorţul şi consecinţele sale stresante sunt astfel eludate, ieşind de sub incidenţa cadrului legislativ mai larg. El se transformă astfel într-o opţiune personală simetrică (bilaterală), atunci când uniunea îşi pierde raţiunea sa de a mai continua (adică atunci când stagnează, când procesul de coevoluţie este stopat).

Desigur, el devine mai curând un „divorţ psihologic şi sexual", deci rezolvarea unei probleme de intimitate interpersonală şi nu o pierdere prin „ruptură" sau „sancţiune" social-instituţională a unor statute sociale cu obligaţii şi drepturi prescrise.

Sesizăm în această opţiune a cuplurilor tinere pentru coabitare o disociere între statutul familial şi rolul exercitat în fapt. Negarea statutului pare să declanşeze în mod compensator, deliberat, o reevaluare şi o îmbogăţire a rolului de partener şi, nu de puţine ori, chiar şi a celui de părinte.

Negarea cadrelor normative impuse de instituţia căsătoriei să fie oare reflexul nevoii mereu crescânde de libertate individuală, de autocunoaştere şi afirmare a Sinelui, chiar şi pe cel mai apropiat „teritoriu" al fiinţei umane - intimitatea sa biopsihologică?!

Putem intui - dincolo de aparenţa acestei opţiuni alternative - protestul subtil şi refuzul mascat al unei societăţi constrângătoare, incerte şi decepţionate în ansamblul ei. Este, fără îndoială, aici, un semnal al raporturilor disfuncţionale, poate bolnave, dintre individ şi societate, sau poate că normele şi valorile dominant pragmatice ale sistemului social, în general, au alterat până într-atât raporturile dintre sexe (cu implicaţii în relaţiile dintre generaţii), încât, între tiparul de viaţă sigur, dar potenţial blamabil social şi experimentul autonom, cuplurile aspiră şi se decid cu tot mai mult curaj pentru ultimul.

Să fie oare, aici, nevoia imperioasă de RE-SACRALIZARE a relaţiei dintre bărbat şi femeie, în căutarea unei „formule" de uniune pură, bazată pe iubire şi fidelitate necondiţionată, liber-consimţită şi pe dăruire mutuală, cu respectarea autonomiei fiecăruia ca fiinţă completă?!

Dintr-o cercetare concretă, efectuată pe 60 de cupluri studenţeşti din centrul Universitar Bucureşti, realizată de V. Dumitru (1991), rezultă că opţiunea pentru convieţuirea în uniune liberă este o realitate identificabilă şi în viaţa tinerilor români. Semnalăm însă şi o altă tendinţă caracteristică - scăderea nupţialităţii - ca reflex direct al dificultăţilor socio-economice inerente „tranziţiei" la economia de piaţă (absenţa locuinţelor şi costul ridicat al achiziţionării acestora sunt factori care demobilizează şi temporizează semnificativ iniţiativa tinerilor pentru căsătorie în general, iar raporturile intergeneraţionale tensive nu sunt deloc inexplicabile, inclusiv din această perspectivă).

Cu ajutorul Chestionarului de Interapreciere a nevoilor şi atitudinilor sexual-afective (adaptat de I. Mitrofan, după Inventar faţă de sexualitate Eysenck), al anamnezei şi interviului focalizat, în cercetarea menţionată au fost comparate nivelurile de atitudini, concepţii, autopercepţii, reacţii afective cu privire la sexualitate, nivelurile de intercunoaştere ale partenerilor, grupaţi în 30 de cupluri maritale şi 30 de „uniuni libere" (studenţi necăsătoriţi, dar convieţuind pe model familial). Potrivit datelor cercetării s-au desprins câteva observaţii interesante pentru prefacerile psihologice şi interpersonale ale acestor cupluri tinere. Astfel, în uniunile libere se conturează mai pregnant rolul sexual-afectiv al femeii care tinde să-l egalizeze pe cel al bărbatului şi chiar să-l domine sub aspectul iniţiativei sexuale şi al exigenţelor fidelităţii.

În vreme ce sub eticheta „căsătorie" unele aşteptări privind fidelitatea mutuală devin în ultimele decenii tot mai incerte, la ambele sexe, uniunile libere propagă regula fidelităţii liber consimţite, cu mai multă tărie chiar decât mariajul. Se produc astfel restructurări de esenţă ale rolurilor şi relaţiei dintre cele două sexe, simultan şi paradoxal, în cadrul uniunilor libere, pe de o parte şi în cadrul căsătoriei pe de alta. Dacă în uniunea liberă tinerii se angajează mai curând în speranţa unei „creşteri calitative a relaţiei", cei care optează pentru căsătorie, adesea o fac sub spectrul resemnării sau al temerii de devitalizare, inautenticitate şi degradare în timp, proiecţia posibilelor infidelităţi crescând „vigilenta" tinerilor căsătoriţi din chiar momentul în care „contractul" s-a comis.

În ceea ce priveşte intercunoaşterea, procentele înregistrate sunt aproximativ egale pentru cele două forme de cupluri comparate, oscilând în jurul a 60-75%. Insatisfacţiile legate de convieţuire, indiferent de forma pentru care au optat (căsătorie sau uniune liberă), se menţin la 1/4 dintre tineri, în special privind

nivelul de intercomunicare şi intercunoaştere a nevoilor sexual-afective, a realizării climatului de intimitate dezirabil. Aceste date subliniază, încă o dată, ideea că în acest sfârşit de secol, relaţiile dintre sexe se confruntă nu neapărat cu o „criză sexuală", cum s-ar fi putut crede în anii 60-70, cât mai ales cu o criză psihologică a comunicării şi coevoluţiei, ceea ce deschide drum experimentelor relaţionale. Cuplul erotic se află în căutarea unui nou model cultural, al supravieţuirii sale întru mai bine.

O posibilă explicaţie a opţiunii pentru „uniune liberă" ar putea fi şi teama de contaminare cu maladii cu transmisie sexuală (ex. virusul HIV în sindromul de imunodeficienţă umană - SIDA), în condiţiile în care, ca „răspuns de apărare" la adulterul tot mai frecvent comis în cadrul căsătoriei, tinerii acordă credit mai mare unei relaţii libere, necondiţionate contractual, dar bazată pe fidelitate afectivă şi sexuală, atâta timp cât cei doi o doresc de comun acord.

Şi totuşi nu putem fi decât de acord cu afirmaţia lui A. Biron, despre faptul că dintr-o uniune liberă ce se destramă, femeia e cea care pierde, având în vedere că, prin structura ei, aceasta are nevoie de stabilitate. Datele cercetării amintite relevau faptul că femeile din uniunile libere fuseseră anterior puternic „dezamăgite" în dragoste, ceea ce le marcase „mult concepţiile şi aşteptările vis-a-vis de căsătorie. Opţiunea lor pentru această formă alternativă putea fi explicată şi prin teama de încă un eşec sentimental, care în cazul căsătoriei ar fi fost „ireparabil". „Mai uşor rupi o uniune liberă. Fără prezentări la tribunal, fără plata taxelor judecătoreşti, lucrurile se termină simplu şi repede", afirma o tânără investigată.

Dar consecinţele emoţionale? Oare cât de repede se resimt şi cu ce preţ? Care sunt avantajele şi dezavantajele coabitării?

În privința avantajelor coabitării, studiile raportează că tinerii angajați în această „formulă existențială" își exprimă în proporție de 90% satisfacția, considerând-o ca pe o experiență plăcută, matură și de succes (E. MACKLIN, 1974 - studiu efectuat la Universitatea Cornell, cit. de J. Coleman, p. 198). Multe persoane care au coabitat înainte de căsătorie sunt de părere că nu ar fi putut accepta căsătoria fără coabitarea anterioară. Risman și colab., 1981, compară cuplurile de căsătoriți cu cele de coabitare și constată că acestea din urmă își exprimă cu mult mai multă ușurință satisfacția în raport cu partenerul (atât bărbații, cât și femeile). M. ROTRIN (1985) raportează că 95% dintre cuplurile căsătorite în perioada studiilor au parcurs în prealabil „coabitarea" care i-a pregătit pentru căsătorie. LAUER și LAUER (1987) constată că și cuplurile aflate la a doua căsătorie, au raportat o satisfacție și o stabilitate mai mare, dacă „au trăit mai întâi împreună", într-o uniune liberă. Ceea ce „oferă" pozitiv coabitarea tinerilor studenți, de pildă, ar fi:

- o satisfacție sexuală crescută, o mai mare autodeschidere și sentimente mai intense de intimitate, comparativ cu cuplurile de îndrăgostiți, dar care nu coabitează;

- o mai mare posibilitate de a se înțelege pe ei înșiși, de a-și înțelege partenerii și relațiile apropiate.

Mulți simt că această „formulă" evită bruiajele, „parazitările", atât de caracteristice întâlnirilor convenționale și „curtoaziei";

- o posibilitate de realizare a compatibilității și o familiarizare cu modurile diverse în care partenerii reacționează într-o varietate de situații;

- dezvoltarea deprinderilor interpersonale și încrederea în construirea unor relații strânse;

- un standard mai înalt de trai, rezultat din asocierea resurselor economice.

Dintre dezavantaje menţionate (J. COLEMAN, p. 198), cu privire la coabitare, semnificative sunt următoarele:

- limitarea prematură a experienţei „întâlnirilor". Deşi mulţi tineri (în special studenţi) se angajează în coabitare după parcurgerea unei etape de „întâlniri amoroase", există şi tineri ce „intră" în coabitare după ce au consumat un număr relativ restrâns de întâlniri sau contacte interpersonale. Această decizie survine din dorinţa de a depăşi „dificultatea" întâlnirilor (spaţiu, timp, program etc.) şi de a se bucura cât mai repede de presupusele avantaje ale coabitării: prietenie, sex, frecventa mai mare a contactelor interpersonale etc. Pe de altă parte însă, intrarea timpurie într-o formulă de coabitare restrânge semnificativ numărul întâlnirilor posibile cu partener de sex opus - potenţial compatibil;

- perpetuarea rolului tradiţional al femeii, constând în asigurarea sarcinilor domestice, cumpărăturilor etc., ceea ce poate conduce consecutiv la unele dificultăţi în continuarea instrucţiei şi formării pentru viitoarea carieră, precum şi la o restrângere semnificativă a satisfacerii nevoilor proprii, câtă vreme partenerele sunt depăşite de „activităţile de suport" pentru partener. Uneori coabitarea juvenilă poate fi în beneficiul bărbatului, dar mai puţin al femeii;

- investire emoţională inegală. Unul dintre parteneri poate deveni mai mult investit în relaţie decât a intenţionat iniţial, ceea ce poate antrena unele tensiuni şi „răniri" narcisice;

- schimbări în viaţa socială a partenerilor prin reducerea numărului de prieteni. A trăi în cuplu, adesea schimbă relaţiile fiecărei persoane cu prietenii şi cunoştinţele. Cuplurile coabitante tind să se asocieze cu alte cupluri maritale. Aceasta reduce, pentru fiecare partener, reţeaua de suport social în timpul perioadelor de stres;

- complicaţii legale sunt posibile în coabitare mai mult decât în orice relaţie de prietenie amoroasă. Din acest motiv, multe state

consideră ilegitimă relaţia de coabitare, deşi legile respective nu se bucură de prea mare audienţă, în baza lor se aplică totuşi, uneori, amenzi şi chiar detenţie.

În ciuda dezavantajelor menţionate, coabitarea tinde să fie evaluată de cei implicaţi ca fiind mai curând „recompensativă", satisfăcătoare.

Desigur, ea este frecventă în special la cuplurile juvenile (sub 30 de ani), dar este aleasă ca o alternativă la căsătorie şi de cei mai vârstnici. În special când unul sau ambii parteneri au mai consumat anterior o căsătorie care s-a dovedit a fi dezastruoasă, ei preferă în locul unui al doilea mariaj - coabitarea. Şi dacă ei devin astfel fericiţi, cu atât mai mult îşi consolidează relaţia de coabitare. Această situaţie este mult mai frecventă şi specifică modului de viaţă american, decât celui european. Chiar şi în ţări în care coabitarea este privită ca un substitut acceptabil al căsătoriei (ca de ex. în Suedia), cei mai mulţi dintre cei care coabitează intenţionează să se căsătorească, eventual după ce vor fi trecut câţiva ani de „viaţă împreună" (Eckclaar şi Katz, 1980, Trost, 1981; Popenoe, 1987 - apud. Coleman, op. cit., p. 203). B. Lewin (1982).

Se consideră că explicaţia acestei atitudini ar ţine de semnificaţia psihologică securizantă pe termen lung a „ritualului căsătoriei". Se pare că, pentru european, calitatea intimităţii pe termen lung, garantată de căsătorie, este dificil sau aproape imposibil să fie reprodusă în coabitare.

2.6.3. Părinţi adolescenţi

Parentalitatea la adolescenţi este o situaţie tot mai frecventă în ultimele decenii, deşi numărul de căsătorii la adolescenţi a scăzut, iar numărul avorturilor a crescut.

a) Care sunt principalele motive pentru care adolescenţii devin părinţi? Acestea ţin în primul rând de schimbările care au apărut în

atitudinea societății față de sarcina adolescentină. Astfel, astăzi, puține stigmate sociale mai sunt în general asociate sarcinii adolescentine, iar familiile de origine sunt suportive, implicându-se mai mult emoțional, financiar și fizic. Există de asemenea o serie de programe de asistență socială comunitară pentru adolescentele care urmează să nască, pentru cele care au făcut-o deja, ca și pentru părinții acestora. Statusul degradant și umilitor pentru adolescenta-mamă, ca și atitudinea negativă a băieților, că „ar fi rău să se căsătorească cu o față însărcinată"- au cam ieșit din „obișnuințele sociale".

b) Un alt factor care explică sarcina adolescentină se referă la neglijarea unei contracepții adecvate de către adolescenții activi sexual, în directă legătură cu atitudinile lor personale. Unele studii evidențiază că adolescenții, care au cunoștință despre contracepție, își acceptă mai ușor sexualitatea și comportamentul sexual, decât cei care nu folosesc contracepția (Brown, 1982, Delamater și Maccorquodate, 1978 apud. Bigner, 1986).

Statisticile sugerează că adolescentele care fac uz de contraceptive se simt mai responsabile pentru viețile și deciziile lor, își rezolvă mai bine problemele și controlează mai bine ce li se întâmplă drept consecință a vieții sexuale. Nefolosirea contraceptivelor de către adolescente este motivată și de ideea că utilizarea lor ar crea o „pregătire premeditată" pentru relația sexuală, care ar trebui să survină de fapt în condiții spontane și naturale. O altă idee eronată este că metodele contraceptive ar fi „nenaturale și dăunătoare sănătății" sau că „sunt prea tânără pentru a rămâne însărcinată". De la ignoranța cea mai banală la credințe eronate de nuanță magică de genul „tabula personală" („altele pot rămâne însărcinate, dar eu sunt protejată magic"), adolescentele operează cu diverse motivații anticontraceptive.

În ceea ce-i privește pe băieți, rolul lor în concepție și contracepție s-a bucurat de mai puțină atenție. Ideea că responsa-

bilitatea contracepţiei revine fetelor, este larg răspândită printre băieţii adolescenţi.

Cercetătorii arată că numeroşi bărbaţi nu folosesc metode contraceptive în timpul activităţii sexuale (Finkel şi Finkel, 1970; Thompson, 1980; Vaides şi Hale, 1977, apud. Bigner). Motivele pe care ei le invocă cel mai frecvent sunt că „nu erau pregătiţi pentru o legătură sau că nu-i privea dacă partenera rămâne însărcinată". Aceste concepţii sunt vehiculate în grupurile de tineri şi au o mare influentă asupra gândirii adolescentului.

Un rol important asupra concepţiilor adolescenţilor, privind contracepţia, îl au şi părinţii lor, care transmit credinţele proprii despre comportamentul sexual şi folosirea contraceptivelor (Sorgensen şi Sanstegard, 1984). Dacă părinţii susţin decizia adolescentei de a folosi contraceptive şi dacă ele sunt motivate să satisfacă dorinţele şi aşteptările părinţilor, atunci fetele sunt mai înclinate să folosească regulat mijloacele de autoprotecţie.

c) Atitudinile personale au un rol important în comportamentul contraceptiv. Davis, 1980, relevă că în familiile cu venituri scăzute, multe adolescente dezvoltă atitudini fataliste, depresive şi apatice faţă de viaţă - sentimente ce acţionează împotriva cunoaşterii, ca şi a folosirii efective a contraceptivelor. Alte motivaţii personale diferite care încurajează graviditatea şi descurajează folosirea contraceptivelor printre adolescente sunt:

- speranţa de a obţine mai multă atenţie de la familie şi prieteni, dacă rămân gravide;

- dorinţa de a avea un copil pe care să-l răsfeţe şi care să fie foarte preţuit de cei din jur;

- dorinţa de a obţine dragoste necondiţionată de la o altă făptură umană;

- învoiala sexuală cu un partener, căruia în schimbul exclusivei angajări, implicări şi afecţiuni, îi „oferă" sarcina;

- graviditatea intenţionată, ca urmare a dorinţei intense de a pedepsi sau de a-şi lua revanşa în faţa unor părinţi superprotectivi şi dominatori.

d) Unul din factorii psihologici implicaţi în graviditatea adolescenţilor este relaţia disfuncţională cu tatăl. În general aceste fete provin din familii în care tatăl este absent sau mama domină. Multe cercetări sugerează în acest caz că sarcina adolescentină este nedorită, neplanificată, neintenţionată. Alţi autori (Landy şi colab. 1983) constată pe un lot de 123 adolescente-mame că alte motivaţii influenţează eşecul contracepţiei. Scott (1983) arată că sentimentul de dragoste şi dorinţă de căsătorie joacă un rol important în începerea activităţii sexuale adolescentine, fetele sperând că fiind îndrăgostite de partener, după naşterea copilului, vor fi „cerute" în căsătorie de acesta.

e) Un factor care influenţează parentalitatea la adolescenţi este tendinţa generală, culturală la femei de a participa la o relaţie sexuală anterioară căsătoriei (Badger, 1981) şi scăderea vârstei de începere a vieţii sexuale în jurul vârstei de 15 ani (U.S. Bureau of the Census, 1987; Zelnick şi Kantne, 1980). Numărul adolescenţilor implicaţi în relaţii sexuale a crescut de la 30% la 50% între 1971-1979.

La toate acestea se adaugă şi alte condiţii care favorizează sarcina adolescentină. La băieţi, ca factori favorizanţi se menţionează dificultăţi sociale, proveniența din familii cu statut socio-economic scăzut şi un grad crescut de popularitate printre colegi. La fete riscul de a rămâne însărcinată este asociat cu un statut socio-economic scăzut, cu tatăl absent din familie, cu un număr mare de fraţi, cu dificultăţi şcolare, cu un nivel crescut de stres familial şi cu un grad crescut de popularitate printre colegi. (Roberts, 1980 apud. I. Bigner).

Schema 1: Consecinţele graviditătii şi maternităţii mamelor de vârstă şcolară:

	Mame de vârstă şcolară (n=30) (%)	Părinţii mamelor de vârstă şcolară (n=28) (%)	Reprezentanţii scolii (n=14) (%)
- absenteism sc. în timpul sarcinii	6,6	7,1	28,5
- dificultăţi de a urma orele în timpul sarcinii	0	3,5	35,7
- restrângerea activ. sociale	93,3	71,4	100
- întârzierea sau împiedicarea absolvirii	9,9	67,8	78,5
- mari dificultăţi în găsirea unei slujbe	6,6	7,1	50
- mare probabilitate de a folosi asistenta publică	3,3	3,5	85,7
- limitarea accesului la studii superioare	0	7,1	50
- stil de viaţă impropriu	13,3	0	0
- creşterea fricţiunilor în relaţiile cu părinţii	26,6	5,7	64,2
- sarcini şi responsabilităţi excesive	13,3	3,5	28,

Un element psihologic interesant care le diferenţiază pe adolescentele însărcinate de cele neinsărcinate se referă la prezenta unei percepţii defectuoase în relaţia cu mamele, în cazul primului grup, în condiţiile unei concentrări mai mult asupra identităţii de rol matern, decât de rol feminin. Ele simt că sunt mai puţin iubite, că primesc mai puţină afecţiune şi atenţie, că sunt respinse şi controlate de către mamele lor (Olson şi Worobey, 1986). Ca urmare, performanţa şcolară poate fi afectată negativ. Alţi autori însă (Ralph, Luchman şi Thomas, 1984) infirmă diferenţe psihosociale sau de perturbaţii familiale între părinţii-adoles-

cenţi şi ceilalţi adolescenţi, ceea ce ne atrage atenţia asupra prudenţei cu care trebuie să interpretăm fenomenul respectiv.

- Care sunt consecinţele parentalităţii la adolescenţi? Evident, autorii raportează consecinţe pe termen scurt (conştientizate mai ales de mamele-adolescente şi de părinţii lor) şi pe termen lung (percepute ca fiind intense şi importante, în special de către personalul şcolii). Astfel, J. Bigner, 1989, precizează următoarele consecinţe, evaluate diferit de cele trei grupuri studiate (tabel adaptat de J. Bigner, p. 384), după Henderson, G.A. 1980, Family Reactions, p. 29, 185-190).

Implicaţiile educaţionale ale parentalităţii adolescentelor se referă în primul rând la restrângerea posibilităţilor de finalizare a studiilor, cu consecinţe directe de profesionalizare scăzută. Opt din zece femei, care devin mame la mai puţin de 17 ani, nu termină niciodată liceul, iar adolescentele care rămân însărcinate, chiar şi la 18-19 ani, renunţă la şcoală, într-un procent de 1,4 ori mai mare decât ceilalţi adolescenţi. Cu cât vârsta este mai mică la naşterea copilului, cu atât şansa de reluare a studiilor scade (v. Shinke, Gilchrist şi Small, 1979).

Abandonul şcolar are efecte negative pe termen lung: deficienţe semnificative în educaţie, slujbe cu prestigiu scăzut şi venituri mici, satisfacţie scăzută în muncă. Desigur, toate acestea vor greva educaţia şi comportamentul mamelor faţă de copii, în eventualitatea că îi vor păstra. Sprijinul social, familial şi acordarea anumitor ajutoare materiale mamelor-adolescente, ar putea reduce câteva din efectele negative ale acestei situaţii în timp util, pentru că abandonul şcolar timpuriu împiedică o eventuală reluare a studiilor la maturitate (30-35 ani).

În cazul în care sarcina conduce la o căsătorie timpurie, aceasta este de obicei instabilă (Furstenberg, 1976). Una din 5 căsătorii la adolescenţă se prevede a se termina printr-un divorţ în

primul an, una din trei în şase ani. De Lissovoy, 1973, insistă în studiile sale pe aspectul nefericit al căsătoriilor la adolescenţă (tinerii soţi fiind adesea mai nefericiţi decât soţiile lor). Nemulţumirile legate în special de relaţia sexuală (bărbaţii erau nemulţumiţi de participarea sexuală a femeilor, iar acestea considerau că soţii lor vor prea mult „sex"), se acutizează după 30 de luni de convieţuire. Soţii doreau să-şi continue relaţiile de prietenie şi activităţile sportive după orele de şcoală, în vreme ce soţiile se simţeau singure şi abandonate de prietenii formali. Cercetătorii sugerează că nu sarcina în sine era cauza primară a nefericirii, cât căsătoria timpurie a „părinţilor adolescenţi". „Gustul existenţei lor" este asemenea celui acrişor al fructelor necoapte sau abia pârguite.

Resursele financiare sunt foarte limitate pentru părinţii adolescenţi, ei fiind frecvent incapabili să asigure o îngrijire parentală corespunzătoare adultului cu nou-născut. Instabilitatea economică care survine după căsătoria adolescenţilor părinţi, care au renunţat la şcoală, este de obicei cauza principală a separării cuplului în primii 2 ani de viaţă comună. Deşi aspiră la un statut ocupaţional care să le permită să aibă un nivel de trai adecvat şi fericire, doar 2/3 din părinţii-adolescenţi se declară ulterior satisfăcuţi de statutul lor, dar majoritatea sunt satisfăcuţi de situaţia materială şi gradul de securitate financiară. Multe dintre mamele adolescente vor deveni mame singure, cu responsabilităţi majore în creşterea copilului şi dintre ele multe sunt nevoite să solicite asistenţă financiară de la sistemul public. Studiul lui Simkins (1984) arată că 72% dintre mamele care au născut între 15-17 ani au apelat şi erau sprijinite de sistemul public, dar o dată cu creşterea vârstei mamei scade şi probabilitatea de a mai depinde de acest sistem.

Consecinţele parentalităţii timpurii se întrevăd şi în relaţia părinte-copil. Cercetările sunt împărţite din aceste punct de vedere. Astfel, unii autori constată că mamele adolescente pot fi la fel de competente ca şi mamele mai vârstnice, interacţiunea lor cu copiii fiind de obicei normală, dar alţi autori atrag atenţia asupra relaţiilor distorsionate, abuzive şi nesatisfăcătoare din punct de vedere emoţional, cu copiii. Situaţia este specifică în special pentru taţii adolescenţi, care de obicei sunt despărţiţi de copiii lor, din diverse motive sau ca urmare a divorţului.

În studiul efectuat de Lissovoy, rezultă serioase carenţe informaţionale, atât ale taţilor, cât şi ale mamelor adolescente, cu privire la cunoaşterea şi anticiparea vârstelor la care vor avea loc progrese comportamentale din partea copilului, ceea ce are implicaţii majore în abilitatea acestor părinţi de a oferi o îngrijire de calitate copilului. Ei se vor ghida, în consecinţă, în comportamentul parental, după impresii eronate privind stadiile de dezvoltare ale copilului şi vor emite pretenţii, expectaţii şi sancţiuni necorespunzătoare copilului. De ex.: controlul sfincterian este evaluat de aceşti părinţi ca trebuind să apară la 6 luni. În realitate, aceasta se întâmplă la 24 de luni. Aşa încât, atât părinţii neavizaţi, cât şi copilul vor reacţiona diferit la încercările de „pregătire" pentru diferitele momente importante din viaţa copilului. Autorul citat remarcă în comportamentul părinţilor adolescenţi, nerăbdare, insensibilitate şi înclinaţia de a folosi pedeapsa fizică drept mijloc de educaţie. Plânsul la copil este citat drept cel mai important factor de iritare la părinţi. Aceste atitudini şi comportamente se accentuează negativ o dată cu trecerea timpului, în special la taţi, părinţii devenind tot mai frustraţi şi decepţionaţi de viaţa lor. Aceasta demonstrează clar că lipsa maturităţii psihologice a părintelui devine un factor de risc important în dezvoltarea personalităţii copilului. Mamele adolescente subestimează importanţa

unor evenimente în viaţa copilului sau prezic apariţia lor mai devreme decât se întâmplă în mod normal. Aceasta poate avea două consecinţe: atunci când anumite evenimente sunt aşteptate să se producă, mai devreme decât apar ele normal în viaţa copilului, mamele pot manifesta îngrijorare şi subestimare faţă de întârzierea şi dezvoltarea acestuia. Când aşteptările sunt nerealiste faţă de copil, ele pot antrena un comportament matern neadecvat, uneori fundamentat pe credinţa: „copilul este capabil de aceste comportamente, dar nu vrea să le manifeste". Sau, dimpotrivă, apariţia în devans a unor comportamente apreciate eronat ca trebuind să se producă mai târziu, pot crea o imagine falsă despre copil în ochii mamei". Aceasta antrenează deficienţe cognitive şi sociale la copiii neglijaţi, în condiţiile în care mamele nu conştientizează la timp semnificaţiile anumitor comportamente.

Competenţa maternă a mamelor adolescente şi a mamelor mai vârstnice a fost comparată minuţios de o serie de autori (ROOSA, FITZGERALD şi CARLSON, 1982), sugerându-se că unele diferenţe apar mai mult în perioada în care copiii sunt mai mari (2-4 ani). Aceste diferenţe ţin mai mult de „suportul social", decât de vârsta mamei, şi se referă la nivelul cunoştinţelor maternale, atitudinilor şi comportamentelor care joacă un rol important în calitatea maternităţii.

Un alt studiu comparativ între mamele şi taţii adolescenţi privind interacţiunea lor cu nou-născuţii de 6-7 luni (LAMB şi ELSTER, 1985) demonstrează anumite diferenţe. Astfel, mamele aveau o interacţiune mai intensă cu copiii, faţă de taţi, situaţie care nu se observă printre mamele şi taţii mai în vârstă.

Studiile sunt contradictorii privind abuzul fizic şi psihic al copilului de către părintele adolescent, dar se presupune că părinţii adolescenţi prezintă un risc mai mare de a-şi abuza copiii, decât părinţii-adulţi. Această atitudine poate fi întreţinută şi de alţi

factori: sarcina neplanificată, naşterea unui copil ilegitim, respingerea psihologică a copilului după naştere, naşterea unui copil cu deficienţe fizice, dorinţa de a avea un copil din motive iraţionale (BOLTON, LANER şi KANE, 1980; KINARD şi KLERMAN, 1980; SIMKINS, 1984).

Consecinţele privind copilul părinţilor adolescenţi se referă la expunerea acestuia la un risc biologic şi psihologic mai mare decât al copilului născut de mame adulte. Astfel, la mamele adolescente, rata crescută a naşterilor premature şi greutatea scăzută a copilului la naştere (BALDWIN şi CAIN, 1980), confirmă această afirmaţie. De asemenea, rata mortalităţii la copiii născuţi de adolescente o depăşeşte pe cea a copiilor mamelor peste 20 de ani. Cu cât vârsta mamei la naştere e mai mică şi se asociază cu provenienţa din medii sărace, cu atât riscul de a avea un copil subponderal este mai mare. Este foarte probabil ca un copil născut de o mamă până la 15 ani să aibă deficienţe la naştere: retardare mintală, diabet, handicapuri fizice şi diverse malformaţii congenitale asociate (Simkins, 1984). Rata crescută a deceselor copiilor la mamele adolescente poate fi pusă şi pe seama maturităţii acestora, neglijenţei şi lipsei dorinţei de a asigura o îngrijire adecvată sugarilor, lipsei cunoştinţelor şi a experienţei de asigurare a unei diete corespunzătoare copilului.

Copiii adolescentelor-mame prezintă frecvent şi alte caracteristici:

- scoruri semnificativ scăzute la testele de inteligenţă şi la alte măsurători ale funcţiilor cognitive;
- probleme de comportament, în special la sexul masculin;
- o probabilitate mai mare de a deveni părinte-adolescent în viitor;
- tendinţă mai mare la repetenţie şcolară şi dificultăţi în procesul de învăţare;

- tendința de a fi etichetați drept „înceți" (retardați) în procesul de dezvoltare, în special la sexul masculin;

- probabilitatea mai mare de a avea experiența unui pattern familial deficitar (după BADWIN și CAIN, 1980; BELMONT și alții, 1980; SIMKIN, 1984).

Totuși, dintr-o perspectivă mai largă, nu atât vârsta mamei la naștere conduce la toate aceste consecințe, cât efectul conjugat al mai multor factori: suportul familial, rasa, statutul socio-economic, nivelul de instrucție.

Caracteristicile taților-adolescenți au stat mai puțin în atenția autorilor, dar puținele studii existente au avut în vedere caracteristici personale, problemele și situația socială. Se remarcă printre acestea, vârsta scăzută la care își încep viața sexuală tații-adolescenți (60% experimentează prima relație sub 16 ani, dar devin tați abia în jurul vârstei de 19 ani). Cercetătorii subliniază rolul puțin definit al acestor tineri în parentalitate (BARETT și ROBINSON, 1982; GERSHENSON, 1983).

De cele mai multe ori, rolul lor este substituit de soțul actual a mamei-adolescente, actualul iubit (prieten) care nu este tatăl biologic, de tatăl mamei (bunicul matern) sau de tatăl vitreg al mamei. Intervievați în legătură cu opinia lor privind parentalitatea, tații adolescenți afirmă că doreau să fie informați când apare sarcina, indiferent dacă relația lor era întâmplătoare sau serioasă, pentru a discuta alternativele de rezolvare, cu partenerele lor, cât și cu ambele cupluri de părinți (materni și paterni), dar nu și cu celelalte rude (Hendricks și Montgomery, 1983).

Dacă decizia survine în asemenea condiții, ei percep situația ca pe o experiență pozitivă, dacă au fost de acord cu decizia luată. Ei sunt dispuși să rămână într-o relație pozitivă cu mama copilului lor, mai puțin prin căsătorie, mai frecvent prin alte mijloace. Chiar dacă își percep relația cu partenera, ca fiind „de dragoste", nu sunt

dispuşi s-o conserve pe termen lung, nefiind clar sentimentul de angajare şi implicare.

În general s-a acordat mai multă atenţie mamelor-adolescente, decât taţilor-adolescenţi, pe motive de natură socială şi legală. Legea, care guvernează custodia copiilor ilegitimi, recunoaşte dreptul mamei asupra copilului şi nu al tatălui, care nici în cazul întreruperii sarcinii nu este obligat să-şi dea acordul.

Dar mulţi dintre taţii-adolescenţi, odată anunţaţi de apariţia sarcinii, pur şi simplu dispar din viaţa viitoarei mame.

Redăm, după J. Bigner (1989, p. 391-392), două tabele sinoptice, incluzând, pe baza cercetărilor efectuate de diverşi autori, caracteristicile taţilor-adolescenţi, pe de-o parte, şi tipurile de probleme cu care sunt ei confruntaţi, pe de altă parte (v. schema 2 şi schema 3):

Schema 2: Caracteristici ale taţilor-adolescenţi

- majoritatea taţilor-adolescenţi absenţi aparţin tineretului alb;
- tinerii aparţinând minorităţilor de culoare devin părinţi la vârste mai timpurii decât adolescenţii albi;
- mulţi taţi-adolescenţi dobândesc acest statut în jurul vârstei de 19 ani;
- mulţi taţi-adolescenţi şi-au început viaţa sexuală timpuriu (experimentează primele relaţii sub vârsta de 16 ani);
- se presupune că provin mai curând din familii care primesc ajutor social;
- parentalitatea în perioada adolescenţei se asociază cu slabe performanţe şcolare;
- sunt mai puţin înclinaţi să urmeze o şcoală şi mai dornici de a fi „şomeri", comparativ cu tinerii de vârsta lor care nu sunt părinţi;

- cei mai mulţi taţi-adolescenţi au doar un copil;
- mulţi taţi-adolescenţi au fost şi ei înşişi copii nelegitimi;
- taţii-adolescenţi sunt descrişi ca fiind mai puţin maturi, cu mai puţin autocontrol şi mai activi fizic decât cei de aceeaşi vârstă, care nu sunt părinţi;
- taţii-adolescenţi menţin, de obicei, sau au avut o relaţie îndelungată cu mama copilului lor.

Schema 3: Tipuri de probleme cu care sunt confruntaţi taţii-adolescenţi

- asigurarea suportului financiar pentru mamă şi copil;
- dezavantajul de a fi tânăr şi de a încerca să crească copilul într-un mod adecvat;
- mama doreşte căsătorie înainte ca tatăl să termine şcoala şi să-şi asigure o angajare;
- probleme cu tatăl mamei adolescente;
- neputinţa de a asigura haine şi suficientă hrană pentru tânăra familie;
- experimentarea sentimentelor faţă de familia tinerei mame;
- inabilitatea, neputinţa de a vedea copilul atunci când doreşte;
- neputinţa de a-şi completa educaţia în liceu;
- neputinţa, inabilitatea de a susţine mama şi copilul;
- dependenţa financiară de părinţi şi de rude.

2.7. Experimentele neofamiliale şi „simulacrele" familiei actuale. Oscilând între teama de singurătate şi nevoia de asociere, între confuzie şi căutare de sens, mulţi oameni dezamăgiţi sau doar încercaţi de viaţă, într-o lume în care pierderea şi căutarea identităţii de sine bântuie şi răvăşeşte fiinţa, experimentează sau sunt în căutarea unor noi stiluri de viaţă.

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

Naţiunile avansate din punct de vedere tehnic sunt brăzdate astăzi de o uimitoare gamă de tipuri de familie: căsătorii homosexuale, comune, grupuri de persoane mai în vârstă care se adună pentru a împărţi cheltuielile (şi, uneori, relaţiile sexuale), grupări tribale în anumite minorităţi etnice, şi multe altele, coexistă ca niciodată până acum. Există căsătorii pe bază de contract, căsătorii în serie, conglomerate de familii şi o varietate de structuri intime, cu sau fără raporturi sexuale, precum şi familii în care tatăl şi mama locuiesc şi lucrează în două oraşe diferite (A. TOFFLER, 1983, p. 289). Unele dintre aceste din urmă „formaţiuni" au fost identificate şi de noi pe familia românească, în 1984-1986, sub numele de „semicăsătorie" şi „pseudocăsătorie" - forme distorsionate sau mutilate de structuri familiale, edificatoare pentru ceea ce noi am numit patologie interacţional maritală sau forme simptomatice ale crizei familiei nucleare (I. MITROFAN, 1989).

Reaşezarea şi modificarea rolurilor masculin / feminin în conjuncturi sociale nu mai puţin psihosociopatogene (cum ar fi uniformizarea şi depersonalizarea prin „egalizare forţată ideologic şi socio-economic a indivizilor în sistemele totalitare) conduc, fără îndoială, la interacţiuni modificate între sexe, ce reflectă distorsiuni ale aşteptărilor mutuale, exaltă competiţii, ostilităţi şi cereri nenaturale, falsificate, transformându-i pe parteneri, din doi colaboratori complementari, în două fiinţe ce-şi descătuşează mutual o perpetuă criză de identitate, o pierdere şi o îndepărtare de sine. Şi ca un efect direct, dorinţa de a avea copii se transformă într-o teamă şi o ameninţare ce intră într-un total dezacord cu „cerinţa socială", care nu numai că încurajează numărul de copii, dar uneori îl şi impune. Copiii nedoriţi, neplanificaţi intră chiar din momentul naşterii lor într-o matrice interacţional confuză, anxiogenă, în care dacă nu sunt rejectaţi făţiş, suportă ostilităţile inconştiente ale părinţilor şi incapacitatea lor de a-i iubi, într-o

lume represivă, insecurizantă sau univoc uniformizantă. Dar mutaţiile structurilor familiale, vis-a-vis de urmaşi, capătă o semnificaţie mult mai generală, care depăşeşte cadrul socio-economic şi ideologic al unei zone şi „felii" de istorie contemporană, ele privind prefacerile cvasigenerale ale societăţii sfârşitului de mileniu.

2.7.1. Căsătoria deschisă - între dezirabil şi posibil. În plină criză a familiei nucleare, N. O'NEILL şi G. O'NEILL (1972) propun o nouă formulă pentru stilul de viaţă al cuplurilor - „căsătoria deschisă", bazată pe calitatea întâlnirii şi fericirii partenerilor şi nu pe stabilitatea relaţiei lor cu orice preţ. Scopul declarat al acestei căsătorii este împlinirea şi satisfacerea personală - aspecte dificil de măsurat, dar care constituie singura miză demnă de a fi luată în considerare. Dragostea sexuală constituie nucleul şi raţiunea de a fi a acestei căsătorii, recunoscându-se prin aceasta importanţa ei vitală pentru funcţionarea unui cuplu ce devine doar o cale de împlinire prin intermediul relaţiei. Căsătoria deschisă face loc în mod lejer şi sincer posibilităţii de înlocuire a partenerului, dacă aceasta este în interesul fiecăruia şi al cuplului ca întreg.

Rămâne aici un semn de întrebare privind sensul fidelităţii mutuale şi al posibilităţilor de acceptare a eventualelor infidelităţi comise în numele „progresului" ambilor. Desigur, flexibilitatea relaţiei acestui model de căsătorie este dezirabilă, dar nu întotdeauna şi posibilă, având în vedere forţa modelelor, preceptelor şi obişnuinţelor socio-culturale, filtrate moral şi religios. Autorii „căsătoriei deschise" plasează cheia acestei relaţii în capacitatea soţilor de a înţelege ce semnifică „a trăi acum", a-şi asuma responsabilitatea propriei vieţi, fiecare pentru el, şi pe această bază a discuta şi negocia matur asupra neînţelegerilor, nemulţumirilor, conflictelor. Compromisurile sunt astfel înţelese ca necesare, mânuite cu abilitate pentru salvarea calităţii relaţiei şi nu a statutului de căsătorit. Scopul relaţiei este de a fi tu însuţi, de a deveni

o persoană deschisă, matură, flexibilă, capabilă să-şi recunoască limitele, dar încrezătoare în forţele proprii. Respectarea celuilalt se bazează astfel pe autorespect, şi acesta garantează respectul opiniilor, intereselor şi nevoilor partenerului. Fără a avea pretenţia unei rezolvări a actualei crize a familiei nucleare, şi având încă multe „capcane psihologice" legate de creşterea copiilor, căsătoria deschisă este o alternativă ce încearcă să găsească un sens novator „întâlnirii" sexelor, care să resuscite sensul relaţiei lor într-o descoperire de sine şi autotransformare.

Din punctul nostru de vedere, căsătoria modernă are o singură şansă: aceea de a-şi redescoperi şi conştientiza sensul şi şansa evoluţiei personale prin interpersonalitate. Aceasta presupune, însă, cultivarea creativităţii interpersonale şi conştientizarea autenticităţii iubirii în toate dimensiunile ei: sexualiate, comunicare, cunoaştere şi valorizare mutuală, acceptare şi dăruire necondiţionată. Or toate acestea grăiesc de la sine despre arta de a rămâne deschis, despre nivelul trezirii spirituale, despre libertatea şi responsabilitatea opţiunilor, deciziilor şi comportamentelor noastre în relaţia de parteneriat, ca soţi şi ca părinţi.

Pentru noi, căsătoria deschisă ar fi mai curând orientată dominant spre interior (spre resursele autoconstructive ale cuplului), decât exterior (alte surse de satisfacţie posibile) şi ea ar fi valabilă dacă ar fi creativă, transformativă. Desigur, „mutaţia" optimizantă ar viza, în primul rând, nivelul de spiritualitate şi psihologia persoanelor, dar ea s-ar reflecta benefic în relaţia sexelor şi în modul în care şi-ar socializa urmaşii.

Desigur, „căsătoria deschisă", în versiunea soţilor O'NEILL sau căsătoria evolutiv-creativă ca experienţă de maturizare a personalităţii - în versiunea noastră (I. Mitrofan, 1989, 1994), nu constituie soluţii definitive, ci doar speranţe şi posibilităţi pentru redimensionarea pozitivă a relaţiilor de cuplu.

Prin acest tip de căsătorie deschisă, cuplul conjugal, atât de otrăvit de propriile stereotipii şi prejudecăţi, redevine pur şi simplu cuplu, iar legalitatea şi instituţionalitatea „aparentă" îl apără, dacă mai era nevoie, de stigmatele şi prejudecăţile ce-l pot înconjura.

Conştientizarea acestui stil de viaţă poate avea efecte benefice asupra indivizilor, dacă plecăm, fie şi numai de la faptul că această formă de căsătorie reduce stresul cotidian, căruia îi suntem supuşi inevitabil cu toţii.

Astăzi, lumea se mişcă într-o viteză extraordinară, evenimentele se precipită şi se bulversează, nesiguranţa creşte de la o zi la alta, iar toată această dezordine de necontestat nu provoacă decât efecte negative asupra vieţii de familie.

Or, căsătoria deschisă nu face decât să atenueze aceste consecinţe. Pentru că ea, practic, nu face decât să schimbe principiile unei căsătorii tradiţionale clasice: persoana poate avea o liberate, pe care altfel, nu o are, poate decide singură într-o lume care o obligă să adopte anumite comportamente, poate visa că viitorul îi poate aduce partenerul dorit în locul aceluia care se plafonează în cotidian, poate schimba în ea însăşi ceea ce crede de cuviinţă, provocându-l în felul acesta şi pe celălalt să se schimbe.

Cu alte cuvinte, tocmai societatea - prin evoluţia ei - este aceea care îl determină pe individ să pună accent pe el însuşi şi nu pe familie, să vadă în aceasta un obstacol, în condiţiile în care el nu mai găseşte în ea o modalitate de a se face înţeles, ascultat, dorit şi respectat. Iar cu cât sunt mai mari frustrările în exterior, cu atât se resimt ele mai mult în interiorul familiei.

Este, deci, de la sine înţeles că apariţia căsătoriei deschise a constituit o necesitate pentru individ, iar rolul societăţii este cel puţin de a o proteja, pentru a nu deveni disfuncţională şi anomică.

2.7.2. Semicăsnicia sau falsele soluţii. Semicăsnicia este un experiment neofamilial sub semnul „falselor soluţii", având ca

scop prelungirea căsătoriei din punct de vedere legal, în ciuda modificărilor şi alterărilor de esenţă care periclitează în fond continuitatea acesteia, prin degradarea semnificativă a complexului interrelaţional marital. Această formulă maritală se întâlneşte frecvent în cuplurile cu relaţii tensiv-conflictuale cronice şi constă în adoptarea şi exercitarea incompletă a rolurilor maritale de către unul sau ambii soţi. Aşa de pildă, unul dintre soţi este implicat parţial în viaţa familială, atât ca soţ, cât şi ca părinte. El poate fi angajat simultan într-o relaţie adulterină, evitând sau abuzând de partenerul conjugal, îşi poate exercita parţial funcţiile parentale (asigură suport financiar, neglijând însă total suportul emoţional necesar copiilor), sau poate participa la exercitarea în comun a menajului, dar nu şi la luarea deciziilor financiare etc. O serie de variante ale semicăsniciei au fost identificate de noi pe o cazuistică investigată (1989):

- Formula „casa şi copiii împreună, sexul separat" (exercitarea în comun a menajului şi administrări bugetului; exercitarea în comun sau paralel a educaţiei copiilor; exercitarea autonomă a funcţiei sexual-afective în cadrul unui complex de infidelitate conjugală, unilateral sau bilateral);

- Formula „sexul-împreună, casa şi copiii - mai mult tu, distracţiile separat";

- Formula „sexul-parţial împreună, casa numai tu, distracţiile-parţial împreună, copil - mai ales tu; banii - mai ales eu."

În cadrul acestor variante şi al altora posibile se conturează diverse structuri de cuplu disfuncţional, conflicte acute, rivalităţi şi violenţe cu impact negativ în socializarea copiilor şi adesea în starea de sănătate psihică a tuturor.

Alcoolismul şi gelozia în contextul infidelităţii, lipsurile financiare şi dezordinea în programul de viaţă, sunt frecvent asociate.

Cuplurile imatur-dependente. O altă variantă a căsătoriei cu roluri maritale incomplet exercitate o constituie situaţia unor cupluri care sunt înlocuite sub aspectul exercitării rolului parental şi uneori casnico-menajer şi administrativ-organizatoric de către bunici (părinţi-socri), cuplul devenind în acest caz un „cuplu-copil" al unui „cuplu-adult" deja cristalizat. „Cuplul-copil", tutelat de cuplul de părinţi (socrii), este împiedicat practic în autodezvoltarea sa ca entitate independentă, ca unitate de decizie şi acţiune separată. Aceasta impietează asupra gradului său de maturizare şi responsabilizare în adoptarea adecvată a rolurilor parental-conjugale şi alimentează frustraţii, conflicte, uneori cu consecinţe psihopatogene pentru întreg sistemul familiei. Şi chiar dacă în intenţii, intervenţiile părinţilor-bunici sunt pozitive (ajutorul acordat cuplului este substanţial şi uneori nepreţuit), ele pot greva buna funcţionalitate a noii familii nucleare şi dezvoltarea armonioasă a copiilor acestuia. Am întâlnit frecvent astfel de cupluri cu copii prezentând tulburări de personalitate (nevrotici, caracteriopaţi, psihopaţi), provenind din conjuncturi familiale specifice, crescuţi exclusiv sau parţial de bunici. Părinţii unor astfel de copii, aflaţi în „război" psihologic cu socrii, dar şi între ei înşişi, cel mai adesea au divorţat. Conflictele între cele două generaţii de „părinţi" conduc la influenţe educaţionale traumatizante prin diversitatea şi adesea caracterul contradictoriu pe care îl au, soldându-se cu dublu eşec (parental şi marital).

Convieţuirea cu socrii (părinţi) în cadrul aceluiaşi spaţiu locativ şi psihosocial are de cele mai multe ori efecte inhibitorii şi dezorganizatoare asupra vieţii sexual-afective a cuplului, ca şi asupra comportamentului său procreativ. Inhibiţia, pudoarea, reticenţa comportamentală impusă într-un astfel de „spaţiu relaţional" contribuie la răcirea şi artificializarea relaţiilor dintre soţi, reduce „farmecul" intimităţii în diadă, sărăceşte în conţinut şi frustrează în

satisfacţie intercomunicarea în cuplu. Numeroase cupluri prezentând tulburări de dinamică sexuală psihogene (impotenţă, frigiditate, ceea ce conduce uneori la infidelitatea conjugală şi suferinţă nevrotică), constituie exemple în acest sens. Separarea (în primul rând spaţială) de socri sau părinţi a constituit primul element care a condus la ameliorarea simptomelor şi reglarea vieţii de cuplu. Din nefericire, separarea spaţială nu este totdeauna posibilă.

Adoptarea şi exercitarea incompletă a rolului conjugal-parental conduce la o deteriorare treptată a relaţiei conjugale, la o sărăcire şi degradare a esenţei sale de relaţie bio-psiho-socială, prejudiciind atât personalităţile consorţilor şi ale copiilor lor, cât şi finalităţile sociale ale familiei în general. Frecvenţa semnificativă a căsătoriilor deteriorate sub aspect structural-funcţional, cu consecinţe din cele mai nefaste pentru sănătatea fizică şi psihică a familiei, semnalează nevoia instituirii unei atente educaţii şi terapii a cuplurilor, încă din etapele iniţiale ale căsătoriei. Prevenirea tendinţei la deteriorare şi destrămare a familiei trebuie asigurată încă de la începutul structurării rolurilor conjugale, dat fiind faptul că structurarea defectuoasă a acestora în timp fixează tipare comportamentale rezistente la corecţie şi schimbare.

2.7.3. Pseudocăsnicia sau „vieţile paralele" constituie forma de manifestare cea mai gravă a psihosociopatologiei maritale şi constă în adoptarea şi exercitarea inautentică (falsă, aparentă) a rolului conjugal-parental. Pseudocăsnicia este un simulacru sociomorbid al unor habitusuri şi funcţii matrimoniale. Dacă în tipurile de disfuncţii şi dismorfii ale structurii de rol marital, anterior prezentate, sentimentul iubirii persista în forme contorsionate, dramatice, ambivalente, imature, în pseudocăsnicie nu poate fi vorba de afecţiune mutuală, ci doar de un sistem de interese reciproce, de obicei economice şi sociale, care determină în anumite situaţii opţiunea unor indivizi pentru oficializarea căsătoriei.

Astfel de căsătorii aparente sunt de obicei realizate sub influenţa sau hotărârea unor terţi (părinţi), pe baza unor înţelegeri cu caracter material, situaţie care persistă totuşi în condiţiile societăţii contemporane. O situaţie întâlnită de noi în lotul cercetat o constituie căsătoria de convenienţă, în scopul rezolvării unei situaţii sociale specifice (facilităţi economice etc.). Câteva situaţii de pseudocăsnicii ni s-au relevat în cazul unor cupluri care, deşi îşi menţineau statutul oficial de căsătoriţi, adoptaseră roluri simultane de autonomie intra şi extraconjugală, ambii parteneri fiind implicaţi afectiv-sexual în relaţii exterioare, desfăşurând în paralel viaţa domestică şi loisir-ul, într-o relativă indiferenţă mutuală. Elementul prin care justificau menţinerea oficială a căsătoriei îl constituia problema locuinţei şi a investiţiilor materiale comune, efectuate într-o perioadă iniţială, când pretindeau că „s-au iubit şi înţeles", precum şi păstrarea aparentă a unor statute oficiale şi de, vârstă avantajate de formula căsătoriei. Un alt motiv care menţine căsătoria aparentă îl constituie prezenţa copiilor. Implicaţiile educaţionale privind prevenirea şi împiedicarea unor astfel de erori sunt deosebite. Şi dacă cel mai frecvent, persoanele implicate în asemenea „formule de viaţă" nu prezintă o patologie individuală semnificativă (ele fiind de regulă caracteriopate), relaţiile lor, aşa-zis conjugale, sunt profund marcate psihosociopatologic, exercitând asupra celor din jur (în special tineri) influenţe nocive şi contribuind astfel la discreditarea instituţiei căsătoriei. Ele oferă modele comportamentale pseudomaritale, cu consecinţe importante privind constituirea atitudinilor anti-familiale.

2.7.4. „Swingers" - un parteneriat sexual tranzitor între cupluri. Avangardă sau anormalitate? „Swinging", în limba engleză legănat, oscilant, ritmat (adj.) - desemnează un schimb voluntar şi temporar între perechi, în scop sexual. „Schimbul" se produce între două sau mau multe cupluri şi, în mod ocazional, poate fi inclusă în grup şi o persoană fără partener, de obicei o femeie. Dar, oricum,

combinaţiile, „schimburilor" sexuale au loc cu consimţământul deplin al tuturor părţilor implicate. „Swingers" diferă aşadar de adulterini, întrucât acordul acuplării prin interşanjabilitate este stabilit între membrii perechii, dar şi între perechi. Ei utilizează două forme de „schimb". În prima, două cupluri petrec o seară liniştită împreună, în timpul căreia „schimbarea" perechii înlocuieşte de fapt relaţiile sexuale. Într-o a doua formă, un număr de cupluri se întrunesc pentru o petrecere, în timpul căreia se practică progresiv o serie de schimburi sexuale. Mulţi swingers încep printr-un aranjament de două cupluri şi, mai târziu, treptat, devin membrii unui „grup secret".

După experienţa iniţială a întâlnirii cu alt cuplu, unele cupluri renunţă definitiv la acest experiment. Alţii, dimpotrivă, dezvoltă o adevărată tendinţă la „profesionalizare" în acest sens, dar informaţiile pe care le deţinem sunt extrem de reduse, întrucât atitudinea lor este din ce în ce mai prudentă, discretă, refuzând să-şi publice activităţile. Studiile, puţine, realizate asupra acestor comportamente conţin, din acest motiv, o marjă însemnată de eroare (W. Kephart şi D. Jedlicka, 1988, p.417).

Ceea ce e discutabil sub aspectul motivaţiilor şi „filozofiei" de viaţă a acestor persoane, este perspectiva lor asupra intimităţii, modul în care înţeleg să-şi revitalizeze relaţiile sexuale erodate. Oscilând între duplicitate şi falsă coerenţă morală, ei susţin că sexul extramarital este blamabil, întrucât antrenează minciuna şi decepţia partenerului, aşa încât este preferabil „schimbul" de perechi, în care investiţia emoţională este foarte redusă sau absentă (B. Gilmartin, 1977). Contactul permanent cu alte cupluri este evitat, relaţiile sexuale sunt limitate la o singură întâlnire. Ei speră astfel să reducă gelozia. Există şi anumite reguli care trebuie respectate la orice întâlnire: hrana este preparată de gazdă, dar rareori consumată, în general nu se vizionează filme pentru

„bărbaţi", muzica este în tonalitate scăzută, iar lumina este definibilă ca nepsihedelică, de obicei nu mai mult de câteva becuri roşii sau albastre. Nu este permis consumul de droguri (marijuana, de pildă), iar costumaţia bizară este considerată improprie. (v. raportul G. Barteu, 1975). „Swingers" preferă să-şi ţină jocurile sexuale în secret, iar „discreţia" este cuvântul cheie în lumea lor. Ei vor astfel să-şi protejeze poziţia în comunitate şi preocuparea lor de bază este a se limita la contacte cu cupluri având un statut similar de „respectabilitate". Cuplurile din această categorie se autoconsideră o avangardă a sexualităţii.

Având în vedere mai curând natura bizară a modulului lor de viaţă, este surprinzător că ei se bazează pe „reguli" care însă, din când în când, sunt încălcate. Gelozia poate să izbucnească şi uneori se dezvoltă chiar ataşamente. Soţii nu sunt totdeauna sinceri şi oneşti unul cu celălalt şi, mai mult, deşi ocazional, ei nu sunt sinceri nici cu alte cupluri.

Unii dintre aşa-zişii „căsătoriţi", de pildă, nu sunt căsătoriţi, dar ei se prezintă astfel pentru a fi acceptaţi în lumea „Swingers".

Bartell relatează că anumiţi bărbaţi utilizează prostituate pe care le prezintă drept soţiile lor (1975, p.274). Cine sunt de fapt aceşti oameni? De ce adoptă un stil atât de neobişnuit de viaţă? Studiile arată că în general ei provin din clasele sociale medii şi înalte, ale societăţii americane, că au un nivel de educaţie în general mediu, sunt predominant din rasa albă, au vârste diverse, dar mai ales între 35 şi 45 de ani (R. Jenks, 1985, p.5-6). Printre caracteristici se semnalează şi faptul că soţii (bărbaţii), de cele mai multe ori, iniţiază această experienţă, mai curând decât soţiile (femeile). În studiul lui B.J. Murstein, D. Case şi S.P. Gunn, 1985), 44 din 62 de cupluri de swingers declară că bărbaţii au avut această idee, 5 raportează că femeile au iniţiat experienţa, iar 13 că au decis ambii. De asemenea, s-a constatat că ei aveau legături

slabe sau absente cu părinţii, cu religia şi se plasau în afara convenţiilor sociale.

Câtă anormalitate sau cât „teribilism şi neconvenţionalism" se ascunde în spatele acestui comportament?

Opiniile sunt împărţite. Duckworth şi Levitt (1985, p.43) consideră că majoritatea dintre ei sunt neadaptaţi, tulburaţi emoţional în diverse grade, unii dintre ei au probleme sexuale, iar alţii pot fi toxicomani.

Swingers pot fi bântuiţi frecvent de sentimente de culpabilitate, pierderea încrederii în sine, teamă de a fi respinşi de alte cupluri, uzură emoţională în căutările fără sfârşit de noi parteneri, ameninţarea bolilor venerice etc.

Pe de altă parte, se consideră că datele actuale nu ne permit să concluzionăm că ei ar fi puternic tulburaţi ca indivizi sau marginal adaptaţi în societate. Ar fi mai potrivit să fie consideraţi ca o „variaţie" de la normele sociale, ca posesori ai unui „înalt şi neobişnuit interes sexual". Având nevoi sexuale speciale şi slabe legături cu părinţii, religia şi convenţiile sociale, nu este surprinzător că nevoile lor nu pot fi satisfăcute doar prin sex marital, dar s-ar putea să obţină satisfacţie prin intermediul unor întâlniri sexuale neconvenţionale.

Încotro se îndreaptă şi ce consecinţe ar putea avea proliferarea acestei practici sexuale de grup? În ciuda puţinilor care susţin beneficii emoţionale maritale şi personale, mulţi, totuşi, anticipă că efectele negative ale experienţei respective pot fi copleşitoare. Aşa încât, după semnalarea publică a fenomenului, acesta pare să fie în descreştere, din fericire, în ciuda predicţiilor alarmiste ale unor sociologi ai anilor `80.

2.7.5. Comunităţile şi „mariajele" de homosexuali - permisivitate sau decadenţă? În contextul prefacerilor sociale mai largi din ultimele decenii, două schimbări de atitudine şi comportament,

care au generat două „mişcări" cu implicaţii sociopolitice, ne atrag atenţia: „mişcarea feministă" şi „mişcarea pentru aprobarea şi recunoaşterea drepturilor populaţiei minoritare homosexuale".

Grupul minoritar al homosexualilor, în special bărbaţi, tinde să-şi circumscrie în prezent o nouă subcultură comunitară.

Multe oraşe mari ale lumii, în special din SUA (New York, Los Angeles, San Francisco şi Chicago), oferă o serie de facilităţi homosexualilor în a se întâlni şi trăi împreună. Astfel, comunitatea homosexualilor se concentrează adesea în jurul barurilor, cluburilor, băilor publice şi teatrelor special afectate acesteia. Nu lipsesc nici zonele rezidenţiale separate, centrele de consiliere şi chiar biserici, care le conferă reţeaua de suport social, alături de prietenii şi partenerii lor. „Universul" lor îşi are drept limbaj semnele, metaforele, credinţele şi valorile specifice, normele şi presiunile sociale proprii. Şi în comunitatea homosexuală, ca şi în cea heterosexuală, există „valori societale" de primă importanţă, cum ar fi tinereţea şi atractivitatea fizică, iar sexul este obiectivul iniţial în majoritatea relaţiilor. Spre deosebire de heterosexuali, homosexualii (în special bărbaţi) sunt mai puţin orientaţi spre „cuplu", majoritatea practicând contactele sexuale impersonale, cu o diversitate de parteneri. „Un homosexual poate avea până la cinci aventuri sexuale pe seară, cu parteneri diverşi, al căror nume nu-l cunoaşte, şi pe care, fără îndoială, nu-i va revedea niciodată" (D. REUBEN, 1994.p.130). „Nici un sentiment, nici o emoţie, nimic...", comentează acelaşi autor, cu referire la contactele în locuri publice (WC-uri), utilizate ca locuri de „sondare" a partenerului potenţial, dar nu în exclusivitate (v. Şi studiul controversat, cu privire la contactele anonime dintre homosexuali, al lui HUMPHREYS, 1960). HARRY şi DEVALL, 1978, consideră că stilul lor de viaţă este cel al persoanelor singure şi căsătorite, privind viaţa socială, mobilitatea profesională etc. Când o pereche

de homosexuali se hotărăşte să coabiteze, relaţia lor, suportul legal al coabitării sau „căsătoriei" şi limitările procreative tind să fie pe termen scurt şi nonmonogame (SAGHIR şi ROBINS, 1973; HARRY, 1978, HARRY şi LOVELY 1979; ROBINSON, 1982).

O minoritate de homosexuali trăieşte în „mariaje" heterosexuale, ca expresie a deciziei lor de a participa pe deplin la cultura majoritară. Şi totuşi, tot mai mulţi homosexuali optează pentru traiul în uniuni co-rezidenţiale, luptând pentru drepturile lor de a-şi menţine „individualitatea" într-o lume pe care o percep constrângătoare.

Spre deosebire de cuplurile heterosexuale, la care relaţia erotică debutează prin prietenie şi dragoste romantică, finalizându-se prin relaţii sexuale, la cuplurile de homosexuali, „evenimentele" se produc de cele mai multe ori invers. În privinţa „fericirii" şi stabilităţii relaţiei lor, D. REUBEN constată că sunt foarte rare cazurile în care doi homosexuali trăiesc împreună, fericiţi, ani mulţi, ani de-a rândul. De ce? „Pentru că nici unul, nici celălalt nu încetează „să sondeze" alţi parteneri. Ei pot fără îndoială să trăiască împreună, dar „defilarea penisurilor" continuă. Numai că, în plus, apar gelozia, ameninţările, crizele de nervi, dramele. Din fericire pentru ei, legătura nu durează. (op, cit. pag. 139).

Bărbaţii homosexuali se confruntă cu un risc crescut pentru îmbolnăvirile venerice. „Dincolo de riscurile permanente pentru gonoree şi sifilis, o nouă epidemie cu Herpes II, le creează probleme. Aceasta se pare că, pe lângă faptul că e incurabilă, prezintă şi un mare risc de contagiu (C. BRODERICK, 1988. p.55). Dar experienţa cea mai cumplită, după 1981, este contactarea sindromului de imunodeficienţă umană (SIDA), cauzat de virusul HIV, care foloseşte ca vectori de transmisibilitate - sângele şi sperma. Deşi acest sindrom este raportat încă din 1952, abia în 1981, la Centrul de Control al bolilor din Los Angeles, el este

semnalat în cinci cazuri de homosexuali tineri, care până atunci fuseseră perfect sănătoşi. El se extinde rapid, atât la populaţia homosexuală, cât şi heterosexuală, în special în SUA (la sfârşitul lui 1982 sunt raportate peste 8.000 de cazuri), dar şi în alte zone geografice (Africa Tropicală, Brazilia, Franţa, Orientul Mijlociu), (M. Mândru Ungureanu, 1994, p.407).

Atitudinile sociale faţă de homosexualitate sunt diverse, dar de cele mai multe ori descurajante şi dezaprobatoare (ca de pildă în ţările anglo-saxone, în ţările est-europene) în directă legătură cu credinţele şi normele religioase şi socio-culturale. Cu toate acestea, unele ţări europene (Olanda) tolerează homosexualitatea şi chiar au legalizat mariajul homosexual, raliindu-se la atitudinile altor „zone", în care această orientare a sexualităţii a fost dintotdeauna acceptată. (ex. în Filipine, în ţările latino-americane etc.).

Se estimează că la ora actuală circa unul din cinci homosexuali şi o mare parte dintre femeile lesbiene trăiesc în „perechi" şi se autopercep ca fiind „căsătoriţi" (W. Master şi V. Johnson, 1979, 1985).

Un studiu al Letiţiei Ann Peplan (1981) delimitează natura şi stabilitatea unor astfel de relaţii. Deşi mulţi dintre heterosexuali cred că homosexualii diferă în ceea ce priveşte varietatea nevoilor sexuale, autoarea conchide că şi la homosexuali, ca şi la heterosexuali, se pune un accent pe intimitate, satisfacţie şi libertate personală. Mai mult, aceeaşi problemă care grevează mariajul heterosexual - comunicarea săracă, expectaţiile nerealiste, scopurile şi valorile divergente pot submina „mariajul" homosexual. Deşi multe presiuni şi obstacole apar în raport cu relaţia homosexuală, se pare, în opinia autoarei, că, totuşi, multe „căsătorii" homosexuale sunt durabile şi gratificante pentru parteneri.

Cercetările lui P. Salovey şi J. Rodin (1985, Psychology Today) raportează că homosexualii încep să se diferenţieze tot

mai puţin de heterosexuali în privinţa exclusivităţii şi fidelităţii în relaţia sexuală (gelozia fiind o reacţie la fel de frecventă). Se pare că pericolul SIDA a crescut importanţa exclusivităţii sexuale, creând o severă presiune socială asupra cuplurilor în general.

Valorizarea instituţiei „căsătoriei" sau a alternativelor ei urmând aceeaşi paradigmă funcţională (coabitarea, uniunea liberă) pare să se menţină, indiferent de orientarea sexuală a oamenilor, aceasta sugerând că nu sexualitatea este definitorie pentru asociaţia umană de tip căsătorie, ci mai curând nevoile afective şi de securitate socio-emoţională, de comunicare şi sprijin mutual.

Circa 1/3 dintre femeile lesbiene, şi un mic procent dintre homosexualii bărbaţi, au fost implicaţi în mariaje heterosexuale pentru o anumită perioadă. Mulţi dintre ei au avut copii în acel mariaj anterior. Această situaţie naşte o serie de probleme cu privire la evoluţia şi maturizarea psihologică a copilului (la relaţia dintre sexe) ca adult. De asemenea, naşte întrebarea „ce comportament afectiv este potrivit pentru acest copil?" (Coleman, op.cit.p.20) şi în ce măsură nu există riscuri pentru producerea unei „crize de identitate" mai severă la adolescenţi. La această întrebare, unii dintre cercetătorii mai liberali ne-ar putea argumenta că riscul apare în egală măsură şi la copilul din familia monoparentală. Din punctul nostru de vedere însă, riscul este legat mai curând de adaptarea unor atitudini rejective în raport cu sexul opus, prin model socio-educaţional şi cultural, la copiii crescuţi în exclusivitate de un părinte cu orientare homosexuală sau, mai ales, de un „cuplu" homosexual.

Într-un studiu din 1989 (Patricia J. Falk, American Psychologist - iunie 1989), se susţine, pe baza unei cercetări comparative, că ipotezele privind incompetenţa mamelor lesbiene în a-şi creşte copiii, nu s-au confirmat. Pornind de la premisa că mamele lesbiene ar fi instabile din punct de vedere emoţional, iar

copii lor, de asemenea ar putea fi supuşi molestărilor, lezaţi în dezvoltarea lor emoţională şi sexuală, devenind ei înşişi homosexuali, adeseori tribunalele au avut o atitudine discriminativă în ceea ce priveşte acordarea custodiei copiilor acestei categorii de mame.

După anii `80 s-a conturat o tendinţă la corectare a acestei viziuni, apreciindu-se că lesbianismul şi maternitatea sunt noţiuni care nu se exclud neapărat reciproc. Femeile lesbiene pot deveni mame prin diverse modalităţi: adopţie, însămânţare artificială de la un donator necunoscut, contact sexual în timpul unei căsătorii sau relaţie heterosexuală doar în scop procreativ.

Studiile americane estimau, în 1979, că mamele lesbiene, care locuiesc cu copiii lor, ajung la cifre semnificative: de la 1,5 milioane (DAVIES, 1979), la 15 milioane (RIVERA, 1979).

Discriminările legale privind parentalitatea şi custodia între mamele lesbiene şi mamele heterosexuale se menţin totuşi în baza standardului „interese fundamentale ale copilului".

Adeseori tribunalele au pornit de la premisa falsă că, datorită psihicului labil al mamelor lesbiene, copiii lor vor fi afectaţi emoţional, fizic, handicapaţi în dezvoltarea sexuală normală sau vor fi ei înşişi homosexuali. Nici una dintre aceste ipoteze, se susţine în „American Psychologist, 1989), nu este susţinută de cercetarea actuală în domeniul psihologiei şi dreptului familiei".

Expresia „mamă lesbiană" este deseori privită ca o contradicţie în termeni (HITCHENS, 1979, 1980). Se consideră, în societatea americană, ca şi în majoritatea ţărilor europene, că homosexualitatea este „incompatibilă cu capacitatea sau dorinţa de a procrea (RILEY, 1975), şi aceasta constituie un avertisment şi un impediment în calea continuităţii noastre ca specie, un „NU" simbolic, dar şi real spus vieţii în perspectiva perenităţii.

Cu referire la dezvoltarea sex-rolului copiilor crescuți de mame lesbiene, s-au emis două ipoteze:

posibilitatea ca sex-rolul să nu fie precizat (copilul va avea de suferit o dezorientare sexuală, ca rezultat al coabitării cu mama lesbiană). S-a mai semnalat pericolul ca mama să furnizeze fetiței sale unele premise comportamentale care să declanșeze aberații sexuale;

posibilitatea dezvoltării unei orientări homosexuale și la copil (în special fetiță), mult mai frecvente în cazul copiilor crescuți de mame lesbiene, comparativ cu cei crescuți de mame heterosexuale (Conckel,1987).

Pentru unele persoane, homosexualitatea este însă văzută ca un mod de viață „permis", nu un stil de viață alternativ, ales voluntar. Pentru cei mai mulți însă rămâne o alternativă blamabilă, în special suscitând o intoleranță religioasă, dar și socio-educațională. Din acest punct de vedere, s-a emis ipoteza că există și riscul ca acești copii cu mame lesbiene să fie traumatizați sau stigmatizați de societate, sau de colegii și prietenii lor. Ironiile, criticile, tachinările, rejecția sunt principalele comportamente și atitudini sociale la care ei vor fi expuși. Discriminarea pe care societatea o manifestă pentru părinții hetero și homosexuali poate cauza izolarea copilului de colegi, prieteni, parteneri de joacă.

Unde, cum și încotro își va îndrepta acest copil pașii, de câtă acceptare și afecțiune se va bucura el oare, pentru ca drumul dezvoltării sale să nu fie umbrit?!

CAPITOLUL III

ÎN CĂUTAREA EXPLICAŢIILOR

În opinia noastră, unele dintre explicaţiile mutaţiilor şi translaţiilor psihosociale ale familiei actuale rezidă şi în transformările motivaţiilor, atitudinilor şi comportamentelor individuale şi colective, în raport cu sexualitatea şi căsnicia.

O primă explicaţie ar fi legată de desacralizarea sexualităţii, prin îndepărtarea ei tot mai accentuată de iubire (cu toate dimensiunile ei comunicaţionale şi valorizatoare moral-spirituale).

Redimensionarea nevoilor faţă de sexualitate şi devalorizarea sau exacerbarea - alienantă a sensului acesteia în evoluţia fiinţei umane, sunt factori importaţi care stau la baza regresului cuplului conjugal şi a căutărilor de alternative.

O a doua explicaţie se bazează pe modificarea concepţiei sociale şi percepţiei sociale asupra căsătoriei, „condamnată" să fie tot mai mult doar o „îndatorire de îndeplinit", fiind o „formă" creată în scopuri sociale, economice, politice şi religioase. Conştientizarea semnificaţiilor acestor mutaţii conceptual-atitudinale poate duce, fără îndoială, la devalorizarea familiei ca instituţie.

3.1. De la identitatea sexuală, la metamorfozele actuale ale sex-rolurilor. Identitatea sexuală - o constelaţie plurifactorială.

Mai mult decât oricând, cuplul modern afirmă importanţa şi valoarea psihologică a sexualităţii, pentru autenticitatea şi viabilitatea mariajului.

Sexualitatea, ca act interpersonal de gratificaţie mutuală şi maximă valorizare a partenerilor, prin dăruire de sine, ca mod de comunicare senzitivă şi afectivă, constituie totodată şi un act de cultură relaţională intersexe. Dar ceea ce este mai puţin cunoscut şi înţeles cu privire la sexualitatea umană, este dimensiunea sa ca act de cunoaştere şi autocunoaştere, de descoperire şi confirmare a sinelui prin intermediul celuilalt sex, de identificare şi dezvoltare a rolului masculin şi feminin.

Dacă raporturile sexuale, în lumea animală reunesc un mascul şi o femelă, conform programului instinctual, în scopul perpetuării speciei, în raporturile sexuale umane, „întâlnirea" se produce mai ales în scopul revelării şi împlinirii prin complementaritate a două personalităţi care îşi caută confirmarea de sine, prin ceea ce au ele primordial - eternul feminin - eternul masculin.

Dar cum accede fiinţa umană la conştientizarea identităţii sale sexuale şi la asumarea rolului său psihosexual? Răspunsul nu poate fi formulat decât după clarificarea unor concepte diferenţiale, privind sexul şi comportamentul specific acestuia.

Cercetătorii definesc nuanţat sexul biologic (identitatea de gen sau sexuală), versus sexul psihologic sau psihosocial, exprimat prin comportamente de rol expresive, de tip masculin şi, respectiv, feminin.

Identitatea de gen este conferită de sexul biologic, determinat genetic şi hormonal. Astfel, fetusul se sexualizează în fun-

cţie de cromozomii XY (masculin) şi XX (feminin). Uneori natura comite şi erori:

bărbaţi cu formula cromozomială incluzând un X suplimentar (XXY), ceea ce le conferă o înfăţişare feminină, testicole de volum redus, incapabile de a produce sperma;

femei cu formula cromozomială lipsită de un cromozom X, ceea ce determină absenţa ovarelor, şi o redusă dezvoltare a organelor sexuale externe. Ele sunt, din punct de vedere genetic doar parţial femei;

hermafroditii, în cazul cărora apare imposibilitatea determinării cu precizie a sexului.

Sexul se distinge abia după 3 luni ale evoluţiei prenatale (la sfârşitul cărora fetusul are ochi, urechi, nas, braţe, picioare şi un tubercul genital sau şanţ genital).

Identitatea sexuală a fiecărui individ nu este o problemă de opţiune proprie. După maximum 14 zile de la naştere, în conformitate cu apariţia şi conformaţia organelor genitale se declară sexul legal (băiat/fată), înscris în certificatul de naştere. Societatea, prin microgrupul familial, îl recunoaşte pe individ ca aparţinând unuia din cele două sexe. Sexul legal şi sexul social sunt impuse de societate, pe baza aspectului exterior, aparent normal, al organelor genitale.

Identitatea sexuală şi conştiinţa ei se formează însă printr-un proces de socializare sexuală, particularizat de la un individ la altul. Ea se construieşte treptat, ca o imagine de sine, cu trăiri şi comportamente corelative, sub influenta mediului, a anturajului, a numelui, ca şi prin rolurile şi experienţele pe care fiecare le integrează în contextul cultural şi educaţional specific. Toate acestea oferă copilului un model comportamental de dezvoltare, identificare, orientare şi apartenenţă psihosexuală.

3.1.1. Identitatea sexuală este o componentă structurală, atât a Eului corporal cât şi a Eului psihologic, făcând parte din conştiinţa de sine şi având o determinare socială importantă.

Pentru W. James (apud U. Şchiopu, E. Verza, 1981), Sinele include 3 dimensiuni: Sinele corporal - material (tot ceea ce posedă persoana); Sinele social (reputaţia, consideraţia şi recunoaşterea identităţii); Sinele spiritual (conştiinţa propriilor aptitudini, acţiuni, tendinţe, valori). În opinia noastră, Sinele se referă la prototipul fundamental energetico-informaţional, natural, orientat valoric pozitiv, având atributul armoniei universale, adică aparţinând conştiinţei divine. Sinele, având o dimensiune spirituală, transpersonală, se autorevelează prin intermediul experienţelor continue de dezvoltare, de „creştere" şi autoactualizare (conform concepţiei lui C. Rogers), pe care Eul corporal şi Eul psihologic le parcurg de-a lungul întregii existenţe a personalităţii. Sinele şi conştiinţa Sinelui se situează dincolo de atributele de sex, susţinând matricial şi direcţionând fenomenul vieţii. El înglobează creator manifestarea materială şi mentală a fiinţei umane. Dar cele două forme de manifestare (corporală şi psihosocială) sunt sexualizate, diferenţiate în multe aspecte, care le conferă amprenta de masculin şi feminin. Vorbim astfel nu doar de bărbaţi şi femei (în sensul apartenenţei la un gen biologic), ci şi de personalităţi masculine şi feminine, sensibilităţi, atitudini, concepţii, mentalităţi şi comportamente masculine ori feminine. Uneori, chiar şi soluţiile în rezolvarea unor probleme, tipurile de negocieri sau modalităţile de organizare ale unor activităţi, pot fi de model masculin sau feminin. Nici organizările sociale nu au scăpat de atributul psihologiei diferenţiale, reflectat de poziţia dominantă a unui sex sau altul, pe scara istoriei. De la societăţile matriarhale, la cele patriarhale, schimbarea se resimte în natura relaţiilor, intereselor şi activităţilor dominante.

Societăţile arhaice, axate pe modelul activităţilor naturale (agricultură, domesticirea şi creşterea animalelor), sunt paşnice prin natura relaţiilor interumane şi prin natura relaţiilor cu ecosistemul; ele sunt de model „feminin". Societăţile ulterioare, diversificându-şi activităţile (componenta activ-agresivă masculină s-a dovedit a fi totuşi un paradox civilizator) prin vânătoare, prelucrarea metalelor etc., au impus modelul „masculin" ca factor de progres economic şi cultural. Dar, fără îndoială, modelul „masculin" de organizare şi evoluţie socială a adus cu sine şi exaltarea particularităţilor lui psihologice, uneori prin transformarea spiritului întreprinzător, forţei şi curajului în agresiune şi iraţionalitate, a spiritului afirmativ-civilizator, în destrucţie şi intoleranţă socială.

Civilizaţia modernă, bântuită de furia războaielor, de ameninţarea continuă a poluării şi a depozitelor nucleare, de „avantajele" ambigue ale civilizaţiei super-tehnologice şi informatizate, este încă, în cea mai mare parte, un produs istoric al gândirii, creaţiei şi acţiunii masculine. Aceasta nu înseamnă, automat, că o lume construită pe principiile gândirii şi afectivităţii feminine ar fi fost neapărat mai bună. Să nu uităm că există şi o agresivitate feminină, stimulată şi de competiţia cu sexul opus (uneori cu exagerări şi deviaţii ce transpar şi în mişcarea feministă). În planul creaţiei de valori perene, ambele sexe au contribuţii diferenţiate, care nu se explică doar prin limitările socio-economice impuse de istorie femeii. Ar fi prea simplist şi nenuanţat să tragem concluzia că doar istoria le-a împiedicat pe femei să creeze valori spirituale, culturale şi chiar materiale, pe măsura disponibilităţilor lor. Factorii biologici, psihologici şi spirituali se articulează în proporţii şi calităţi specifice în cazul ambelor sexe, şi fiecare sex este la fel de important şi de neînlocuit pentru celălalt, pentru coevoluţie în procesul dezvoltării umanităţii. „Trezirea" spirituală însă, este cea care uniformizează sexele, le transpersonalizează şi le unifică

indivizibil. Aşa încât, pentru a se putea autodepăşi, fiinţa umană îşi caută mai întâi identitatea sexuală - pentru a-şi împlini identitatea de sine.

Identitatea sexuală se construieşte pe baza integrărilor succesive şi simultane a şapte componente:

- sex genetic, determinat obiectiv prin aspectul cromatinei din nucleii celulari ai pielii, mucoaselor etc.;
- sex gonadic, atestat de evidenţierea celulelor reproducătoare în glandele genitale;
- sex fenotipic, conferit de aspectul organelor genitale;
- sex legal, declarat pe baza semnului sexului fenotipic;
- sex hormonal, atestat de hormonii androgeni, pentru bărbaţi şi de cei ovarieni, pentru femei;
- sex ca statut social, conferit şi recunoscut de microgrupurile sociale;
- sex psihologic, sau conştiinţa identităţii sexuale, bazată pe integrarea conştiinţei Eului corporal şi a Eului psihologic, exprimate în sex-rol masculin şi sex-rol feminin.

Conştiinţa identităţii sexuale apare ca o sinteză unică, ca o configuraţie plurifactorială, ea coexistând prin toate cele şapte componente, cu determinările lor genetice, morfofuncţionale, psihologice şi sociale. Identitatea Eului sexual corporal începe să se contureze după vârsta de 2 ani, când copilul îşi recunoaşte sexul (băiat/fetiţă), dar conştiinţa adevăratei identităţi sexuale se realizează la pubertate, când este deja realizat suportul neuroendocrino-metabolic. Acesta generează baza pentru manifestarea propriilor pulsiuni şi experienţe, atunci când se realizează optimal conştiinţa Eului psihologic. Factorii educaţionali, psihosociali şi culturali remodelează şi clarifică, în perioada adolescenţei, identitatea şi orientarea sexuală. Tot acum este posibil ca o serie de

factori biologici şi psihosociali negativi să modifice, într-un sens sau altul, elaborarea şi modelarea conştiinţei identităţii sexuale şi a comportamentului sexual, corespunzător acestei identităţi.

Polarizarea psihosexuală nu este adesea un proces lin şi previzibil, confruntându-se şi cu unele dificultăţi, în strânsă relaţie cu formarea identităţii de sine.

Identitatea de sine include şi ea o serie de componente: fizică, psihosexuală, socială, vocaţională, moral-spirituală, toate acestea exprimându-se prin caracteristici psihologice şi comportamente care afirmă şi întăresc Sinele, personalitatea individului. Ea exprimă imaginea completă despre sine, gen, înfăţişare, caracteristici şi expectanţe de sex-rol, caracteristici şi opţiuni sociale - relaţii de prietenie intergrupală, trăsături psihologice.

Identitatea de sine, la adolescenţă, se poate contura în trei maniere:

- pozitivă, ce conferă un sens normal al existenţei, o bună acceptare de sine, implicare cu sine, ceea ce asigură dezvoltarea intimităţii. Intimitatea modifică, la rândul ei, identitatea, sprijinind procesul de dezvoltare a personalităţii. Persoanele cu o identitate de sine pozitivă se simt atrase de cele cu un statut similar al identităţii, iar împlinirea identităţii le ajută la dezvoltarea relaţiilor interpersonale, într-o manieră eficientă şi satisfăcătoare;

- negativă, ce dezvoltă imagini de sine, opuse valorilor culturale ale comunităţii, confirmând etichete atribuite de societate, cum ar fi: „ratat, bun de nimic, delicvent juvenil, nesuferit etc." „Tinerii acceptă aceste etichete negative şi continuă să valideze aceste identităţi, crezând cu toată puterea lor în acestea" (Ph. Rice, 1987). Simţindu-se respinşi şi blamaţi social, adolescenţii îşi întăresc un sentiment de autorespingere, o imagine negativă de sine, care le subminează şi asumarea şi acceptarea sex-rolului;

- identitatea incertă (criza de identitate) apare la adolescenţii care încearcă să-şi reducă anxietatea existenţială prin experienţe intense şi imediate: abuzul de droguri, concerte rock, petreceri deocheate, jocuri de noroc. Alţii îşi substituie temporar identitatea sau caută afirmarea forţei ei în vandalism, crime meschine, popularitate contestată. Există şi alţi tineri care îşi creează o temporară „fortăreaţă" a identităţii (ei devin bigoţi, sectanţi, naţionalişti, extremişti, xenofobi sau îşi asigură o identitatea fără noimă - exemplu: antrenarea în activităţi bizare sau participarea la doborârea unor recorduri riscante; acest gen de identitate fără sens fiind mai bună decât nimic. Identitatea de sex-rol este influenţată semnificativ de identitatea de sine, ea putând fi adecvată sau inadecvată.

Componenta biologico-sexuală a identităţii se formează mai uşor şi mai devreme decât celelalte componente. aşa de pildă, adolescenţii se preocupă de imaginea corpului lor înainte de a deveni preocupaţi de alegerea unei profesii sau de analizarea valorilor morale pentru care optează. Identitatea vocaţională, morală şi religioasă se formează mult mai încet, pe parcursul dezvoltării personalităţii.

Identitatea feminină se dezvoltă mai repede decât identitatea masculină. Unele studii au găsit că fetele provenind din familii cu părinţi divorţaţi îşi găsesc mai repede identitatea feminină, deşi se expun de timpuriu maternităţilor neacceptate social, fie prostituţiei. Alţi autori, de orientare psihanalitică (H. Deutsch, 1957, M. Klein, 1970), consideră că dobândirea feminităţii este o problemă conflictuală, bazată pe raporturile dintre „narcisism, pasivitate şi masochism". Problema cuceririi identităţii, ca integrare a identificărilor infantile cu noile identificări, împrumutate din modelele socioculturale, se impune, în mod dramatic, adolescenţilor, în special fetelor. Freud atrăgea atenţia asupra schimbă-

rilor survenite la pubertate, destinate să ofere vieţii sexuale infantile o formă finală, normală, după parcurgerea stadiilor „oral", „anal", „falic" şi „latent". Adolescenţa marchează subordonarea componentelor pregenitale celor genitale şi detaşarea de părinţi şi de reprezentările proprii ale primelor obiecte ale iubirii pierdute, ceea ce permite orientarea către şi găsirea de noi „obiecte ale iubirii: - relaţii de natură heterosexuală.

În societatea contemporană, fetele, mai mult decât băieţii, resimt criza de identitate prin conflictul de rol, legat de „mistica feminităţii", şi „învăţarea unor roluri specifice băieţilor". Imaginile familiale, care reflectă rolul tradiţional al femeii, complet absorbită de muncile casnice şi supusă soţului, intră în conflict cu imaginile mediatizate în care femeia apare tot mai mult angajată în relaţii sociale şi politice, egală cu bărbatul, sau în care femeia devine „sex-simbol". Datorită numeroaselor modele culturale şi lipsei de modele stereotipe, fetele reuşesc totuşi să-şi găsească o imagine de sine, care să vină în întâmpinarea anumitor expectanţe culturale. Cercetătorii remarcă faptul că femeile manifestă un grad mai mare de anxietate în dobândirea identităţii de sine. Dezvoltarea unei imagini pozitive despre sine are o mare importanţă pentru sănătatea mintală a ambelor sexe, fiind o bază reală pentru confortul psihologic în exercitarea sex-rolului.

„Polarizarea sexuală", opusă confuziei bisexuale, este, în opinia lui E. Erikson („Identitatea şi ciclurile vieţii", 1959), o cale necesară pentru ca o comunitate să se dezvolte armonios.

3.1.2. Eternul feminin - eternul masculin, sau diferenţe şi tranziţii de sex-rol

Diferenţele de sex-rol derivă, în parte, din cele biologice, dar sunt semnificativ modelate de evoluţia psihosocială particulară a fiecărei persoane. „Identitatea psihosexuală se dezvoltă discret, influenţată intens de modelele parentale, fiind la început

difuz integrată în subidentitatea familiei. În acest sens, băieţii care au un model parental cu masculinitate redusă, au dificultăţi de identificare. Cei cu model parental puternic conturat ca masculinitate sunt mai siguri de ei, mai încrezători, mai protectivi, relaxaţi, exuberanţi, calmi şi chiar fericiţi" (Ph. Mussen, J.J. Conger, J. Kagan, 1974). „Tinerele fete au o situaţie mai complicată, deoarece rolul feminin este el însuşi în schimbare pe plan social. Există modele feminine diverse: tradiţionale, de tranziţie şi moderne" (B. Zazzo, 1958). În genere, tinerele fete cu identificare feminină tradiţională resimt în mai mare măsură conflictele interne. Ele sunt mai centrate pe îmbrăcăminte, fardare, aspect fizic, sunt mai mult preocupate de rolul biologic al femeii, de căsătorie, cămin şi familie. Din acest motiv, ele privesc rolul feminin ca restrictiv de libertate, au puţine interese şi trec prin dificultăţi în a-şi face prieteni. Ca o reacţie de apărare, există tinere care se identifică antifeminin. Acestea au o conştiinţă de sine autorejectivă şi o investiţie pregnantă privind activitatea profesională şi socială. Uneori sunt parţial defeminizate. Pentru multe tinere însă, sex-rolul feminin se află în tranziţie. Astfel, deşi ele se simt atrase de roluri tradiţionale masculine, spre care aspiră, deseori conservă şi roluri tradiţionale feminine, în mentalitate, manifestate, mai ales în atitudini tradiţionale privind căsătoria şi maternitatea.

Manifestarea masculinităţii şi feminităţii prin sex-roluri este determinată şi de diferenţele culturale în privinţa concepţiei despre masculinitate şi feminitate. M. Mead (1935), observa că ceea ce într-o cultură apare ca simbol al masculinităţii, în alta poate semnifica feminitate. De exemplu, la membrii unui trib din Noua Guinee, abilităţile artistice, sensibilitatea şi dependenţa emoţională sunt caracteristice ale rolului masculin, în timp ce eficienţa şi competenţa aparţin rolului feminin. Diferenţele mascu-

lin-feminin sunt condiţionate atât de factorii hormonali, cât şi de dominanţa emisferelor cerebrale (astfel, emisfera dreaptă, dominantă la bărbaţi ca centru al logicii simbolice, percepţiei spaţiale, imaginaţiei, explică dezvoltarea acestor funcţii, mai curând la bărbaţi, în vreme ce dominanta emisferei stângi la femei, ca centru al limbajului, memoriei, ar justifica disponibilităţile lor mai bine în acest sens. Dar dincolo de factorul bio-psihologic, „prescripţiile sociale" susţin şi orientează diferenţele privind modelele de rol masculin şi feminin cu comportamentele lor specifice („cum trebuie să arate şi să acţioneze o femeie sau un bărbat").

Krantz şi Vogel (1968) indică o serie de trăsături psihosexuale masculine şi feminine:

Trăsături feminine:

manifestă nevoie de protecţie;

vorbăreţe sau tăcute, triste;

manifestă tact, blândeţe, evită limbajul „dur";

plâng cu uşurinţă;

preferă arta, literatura.

Trăsături masculine:

agresivi, independenţi;

îşi sunt propriul confident;

logici, obiectivi;

îşi ascund bine emoţiile;

limbaj mai „colorat";

uneori lipsiţi de pudoare.

C. Benbow (1986) observă că fetele:

- au o mai accentuată percepţie a sunetului, gustului şi mirosului (ceea ce explică anumite particularităţi senzitive ale comportamentului lor sexual;

- sunt mai apte să-şi verbalizeze gândirea abstractă şi emoţiile;
- au o mai dezvoltată coordonare musculară, ce include manipularea obiectelor mici şi expresiile faciale, încă din copilărie.

Aceeaşi autoare remarcă faptul că băieţii, în copilărie, sunt mai activi, mai agitaţi, plâng mai mult şi dorm mai puţin.

Schimbările puberale biologice (înălţime, lăţimea spatelui, îngroşarea vocii, pilozitatea fetei la băieţi şi rotunjirea sânilor, şoldurilor şi graţiozitatea mersului la fete) au şi implicaţii psihosociale. Astfel, adolescenţii tind să accentueze aceste deosebiri masculin-feminine, acţionând extremist: băieţii îşi etalează puterea şi agresivitatea, fie singuri, fie în grupuri demonstrative; fetele merg uneori provocator, unduindu-şi soldurile exagerat. Imaginile şi miturile mediatizate ale masculinităţii şi feminităţii contribuie din plin la aceasta. Toate aceste diferenţe rezultă din expectaţiile sociale, şi ele subliniază varietatea diferenţelor dintre sexe.

- În ultimii ani se remarcă o tendinţă generală la apropierea şi ştergerea diferenţelor comportamentale dintre sexe, creând uneori ambiguitate şi disconfort în asumarea sex-rolurilor expectate social. Adolescenţii de azi nu sunt suficient polarizaţi feminin sau masculin, ceea ce ridică unele probleme privind acceptarea lor socială, dar şi autoacceptarea. Stereotipiile negative sociale, cum ar fi: persistenţa mentalităţii privind inferioritatea sexului feminin celui masculin sau blamarea preferinţei băieţilor pentru jocurile cu fetele sau blamarea absenţei aspectului atletic la băieţi), sunt prezente în comportamentul bărbaţilor şi femeilor (vezi studiile anilor `60 şi `70). Dar, ulterior, aceste stereotipii încep tot mai frecvent să fie demolate şi excluse din sistemele de evaluare interpersonală. Ca un reflex imediat, apare şi o mai mare neclaritate în privinţa autoatribuirii de trăsături masculine sau feminine, fenomen subliniat şi de cercetarea lui Nern, din 1976. El constată pe studenţi că doar 20% dintre fete îşi atribuie comportamente feminine, doar 20% dintre băieţi îşi atribuie comportamente masculine, iar 20% nu şi-au putut

preciza bine rolul, dacă este masculin sau feminin. O altă tendinţă sesizată a fost aceea că majoritatea tinerilor se identifică cu rolul masculin (R. Krantz, 1968), rolul feminin fiind din ce în ce mai mult umbrit şi devalorizat.

Desigur, procesul de prefacere al rolurilor masculine şi feminine este datorat modificărilor de optică socială, dar şi permisivităţii sau restricţiilor impuse de familie, religie şi morală. După al doilea război mondial, studiile efectuate, mai ales pe studenţi, consemnează modificări importante ale sex-rolurilor, cum ar fi cele legate de tipurile de activităţi:

- bărbaţii preiau din ce în ce mai mult activităţi domestice (gătit, spălat, îngrijirea copiilor); femeile se simt atrase tot mai mult şi practică activităţi, destinate până atunci doar bărbaţilor (legislaţie, administraţie, medicină, pilotaj etc.)

Schimbările radicale în conduita de sex-rol, care au zguduit puternic standardele de rol, au apărut în anii '60, o dată cu mişcarea „hippy" („flower power"), ca o manifestare a respingerilor restricţiilor sociale, ideilor preconcepute şi a standardelor impuse de o societate agresivă. Astfel, vestimentaţia şi stilul estetic al bărbaţilor s-au modificat semnificativ (păr lung, lanţuri, cercei, simbol transparent al opţiunii tinerilor pentru un model comportamental pacifist, apăsat de angoasa războiului.

Rolul feminin s-a schimbat mai lent, în contextul cererii drepturilor civile contra inegalităţii dintre sexe, ca de exemplu:

inegalitatea în faţa legii privind divorţul şi partajul copiilor, al bunurilor, violul şi prostituţia;

inegalitatea în plan socio-economic privind obţinerea creditelor, slujbelor şi salariilor;

exploatare în mediul social (prin perpetuarea imaginii femeii ca „sex-simbol" şi minimalizarea rolului ei ca individ cu capacităţi emoţionale şi compenenţe specifice; considerarea lor ca iraţionale, incompetente, slabe, fragile;

discriminări în vorbirea curentă;

opresiunea în familie, prin păstrarea organizației de tip patriarhal, în care femeia este asimilată unei „sclave" a soțului și copilului.

S. Freud atrăsese, la vremea cuvenită, atenția asupra diferențelor masculin/feminin, comutând problemele din plan mental în planul activității. Astfel, cele două atitudini fundamentale, „activ" și „pasiv" (specifice masculinității și feminității), pot fi manifestate în funcție de situație, de ambele sex-roluri. Putem spune despre o persoană, fie ea bărbat sau femeie, că se comportă masculin într-o situație și într-un mod feminin în alta" (S. Freud, Feminitatea, 1990).

Teoria socializării copilului consideră că, în fond, comportamentul tipic sexului se învață, ca și alte tipuri de comportament, de la băieți se așteaptă mai mult reacții de ostilitate, activism, agresivitate, în timp ce fetelor li se limitează sau li se resping aceste atitudini. În consecință, ei se vor manifesta diferit (C. Brindley, 1972):

- băieții comit aproape dublu comportamente agresive față de fete, iar agresivitatea băieților față de băieți este de asemenea dublă, față de cea a fetelor față de fete;
- băieții sunt mai puțin agresivi cu fetele, comparativ cu agresivitatea pe care fetele o manifestă față de băieți. Este posibil ca, după anii `80 să fi survenit modificări chiar și în modelele de socializare ale copilului, având în vedere tendințele la uniformizarea modelelor educaționale pentru băieți și fete, precum și a concepțiilor privind posibilitățile crescute de afirmare ale femeii pe plan social, profesional, politic.

Asistăm astăzi la metamorfozele de tranziție ale comportamentului de sex-rol, de la tradițional la egalitar.

Comportamentul tradiţional masculin constă într-o constelaţie de caracteristici şi orientări de scopuri, cum ar fi: competitivitatea, agresivitatea, încrederea în sine, asertivitate. Pe de altă parte, constelaţia rolului feminin tradiţional constă în caracteristici expresive, cum ar fi: grijulie, compasivă, afectivă, sensibilă la nevoile altuia (vezi listarea scorurilor în Bem Sex Role Inventory, care ne oferă o imagine psihodiagnostică a acestora).

În modelul tradiţional, soţul deţine autoritatea. El ia deciziile privind bugetul şi alte chestiuni importante şi are forţa de a impune şi copiilor respectul faţă de deciziile lui. Responsabilităţile de bază ale soţiei sunt: îngrijirea casei, a copiilor şi asigurarea confortului şi satisfacerii nevoilor sexuale ale soţului.

BEM SEX-ROLE INVENTORY
(trăsături scalate de la 1 la 7 puncte)

MASCULIN	FEMININ
• apărarea credinţelor personale	• afectuoasă
• independent	• grijulie
• asertiv (afirmativ)	• simpatetică
• Eu puternic	• sensibilă la nevoile altora
• energic (plin de forţă)	• înţelegătoare
• abilităţi de lider	• compasivă
• asumarea riscurilor	• dornică să aline, să calmeze şi să consoleze pe alţii
• dominant	• caldă
• agresiv	• tandră
• autoîncredere (se bizuie pe sine)	• iubitoare de copii
• competitiv	• gentilă, amabilă

Prezentăm în continuare instrumental psihodiagnostic oferit de Bem. Scala cuprinde 11 itemi pentru evaluarea fiecărui sex-rol, care pot fi evaluaţi prin note de la 1 la 7:

1 = niciodată adevărat
2 = de foarte puține ori adevărat
3 = mai curând neadevărat
4 = pe jumătate adevărat
5 = mai curând adevărat
6 = de cele mai multe ori adevărat
7 = întotdeauna adevărat

Sugerăm cititorilor, pentru un exercițiu de cunoaștere a propriei conduite de sex-rol raportat la modelele tradiționale, să procedeze la o autoevaluare și la o evaluare a partenerului de către fiecare, stabilind apoi, coincidențele și diferențele rezultate din inter-evaluare. Conform adaptării noastre după Bem Sex-Role Inventory (apud J. Coleman, 1988), vă propunem următoarea interpretare:

11-22 puncte = abatere semnificativă de la varianta tradițională a propriului sex-rol; respingerea sex-rolului;

23-44 = dificultăți în adoptarea și manifestarea sex-rolului tradițional (autoacceptare cu frustrație);

45-55 puncte = adoptare și manifestare nu totdeauna confortabilă a sex-rolului tradițional (autoacceptare parțială);

56-77 puncte = adoptare și manifestare naturală în sex-rolul tradițional (autoacceptare în totalitate a sex-rolului).

Numărul total de puncte rezultă, pentru fiecare sex-rol, din însumarea punctajelor acordate la fiecare item al scalei.

În 1981, o anchetă făcută de Conneticut Life Insurance Company a evidențiat că rolurile masculin/feminin tradiționale s-au schimbat mult față de trecut. Noul ideal marital este egalitarismul sex-rolurilor, în toate dimensiunile vieții maritale, inclusiv în cea intimă. Aceasta implică o participare egalitară a soților, într-o cooperare privind suportul financiar, îngrijirea domestică și îngrijirea

copiilor. Femeia accede la egalitate și în privința comportamentului sexual și a gratificațiilor, ca și în luarea deciziilor familiale. În ciuda tendinței la creștere a egalizării sex-rolurilor, multe persoane se simt încă mai confortabil conformându-se sex-rolurilor tradiționale. Dar acestea sunt mai curând o minoritate în societatea contemporană (Norton și Moorman, 1987).

Unul dintre rezultatele majore ale acestei schimbări este faptul că ambii soți au libertatea de a-și urma propriile interese, fără a avea sentimentul că sunt presați de expectațiile de sex-rol. De exemplu, „noul bărbat" poată să împartă cu soția și totuși să se bucure adesea de îndeplinirea unor sarcini domestice sau de îngrijirea copiilor, fără a se resimți neapărat demasculinizat. Și reciproca este valabilă. „Noua femeie" poate să se investească în anumite preocupări privind afacerile, legislația sau chiar în profesii ca ofițer de politie sau pilot, fără a resimți o pierdere a feminității. Aceste schimbări, vizând egalizarea sex-rolurilor, modifică atât relațiile maritale, cât și cele premaritale. Așa, de pildă, se acceptă acum ca o femeie să propună o întâlnire unui bărbat, să ia inițiativă în comportamentul sexual, să participe ca un egal în luarea deciziilor și chiar să propună o căsătorie unui bărbat. Bărbatul nu mai are întotdeauna dreptate cu orice preț, dar acum este liber să-și exprime sentimentele, să-și împărtășească temerile, durerile și frustrațiile.

Ce mai înseamnă, în acest condiții, „o femeie adevărată" sau „un bărbat adevărat", ce imagine exprimă aceste expresii? Probabil că nu toate extensiile conceptului de sex-rol au fost împărtășite ca „bune" (vezi, de exemplu, rolurile de bun conducător al familiei sau de bună gospodină).

Complicându-se lucrurile, atât bărbații cât și femeile au primit mesaje contradictorii din partea societății:

femeia a fost încurajată să fie chiar mai mult decât bărbatul,

orientându-se spre carieră profesională, competenţă, competitivitate şi chiar agresivitate. Totuşi, dacă ea obţine un nivel crescut de succes în carieră, în lumea noastră, dominată de bărbaţi, se aşteaptă ca ea să fie considerată „nefeminină";

în acelaşi mod, bărbatul a fost stimulat să fie chiar mai mult decât femeia, adică grijuliu, emoţional, expresiv şi sensibil la sentimentele manifestate de alţii. Dar, dacă el merge prea departe în această direcţie, se aşteaptă să fie considerat drept „un îmbrobodit" (J. Coleman, 1988).

Tranziţia sex-rolului pare să favorizeze refundamentarea expresiei „o femeie şi jumătate sau, un bărbat şi jumătate". Aceasta semnifică dilatarea rolurilor prin preluarea mutuală a unor atribute de sex-rol. Confuzia în asumarea sex-rolurilor pare să fi fost în detrimentul multor relaţii intime dintre cele două sexe.

Într-un controversat studiu, efectuat pe 4.500 de femei americane, S. Hite (1987) găseşte că cele mai multe dintre ele se consideră dominate şi abuzate de bărbaţi în viaţa lor. Drept urmare, acele femei au fost deziluzionate şi şi-au dorit să facă schimbări importante în relaţia lor conjugală.

Încotro ne va duce această tranziţie a sex-rolurilor, vom vedea... Dar, se aşteaptă ca primul pas în dezvoltarea acceptabilă a sex-rolului să se sprijine pe cucerirea unei egalităţi între sexe, în zona educaţională, ocupaţională, politică şi interpersonală. Totuşi, această egalizare se va baza, în cea mai mare parte, pe recunoaşterea că, deşi suntem bărbaţi şi femei, înainte de orice altceva suntem fiinţe umane. În acelaşi timp, atât feminitatea cât şi masculinitatea se autoredefinesc din perspectiva vechilor clişee, ţinând cont de faptul că, totuşi, nici femeia, dar nici bărbatul nu pot fi pentru mult timp „înlocuitori" totali ai celuilalt sex. Pe scurt, ei îşi împrumută rolurile tradiţionale de sex, ceea ce chiar

viaţa lor o dictează. Dar această schimbare, în scurt timp, poate conduce la conflicte, atât în cadrul personalităţii fiecăruia (feminină sau masculină), cât şi la nivelul relaţiei lor de intimitate.

Până la atingerea unei egalităţi între roluri, care să fie confortabilă şi pentru bărbat şi pentru femeie, este un „drum lung", care se aşteaptă să continue prin extinderea şi cucerirea compatibilităţii şi armoniei în căsătorie.

3.2. Câteva cercetări cruciale asupra comportamentului sexual.

Ponderea statistică a caracteristicilor comportamentului sexual, normal şi disfuncţional, a fost pentru prima dată abordată în S.U.A., de către Alfred C. Kinsey (1894-1956), unul dintre cei mai cunoscuţi cercetători ai comportamentului sexual (apud W.H. Masters, V.E. Johnson, R.C. Kolodny, 1992). Fiind invitat să susţină un curs despre căsătorie, la Universitatea Indiana - în vara anului 1938 - şi-a dat seama de marea lipsă a datelor de cercetare privind comportamentul sexual uman. De aceea şi-a propus să aplice câteva chestionare privind viaţa sexuală, pe studenţii săi. Foarte curând însă, realizează că mult mai utilă şi mai eficientă este tehnica interviului personal, deoarece aceasta permite o mai mare flexibilitate şi obţinerea mai multor detalii. În urma intervievării a mii de persoane, bărbaţi şi femei şi asocierii cu colegii săi, Wardell Pomcroy şi Clyde Martin, a rezultat publicarea unei lucrări monumentale „Sexual Behavior in the Human Male" (Comportamentul sexual la bărbaţi), pe data de 5 ianuarie 1948. Peste 5 ani însă, publică, împreună cu Paul Gebgard volumul vizând comportamentul sexual la femei, intitulat „Sexual Behavior in the Human Female".

Rapoartele ce poartă numele lui Kinsey s-au bazat pe intervievarea a 12.000 de persoane, aparţinând tuturor segmentelor populaţiei, iar rezultatele au fost adesea de-a dreptul surprinzătoare. De exemplu: 37% din bărbaţi au arătat că au avut cel puţin o experienţă homosexuală, după vârsta pubertăţii; 40% dintre soţi şi-au înşelat soţiile; 62% dintre femei încercaseră masturbarea. Deşi primul volum publicat a stârnit foarte multe critici, unele dintre ele extrem de severe, acuzând mai ales bazele de ordin metodologic şi moral, primul raport a fost considerat ca fiind o realizare pentru sexologie, echivalentă cu ceea ce a făcut Columb pentru geografie. De aceea, pe ansamblu, primul volum a fost receptat pozitiv de public, ceea ce nu a mai fost valabil însă pentru cel de-al doilea. De data aceasta, nu numai ziariştii l-au atacat, ci şi liderii bisericii şi educatorii, care au considerat rezultatele cercetării ca fiind amorale, antifamiliale şi chiar infestate de comunism.

Kinsey şi colaboratorii săi au investigat natura sexualităţii umane, folosind interviul, cu scopul de a evidenţia cum, când şi cât de des individul uman adoptă comportamentul sexual. Rămânând însă foarte multe întrebări la care nu se oferise răspuns, cercetările care au urmat (Kinsey moare în 1956, necăjit şi dezamăgit) s-au extins în diferite direcţii. Printre cele mai semnificative metode, legate de cele ale lui Kinsey, sunt cele utilizate de către William H. Masters şi Virginia E. Johnson, primul, medic şi celălalt psiholog comportamentalist, ambii lucrând la Washington University Medical School din St. Louis. Ei considerau că, pentru a înţelege complexitatea sexualităţii umane, indivizii umani trebuie să înţeleagă anatomia şi fiziologia sexuală, precum şi unele date psihologice şi sociologice. Nemulţumiţi de rezultatele cercetărilor efectuate pe animale, ei au început investigaţiile de laborator, în 1954, orientaţi în special asupra detaliilor fiziologice ale „trezirii" sexuale umane. Până în 1965, mai mult de 10.000 de episoade ale

activităţii sexuale au fost observate şi înregistrate pe 382 de femei şi 312 bărbaţi. Drept urmare, în 1966, a apărut raportul lor intitulat „Human Sexual Response" (Răspunsul sexual uman), care a atras repede atenţia publicului.

În 1970, Masters şi Johnson au publicat lucrarea „Human Sexual Inadequacy" (Nepotrivirea sexuală umană), o carte de referinţă, care descria un nou mod, surprinzător, de abordare a tratamentului unor probleme sexuale care, anterior, solicitau tratamente îndelungi, dar fără prea mare succes. Noua metodă, care presupunea doar 2 săptămâni de tratament şi cu o rată de eşec doar de 20%, a determinat conturarea şi consolidarea unei noi profesii, şi anume, terapia sexuală. La sfârşitul anilor '70, nu numai că au apărut mii de noi clinici de terapie sexuală, dar au apărut şi alte variante de terapie, cum ar fi cea a lui Helen Kaplan şi Kack Anon. Desigur, au apărut şi cărţi cu un caracter mai puţin tehnic, dar cu o largă audienţă la public, cum ar fi cea a lui Alex Comfort, „The Joy of Sex" (Bucuria sexului), 1972. De asemenea, televiziunea a prezentat din ce în ce mai multe teme sexuale, considerate anterior tabu. Sintetic vorbind, în decadele 7 şi 8 ale acestui secol, în America au apărut următoarele tendinţe privind modul de abordare a sexualităţii: a) practicarea coabitării nonmaritale a început să devină din ce în ce mai mult un stagiu important, premergător căsătoriei; b) legalizarea avortului de către Curtea Supremă a S.U.A., în 1973, a făcut posibilă realizarea avortului în condiţii de securitate dar, pe de altă parte, a dat naştere la foarte multe controverse privind moralitatea acestei practici; c) decizia din 1974, a Asociaţiei Americane de Psihiatrie, de a nu mai clasifica homosexualitatea ca o tulburare mentală, ci ca o orientare alternativă a comportamentului sexual, a contribuit la avansarea pe linia obţinerii drepturilor de către homosexuali; d) creşterea gradului de conştientizare a semnificaţiei tuturor formelor de victimizare sexuală; e) apariţia unor noi tehnologii reproductive.

Una dintre cele mai mari anchete efectuate în perioada de după Kinsey, cu intenţia clară de a îmbunătăţi tehnica eşantionării, a fost cea realizată de Fundaţia Playboy, în 1970. Rezultatele au fost publicate de către Morton Hunt în o serie de articole ale magazinului Playboy şi, apoi, într-o carte de sine-stătătoare, intitulată „Sexual Behavior in the 1970" (Comportamentul sexual în anii '70). Ulterior, rezultatele publicate de Hunt vor fi cunoscute ca „Raportul lui Hunt". Eşantionul a fost obţinut pe bază de selecţie întâmplătoare, folosind cărţile de telefon din 24 de oraşe americane. Subiecţii, care au acceptat să participe la cercetare, au fost împărţi în grupuri mici pentru a discuta tendinţele comportamentului sexual în America. Apoi, aceştia au completat un chestionar, eşantionul cuprinzând finalmente 982 de bărbaţi şi 1044 de femei, cu vârste de peste 18 ani. Deşi reprezentativitatea eşantionului este superioară celei pentru eşantionul lui Kinsey, rămân încă probleme discutabile, precum tendinţele manifestate de voluntariatul subiecţilor, nereprezentarea subiecţilor ce nu au fost înscrişi în cărţile de telefon etc.

Cercetări de mare amploare au realizat şi o serie de ziare şi reviste naţionale, cum ar fi: Psychology Today, Redbook, Ladies... Home Journal, Cosmopolitan, Consumer, Reports. Investigaţiile erau efectuate pe loturi mari de subiecţi, cuprinzând adesea peste 100.000 de persoane.

Replica europeană la „Raportul Kinsey" este „Raportul Simon", care reuneşte eforturile unui grup extins de sociologi, medici şi matematicieni în a realiza o imagine completă şi lipsită de prejudecăţi asupra comportamentului sexual al francezilor, studiat pe o populaţie de 2.652 de persoane. Reţinem din acest celebru „raport" câteva date semnificative (după P. Bénichon şi G. Sitbon, 1972):

- durata medie a raporturilor sexuale propriu-zise (excep-

tând durata preludiului); circa 1 minut la 2%, 5-15 minute la 39%, 15-30 minute la 19%, peste 45 minute la 2%, în tot acest timp, femeile tac (60%), iar bărbaţii „spun cuvinte drăgăstose" (53%). Este de remarcat faptul că circa 64% dintre bărbaţi ar dori ca partenera că comunice cu ei în timpul raporturilor sexuale, majoritatea rămânând nesatisfăcuţi din acest punct de vedere;

- cea mai frecventă poziţie este cea „faţă-n faţă" (a misionarului), indicată de 98%. Autorii raportului consideră că această poziţie facilitează schimbul psihologic, interpersonal în comunicarea sexuală;

- femeile au raporturi sexuale mai des decât bărbaţii, recordul deţinându-l cele de 20-29 de ani, care „fac dragoste" mai mult de 15 ori pe lună. În aceeaşi clasă de vârstă, doar 25% dintre bărbaţi ating aceeaşi frecvenţă;

- bărbaţii au mai multe partenere (circa 12), în vreme ce femeile au în medie 2 parteneri;

- primul raport sexual (iniţiatic) a lăsat o amintire destul de satisfăcătoare numai pentru 50% dintre femei, în vreme ce pentru 74% dintre bărbaţi, acelaşi eveniment le-a lăsat o amintire plăcută. Totuşi, numai 7% dintre femei se declară decepţionate după primele raporturi sexuale, faţă de bărbaţi, la care 10% se declară decepţionaţi şi 14% foarte decepţionaţi;

- bărbaţii supraevaluează, în general, capacitatea lor de a-şi conduce partenera la orgasm (58% afirmă că reuşesc acest lucru întotdeauna, în timp ce numai 44% dintre femei le dau dreptate);

- bărbaţii consideră că soţiile lor acceptă raportul sexual numai pentru a le face lor o plăcere, fără a avea de fapt dorinţă de aceasta (77%); femeile, doar în procent de 43% afirmă despre bărbaţi acelaşi lucru;

- infidelitatea sexuală este declarată doar la 10% dintre femei şi de 30% dintre bărbaţi. Dintre tinerii sub 29 de ani, doar

1-2% consideră infidelitatea ocazională ca normală, restul o declară „de neiertat". Aceasta subliniază faptul că fidelitatea sexuală rămâne principala caracteristică a căsătoriei, în special în primii ani. Bărbaţii tineri îşi înşeală mai puţin soţiile, decât cei mai vârstnici. La femei, situaţia se prezintă invers. Mărturisirea reciprocă a infidelităţii este afirmată de 15% dintre bărbaţi şi femei, dar aproape 60% apreciază că, din contră, „nu trebuie să i-o spui partenerului, în nici un caz". În ceea ce priveşte atitudinea faţă de infidelitate, s-a constatat o tendinţă de schimbare. Dacă altădată, pentru majoritatea ar fi constituit un păcat capital, în anii de după 1970, infidelitatea, deşi rămâne o greşeală, mulţi sunt dispuşi s-o absolve, considerând-o, atunci când e ocazională, scuzabilă;

- tabu-ul virginităţii a fost cel mai mult zguduit în ultimile două decenii. La momentul căsătoriei sunt de 5 ori mai multe femei nevirgine, decât erau cu 20-30 de ani anterior;

- în ce priveşte autoerotismul (masturbaţia) este considerat normal în dezvoltarea psihosexuală a individului, până în momentul începerii raporturilor heterosexuale (cu un partener de sex opus) în mod consecvent. Se ştie astăzi că masturbarea nu duce neapărat la „idiotism", dimpotrivă, absenţa ei în totalitate poate fi neliniştitoare. Deculpabilizarea adolescenţilor, în acest sens, este absolut necesară pentru încurajarea şi susţinerea lor în iniţierea şi întreţinerea raporturilor heterosexuale;

- controlul naşterilor (contracepţia) este apreciat ca benefic de marea majoritate a persoanelor (91%), considerându-se optim ca orice cuplu să-şi poată alege singur momentul în care doreşte să aibă copii.

Din anul 1976, Shere Hite începe publicarea celor 3 rapoarte ale sale, ce au determinat controverse considerabile în domeniul cercetării comportamentului sexual. Primul dintre ele, intitulat „The Hite Report", a fost un studiu asupra a 3.019 femei,

privind sexualitatea feminină. Al doilea, intitulat „The Hite Report on Male Sexuality" (Raportul Hite asupra sexualității masculine) apare în 1981 și el descrie răspunsurile a 7.239 de bărbați la un chestionar tip eseu, similar cu cel folosit în primul studiu. În sfârșit, cel de-al treilea studiu, „Women and Love" (Femeile și dragostea) a analizat răspunsurile date de un eșantion cuprinzând 4.500 de femei. Printre cele mai surprinzătoare rezultate se impun două: a) 84% din femei sunt total nesatisfăcute de soții sau de amanții lor; b) 70% din femeile măritate întrețin, după 5 ani de căsătorie, relații extraconjugale. Cu toate acestea, cercetările au fost supuse unor critici severe, cum ar fi: nereprezentativitatea eșantioanelor (de exemplu, în primul studiul asupra sexualității la femei, numai 35% din participante erau măritate), absența prezentării datelor în termeni cantitativi, absența unei analize statistice valide a rezultatelor, formularea unor întrebări cu tendință etc.

Una dintre cele mai interesante cercetări privind sexualitatea, dar folosind cupluri, a fost realizată de doi sociologi: Philip Blumstein și Pepper Schwartz, ambii de la Universitatea din Washington. Folosind un sistem mai sofisticat de selecție a participanților, ei au ajuns finalmente la un eșantion ce cuprinde 4.314 cupluri heterosexuale, 650 de cupluri de necăsătoriți, 969 cupluri de homosexuali bărbați și 788 de cupluri de lesbiene. În plus, pentru a analiza datele culese cu ajutorul chestionarelor, Blumstein și Schwartz au intervievat personal 129 cupluri de heterosexuali, 98 cupluri de homosexuali și 93 cupluri de lesbiene. Toate aceste cupluri au fost alese întâmplător din eșantionul general. După 18 luni, ei au trimis, pentru a fi completate, chestionare tuturor celor care au fost intervievați și la mai mult de 40% din eșantionul original. Printre meritele acestui studiu, care a fost publicat în lucrarea „American Couples" (Cuplurile americane), pot fi menționate următoarele: a) utilizarea unui eșantion național, larg și

divers; b) proiectul de cercetare a permis realizarea unor comparaţii între diverse tipuri de cupluri, ceea ce nu se mai realizase înainte; d) chestionarele, mai bine realizate, permiteau cercetătorilor să obţină informaţii privind multe aspecte nonsexuale ale relaţiilor care exercitau o anumită influenţă asupra atitudinilor şi comportamentului sexual; d) studii longitudinale au fost incluse în planurile de cercetare (Masters, H.W. Johnson, E.V., Kolodny, C.R., 1992).

Deşi studiul lui Blumstein şi Schwarts rămâne ca unul dintre cele mai ambiţioase şi mai reuşite studii asupra sexualităţii, şi el suferă destul de mult din cauza deficienţelor privind reprezentativitatea eşantionului.

Concluziile mai recente, ale unei alte anchete efectuate pe 2.000 de americani de către două cercetătoare - Ruth Becsley şi June Rainisch („The Kinsey Institute Report of Sex", St. Martin's, 1990), constată că revoluţia sexuală a anilor `60 nu a schimbat prea mult lucrurile în domeniul sexualităţii. Femeile sunt mai informate în prezent cu privire la propria lor sănătate sexuală, dar bărbaţii deţin majoritatea în ceea ce priveşte tehnicile sexuale, vădind mai multă curiozitate şi inventivitate în desfăşurarea actului sexual. Nivelul general de cultură a relaţiilor sexuale continuă să rămână nesatisfăcător (din 2.000 de persoane, numai 5 au răspuns corect la 16 din cele 18 întrebări ale anchetei efectuate). Două sunt explicaţiile pe care autoarele le avansează: persistenţa unui sentiment de jenă la unii, o tendinţă la supraevaluare a propriilor cunoştinţe, la alţii. Şi în mintea americanilor din zilele noastre continuă să funcţioneze „tipare atitudinale şi comportamentale eronate, cum ar fi:

- ideea că, de regulă, viaţa sexuală încetează după 60 de ani;
- ideea că, de cele mai multe ori, impotenta ar fi de natură fizică şi că, în consecinţă, ar fi nevindecabilă;

- părerea că masturbarea este dăunătoare din punct de vedere fizic, afectând echilibrul psihic dacă nu e urmată de contact sexual;
- convingerea că un bărbat nu poate avea un orgasm în afara ejaculării;
- ideea că femeile care se masturbează ar fi puține (în realitate, 75% dintre ele o fac);
- ideea că majoritatea femeilor ar prefera parteneri cu penis mare (în realitate, dimensiunile penisului joacă un rol secundar);
- părerea că majoritatea femeilor ar ajunge la orgasm prin simpla executare a mișcărilor copulatorii, respectiv prin glisarea penisului în vagin. Eroare! În mod normal, orgasmul feminin se bazează pe un preludiu prelungit, tandru și imaginativ, iar strădania și răbdarea bărbatului de a-și satisface partenera, este esențială. așa se explică de ce violul nu provoacă nici o plăcere femeii, contrar părerii de-a dreptul periculoase a unui număr încă important de bărbați.

Trebuie să precizăm că orgasmul sexual este în egală măsură și unul psihic, putând fi considerat ca sumum-ul plăcerii și valorii pe care o ființă umană o conferă celeilalte, experiență mentală complexă de reducere a tensiunilor organice și psihice, constând în satisfacerea dorinței sexuale prin plăcere (voluptate sau gratificație erotică).

Sexologia este astăzi într-o relație strânsă cu psihologia și sociologia, iar cunoașterea, educarea și terapia comportamentului sexual este una din cheile importante în realizarea condiției civilizate a ființei umane.

3.3. Sexualitate premaritală şi relaţii erotice iniţiatice

Motto: „Corpul nu este veşmântul, ci instrumentul spiritului" R. Steiner

Tendinţe şi schimbări în comportamentul de iniţiere sexuală

În căutarea identităţii masculine şi feminine, relaţiile erotice iniţiatice conferă prima şi cea mai importantă cale de dezvăluire. În simbioză cu emoţia, cuvântul şi gândul, trupul devine mijloc de comunicare şi de cunoaştere a misterului vieţii, de îmbogăţire a experienţei de autocunoaştere senzitivă şi afectivă.

Atracţia şi apropierea dintre doi tineri angajează un subtil proces biochimic, bioelectric, bioenergetic, dificil de evaluat şi de interpretat. Dorinţa sexuală poate fi amplificată sau inhibată prin modul de percepere a partenerului potenţial ca pe o fiinţă complexă. În mentalitatea tinerilor, sexul poate procura sau este o plăcere, dar, cultural şi social, el poate sluji diverse funcţii şi poate fi sancţionat în diverse moduri.

Dacă o persoană este mulţumită de sine însăşi şi de expectaţiile şi cerinţele sociale, atunci sexualitatea se dezvoltă armonios, congruent, conducând la satisfacţie. Din nefericire, mulţi adolescenţi au serioase îndoieli asupra lor înşişi şi ignoră aşteptările şi atitudinile sociale faţă de sex. Pentru ei, sexualitatea nu este nici aşa uşoară, nici aşa plăcută şi naturală cum pare să insinueze societatea. Dragostea şi sexualitatea ocupă un loc important în viaţa adolescenţilor, fiind o cale de autoconfirmare şi confirmare în rolul de sex. aşa se explică de ce „eşecul de la începutul vieţii sexuale se înrădăcinează la nivel psihologic". (W. Masters, 1971)

Adolescentul, explică Freud, „reuşeşte adesea, într-o anumită măsură, o sinteză între iubirea nonsenzuală, sublimată şi cea senzuală, pământească" (Dincolo de principiul plăcerii, 1992). Prin aceas-

ta, el remarca distincţia dintre iubire şi atracţie pur sexuală.

Cercetătorii contemporani semnalează în prezent o tendinţă clară în comportamentul de iniţiere sexuală al adolescenţilor, constând în separarea sexului de dragoste. Ca rezultat, tot mai mulţi tineri se angajează în relaţii sexuale precoce şi libertine, fără suport afectiv. Se vorbeşte de trei efecte ale acestei tendinţe:

sex fără nici un fel de implicaţii emoţionale;

sex ca sport;

sex recreativ.

Consecinţele acestor trei modalităţi comportamentale sunt:

nelegitimitatea naşterilor (graviditătii nedorite)

avorturi terapeutice;

boli venerice;

SIDA.

Reis (1971) şi Jurik (1979) enumeră mai multe pattern-uri comportamentale sexuale la adolescenţi, mai mult sau mai puţin acceptate de societate:

- abstinenţa;
- abstinenţa alternând cu exercitarea sexualităţii;
- permisivitate sexuală şi afecţiune;
- permisivitate sexuală fără afecţiune;
- permisivitate sexuală cu afecţiune, angajare şi responsabilitate;
- permisivitate sexuală cu afecţiune şi angajare, dar fără responsabilitate;
- permisivitate sexuală cu afecţiune, dar fără angajare şi responsabilitate;
- permisivitate sexuală fără afecţiune, angajare şi responsabilitate.

Modificările decisive privind relaţia bărbat-femeie şi recon-

siderarea rolului femeii în societate au antrenat şi schimbarea principală în atitudinile şi comportamentul sexual premarital: demitizarea virginităţii şi relativa relaxare a sancţiunii sociale a acestuia. Permisivitatea sexuală premaritală depinde însă de o serie de factori:

religia şi legislaţia;

vârsta (tinerilor, după 20-23 de ani li se permite o mai mare libertate decât adolescenţilor între 14 şi 18 ani);

atractivitate socială şi sexuală (cei cu un grad mai mare de atractivitate se bucură de un grad mai mare de permisivitate);

standard parental şi relaţii de prietenie (atitudinea parentală faţă de sexualitate influenţează în mod special copiii);

standarde grupale (adolescenţii tind să-şi formeze comportamente sexuale mai apropiate de cele ale grupului de prieteni);

genul (femeile tind să fie mai puţin permisive decât bărbaţii, dar şi aceste atitudini sunt în curs de dispariţie);

utilizarea de droguri (cei care le folosesc sunt mai predispuşi la libertinaj sexual);

absenţa tatălui (în special în cazul fetelor, favorizează relaţiile sexuale precoce, prin care ele încearcă să înlocuiască lipsa suportului patern; adesea evoluează spre prostituţie).

Deşi schimbările în comportamentul sexual premarital s-au produs în sensul permisivităţii raporturilor sexuale, atitudinea socială faţă de acestea nu este la fel de permisivă. Adolescenţii înşişi, deşi se angajează într-un număr tot mai mare de relaţii sexuale, consideră acest lucru ca fiind imoral şi revalorizează, în prezent (în special după 1985) mitul „iubirii pure, platonice", sau încearcă

să-şi reducă raporturile sexuale la relaţii relativ stabile cu un singur partener, detaşându-se de tentaţia simultaneităţii mai multor relaţii.

M. Zelnik şi J. P. Kanter în „Family Planning Perspectives", 1990, studiază relaţiile premaritale ale adolescenţilor, arătând că procentul celor care le practică este în creştere: din 1971 până în 1990 - de la 21,4% în 1971 la 26,1% în 1976; 29% în 1980 şi 32,1% în 1990.

O problemă actuală a adolescenţilor este neutilizarea mijloacelor contraceptive, ceea ce creează numeroase probleme. La întrebarea de ce nu folosesc adolescentele contraceptivele, Ph. Rice răspunde printr-un studiu (1987) care identifică următoarele motive, ierarhizate în funcţie de frecvenţa lor de apariţie:

38,1% - nu m-am obişnuit cu ele;

31% - mi-e teamă să nu afle părinţii;

27,6% - aştept relaţii „mai intime" cu un băiat;

26,5% - consider controlul naşterilor periculos;

24,8% - mi-e teamă să fiu examinată;

18,5% - cred că pilulele costă cam mult;

16,5% - nu am avut aşa de multe relaţii sexuale ca să rămân gravidă;

16,4% - nu m-am gândit niciodată la asta;

15,3% - nu ştiu de unde să le obţin;

13,1% - nu m-am aşteptat să fac dragoste;

12,8% - am crezut că sunt prea tânără ca să rămân gravidă;

11,5% - credeam că nu este bine să le utilizez;

9,2% - partenerul meu se opune;

8,4% - îmi doresc să rămân gravidă;

7,4% - am crezut că un control făcut este suficient;

1,4% - am fost obligată să am relaţii sexuale;

0,7% - altele.

Rezultatele acestei cercetări reflectă în primul rând lipsa cunoştinţelor auxiliare şi teama de a utiliza contraceptivele. De asemenea, reflectă ignoranţa, precum şi lipsa responsabilităţii şi maturităţii.

Câteva cercetări româneşti efectuate între anii 1993-1995, în cadrul unor lucrări de licenţă coordonate de noi, s-au preocupat de analiza comparativă a atitudinilor şi comportamentelor privind iniţierea psihosexuală la adolescenţi (băieţi şi fete între 15 şi 19 ani), precum şi de relevarea unor caracteristici ale sexualităţii şi identităţii psihosexuale în această etapă a vieţii. Efectuate pe baza unor loturi semnificative de subiecţi şi a unor metodologii de investigaţie, bazate pe chestionare de opinie şi autoapreciere, interviuri clinice, conversaţii repetate, analiza unor jurnale intime, observaţii, cercetările tinerilor psihologi români au condus la rezultate interesante. Astfel, C. L. Neagu (1993), într-o cercetare efectuată pe un lot de 176 subiecţi adolescenţi, din 3 licee cu profile diferite, cuprinzând 98 de fete şi 80 de băieţi din clasele X-XII, semnalează că, deşi 46% dintre liceeni şi-au început viaţa sexuală în jurul vârstei de 16 ani (ceea ce atrage atenţia asupra unei precocităţi a iniţierii sexuale), totuşi, numărul contactelor sexuale variază de la sex la sex, de la perioadă la perioadă, predominând relaţiile sexuale sporadice şi abstinenţa relativă sau chiar totală, imediat după consumarea „debutului" vieţii sexuale. Majoritatea adolescenţilor investigaţi (69,5%) apreciază viaţa sexuală ca o sursă de „impresii pozitive şi satisfacţii", chiar dacă nu au debutat, dar, doar 39% dintre cei care au debutat în viaţa sexuală se declară şi satisfăcuţi de aceasta, datorită dezamăgirilor şi problemelor ce au apărut între timp. Numai 38% dintre adolescenţi au un partener cu care, temporar, se simt satisfăcuţi: 20% nu sunt mulţumiţi

de partenerii lor, iar 22,5% reclamă lipsa oricărui prieten şi serioase dificultăţi de relaţionare cu sexul opus.

În special la fete se evidenţiază probleme legate de rejectarea sex-rolului feminin, datorate dificultăţilor de identificare psihosexuală, în vreme ce, la majoritatea băieţilor nu se constată dificultăţi în adoptarea prerogativelor de sex-rol, ei având un grad de autoacceptare şi de confort în rolul psihosexual mai mare decât fetele. Totuşi, 65,5% dintre adolescenţi resimt lacune în cunoştinţele lor privind relaţiile intersexe, declarându-se preocupaţi de viitorul lor sexual aproape în egală măsură ca de cel profesional şi solicitând în programa de învăţământ ore afectate acestui domeniu, ori cabinete specializate care să le asigure suport, consiliere psihosexologică şi psihologică. Aceasta cu atât mai mult cu cât 80% dintre adolescenţi declară că „deşi nu au avut şi nici nu au probleme sexuale", ei au avut totuşi probleme de natură afectivă şi relaţională cu partenerii lor şi cu părinţii, ori dubii, complexe de inferioritate şi sentimente de inadecvare, ca urmare a incapacităţii de a stabili contacte pozitive cu sexul opus. 28% dintre adolescenţi (care au debutat în viaţa sexuală) consideră familia drept vinovată de insatisfacţiile lor pe plan sexual şi afectiv, iar 19% acuză lipsa unui spaţiu adecvat pentru viaţa lor intimă. Fetele consideră, în majoritate, restrictivă atitudinea parentală, iar băieţii resimt frustrant absenţa unui spaţiu psihologic şi locativ care să le asigure autonomia vieţii intime. 44,5% au apelat la sprijin afectiv, îndeosebi din partea unor prieteni, persoane cunoscute, mature, rude (veri, fraţi), dar mai puţin la părinţi. Fetele, mai curând decât băieţii, solicită uneori sprijin emoţional din partea mamelor. Oricum, 57% dintre ei consideră viaţa sexuală şi afectivă importantă pentru ei, şi chiar dacă ea nu ocupă primul loc (acesta fiind ocupat de prestaţia şcolară şi mai ales de orientarea profesională), ocupă totuşi al II-lea loc în lista celor mai importante valori. Ceea

ce este însă pozitiv, este orientarea predilect-majoritară în favoarea iubirii, care la 55% este asociată obligatoriu relaţiilor sexuale, iar la 45%, valorizării căsătoriei.

Alte date interesante, definitorii pentru atitudinile şi proiecţiile proprii adolescenţilor noştri sunt: 78% doresc să decidă ei când vor avea copii, şi nu să lase acest eveniment la voia întâmplării: băieţii, mai mult decât fetele, specificând în mod special dorinţa de a avea urmaşi: 89,5% doresc să aibă copii, dar în viitor, de preferinţă după căsătorie şi după vârsta de 25 de ani, sau atunci când mijloacele materiale le vor permite.

Cercetătoarea C. L. Neagu sugerează că nivelul de maturitate psihosexuală înclină oarecum în favoarea băieţilor, fetele având în mai mare măsură neclarităţi privind comportamentul de sex-rol, dificultăţi sau lacune informaţionale (de altfel, pentru 37% din subiecţi, principala sursă informaţională o constituie prietenii, urmaţi de părinţi - 25,5%. Ceea ce este de semnalat este faptul că 46,5% dintre adolescenţi, indiferent de sex, doresc să fie ajutaţi, clarificaţi şi „ascultaţi" în înţelegerea şi rezolvarea problemelor lor, chiar dacă preferă să-şi asume deciziile ei înşişi.

Dintr-o altă cercetare, efectuată pe 200 de adolescenţi (100 de fete şi 100 de băieţi), elevi ai unui liceu teoretic din Bucureşti, E.G. Anghel (1995), reiese faptul că 41% şi-au început viaţa sexuală. Băieţii au debutat mai devreme şi în număr mai mare decât fetele. Astfel, structura pe nivele de vârstă a adolescenţilor care şi-au început viaţa sexuală ne indică un vârf (88,8%) la băieţi în cadrul vârstei de 18 ani, şi un vârf la fete (50%) la vârsta de 19 ani. Aceste date sunt însă comparative intersexe în cadrul fiecărui nivel de vârstă. Astfel, constatăm că de fapt la toate nivelele de vârstă băieţii sunt mai numeroşi decât fetele din acest punct de vedere (vezi situaţia mai jos):

Nivel de vârstă	Fete	Băieţi
	%	%
16 ani	15	40
17 ani	17,4	57,2
18 ani	16,2	88,8
19 ani	50	66,6

În mod complementar, structura pe vârste a adolescenţilor care nu şi-au început viaţa sexuală este următoarea:

Nivel de vârstă	Fete	Băieţi
	%	%
16 ani	85	60
17 ani	82,6	42,8
18 ani	83,8	11,1
19 ani	50	33,3

Ce aşteaptă, ce gândesc, ce simt şi cum îşi percep şi evaluează experienţa iniţierii sexuale adolescenţii? La aceste întrebări, cercetarea amintită mai sus precizează, pe baza datelor statistice, că atât fetele, cât şi băieţii aşteaptă de la primele raporturi sexuale o confirmare a maturităţii lor biopsihosociale, iar cei care au debutat în viaţa sexuală au amintiri plăcute (în special băieţii), resimţind acest eveniment ca fiind pozitiv. Totuşi, la ambele sexe intervine un comportament de amânare sau evitare a debutului în viaţa sexuală, ca reflex al atitudinii de dezaprobare a părinţilor şi cadrelor didactice. Atât fetele, cât şi băieţii consideră majoritar (60%) că băieţii trebuie să-şi înceapă viaţa sexuală mai devreme (pentru „experienţă", pentru că „sunt mai nerăbdători", pentru că „ei trebuie să conducă"). Există totuşi, la circa 1/ 3 dintre ei, opinia că „e bine ca ambele sexe să-şi înceapă viaţa sexuală simultan" (35% fete şi 28% băieţi). Există unele diferenţe în percepţia atributelor de sex-rol, băieţii şi fetele acordând priorităţi specifice unor atribute

care definesc feminitatea şi, respectiv, masculinitatea. Astfel, din perspectiva fetelor, feminitatea se defineşte în ordinea importanţei prin graţie, sensibilitate, candoare, tandreţe, senzualitate. Perspectiva băieţilor asupra „eternului feminin" exaltă însă senzualitatea şi sensibilitatea, urmate de graţie şi tandreţe şi minimalizând semnificaţia candorii. Percepţiile şi aşteptările mutuale pot fi astfel în uşor dezacord, pornind de la scara valorizărilor, oarecum „în oglindă", ale celor două sexe cu privire la manifestarea „feminităţii", ca sursă de „atracţie". Percepţia „modelului masculin" este în mai mare măsură consensuală, deşi băieţii favorizează „curajul" şi defavorizează „raţionalitatea", în vreme ce fetele valorizează diferit „stăpânirea de sine" şi defavorizează „iniţiativa". Astfel, fetele înţeleg prin „masculinitate": forţă, autoritate, stăpânire de sine, raţionalitate, curaj, iniţiativă. Băieţii definesc „masculinitatea", în primul rând prin autoritate, urmată de forţă şi curaj, celelalte atribute ierarhizându-se în ordinea: stăpânire de sine, iniţiativă şi raţionalitate. Majoritatea adolescenţilor de ambele sexe consideră că este mai bine să-şi înceapă viaţa sexuală înainte de căsătorie, dintre aceştia, aproape jumătate au experimentat deja „iniţierea". Atât datele cercetării din 1993, cât şi cele ale cercetării din 1995 sunt concordante, procentele acestor adolescenţi fiind între 46% (1993) şi 41% (1995).

Ambele sexe consideră că este mai bine să-şi înceapă viaţa sexuală în condiţiile unei relaţii de afecţiune oarecum stabile („o prietenie sinceră"), deşi calitatea relaţiei este apreciată diferit de băieţi şi de fete. Astfel, fetele sunt mai romantice, în vreme ce băieţii sunt preocupaţi mai curând de „câştigarea unei experienţe", ei preferând pentru primele contacte sexuale „o relaţie cu o persoană iniţiată" (40%) şi optând pentru varianta „unei mari iubiri" doar în 30% din cazuri, în vreme ce fetele aleg această ultimă variantă majoritar (70%). Fetele evită relaţiile trecătoare

sau întâmplătoare pentru debutul vieții sexuale, în vreme ce 31% din băieți le preferă.

Ce speră și ce așteaptă adolescenții de la inițierea psihosexuală? Și unii și ceilalți: confirmarea maturității, creșterea încrederii în sine, eliminarea anxietății și a culpabilității generate de „trezirea dorinței afectiv-sexuale" (la fete) și „eliberarea tensiunilor sexuale" (la băieți). În privința comportamentului relațional în care se desfășoară inițierea sexuală, fetele diferă de băieți: la fete predomină relația „stabilă" (cu efortul de a păstra sau de a prelungi iluzia stabilității), la băieți predomină relația instabilă (fetele afirmă în proporție de 73% „o singură iubire", băieții doar 39%, iar alți, 39%, afirmă „mai multe iubiri" sau „nici o iubire" (22%).

În ceea ce privește modul în care au resimțit „evenimentul", fetele îl apreciază ca „plăcut" (56%), „traumatizant" (22%), „pe măsura așteptărilor" (17%) și „sub măsura așteptărilor" (5%). Băieții îl apreciază drept „plăcut" (50%), „pe măsura așteptărilor" (42%) și „sub măsura așteptărilor" (8%).

Pattern-urile comportamentale sexuale sunt, de asemenea, diferențiate între sexe la adolescenții care au debutat în viața sexuală: permisivitatea sexuală, cu afecțiune: - fete (72%); - băieți (22%); permisivitatea sexuală fără afecțiune: - fete (6%); - băieți (20%); abstinență, alternând cu relații sexuale sporadice: - fete (22%); - băieți (58%);

Inițierea sexuală are, fără îndoială, dimensiunile ei specifice dar și comune la ambele sexe, fiind strâns legată de confirmarea și afirmarea identității sexuale.

Identitatea sexuală se construiește și se dezvoltă în general pe prototipul primelor relații erotice. De aceea nostalgia primei iubiri și amintirea primelor relații sexuale rămân în experiența de autocunoaștere și autorealizare ca izvoare de referință. La ele ne

reîntoarcem toţi, mai mult sau mai puţin conştient, în momentele de cumpănă, de criză afectivă, de intensă satisfacţie sau de plenitudine, în căutarea unui sâmbure regenerator de energie, de siguranţă, de recunoaştere.

Desigur că reîntoarcerea mentală la momentul iniţiatic se produce oricum, ca o mişcare bipolară în spirala evoluţiei noastre, chiar şi atunci, sau poate mai ales atunci, când acesta păstrează o amintire angoasantă, psihotraumatizantă. Relaţiile adolescentului cu primul sau prima parteneră sunt angrenate pe fundalul relaţiilor lui cu părinţii, cu ceilalţi (colegi, cunoscuţi, prieteni, profesori, rude etc.), cu mediul (sistemul de norme, prejudecăţi, concepţii funcţionale în acel moment în societate), cu lumea (condiţii materiale, spirituale, educaţionale).

Importanţa momentului iniţiatic sexual este considerabilă pentru evoluţia ulterioară a adolescentului, în special pentru dezvoltarea disponibilităţilor sale erotice, a dorinţei sexuale şi a unui comportament psihosexual, mereu perfectibil, receptiv, deschis şi finalizator.

Prima şi cea mai dificilă „cucerire" a adolescentului, din acest punct de vedere, este accesul la „propriul său corp sexual", acceptarea identităţii sale sexuale, nou conştientizată. Trezirea „fiinţei sexuale" îl poate perturba emoţional şi chiar psihosomatic (neurovegetativ). În unele cazuri, un adolescent cu o mare fragilitate psihică, mai labil şi mai puţin informat, sau crescut într-o atmosferă puritană şi restrictivă, poate manifesta frică sau chiar repulsie, ură faţă de acest „nou corp" care îi semnalează că există şi altfel decât până acum. El începe să sesizeze tendinţe, impulsuri, uneori imperioase, dorinţe, nevoi mai puţin familiare şi oarecum inedite, un amestec de atracţie, de surpriză şi de reprimare, pendulând între tentaţia autonomiei şi autoconstrângere. Pradă bulversărilor sale emoţionale ce însoţesc mica sa criză de

autoconştientizare a identităţii sexuale, adolescentul, de cele mai multe ori, reuşeşte să se obişnuiască de la sine cu „noua sa piele" şi cu noile trebuinţe ce îl proiectează într-o existenţă mult mai largă. Pe fundalul acesteia, învaţă să-şi releveze Eul său în curs de maturizare, Eul său, în care nevoia de Altul pare să fie o măsură şi o cale a Confirmării de sine.

Primele atracţii erotice, primele „exerciţii de admiraţie", primele „exerciţii de dorinţă şi de iubire" culminează cu consumarea experienţei sexuale iniţiatice care, din păcate, multora dintre tineri le lasă un gust dulce-amar.

Ce ştiu şi ce nu ştiu părinţii?

Atitudinile părinţilor şi implicaţiile lor în dezvoltarea sex-rolurilor sunt diverse, dar deloc lipsite de importanţă. Cercetarea menţionată anterior a relevat patru tipuri de atitudini parentale în legătură cu începerea vieţii sexuale la adolescenţii liceeni, care deja sunt în această situaţie:

- dezaprobare (79% în cazul fetelor şi 30% în cazul băieţilor);
- aprobare (11% în cazul fetelor şi 39% în cazul băieţilor);
- susţinere (10% în cazul fetelor şi 11% în cazul băieţilor);
- ignorare (0% în cazul fetelor şi 20% în cazul băieţilor);

Părinţii adolescenţilor care nu şi-au început viaţa sexuală s-au dovedit şi mai restrictivi şi nonimplicativi decât părinţii primilor, cu privire la posibilitatea începerii vieţii sexuale de către aceştia:

- dezaprobare (90% în cazul fetelor şi 20% în cazul băieţilor);
- susţinere (10% în cazul fetelor şi 30% în cazul băieţilor);
- aprobare (0% în cazul fetelor şi 20% în cazul băieţilor);
- ignorare (0% în cazul fetelor şi 10% în cazul băieţilor);

Aceste atitudini grăiesc de la sine despre barierele psihologice şi sociale pe care familia le interpune între tentaţia iniţierii

sexuale, în creştere la adolescenţi, şi autoreglarea responsabilă, matură a comportamentului sexual al acestora.

Între reguli normative, condiţionate socio-cultural, şi pulsiuni biologice şi psihologice naturale, adolescentul încearcă „să se strecoare" într-o formulă care, în mod dezirabil, trebuie să reconcilieze nevoia de autorespect şi autoîncredere cu nevoia de a fi respectat, acceptat ca persoană credibilă. Şi nu întotdeauna căile de satisfacere ale acestor nevoi coincid.

Mulţi părinţi se întreabă dacă fiul sau fiica le va mărturisi „secretul iniţierii", dacă vor fi primii confidenţi ai acestora. Alţii, dimpotrivă, se păstrează într-o distanţă indiferenţă sau chiar ostilă, evită să discute sau să se preocupe de „problemă", chiar dacă în mintea lor ea există ca o întrebare ce-şi aşteaptă răspunsul, nu fără o tensiune emoţională specifică. Aceasta, cu atât mai mult cu cât cuplul părinţilor, aflat el însuşi la momentul de criză de la mijlocul vieţii, proiectează în adolescent nostalgii, retrăiri, anxietăţi, frustraţii şi chiar rivalităţi inconştiente. Aşa se explică de ce raporturile părinţilor cu adolescenţi aflaţi în perioada tatonărilor sexuale se perturbă adesea, cel puţin în trei maniere (I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1994, p. 32-38):

- depăşirea graniţelor autonomiei psihologice, atât de necesare adolescentului în maturizarea şi identificarea Eului sexual-afectiv, prin imixtiunea „camaraderească" şi sufocant-binevoitoare a părinţilor. Aceşti „părinţi-colegi" (B. Golse, M. Bloch, 1987) îşi oferă cu perseverenţă şi altruism sfaturile, dubitaţiile şi propriile lor anxietăţi, rezultate din experienţă. Ei alterează de multe ori bucuria secretă şi încrederea în sine a tânărului iniţiat, cu păreri, idei şi trăiri inoportune şi uneori chiar inductiv-negative. Deşi deschişi afectiv şi bine intenţionaţi, acest tip de părinţi se amestecă în intimitatea abia descoperită de adolescent, producându-i adevărate bruiaje afective. Aceasta pentru că ei retrăiesc, prin identificare cu el,

propriile experienţe iniţiatice, încercând chiar să compenseze trecute insatisfacţii, regrete, nerealizări.

- ignorarea graniţelor autonomiei psihosociale a adolescenţilor de către părinţi, prin minimalizarea şi reprimarea nevoii de confirmare şi exercitare a identităţii sexuale a acestora. Raporturile tânărului cu „părinţii-gardieni" sunt cele mai nefaste pentru integrarea viitoare a acestuia în cuplu şi, în general, pentru trăirea echilibrată a experienţelor sale amoroase. Părinţii care manifestă ostilitate, agresivitate şi conduite punitive, adesea umilitoare, induc tânărului sentimente de culpabilitate, nejustificate, anxietate de relaţie cu orice partener, falsă motivaţie a pudorii şi „reguli" perimate de convieţuire socială, care continuă să persiste în anumite medii. Acestea consfinţesc interdicţia şi blamul relaţiilor sexuale, în special în afara căsătoriei sau la vârste considerate neconforme cu aşteptările părinţilor. E de menţionat faptul că există situaţii în care aceste limite ale vârstei, acceptabile pentru iniţierea sexuală, frizează absurdul, în special în cazul fetelor, părinţii impunându-le păstrarea virginităţii până la 25-27 de ani şi condiţionând-o, evident, de căsătorie. Dar realitatea evenimentelor, de cele mai multe ori, nu se conformează acestor prejudecăţi, deşi „preţul" psihologic nu este deloc neglijabil... Acest tip de părinţi generează frecvent reacţii adverse adolescenţilor, care îşi înlătură „prizonieratul psihologic" adesea prin instituirea bruscă a unor relaţii sexuale lipsite de dragoste, întâmplătoare, dar eliberatoare din punctul de vedere al autonomizării intenţionale şi al exercitării voinţei personale. Experienţa sexuală astfel consumată predispune ulterior la decepţii, dezerotizare şi ratare a relaţiilor amoroase, fie prin inhibiţie şi prin culpabilitate, fie prin insatisfacţia împlinirii orgasmice. În numeroase cupluri, disfuncţiile sexuale (frigiditate, ejaculare precoce, vaginism, dispareunie, impotenţă psihogenă) au la origine psihotraume generatoare de culpă şi anxietate, datând

din perioadele de început ale raporturilor erotice, care au fost ţinta unor interdicţii şi blamuri sociale, în general, dar în special din partea părinţilor. Suspectarea, urmărirea şi pedepsirea morală sau chiar fizică a adolescentului îndrăgostit, constituie conduite psihopatogene, cu efecte, la distanţă, care afectează în mare parte echilibrul erotic al viitorului cuplu marital.

- indiferentismul şi ignorarea problemelor iniţiatice sexuale ale adolescenţilor, de către părinţi, constituie o a treia cale de distorsionare precoce a posibilităţilor de armonizare erotică şi maritală de mai târziu. Adolescenţii ignoraţi de părinţi suferă de un exces de autonomie, pe care îl resimt anxiogen şi deprimant. Ei sunt, de obicei, fie izolaţi şi complexaţi, refuzându-şi afirmarea identităţii lor sexuale, fie, dimpotrivă, se pierd în tentaţia unor multiple, instabile şi sărace legături erotice, în care superficialitatea este soră bună cu frica de relaţie, implicarea parţială este semnul unei slabe identificări de sine, nivelul dorinţei fluctuează în planul aparentelor. Adesea, ei se tem sau nu ştiu să iubească şi de ce ar iubi?! Sexualitatea lor rămâne cel mult un exerciţiu mecanic, fără emoţie, sau mimând emoţia, un exerciţiu normativ de integrare în lume prin imitaţie, conform principiului „dacă toţi o fac, o fac şi eu". Pericolul este cu atât mai mare, cu cât unii părinţi stimulează cu bună ştiinţă la adolescenţii lor, practicarea actului sexual strict fiziologic, mecanic, neangajant afectiv, partenerul putând fi de fiecare dată altul sau indiferent, ca şi cum dragostea s-ar face ca o conduită igienică sau doar ca o confirmare a stării de bună funcţionalitate a organelor sexuale.

Desigur, „antidotul" acestor „excese educaţionale" îl constituie dezvoltarea la tânăr a unui model comportamental autonom, bazat pe credibilitate, autostăpânire şi dezvoltarea capacităţilor afectiv-altruiste, liber exprimate şi manifestate în condiţii de confort şi siguranţă, a exprimării şi pe fondul exersării continue a cunoaşterii partenerului şi a autocunoaşterii.

Complexele de inferioritate, privind masculinitatea şi feminitatea, sunt în mare parte împiedicate astfel să se instaleze, iar conduita maritală şi cea erotică, în special, se pot dezvolta în limitele unui optimum funcţional.

Istoria însă rescrie continuu raporturile între generaţii şi totodată normele şi concepţiile care le reflectă. În zilele noastre, din interdicţie şi tabu, sexualitatea a devenit întrucâtva obligatorie şi necesară. Statistic vorbind, adolescenţii care nu au relaţii sexuale tind să fie consideraţi drept devianţi şi anormali. Această concepţie are însă şi unele consecinţe discutabile. Astfel, unii adolescenţi care nu fac dragoste sau pentru care plăcerea erotică nu este sigură, se pot crede bolnavi sau anormali, aşa încât sexualitatea riscă să se banalizeze şi să se reducă doar la un simplu „certificat de bună sănătate" (B. Golse, M. Bloch, 1987). Sexualitatea obligatorie este însă departe de a revela misterul întâlnirii dintre cele două sexe şi, mai mult decât atât, îl ratează.

- Există o vârstă ideală pentru primele relaţii sexuale şi, ce consecinţe ar putea avea pentru personalitatea adolescentului. Dar pentru reuşita maritală? Cercetătorii familiei consideră că răspunsul nu este cert, dar că în cea mai mare măsură contează nivelul de maturitate psihologică, mai mult decât vârsta cronologică a tânărului. Momentul iniţierii sexuale este bine să coincidă cu momentul „iluminării de sine", ceea ce poate favoriza coeziunea personalităţii şi nevoia ei de afirmare. Mulţi adolescenţi reuşesc intuitiv să decidă asupra momentului propice, alţii, din contra, ratează primele relaţii, ceea ce riscă să impregneze durabil calitatea vieţii sexuale ulterioare şi să împiedice accesul la orgasm (cu atât mai mult cu cât realizarea acestuia la primele încercări ţine mai mult de mitul românesc sau cinematografic şi mai puţin de realitatea statistică).

Raportat la secolul trecut şi la prima jumătate a secolului nostru, în ultimii ani se constată o scădere a vârstei primelor raporturi sexuale. În 1970, 25% dintre băieţi şi 13% dintre fetele din Franţa, avuseseră o primă relaţie sexuală, înainte de 15 ani. În 1980, 37% dintre liceeni şi 19% dintre liceene „făcuseră dragoste" înainte de 16 ani... În cea mai mare parte a cazurilor, primele relaţii au loc între adolescenţi de vârste apropiate, iar iniţierile de către un adult experimentat, par să fi ieşit din modă (idem, op. cit.).

- De câţiva ani, în sfârşit, se semnalează şi o revalorizare a iubirilor platonice şi a ancestralului tabu al virginităţii, într-o oarecare măsură resuscitat. Urmările acestei evoluţii sunt încă greu de apreciat statistic şi prognostic.

Singura certitudine este cea care priveşte necesitatea păstrării unui „spaţiu psihologic secret" al adolescentului în problema iniţierii sale sexuale, ale cărei consecinţe pentru viaţa de cuplu sunt consistente. Acest spaţiu psihologic vizează în egală măsură autonomia şi maturizarea afectiv-sexuală, fără a exclude însă o comunicare disponibilă şi comprehensivă, bazată pe raporturi de încredere cu părinţii. Este bine pentru echilibrul lui psihosocial, în cazul unui incident particular (decepţie, angoasă, eşec), ca adolescentul să poată găsi în părinţii săi un sprijin afectiv tăcut, dar încurajator, nişte ascultători ideali. Lucrul cel mai important este nu să comunice obligatoriu totul, ci să poată comunica atât cât simte nevoia. În această privinţă el trebuie tratat cu consideraţie şi încredere, suscitându-i astfel şi încrederea în părinţi. Mărturisirea nu trebuie să fie un gest de supunere, şi cu atât mai puţin o ţintă a agresiunii.

Apropierea momentului iniţiere trebuie „presimţit" şi pregătit de părinţi cu delicateţe. În acest sens, abordarea problemelor legate de contracepţie şi chiar apelul la un specialist (psiholog, psihosexolog) sunt de dorit, alături de tonusul afectiv pozitiv, optimismul şi bucuria împărtăşită cu tact, evitarea persiflărilor sau ironiilor, discreţia, căldura şi, mai ales, o nesfârşită dezinvoltură.

3.4. Parteneriatul erotic - un proces complex de interdezvoltare a sex-rolurilor

3.4.1. Iubirea - o întrebare cu răspuns deschis. Oricât de multe „definiţii" s-ar fi putut elabora, cu pretenţie de surprindere a esenţialului, oricât de multe şi pasionante descripţii - mai mult sau mai puţin literare şi filosofice - ar fi fost emise, iubirea ca mod fundamental de întâlnire, fuzionare şi transgresare a psihologiei celor două sexe, unul cu şi prin intermediul celuilalt, rămâne un proces de parteneriat cu multe necunoscute, mai curând sub semnul inefabilului decât al adevărurilor testate ştiinţific.

Iubirea nu poate fi înţeleasă autentic decât ca experienţă trăită, de comuniune simultan sexuală, psihologică şi spirituală.

Erosul include generos o succesiune de experienţe de comunicare, intercunoaştere şi interdezvoltare a sexelor, o veritabilă alchimie a devenirii şi transformării lor în fiinţe mature, complete, libere. Sensul metafizic al experienţei iubirii este indubitabil cheia înţelegerii acesteia.

Studiile asupra parteneriatului erotic şi variantelor sale pot să ne ajute cum să înţelegem mai bine dragostea, dezvoltarea şi sfârşitul ei, problemele îndrăgostirii şi atracţiei sexelor.

Se acceptă în mod unanim că dragostea este greu de definit; putem să nu ştim ce este ea, dar ştim când suntem stăpâniţi de ea, când o experimentăm.

Termenul „iubire" este adesea suprapus termenilor „a place" sau „a bucura". Uneori, iubirea este confundată cu dorinţa sexuală sau emoţională: „te iubesc" ar putea să însemne pentru unii „te doresc fizic". Dar termenul „a iubi" este folosit adesea şi când admirăm sau suntem ataşaţi de cineva sau ceva (casa, oraşul, muntele, marea etc.).

În cea mai simplă definiţie a ei, iubirea exprimă emoţii şi sentimente pe care cineva le resimte faţă de altcineva. Se ştie însă că există foarte multe nuanţe ale iubirii, în funcţie de obiectul acesteia: iubirea pe care o resimte adolescentul faţă de un profesor sau faţă de o „vedetă rock" este diferită faţă de cea pe care o are faţă de părinţi. Aceasta din urmă este altceva decât iubirea faţă de soţ, faţă de copii, faţă de fraţi sau faţă de prieteni. Iubirea faţă de un partener erotic (iubitul-iubita) este întrucâtva şi uneori semnificativ diferită faţă de iubirea conjugală.

Grecii distingeau trei tipuri de iubire:

- eros - dragoste fizică;
- agape - dragoste spirituală;
- phileos - dragoste frăţească.

În epoca actuală, cercetătorii iubirii au considerat că judecăţile de valoare au influenţat cercetările asupra iubirii.

M.Hunt (1959) spunea: „Cei mai mulţi oameni învăţaţi care scriu despre dragoste au nevoie să se echipeze în prealabil cu teorii speciale; cu ajutorul acestora ei se pregătesc şi aşteaptă să „captureze" cazurile care să le poată fundamenta, sau exemplifica punctele de vedere" (apud. O. Pocs, 1989, pag.85).

Alţi autori încearcă să insere experienţa propriei iubiri în situaţii de laborator, „ceea ce dezumanizează trăirea şi starea experimentată în vivo" - este de părere Z. Rubin (1982, p.34).

Prin contrast, W. Masters şi V. Johnson au fost criticaţi de a fi fost prea mecanicişti în cercetările lor, ignorând iubirea. Cu toate acestea, tot mai mulţi cercetători se ocupă de domeniul iubirii.

A. Maslow consideră că iubirea trebuie studiată şi învăţată, înţeleasă şi prognozată. Altfel, conceptul este „pierdut, mistificat, în favoarea ostilităţii şi suspiciunii".

S. Freud vorbea despre iubire ca „scop al inhibării sexului", iar Waller (1938) completa cu afirmaţia că „idealizarea dragostei romantice se fundamentează pe blocajul temporar sau filtrarea impulsurilor sexuale (p.123). Cu alte cuvinte, sugera raporturi cel puţin contradictorii între sex şi iubire în procesul mult mai complex al devenirii fiinţei. Impactul culturii şi spiritualităţii creştine, care atribuie sexului valoarea de păcat, în ideea transcenderii sale, prin iubirea spirituală, este transparent în aceste teorii.

Dar lucrurile sunt discutabile din perspectiva interpretării şi asimilării mentalităţii şi spiritualităţii creştine, de diverşi autori şi teoreticieni ai parteneriatului erotic. Aşa de pildă, contemporanii noştri Walter şi Trudy Fremont consideră că „iubirea este o atitudine mentală" a cărei temă-cheie este „întâmpinarea nevoilor", şi ei argumentează astfel: „Scriptura ne spune că dragostea nu este un sentiment, ci o atitudine care triumfă împotriva bolilor, suferinţelor şi dificultăţilor financiare. De fapt, circumstanţele neplăcute creează oportunităţi de dezvoltare a ceea ce înseamnă iubire adevărată. Ea s-ar putea defini ca fiind dorinţa neegoistă de a împlini nevoile celui drag... Dumnezeu a creat bărbatul şi femeia pentru a se completa unul pe altul, prin împlinirea diferitelor nevoi: emoţionale, intelectuale şi fizice (1993, p.15-16).

Mulţi cercetători de azi cred că iubirea este o relaţie de schimb, prin care cei care se iubesc îşi satisfac pe deplin nevoile unul altuia, de la cele fizice la cele de creştere spirituală. Întrezărim aici influenţele gândirii orientale (taoiste şi tantriste) asupra schimbului întru armonizarea principiilor complementare, care în termeni moderni s-ar putea exprima în schimb energetico-informaţional la toate nivelurile (biologic, psihologic şi spiritual), cu scop de dezvoltare şi transcendere.

Însuşi Jung, prin comentariile sale la „Floarea de aur" (1996), susţine şi asimilează parţial această concepţie asupra întâlnirii erotice fundamentale dintre „animus" şi „anima".

Când se instalează „starea de iubire"? Atunci când" satisfacţia sau securitatea unei persoane devine tot atât de semnificativă ca propria satisfacţie şi securitate" - este de părere H.S. Sullivan (apud. Leaderer şi Jackson, 1981).

Dintr-o cercetare pe 1300 de studenţi, efectuată de Jorgensen (1986), rezultă 21 de „calităţi" diferite ale iubirii (aşa cum o înţeleg tinerii - ca bază pentru căsătorie). Dintre acestea, pe primele locuri se situează „a nu mai fi singur" (50%), susţinerea şi preocuparea pentru celălalt (40%). Aşadar, iubirea este pentru ei un mod „de a fi împreună", dar diversitatea opţiunilor lor în a defini aceasta este foarte mare.

Se recunoaşte de obicei ca fiind „dragoste", capacitatea cuiva de a cuceri emoţional pe altcineva în cel mai puternic sens, de a pătrunde în lumea mai mult sau mai puţin stabilă a obişnuinţelor, sentimentelor, opiniilor şi comportamentelor acestuia.

Starea de „îndrăgostire" se află totuşi mai mult sub semnul trăirii, emoţiei inflative: „Iată deodată două fiinţe care se găsesc înzestrate cu puterea reciproc redutabilă de a dispune una de cealaltă, printr-un cuvânt, un gest, o bucurie puternică sau o irepresibilă angoasă. Cei doi îndrăgostiţi se află într-o situaţie de extremă dependenţă afectivă. Totul se petrece ca şi cum două fiinţe incomplete deodată fuzionează şi îşi găsesc, astfel, plenitudinea" (L. Roussel, 1989, p. 115). Ceea ce se întâmplă într-o iubire liberă este puternica tentaţie de a te lăsa complet absorbit de altul, de a-ţi pierde orice rezervă, atât spirituală cât şi fizică. Totuşi, în cea mai mare parte din cazuri, acest „abandon de sine" poate ameninţa serios viitorul relaţiei.

Îndrăgostiţii percep lumea prin filtrul relaţiei lor, ca fiind nouă şi surprinzătoare şi, în ciuda experienţelor lor amoroase anterioare, „tot ceea ce au trăit până acum este doar o palidă şi inconsistentă încercare". Sentimentul îndrăgostirii include adesea şi o „dragoste a dragostei" - ca revelaţie mutuală.

Relaţiile între îndrăgostiţi nu mai sunt reglate, ca în existenţa obişnuită, prin obiceiuri, calcule, gratitudine, stimă, pe scurt, prin sentimente rezonabile. Fiecare gândeşte că-l cunoaşte pe celălalt prin empatie şi cumva din interior. Iată că o privire este mai decisivă decât un lung dialog.

În acelaşi timp, fiinţa iubită apare ca o bogăţie inepuizabilă: ea este necunoscutul, neaşteptatul, cea căreia partenerul nu-i poate sesiza totalitatea nici măcar o dată cu trecerea timpului. Pentru cel care iubeşte, fiinţa iubită devine singulară, unică, ireductibilă. Ce explică această transformare bruscă uneori ? Este ca şi cum fiecare şi-ar găsi propria identitate în acelaşi timp în care o descoperă pe a celuilalt. „Deodată, o altă fiinţă îmi spune că sunt toată raţiunea ei de a fi. Iată, în sfârşit, că sunt pentru ea nu numai agreabil, dar şi necesar - gândeşte îndrăgostitul" (L. Roussel, 1989, p.115).

Prin această relaţie unică, ce „rupe" regimul relaţional obişnuit al fiecăruia, îndrăgostiţii se simt de-a dreptul „singuri pe lume". Acest nou univers în care pătrund îndrăgostiţii este ca o „stare de graţie". Acest sentiment al re-naşterii se întemeiază pe gratuitatea sentimentului iubirii. Fiecare descoperă în sine o fiinţă nouă, până atunci latentă, potenţială, dar care se trezeşte brusc prin iubire.

În sfârşit, dragostea este poate, mai înainte de orice, o reciprocă dăruire de noi identităţi, de fapt, de ceea ce este perceput de ambii drept noua lor identitate, ieri încă secretă, azi dezvăluită.

Deşi mulţi consideră că dragostea este „oarbă „, de fapt lucrurile nu stau chiar aşa. Este vorba mai curând de un proces de transfigurare, prin care slăbiciuni şi defecte ale celuilalt devin obiect al dragostei şi admiraţiei, prin simplul fapt că aparţin fiinţei iubite. Stranie şi magică metamorfoză a iubirii...

Chiar şi calităţile obiectului iubirii nu sunt decât pretexte pentru a trezi sentimentul. Preţuirea acordată celuilalt nu ţine atât

de meritele sale, cât mai ales de această reciprocă şi „alchimică" transfigurare.

„A iubi şi a fi iubit nu este altceva decât percepţia vie şi rapidă a existenţei Sinelui, făcându-l să existe pe Celălalt" (R. Musil, L'homme sans qualites, Paris, Seuil, 1956).

3.4.2. Tipuri de iubire - Tipuri de comportament erotic. Există multe încercări de „tipologizare" a iubirii şi a comportamentelor de parteneriat erotic. Ollie Pocs distinge trei forme de „dragoste": oarbă, romantică şi matură.

- Dragostea oarbă sau „nebună" se caracterizează printr-o idealizare a iubirii pentru cineva, de obicei o persoană nepotrivită sau inaccesibilă (vedetă de cinema sau TV, o celebritate). Este în mod obişnuit începutul atracţiei fizice şi este trăită cu intensă participare şi bulversare emoţională, senzaţie aproape şocantă atunci când îndrăgostitul vorbeşte despre, gândeşte la sau intră în „contact" cu persoana iubită, percepută univoc drept „foarte plăcută la vedere". Adolescenţii experimentează de obicei acest gen de iubire. Ei pot să nu ştie „nimic" despre acea persoană, să nu o fi întâlnit niciodată şi adesea să fie îndrăgostiţi doar de imaginea mediatizată a acesteia. Alteori, rămâne doar o „iubire imposibilă", persoana iubită fiind inaccesibilă prin vârstă, statut, prestigiu etc. Rememorându-şi trecutul sentimental, adultul nu-şi consideră niciodată aceste „iubiri nebune" drept experienţe erotice serioase, dar păstrează nostalgia celei mai pure trăiri pe care a experimentat-o.

- Dragostea romantică se exprimă prin trei elemente (Z. Rubin, 1973):

1. ataşament şi nevoia de a iubi pe cineva;
2. predispoziţia de a-l ajuta pe cel iubit;
3. absorbţie în relaţie până la excluderea altora.

La aceste componente ale dragostei romantice, Kephart (1981) adaugă tendinţa la idealizare a persoanei de sex opus de care cineva este ataşat emoţional puternic şi marcata atracţie fizică care se intensifică la fiecare atingere.

Îndrăgostiţii sunt supuşi riscului deziluziei ulterioare, datorită „flamei emoţionale" care le blochează capacitatea de a dezvolta un punct de vedere realist asupra partenerului.

Davis (1985) identifică două comportamente erotice specific romantice :

- pasiunea totală, care include fascinaţie, exclusivitate şi dorinţă sexuală;
- preocuparea totală manifestată prin grijă, susţinere şi apărare necondiţionată şi chiar iraţională a fiinţei iubite (cel mai bun apărător - avocat - al persoanei iubite).

În opinia noastră, iubirea romantică este şi o experienţă de cunoaştere şi comunicare fundamentală între sexe care, activând mecanismele de identificare mentală, creează o bază pentru autocunoaştere şi autodecentrare, pentru „creştere interioară prin experienţă afectivă". Ea este aşadar, transformativă.

Angajând resorturi inconştiente şi conştiente la mare tensiune emoţională, dragostea romantică are o evoluţie previzibilă, in sensul că nu poate fi definitivă. Ea debutează, de obicei, cu o irezistibilă atracţie, urmată de o intensificare şi aprofundare a relaţiei (partenerii devin tot mai interdependenţi) până la un „punct culminant" al plinătăţii şi satisfacţiei in doi, după care urmează o diminuare progresivă a intensităţii trăirilor, o moderare până la erodare (ceea ce înseamnă sfârşitul cuplului erotic).

Dar ea se poate şi îmbogăţi (prin alte componente calitative) şi transforma progresiv într-un alt tip de iubire - iubirea matură. Aceasta nu înseamnă neapărat că iubirea romantică este imatură; ea este trăită doar într-un registru de intensitate deosebit, în care

accentul cade mai curând pe fuziune şi în mult mai mică măsură pe autonomie psihologică.

- Dragostea matură

Dacă dragostea „nebună" şi cea „romantică" înseamnă mai mult a simţi pe cineva, dragostea matură înseamnă mai ales a te sprijini pe cineva, a te bizui pe cineva, a sta cu cineva. Stabilitatea este nota ei definitorie. Din acest motiv, în relaţia afectivă de parteneriat intervin componente majore ca:

- respectul
- admiraţia
- încrederea
- sensul mutual al valorii personale
- grija faţă de celălalt
- ataşamentul şi obligaţia autoasumată.

După BREHM (1985), dragostea matură înseamnă pierderea ataşamentului fragil faţă de partener (dependenţa emoţională) şi câştigarea unei siguranţe şi investiţii psihologice constante, care conferă insului şi un grad de autonomie, ce permite autoafirmarea. El vorbeşte în acest sens de „dragostea prietenească" („companionate love"), iar MEYERS (1990, p. 483) o explicitează ca fiind „afecţiunea pe care o simţim pentru cei cu care viaţa noastră este strâns împletită".

Spre deosebire de forma intensă a dragostei pasionale, cu efecte perturbatoare chiar asupra comportamentului social adaptativ, „companionate love" ia forma unei relaţii afective stabile, profunde, reale, cu un ataşament reciproc împărtăşit, dar cu forme mai puţin „zgomotoase" de manifestare emoţional-erotică. Răcirea dragostei pasionale şi romantice atrage după sine o perioadă de deziluzie, mai ales pentru cei care consideră că această formă de manifestare a iubirii este esenţială pentru menţinerea căsătoriei (I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1994, p. 59).

Unii autori încearcă chiar să explice creşterea puternică a ratei divorţului în ultimele două decenii ca fiind datorată, pe de o parte, creşterii importanţei acordate experienţei emoţionale pozitive, deosebit de intense şi, pe de altă parte, imposibilităţi de a menţine mai mult timp o astfel de relaţie erotică.

Stabilizarea cuplului care experimentează dragostea matură, depinde nu atât de comportamentul individual al partenerilor, cât de comportamentul lor interpersonal (în ce măsură reuşesc ei să-şi satisfacă reciproc nevoile, aspiraţiile şi aşteptările). Nevoia de altul este acoperită pe măsură ce comportamentul relaţional cu partenerul satisface nevoia şi dorinţa acestuia de menţinere a cuplului.

Din acest motiv, dragostea matură este evolutivă, este „construită" prin îmbinarea rezonabilităţii şi raţionalităţii cu plăcerea şi generozitatea. Ea devine „un drum existenţial", al cărui plan de bază include puterea de a accepta şi depăşi împreună obstacolele sau situaţiile excepţionale. Dragostea matură este responsabilă, în sensul că include în aşteptările sale atât „suişurile" cât şi „coborâşurile", atât „câştigurile" cât şi „pierderile", atât „bucuriile" cât şi „suferinţele". Ea se bazează pe acea atitudine mentală care îţi asigură „forţa de a face faţă provocărilor existenţiale", de a anticipa şi relativiza cu înţelepciune „întâmplările" Şi nevoile celuilalt, mizând întotdeauna pe relaţie şi pe capacitatea ei regeneratoare, pe semnificaţia ei vitală.

A iubi matur echivalează cu un mod activ de a convieţui pozitiv („a fi bine") unul cu celălalt, de a răspunde şi veni fiecare în întâmpinarea nevoilor celuilalt, de a-i „simţi" nevoile şi problemele, înainte ca el să le comunice, de a-i respecta individualitatea şi a-l percepe şi evalua suficient de corect, pentru a nu-ţi alimenta sentimentele din erori de cunoaştere.

W. Şi T. Fremont (1993), abordând tema iubirii ca proces evolutiv, precizează o serie de „nevoi de întâmpinare", atât femi-

nine, cât şi masculine, de a căror satisfacere în cuplul marital depinde continuitatea şi maturitatea relaţiei erotice. Le vom prezenta în continuare, comentându-le din perspectiva propriilor noastre opinii.

Nevoile femeii

1. Nevoia de siguranţă necesită ca soţul să fie un suport constant, prezent în momentele importante şi să rezolve cu înţelepciune diversele probleme ale familiei, împreună cu soţia. El trebuie să-şi manifeste iubirea prin comunicare, asigurându-i soţiei sentimentul de siguranţă, de confort psihologic. Pentru femei comunicarea verbală este mai importantă decât cea fizică. Ele au nevoie de un timp în care să discute în linişte despre problemele banale, cotidiene. Deşi adesea aceste discuţii par lipsite de importanţă pentru soţ, ele sunt imperative pentru menţinerea unei atmosfere de deplină înţelegere. „Un soţ bun va avea grijă să nu provoace gelozia soţiei sale şi nici să nu-i pună la îndoială dragostea". Cei frustraţi de dragoste în copilărie sunt mai frecvent geloşi, ca şi cei excesiv de răsfăţaţi, şi au nevoie de o doză dublă de afecţiune, atenţie şi răbdare.

Când un bărbat nu se preocupă de nevoile familiei, atât soţia cât şi copiii devin nesiguri. Un soţ bun este în general preocupat de interesele tuturor şi pretinde mai puţin răsfăţ.

2. Nevoia de cămin şi dorinţa de a avea copii, cărora să le creeze un mediu plăcut, constituie a II-a nevoie de bază a unei femei. Femeia are nevoie de amenajarea ambientului (a căminului), atât pe dimensiuni estetice, cât şi funcţionale. Aşa cum păsările îşi fac cuib, tot aşa şi femeia se îngrijeşte, înfrumuseţează şi sacralizează, prin activitatea şi prezenta sa, „cuibul" familial care să asigure cuplului şi copiilor o oază binecuvântată. Neglijenţa femeii în îngrijirea şi amenajarea casei este un semn că nevoile ei nu au fost împlinite, că este în general insecurizată, stresată sau deprimată.

Firește, pot exista și alte explicații: respingerea inconștientă a rolului feminin sau matern, alte dominante și interese care depășesc sex-rolul etc. Un bărbat atent va face tot posibilul ca nevoia de ambianță a femeii să poată fi satisfăcută. Întreținerea casei, alocarea unei părți importante din buget pentru aceasta și pentru modificările necesare creșterii confortului sau sentimentului de bucurie în intimitatea căminului, ca și implicarea efectivă în păstrarea acesteia, conferă calități de excepție soțului și o întărire a satisfacției maritale a soției. „Neglijența femeii în a întreține casa nu se rezolvă prin cicăleli, ci, mai degrabă, prin puterea exemplului și prin a ține casa într-o stare bună" - precizează soții FREMONT.

Nevoile bărbatului

1. Nevoia de respectare și apreciere a Eu-lui este specifică bărbatului, și multe dintre conflictele maritale se dezlănțuie prin încălcarea „regulii" de aur. O femeie înțeleaptă nu-și va critica niciodată bărbatul, nici în particular și nici în public, și mai ales în fața copiilor. Cicăleala și „bârfa" cu prietenele sau vecinii afectează sensibilitatea soțului și-i descurajează inițiativele de tot felul. O soție iubitoare își încurajează permanent soțul, îl apreciază în fața copiilor și a altora, fără a minți sau exagera ostentativ; îl recompensează emoțional cu generozitate și mai ales cu sensibilitate. Cuvintele calde, apreciative, directe sau aluzive sunt „liantul" unei comunicări afective stabile și totodată al evoluției soților.

Mesajul pozitiv aduce mult mai mult bine unei relații de căsătorie decât toate mesajele negative la un loc, oricât de „bine intenționate" ar fi ele. „Ajutorul" pentru schimbare nu se oferă cu brutalitate și cu prețul „rănirii" Eu-lui partenerului, ci cu toleranță, răbdare și încurajarea comportamentelor pozitive și spontane ale soțului. Comportamentele „prescrise", „sugerate" sau „impuse" de soție, prin diverse tactici psihologice, nu creează decât rezistență la schimbare. De altfel, multe soții pornesc în căsnicie cu un dispro-

porţionat şi imatur avânt de „a-l schimba în bine pe soţ", şi sfârşesc prin a-l „mutila" sufleteşte sau a-l nevroza pur şi simplu. O femeie care nu poate trata cu umor şi bunăvoinţă neglijenţa sau dezordinea soţului, riscă să nu aibă un efect de schimbare în psihologia acestuia, ci, dimpotrivă, să devină din ce în ce mai puţin atrăgătoare sau iubită, pe măsură ce indică, moralizează, critică şi, mai ales, „ameninţă" (fie şi cu celebrul „plec la mama").

Arta maritală a femeii constă în puterea ei de a-i consolida soţului încrederea în sine însuşi, autorespect.

Iubirea se construieşte şi se păstrează pe acest sentiment reciproc de încredere şi valorizare, dar sursa emoţională şi energetică este, fără îndoială, femeia.

2. Nevoia de confort fizic şi psihosexual este importantă pentru un bărbat. Hrana şi sexul nu sunt separate evident de confortul psihologic-relaţional al soţului, iar zicala: „cea mai bună cale spre inima unui bărbat trece prin stomac", include o parte consistentă din adevăr. De aceea, „problemele" pe care le ridică femeia nu este indicat să fie lansate când este flămând, înainte de masă. Respectul pentru „masă" echivalează cu grija pentru echilibrul fiziologic al celuilalt. De asemenea, iniţiativa sexuală a soţului, la care nu se răspunde de cele mai multe ori, poate trece drept un „semn" de neiubire, de neglijare, de respingere. Refuzul naşte frustrare, iritabilitate, neîncredere în sine.

Problemele cele mai dificile apar într-o căsnicie când fiecare se gândeşte la propriile lui nevoi şi nu la ale celuilalt. W. Şi T. FREMONT consideră că şi în cazul în care „femeia nu are o dorinţă aşa de puternică de dragoste fizică", ea trebuie să-şi amintească totuşi că una din nevoile de bază ale bărbatului este aceasta. Dăruirea altruistă nu se gândeşte la răspuns, nu aşteaptă nimic înapoi. Din punctul nostru de vedere, „dăruirea fizică" este strâns legată de cea psihică şi condiţionată de aceasta din urmă.

„Dăruirea" din obligaţie este păgubitoare şi deformantă pentru personalitatea femeii, ca şi a bărbatului. Ea cultivă condiţiile inautenticităţii contractului, comunicării şi relaţiei. Dar dăruirea reală se poate experimenta cu „câştig evolutiv" pentru ambele părţi, şi numai în condiţiile în care partenerii cooperează şi se contopesc sexual dincolo de „obligaţii" contractuale, morale sau religioase, când dincolo de ipocrizii şi constrângeri există şansa unei „întâlniri transformative" şi benefice pentru ei.

Aşadar, nu „supunerea" Şi „mila", ci cooperarea întru cunoaştere şi interdezvoltare este calea către satisfacţie şi împlinire personală reciprocă. Iubirea se descoperă, se învaţă şi se dezvoltă. Desigur că modelul spiritualităţii creştine include puterea de a ierta şi de a iubi chiar atunci când indiferenţa, neglijenta, răceala, critica şi respingerea fac parte din „scenariul" zilnic. Aceasta înseamnă iubire necondiţionată, matură, generoasă şi creatoare. Ea implică un anumit nivel de maturitate afectivă şi spirituală, fără de care relaţia de parteneriat erotic, conjugală sau de coabitare, devine doar o palidă sau excesiv de bulversantă „încercare".

Evident că adoptarea unor reacţii lipsite de dragoste şi toleranţă, nu fac decât să complice lucrurile. Dar a mima toleranţa, este mai grav decât a manifesta intoleranţă. „A mima", „a disimula", „a simula" echivalează cu reprimarea agresivităţii şi, evident, cu absenţa iubirii. Iubirea nu se poate clădi pe ură nemărturisită sau ostoită, ci pe clarificarea motivelor care au generat intoleranţă, ostilitate sau decepţie. Clarificarea presupune conştientizare, înţelegere şi abia ulterior omul poate opta liber sau evolua corect. Clarificarea este baza înţelegerii de sine şi de altul şi totodată a deblocării şanselor de autoschimbare (autorestructurare). În acest caz iubeşti pentru că poţi să te schimbi, să te dezvolţi, să te bucuri, deci pentru că ti se creează condiţia libertăţii personale, şi nu te schimbi pentru că iubeşti. Aceasta înseamnă că iubirea nu te

constrânge „să te schimbi", nu te poate forța, sau în numele ei nu trebuie să faci compromisuri de a te autosacrifica. Iubirea este graruitate pură, echivalentă cu libertatea de a fi. Iubești necondiționat și ești iubit necondiționat. Numai tu însuți te poți „schimba" pe tine, nu altcineva și nu neapărat folosind „iubirea" ca „un contact" sau ca un mijloc de corecție, de șantaj, cu atât mai puțin de pușiție (Ex.: „dacă mă iubești, respecți și faci ce zic eu", este o falsă și periculoasă strategie relațională). Strategia evolutivă este „eu te iubesc pentru ceea ce ești tu și te respect sau te admir pentru cum și ceea ce faci tu. Nu-ți impun și nu vreau să te schimbi pe tine însuți, pentru că evoluezi și îmi oferi mereu motive și fațete noi ale ființei tale care îmi păstrează, consolidează sau dezvoltă iubirea, mereu te descopăr, mereu ești important pentru mine"". Iubirea necondiționată hrănește și amplifică dezvoltarea persoanei. Înțelegând lucrurile astfel, indiscutabil că relația de parteneriat erotic este o relație de unificare perpetuă a principiilor pozitiv creatoare din cele două persoane. În măsura în care relația lor cu Dumnezeu este autentică, și relația dintre parteneri este asemenea, simultan o cale de elevare și de împlinire prin unificare.

Se cuvine să precizăm aici că dragostea matură nu este posesivă, pentru că „te iubesc" nu se confundă cu „te am, te posed sau te doresc în exclusivitate pentru mine". Din contră, partenerii caută să-și dezvolte relația fără a se exploata unul pe altul, ci ajutându-se și revelându-se unul pe altul.

FORISHA (1978) nota că „în cele mai multe căsătorii implicarea și sentimentele diminuează în timp" (p. 207). Restructurarea sentimentelor poate inițial să marcheze tranziția de la dragostea romantică (bazată într-o bună măsură pe pasionalitate și sentimente de posesivitate), la dragostea matură, iar eșecul acestei tranziții, acestei restructurări este de fapt un eșec marital. Cei care nu reușesc la examenul „transformării" unui tip de iubire juvenilă

intensă, într-un tip de iubire evolutivă, matură, complexă, sunt expuşi decepţiei şi separării.

„În timp ce dragostea matură poate să nu ardă" sau să nu fie trăită la fel de fierbinte şi fascinant ca dragostea romantică, ea se menţine luminoasă şi clară, la „foc domol", şi sigur pe o perioadă mare de timp, de cele mai multe ori, definitiv.

Problema fundamentală cu care se confruntă mulţi oameni în viaţă, este realizarea unei balanţe între cele două tipuri de dragoste. „Dragostea pasională este excitantă şi aventuroasă. Dragostea matură este securizantă şi conduce către descoperirea stării de bine" (SCHULTZ şi RODGERS, 1985, p. 128-129).

Care sunt mecanismele psihologice prin care două persoane acced la iubire matură? Psihologii precizează existenţa a două mecanisme articulate:

- autodezvăluirea (self-disclosure) (S. JOURARD) sau penetrarea socială (I. ALTMAN, 1973 şi D. TAYLOR, 1979);
- dezvăluirea reciprocă.

Pe măsură ce partenerii învaţă să se autodezvăluie, de-a lungul timpului se produce o tot mai mare apropiere şi întrepătrundere psihologică şi psihosocială. Gradul de cunoaştere interpersonală creşte progresiv, tinzând către nivelul dorit şi aşteptat de către ambii. Diverşi cercetători au arătat faptul că lipsa unor asemenea posibilităţi de manifestare a intimităţii poate cauza apariţia sentimentului dureros al singurătăţii (BERG şi PEPLAN, 1982; SOLANO şi alţii, 1982). Deşi aparent împreună, singuri în realitate".

Unul dintre cele mai importante efecte ale dezvăluirii îl constituie dezvăluirea reciprocă, deschiderea cât mai largă a canalelor de comunicare şi punerea în „contact direct" a unor elemente structurale ale psihologiei personale.

Investigaţiile efectuate în acest sens au condus la ideea că dezvăluirea produce dezvăluire (BERG, 1987; REIS şi SHOVER,

1988). Tendința de dezvăluire este proporțională cu gradul de deschidere manifestat de către celălalt partener. Ea progresează după modelul dansului: „eu dezvălui puțin, tu dezvălui puțin; apoi tu dezvălui mai mult și eu voi proceda la fel" (MEYERS, 1990, p. 440).

Autodezvăluirea însă, deși este gratificantă, nu conduce automat la activarea sau reactivarea sentimentului de dragoste. Astfel, cercetările arată că, în timp ce ne place foarte mult de cei care ne sunt parteneri în propria noastră dezvăluire, nu întotdeauna iubim pe cei care ni se dezvăluie prea mult (R. L. ARCHER și BURLESON, 1980). De pildă, cineva, care foarte devreme și foarte repede după ce facem cunoștință, se grăbește să ne furnizeze cât mai multe detalii intime, poate fi considerat ca fiind indiscret, imatur și chiar instabil (DION și DION, 1978; MIELL și alții, 1979).

Chiar dacă autodezvăluirea intimă nu produce direct atracție interpersonală, ea pare a fi una dintre plăcerile și bucuriile principale ale dragostei complete. Cei la care tendința de dezvăluire reciprocă este în creștere, se declară tot mai intens satisfăcuți de relația lor și totodată crește probabilitatea ca ei să se mențină în cadrul acestei relații (BERG și McQUINN, 1986; HENDRICK și alții, 1988; SPRECHER, 1987).

Chiar dacă gradul de deschidere, în ceea ce privește relaționarea interpersonală, este foarte mare, iar partenerii sunt conștienți și sincer dispuși să se dezvăluie reciproc, comportamentul lor concret, efectiv, este în mare măsură influențat de o serie de factori externi: norme, reguli, valori socio-culturale, care reglează comportamentul indivizilor. De exemplu, cercetările evidențiază faptul că femeile sunt dispuse să-și dezvăluie temerile și slăbiciunile, mult mai frecvent decât bărbații (J. CUNNINGHAN. 1981). Desigur că, pe măsură ce diferențele de sex-rol se estompează, se constată că și bărbații sunt din ce în ce mai dispuși să-și dezvăluie elemente și componente ale vieții lor intime (MEYERS, 1990).

Comportamentul de relaţionare a soţilor, inclusiv cel din registrul erotic, este în mare măsură „reglat" şi influenţat de modelul socio-cultural, promovat sau valorizat în mediul de apartenenţă.

Astfel, există diferenţe semnificative între modul de manifestare erotică între diferite comunităţi, grupuri şi subgrupuri sociale. Întrevedem aici şi riscul diferenţelor prea mari între partenerii cu medii alternative de provenienţă"

În cazul în care, de pildă, există anumite norme sociale restrictive pentru conduita partenerilor conjugali, în anumite contexte sociale, aceştia nu vor percepe ca inechitabilă relaţia lor şi nu se vor simţi frustraţi din această cauză. Ba, dimpotrivă, ei vor constata la alţii „abateri" ale conduitei prescrise şi vor reacţiona, exprimându-şi fie surpriza şi nedumerirea, fie activ, respingând, criticând şi defăimând anumite acte comportamentale (I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1994, p. 63).

Deşi influenţele socio-culturale, şi mai ales cele ale modelelor tradiţionale, nu pot fi ignorate, aşa după cum susţin cercetările efectuate, dezvăluirea reciprocă este unul dintre canalele deosebit de importante pentru realizarea comunicării şi întrepătrunderii psihologice în cuplu.

Dacă acest canal este „utilizat" într-o manieră echilibrată, el contribuie la întărirea şi amplificarea sentimentului de dragoste, şi totodată la stabilitatea cuplului.

În afară de această modalitate de comunicare directă, există şi alte canale de comunicare indirecte, cu efecte de tip feed-back asupra comportamentului erotic al fiecăruia. Ambii „se racordează" şi se „dezacordează" de la reţelele afective ale relaţiei, în funcţie de gradul de potrivire dintre modelul real al comportamentului partenerului şi cel aşteptat, dorit, preferat.

Dragostea nu este dată o dată pentru totdeauna, ci ea se generează din confruntarea dinamică a personalităţilor celor doi; fiecare are marea şansă de a fi gratificat şi de a gratifica pe celălalt.

Dar dacă distanţa între cele două modele comportamentale (ideal şi real) creşte, relaţia se goleşte afectiv, se devitalizează, iubirea sincer exprimată, reală, dispare. Dar câte resurse pentru reinventarea iubirii nu rămân, din păcate, neactivate, neştiute, nerecunoscute".

3.4.3. Forme de manifestare a iubirii şi tipuri de „îndrăgostiţi". Una dintre cele mai cunoscute şi complete tipologii ale iubirii în căsnicie, aparţine dr. E.WHEAT, lansată în cartea „Love-life for Every Married Couple" (Michigan, 1980). El descrie cinci forme de manifestare a iubirii:

1. EPITHUMIA - se referă la dorinţa fizică puternică, reciproc exprimată prin dragoste sexuală plină de satisfacţie. Satisfacţia sexuală este un indicator sigur al sănătăţii căsniciei, chiar dacă, după WHEAT, relaţiile sexuale nu sunt aspectul cel mai important al căsătoriei. Dar dacă apar tensiuni în alte domenii ale căsătoriei, ele se vor repercuta sigur în relaţia sexuală. Pe de altă parte, dacă oamenii nu beneficiază de intimitate sexuală, întreaga lor relaţie poate fi „amputată". În acest caz, este de părere autorul, partenerii trebuie să înveţe împreună comunicarea fizică şi să experimenteze satisfacţia reciprocă din viaţa lor sexuală, astfel încât restabilirea şi întărirea dorinţei sexuale să devină o parte importantă a întregii experienţe de îndrăgostire perpetuă de partener. Cuplurile descoperă, adesea spontan, că îşi pot îmbunătăţi mereu relaţia sexuală prin mai multă cunoaştere, înţelegere mai adâncă şi receptivitate crescută unul faţă de altul.

Dispariţia dorinţei fizice este un simptom sau un semnal de alarmă ce nu trebuie ignorat niciodată într-un mariaj.

2. EROS - este forma de dragoste ce implică cel mai mult romantismul. Fără a fi întotdeauna o dragoste senzuală, EROS presupune mai ales ideea de contopire, unificare, fuziune cu fiinţa iubită, dar şi dorinţa de a o poseda total (fizic, mental, spiritual).

De aici - romantismul. Este o iubire pasională şi sentimentală şi este mai curând proprie îndrăgostiţilor, fiind punct de plecare în căsătorie.

Este o formă de iubire asociată cu trăirea extatică, plăcerea aleasă, dulce dar şi înspăimântătoare, captivantă în totalitate. Descrierea lui WHEAT - o plasează mai mult în sfera trăirilor particulare stărilor de orgasm psihic. Problema acestei forme de iubire este caracterul ei schimbător, tranzitor. Ea nu poate dura toată viaţa, definind mai curând momentele de vârf, de plinătate şi satisfacţie intensă pe care partenerii şi le oferă. Dar ea poate fi ajutată să se reactiveze. Acest gen de iubire este în întregime emoţional, deci este spontan, nu poate fi „invocat" după voie. Cât despre căsătorie, ea poate să apară doar dacă toate celelalte forme de iubire sunt „puse în mişcare".

Desigur, WHEAT atrage atenţia asupra nuanţelor sub care transpare „îndrăgostirea" ca eros transfigurator. Ea nu trebuie redusă doar la o atracţie iraţională, irezistibilă, carnală şi emoţională, faţă de înfăţişarea fizică a cuiva care este supraapreciat sau dorit pozitiv. Din contră, îndrăgostirea autentică este o reacţie spirituală, mentală, emoţională şi fizică faţă de caracterul real şi întreaga fiinţă a cuiva care reprezintă întruchiparea unor trăsături îndelung căutate şi admirate". (WHEAT, 1990, p. 48).

3. STORGE - este o formă de dragoste, descrisă în căsnicie ca relaţie confortabilă, care înglobează o afecţiune naturală şi sentimentul de apartenenţă reciprocă. Se bazează pe loialitate mutuală şi se manifestă în relaţiile dintre soţi, părinţi şi copii, fraţi şi surori, realizând sentimentul de apartenenţă la un grup unit. „Storge" este un refugiu emoţional în faţa lumii reci şi ostile. „Căsătoria în care lipseşte acest gen de dragoste, comentează WHEAT, este ca o casă fără acoperiş, în care plouă torenţial" Doar atunci când este prezentă, creează o atmosferă de siguranţă,

în care celelalte tipuri de dragoste pot sălăşlui şi înflori nestingherite." (op. cit., p. 49).

4. FILEO - este genul de iubire care preţuieşte pe cel iubit manifestând-se cu gingăşie, dar aşteptând întotdeauna un răspuns. Se traduce prin prietenie, părtăşie, reciprocitate, şi în multe privinţe corespunde conceptului de „companionate love". Aşadar, FILEO creează prieteni, în strânsă apropiere. Ei îşi pot mărturisi şi împărtăşi gânduri, planuri, sentimente, atitudini, visuri, probleme intime, pe care nu le-ar putea încredinţa altcuiva. Ei îşi împart timpul şi interesele, ceea ce conferă căsătoriei siguranţă, atractivitate şi recompense. Chiar dacă există multă pasiune în sexualitate, absenţa lui Fileo înnegurează căsătoria şi o face neinteresantă.

5. AGAPE - este dragostea completă, lipsită de egoism, care are capacitatea de a se oferi continuu, fără a aştepta nimic în schimb. Ea preţuieşte şi sluţeşte necondiţionat, spre deosebire de FILEO care presupune reciprocitate. Este modelul iubirii Christice, dincolo de emoţii şi sentimente pasionale, fiind profund infuzată spiritual, rod al unei opţiuni conştiente, al unei alegeri libere. Este definită şi ca o dragoste a acţiunii, presupunând ajutorare, a face bine, a avea compasiune pentru celălalt, fiind mai curând o atitudine şi un comportament motivat spiritual, şi aproape deloc emoţie. Aşadar, AGAPE se concentrează mai mult pe ce faci pentru şi ce spui celuilalt, decât pe ce simţi. Este discutabilă însă această afirmaţie, pentru că gradul de congruenţă între ce simţi, ce spui şi ce faci, este baza sănătăţii şi echilibrului psihologic individual, iar iubirea autentică se întemeiază şi se reflectă tocmai pe această consonanţă. E greu de crezut că o atitudine mentală nu reflectă şi nu include o experienţă trăită, decât cel mult cu preţul unui artefact, al unei „trădări de sine". Important este să poţi dezvolta ca resursă interioară iubirea de tip agape, dar numai printr-o unificare internă şi autoacceptare, sprijinire şi afecţiune în raport cu altul.

În acest caz, desigur că dragostea agape devine o formă de iubire „inteligentă și pricepută", gata să facă tot ce e mai bine pentru cel iubit, care, așa cum precizează C.S.LEWIS, „acționează ca un grădinar într-o grădină, care supraveghează, păzește și îngrijește cu înțelepciune, permițând să rodească toate celelalte forme de iubire". Ne întrebăm însă ce se poate întâmpla cu „grădina", dacă soarele întârzie să apară sau, din contră, seceta se înstăpânește, ori ploi torențiale, în devălmășie inundă „obiectul iubirii".

Indubitabil că o căsătorie care experimentează dragostea agape, poate supraviețui oricăror situații stresante, chiar și atunci când celelalte forme de iubire se sting, una câte una. Dar aceasta presupune o transformare și elevare de sine, ce îți oferă puterea să continui chiar când celelalte genuri de iubire eșuează, ea fiind la fel de necondiționată ca și dragostea divină. Căsătoria, alături de alte experiențe de relație, poate - și ea - constitui un cadru al acestei autodeveniri.

Tipuri de îndrăgostiți.

Având multiple interferențe cu tipologia anterior prezentată, tipologia partenerilor, lansată în 1977 de J. A. Lee (apud. O. Pocs, 1989, pag. 88-89), identifică 6 tipuri de comportamente de relație erotică:

1. Eroticul - este un romantic ce caută un partener ideal și crede că există numai unul singur, adevărat pentru el. Acest tip se identifică puternic cu partenerul, dorind să știe totul despre acesta. El își va aminti întotdeauna preferințele și nepreferințele, ziua de naștere și aniversările, dorințele și intențiile partenerului. Implicarea sexuală este, de obicei, timpurie. O dată intrat în relație este - de regulă - monogam, fidel, deși se poate angaja, uneori, într-o relație extraconjugală sau extrapartenerială, pentru că are o capacitate de a se îndrăgosti mereu proaspătă, susținută de o curiozitate și un entuziasm viu.

2. Ludicul - este tipul de partener infidel, cu „libido flotant", preferând mai multe relaţii paralele. Doreşte şi pretinde o anumită dependenţă şi responsivitate din partea fiecărui partener, ceea ce îi asigură continuitate în atitudine şi conduită. În general, el are o bună imagine de sine, „hrănită" emoţional de contactele multiple cu ceilalţi, care, pe de o parte îl securizează, pe de altă parte îl fac să se simtă admirat. Deoarece acestui tip îi place variaţia, fără să se implice prea mult, el se autodezvăluie superficial şi preferă - în consecinţă - parteneri la fel de superficiali, deşi găseşte - în general - dependenţi emoţional care, evident, au probleme de autoacceptare şi intimitate. Totuşi, dragostea cu el este apreciată ca fiind plăcută, imaginativă, până la sfârşitul relaţiei. Aceasta pentru că ludicul dispune de „arta seducţiei", fiind un „vânător de recompense afective", fantezist şi surprinzător.

3. Storgicul - este, în mod surprinzător, un partener afectiv, care se descoperă pe sine, treptat, prin intermediul dragostei. El crede în permanenţa relaţiei şi îşi tratează partenerul ca prieten de neînlocuit. Aceşti parteneri se cunosc bine şi preferă să discute totul împreună. Ei se securizează reciproc prin încredere mutuală şi manifestă o fidelitate liber-consimţită. Relaţia sexuală începe târziu, dar o dată începută, este foarte apreciată. Şi chiar dacă relaţia lor trebuie să se încheie, ei vor continua să rămână prieteni.

4. „Maniacul" - este o persoană foarte dependentă emoţional şi extrem de geloasă. Denumirea nu are o conotaţie patologică ci, mai curând, exprimă, într-o manieră profană, ceea ce oamenii înţeleg în limbajul uzual prin „fire obsedată de persoana iubită". Din acest motiv, el experimentează dragostea la o mare intensitate, ceea ce îl face rezistent chiar la separarea fizică de partener, fără a-şi diminua intensitatea trăirilor. Din contră, în astfel de situaţii, el dezvoltă nelinişte, suspiciune, fără a înceta însă să resimtă atracţie. În mod frecvent, are o imagine de sine scăzută, săracă şi

o minimă apreciere. Tocmai de aceea este puţin atrăgător pentru alţii dar, totodată, foarte dependent. Suferă de teama de a nu fi abandonat şi respins. Chiar când relaţia încetează, el continuă să reflecteze, să problematizeze asupra erorilor pe care le-a comis în relaţie.

5. Agapicul - este cel mai puţin posesiv şi cel mai iertător dintre toate cele şase tipuri de parteneri. Extrem de răbdător, extrem de uşor de păstrat în relaţie, el acceptă, tolerează aproape orice fel de comportament din partea celuilalt. Deşi nu se îndrăgosteşte, întotdeauna îşi oferă dragostea pe măsura dorinţelor şi preferinţelor celuilalt. Unii cercetători consideră că aceşti tipi - in extremis - pot fi masochişti. Oricum, ei sunt totdeauna suportivi pentru parteneri, indiferent pentru ce. Când relaţia se sfârşeşte, agapicii sunt dispuşi să permită partenerului să-i abandoneze.

6. Pragmaticul - este o persoană care procedează în dragoste aşa cum şi-ar căuta şi „folosi" cea mai valoroasă maşină. El preia toate bunurile iubitului (ei), având grijă să se asigure şi din punct de vedere juridic de controlul şi posesia lor, încercând să încheie cel mai bun „târg" posibil. Nu prezintă niciodată atracţie sau interes pentru o persoană care nu reprezintă şi o valoare materială pentru dragostea lor. Atâta timp cât relaţia le va satisface interesul, ei vor continua să se „iubească". Dar dacă partenerul nu-i va satisface aşteptările materiale, el se va simţi îndreptăţit să caute pe altcineva. Cu alte cuvinte, pragmaticul are ca dominantă nevoia de putere şi prestigiu economic, iubirea fiind un „instrument" de obţinere, dar şi un efect al satisfacerii acestei nevoi.

Desigur, toate cele şase tipuri sunt „modele generalizate" de comportament erotic şi foarte rar cineva aparţine exclusiv unuia dintre aceste tipuri. Cele mai multe persoane se manifestă erotic prin modalităţi asociate. Mai mult, Hendrick şi Hendrick (1983, pag. 119) consideră că „stilul preferat de a iubi al unei persoane se poate

schimba de-a lungul vieţii sau chiar în cursul unei relaţii date".

Comportamentul erotic este deosebit de complex, multiplu determinat, luând în particular înfăţişări extrem de variate, cu reacţii şi forme de manifestare uneori complet imprevizibile. De altfel, cercetătorii relaţiilor interpersonale erotice recunosc dificultăţile intenţiilor investigative asupra iubirii. Interogaţia lor de bază este: Dacă pot fi măsurate agresivitatea, altruismul etc., în ce măsură poate fi cunoscută şi măsurată dragostea? (Meyers, 1990).

Desigur, nu ducem lipsă de modele teoretice, explicative. Astfel, psihologul R. Sternberg (1988) concepe un triunghi al iubirii", ale cărui laturi pot fi de dimensiuni diferite de la o persoană la alta. Aceste laturi sunt: pasiunea, intimitatea, obligaţia. Din combinarea lor rezultă mai multe forme de combinare a iubirii:

- dragostea asociativă (în care domină intimitatea şi obligaţia);
- dragostea romantică (în care domină intimitatea şi pasiunea);
- dragostea naivă (în care domină pasiunea şi obligaţia);
- dragostea completă (în care există un echilibru între pasiune, intimitate şi obligaţie).

La rândul lor, J. Alan Lee (1988) şi Clyde şi Susan Hendrick (1986, 1988) identifică trei stiluri primare ale iubirii (eros - pasiune, ludus - joc, storge - prietenie), din a căror combinare rezultă stiluri secundare de manifestare a iubirii.

Există şi o scală de măsurare a dragostei (Love Scale), experimentată de Universitatea din Michigan, aparţinând lui Z. Rubin (1970, 1973), care identifică pe baza a trei factori reglatori ai comportamentului erotic - ataşamentul, susţinerea emoţională şi intimitatea - diverse moduri de implicare şi adaptare în cuplu a subiecţilor, în funcţie de forma de iubire manifestată. Dintre acestea, două sunt mai bine conturate: dragostea pasională şi dragostea prietenească.

1. Dragostea pasională este deosebit de intensă, acaparatoare, dominant emoţională şi se defineşte ca „starea unei dorinţe intense pentru uniunea cu altul" (Hartfield, 1988, apud. Meyers, 1990, pag. 434). Dacă ea se manifestă reciproc, partenerii se simt satisfăcuţi, mulţumiţi şi veseli, în caz contrar, ei sunt deznădăjduiţi şi chinuiţi. Deşi dragostea pasională funcţionează după principiul „focului de paie" (se aprinde brusc şi arde intens), ea se poate stinge uneori la fel de repede cum a apărut, sau după o perioadă mai lungă. După unii autori, ea durează de la câteva luni până la doi ani (Meyers, 1990). Însă nivelul de implicare, de trăire, de investire a partenerilor într-o relaţie de tip pasional este diferit, în funcţie de apartenenţa la un sex sau altul. Unele rezultate obţinute până în prezent relevă aspecte surprinzătoare;

- deşi, în general, se consideră că femeile se îndrăgostesc mult mai uşor decât bărbaţii, în realitate lucrurile se întâmplă exact invers (Dion şi Dion, 1985, Peplan şi Gordon, 1985).
- bărbaţii mult mai greu se „dezîndrăgostesc" şi există o mai mică probabilitate (în comparaţie cu femeile) ca ei să iniţieze o întrerupere a romantismului premarital.
- femeile îndrăgostite sunt, totuşi, la fel de adânc implicate emoţional, precum bărbaţii, uneori reuşind chiar să-i depăşească.
- femeile, în mai mare măsură decât bărbaţii, sunt concentrate asupra elementelor de intimitate ale relaţiei, în timp ce partenerii lor acordă mai multă atenţie elementelor ludice şi fizice ale relaţiei.

2. Dragostea prietenească este o forma de relaţie profundă, de durată, cu mare încărcătură emoţională, ce are tendinţa să menţină coeziunea cuplului mult timp.

O tipologie a iubirii emisă din perspectiva psihologiei

umaniste, de către A. Maslow (1968), identifică două forme de manifestare:

a. Iubirea „deficitară" (D-love) este o formă de relaţie în care o persoană încearcă să iubească doar în scopul satisfacerii propriilor nevoi. Ea este axată pe „a primi, a avea".

b. Iubirea „fiinţare" sau dăruitoare (B-love) este axată dominant pe „a dărui, a oferi, a fiinţa"). Este lipsită de posesivitate şi nu este condiţionată de ceea ce cealaltă persoană poate să dea, ori să facă.

3.4.4. Modelul cultural al iubirii - Prefaceri actuale. În special în societatea occidentală, se încurajează dragostea romantică, se valorizează castitatea şi se descurajează sexul premarital. În virtutea acestui model, mulţi consideră că actul sexual nu trebuie niciodată iniţiat şi practicat în absenţa iubirii. Dar reciproca nu întotdeauna e valabilă. Iubirea „platonică" încă este valorizată în unele medii şi exclude sexul, cel puţin până la căsătorie. Şi totuşi, acest „mit" de sorginte creştină este din ce în ce mai mult demitizat.

Tinerii, în special, tind să lanseze un model cultural al iubirii, mult mai realist: dragostea şi sexualitatea nu pot fi separate, mai devreme sau mai târziu ele intră în simbioză şi exprimă libertatea de opţiune a persoanei. Pe de altă parte, sexul pur fiziologic - din motive de necesitate exclusiv biologică - este descurajat, iar arta comunicării erotice, simultan trupească şi spirituală, devine un deziderat al unei generaţii mult mai pure, autentice şi morale decât a predecesorilor. Spontaneitatea ei este profund morală, în măsura în care este naturală şi pozitivă, în măsura în care are curajul să demistifice şabloane „culturale" încremenite în prejudecăţi şi ipocrizii, în măsura în care nu se simte culpabilă şi nici nu se jenează că iubeşte complet, că descoperă şi experimentează iubirea ca o cale de elevare a fiinţei.

Asistăm, în contemporaneitate, la o tendinţă a tinerilor de căutare a sensului iubirii şi a calităţii transpersonale a iubirii, de valorizare a sexualităţii prin dimensiunea sa cognitivă şi spirituală, în ciuda inflaţiei de informaţie pornografică mediatizată, în ciuda confuziilor şi dezordinilor sexuale şi relaţionale simptomatice dintre bărbaţi şi femei.

Se prefigurează, poate, un efort spontan de re-sacralizare a iubirii, de regenerare psihologică a relaţiei îndelung deteriorate dintre bărbaţi şi femei. În acest sens, este ca niciodată mai actuală necesitatea de a accede la „arta şi ştiinţa de a iubi", ca o cale de maturizare şi dezvoltare a persoanei, de păstrare a sănătăţii şi echilibrului său psihorelaţional.

E. Fromm prefigura încă din 1956 cele cinci abilităţi ale artei de a iubi, considerând că „iubirea este o artă, un mod de a trăi în artă. Dacă dorim să învăţăm cum să iubim, trebuie să procedăm la fel cum am proceda dacă am dori să deprindem oricare altă artă : fie muzică, pictură, ţesut, arta medicinei ori ingineriei".

Dar toţi maeştrii artei iubirii evocă deprinderi specifice pentru a o practica şi recunosc unanim că, iubind, adesea se produc anumite schimbări, în mai multe direcţii, emoţionale şi volitionale, în psihismul uman (Simmel, 1989). După Fromm - disciplina, concentrarea, răbdarea, sensibilitatea şi depăşirea narcisismului - sunt abilităţi-cheie ce trebuie practicate în scopul obţinerii stării de bunăstare prin dragoste.

Disciplina - A dobândi arta iubirii solicită disciplină, o angajare puternică a timpului personal şi a Eu-lui. Este uşor să devii autoindulgent şi leneş dar, după aceea, dragostea devine periferică în viaţa ta. A iubi necesită o disciplină, ce e drept, plăcută, nedureroasă, autoconsimţită, dar, totuşi, o autodisciplină.

Concentrarea - este condiţia pentru a putea înţelege deplin

persoana iubită, pentru a putea pătrunde în universul ei interior. Când vorbim cu cineva, atenţia noastră poate fi fluctuantă, divizată sau blocată, pentru că ne gândim la alte lucruri, pentru că ne presează evenimente trecute sau viitoare sau sarcini pe care avem nevoie să le îndeplinim. Practica păstrării atenţiei concentrate asupra partenerului, atunci când suntem împreună cu el, discutăm sau acţionăm împreună, este indispensabilă în „creşterea emoţională".

Răbdarea - Arta iubirii nu se deprinde repede, ci prin îndelung exerciţiu, prin tehnica paşilor mici. Deprinderile de contact erotic se dezvoltă treptat, prin descoperirea şi întărirea comportamentelor pozitive (adică listarea felurilor multiple de „bine"), evaluarea reală a efectelor şi, evident, răbdare cu sine, răbdare cu celălalt.

Sensibilitatea - Această calitate devine o deprindere erotică ce constă în conştientizarea la nivel înalt a trăirilor senzitive (din sfera corporalităţii), asociate cu emoţii şi sentimente. Ea devine posibilă prin plasarea psihologică dincolo de sensibilitatea tactilă, olfactivă, termică, vizuală, în planul fanteziilor, sentimentelor şi gândurilor, prin preluarea unui control subtil al planului perceptiv şi valorificarea lui la maximum.

A pune sensibilitatea în serviciul dragostei înseamnă să devii conştient când un gând este incorect, când concentrarea, disciplina şi răbdarea au adormit, când eşti tensionat şi nu te relaţionezi bine. Acest înalt grad de conştientizare, de trezire, de subtil autocontrol, îţi corectează „dormitările" şi îţi foloseşte deprinderile într-un mod constructiv.

Depăşirea narcisismului - Pentru foarte mulţi oameni important este ce experimentează ei şi ce îi bucură. Experimentele erotice cu celălalt sunt mijloace de a ne relaţiona cu plăcerea lui. Narcisismul este centrare pe propria plăcere, or, a iubi solicită

abilitatea de a nu fi egoist, de a fi rezonabil şi de a manifesta o anumită modestie interpersonală.

A cuceri sau a dobândi această „artă de a iubi" este un lucru dificil pentru fiecare, dar nu imposibil. Aceasta presupune modul în care ne disciplinăm timpul şi comportamentul erotic, gradul în care ne concentrăm asupra persoanei iubite şi cât de frecvent îi permitem atenţiei noastre să fie divizată. Trebuie să ne creştem gradul de răbdare în a deveni din ce în ce mai cunoscători în iubire, mai eficienţi. Suntem oare capabili să suportăm cu calm şi încredere disconfortul şi efortul specializării în acest nou comportament?! Dacă da, în final, putem lua în considerare experienţa altei persoane, devenind capabili să depăşim frecvent obişnuinţa de a ne satisface mai întâi pe noi înşine.

Inerţia modelului cultural tradiţional al iubirii este totuşi încă remarcabilă. Ea favorizează crearea unor confuzii între dragoste şi dorinţă sexuală, în special la adolescenţi. Să exemplificăm: societatea afirmă că sexul fără dragoste nu e admisibil, dar în acelaşi timp că sexul în afara căsătoriei este blamabil (v. conotaţia de „păcat"). De aceea, unii dintre cei care trăiesc puternic dorinţa sexuală se pot autoconvinge şi, totodată, automistifica, în sensul că ei - de fapt - iubesc. Un adolescent care se simte puternic atras sexual de prietena sa îi va mărturisi, probabil, că o iubeşte. Aceasta o linişteşte şi o determină să fie mai receptivă. Acordul social este împlinit („nu mă poţi dori şi avea decât dacă mă iubeşti"). şi, totuşi, care este adevărul? În fond, el ar putea realmente să-i spună doar că o doreşte, nu că o iubeşte. Dar cu ce preţ?

Sinceritatea este descurajată prin prejudecată, iar confuzia dintre iubire şi nevoie sexuală este alimentată. Să nu ne mire atunci că la dihotomia sex-dragoste tinerii răspund prin dureroase culpabilităţi şi căutări confuze sau prin „noi formule" de relaţie

alternativă, care să le satisfacă naturala lor „înţelepciune" de a reunifica sexul cu iubirea.

Dacă oamenii ar învăţa să recunoască diferenţa dintre dragoste şi dorinţa sexuală, ipocrizia ar putea descreşte şi ei ar fi mai capabili să admită când simt nevoie sexuală şi când dragoste. Pe de altă parte, ei ar putea înţelege mai uşor că există şi dragoste fără bază de atracţie sexuală (exemplu: prietenia, care devine însă periculoasă, în cazul în care constituie singura motivaţie pentru căsătorie) şi dacă prietenia puternică dintre cei de acelaşi sex a fost, în general, descurajată sau privită cu suspiciune, fiind considerată mai mult o relaţie de tip homosexual (dacă nu în fapt, măcar fantasmatic), în schimb, prietenia dezerotizată (care să consfinţească aşa-zisul respect între partenerii heterosexuali) a fost pe deplin susţinută, ca o condiţie sau o garanţie pentru căsătorie. Cât adevăr şi câtă falsitate conţine această atitudine socială, ca reper cultural în relaţiile dintre sexe ?

Un lucru este sigur şi acesta este demonstrat de opţiunile tot mai clare ale tinerei generaţii: sexualitatea şi iubirea sunt inseparabile, atunci când un bărbat şi o femeie experimentează o „întâlnire fundamentală" pentru viaţa lor.

3.4.5. Diferenţele dintre femei şi bărbaţi în modul de a-şi manifesta iubirea. Diversele subgrupări şi subculturi din societate percep diferit iubirea şi modurile ei de exprimare. Apartenenţa la un sex sau altul accentuează, şi ea, diferenţele în acest sens.

În mod tradiţional, femeile au fost considerate ca fiind mai romantice decât bărbaţii. Cercetările din ultimele decenii par, însă, să indice contrariul. Studii recente demonstrează că femeile tind să fie mai pragmatice în dragoste decât bărbaţii. De ce această mutaţie? Femeile sunt socializate în dorinţa căsătoriei şi, totodată, sunt interesate de dragoste mai precoce decât bărbaţii. Pe de altă parte, aşa cum susţine Brehm (1985, pag.104), „căsătoria are un

efect mai puternic asupra vieţii femeii, decât asupra vieţii bărbatului şi, de aceea, ea determină un interes mai mare în orientarea comportamentului erotic premarital. Chiar şi astăzi, statutul social-economic al femeii continuă să fie influenţat în mare măsură de statutul bărbatului".

Bărbaţii zilelor noastre, pe lângă faptul că sunt mai romantici decât femeile, se îndrăgostesc şi se simt atraşi de femei mai frecvent şi mai rapid, în vreme ce femeile consumă mai mult timp pentru a se decide şi angaja într-un parteneriat erotic. Dar, odată decise, ele tind să se implice erotic mult mai intens chiar decât „suportă" uneori bărbaţii, care - în aceste condiţii - caută să se „elibereze" de greu cucerita „capcană". Să explice oare acest comportament şi frecventa mult mai mare a femeilor singure?

Hendrick şi Hendrick (1986) au realizat un studiu pe mai mult de 800 de studenţi, utilizând scala tipurilor de parteneri a lui Lee (1977). Ei au găsit că bărbaţii sunt semnificativ mai frecvent ludici în raport cu femeile, iar acestea sunt în mod semnificativ mai curând storgice, pragmatice şi „maniace", comparativ cu bărbaţii.

Ambele sexe sunt însă egal repartizate în privinţa comportamentelor de tip „eros" şi „agape". Femeile tind să lege sexul şi dragostea mult mai strâns decât bărbaţii şi, în general, vor avea relaţii sexuale numai când simt că sunt îndrăgostite.

Fengler (1974) găseşte că, pe măsură ce relaţia erotică progresează, romantismul creşte pentru bărbaţi şi descreşte pentru femei. Totodată, femeile sunt cele care pun capăt unei relaţii, cu mai mare probabilitate decât bărbaţii, în vreme ce ei resimt o mai mare supărare când relaţia sfârşeşte.

Romantismul în dragoste se pare că este influenţat şi de alte variabile, în afara sexului. Astfel, Kando (1978) concluzionează, pe baza unei cercetări, că studenţii din clasele bogate sunt mai puţin romantici decât cei din clasele sărace, iar Knox şi Sporakowski

(1968) au constatat că cei căsătoriţi sunt mai puţin romantici decât cei necăsătoriţi, la fel cei vârstnici faţă de cei tineri.

Comparând femeile cu bărbaţii din punctul de vedere al manifestărilor erotice, cercetătorii conchid că bărbaţii sunt mai romantici, se îndrăgostesc mai repede, dar mai puţin intens. Ei însă nu se ridică la nivelul de intensitate al atracţiei faţă de partener pe care îl manifestă femeile şi nu percep o relaţie atât de strânsă între sex şi dragoste, precum acestea din urmă.

În schimb femeile, tind să fie mai pragmatice în dragoste, deoarece ea devine mijloc pentru alegerea partenerului şi pentru căsătorie, care încă joacă un rol important în viaţa lor.

3.4.6. Dezvoltarea iubirii şi funcţiile ei

Dragostea se poate dezlănţui brusc („coup de foudre"), la prima vedere, sau se poate instala progresiv, lent, crescând şi înflorind ca o plantă, din ce în ce mai bogată, în universul nostru interior.

Unele persoane se îndrăgostesc repede, sub impulsul nevoii de a fi permanent îndrăgostiţi de cineva. Alţii, dimpotrivă, îşi doresc şi caută sistematic iubirea, deoarece a găsi pe cineva pentru care persoana lor contează, le reafirmă valoarea, într-o lume pe care o percep impersonală şi incertă.

Dezvoltarea relaţiei erotice stă sub semnul paradoxului. Pe de o parte, îndrăgostiţii sunt tentaţi să-şi declare sentimentele pentru a se bucura de recompensele intimităţii, pe de altă parte, ei nu doresc ca relaţia să se dezvolte mai repede decât îi pot face ei faţă. În acest stadiu se negociază relaţia şi se caută menţinerea unei balanţe delicate între aceste presiuni conflictuale, aşa încât nici unul dintre parteneri să nu se simtă exploatat.

Modul de a iubi se învaţă iniţial de la părinţi. Părinţii care au imagini de sine clare, puternice, care se iubesc între ei şi îşi iubesc şi copiii oferă excelente modele de rol pentru învăţarea dragostei.

Există însă şi modele „proaste", oferite de părinţii neiubitori, atât între ei, cât şi în raport cu copiii. Reci şi neimplicaţi, ei nu asigură un suport de dezvoltare a disponibilităţii de a iubi, pentru mai târziu.

Dar există şi o altă categorie de părinţi - cei care îşi copleşesc copiii cu dragostea lor, astfel încât aceştia nu mai au posibilitatea să-şi exploreze propria personalitate, să-şi dezvolte concepţia de sine, să trăiască şi să experimenteze respingerea ocazională, ori să înveţe cum să facă faţă uneori compromisului.

Dragostea este un proces, asemănător maturizării psihologice.

Cum începe iubirea? Mai întâi, două persoane se simt confortabil, plăcut, împreună, apoi evoluează către o relaţie de interdependenţă. Ea începe prin autocunoaştere şi dezvoltă o bună imagine despre sine. Această autoinvestire nu este narcisică, ci îţi dezvoltă autoacceptarea. Pe baza ei înveţi să îi accepţi şi să îi apreciezi pe alţii.

Acordând atenţie mai întâi altora, devii tu însuţi mai atractiv, iar aceasta sporeşte autoîncrederea. Autoîncrederea te poate ajuta să-ţi scazi nevoia de a te automistifica în scopul obţinerii acceptării de către alţii. Cu alte cuvinte, autoîncrederea te ajută să te menţii autentic şi să te dezvolţi pe măsura potenţelor tale.

Pe măsură ce dragostea se dezvoltă, câmpul conştiinţei se extinde, experienţa de cunoaştere sexuală, afectivă şi spirituală se intensifică şi se aprofundează. Iubind, omul devine mai bogat mental, mai conştient de sine şi de altul.

Când partenerii interacţionează, primind şi oferind în mod egal ei pot deveni dependenţi unul de altul, păstrându-şi totuşi autonomia personală. Ei pot să respecte fiecare dorinţele celuilalt, stilul de viaţă şi obiectivele ca indivizi luaţi separat, dar rămân totuşi un cuplu cu legături şi scopuri comune.

Intimitatea reală în dragoste se dezvoltă când partenerii fac schimburi în mod liber, iubind cu un înalt grad de onestitate, ceea ce nu este posibil în alte tipuri de relaţii.

Iubirea deşi presupune interdependenţă, se întemeiază pe libertate şi dezvoltă libertatea individuală.

Funcţiile iubirii

Dragostea asigură trei funcţii importante:

a) serveşte interesele procreative ale societăţii;

b) satisface o serie de nevoi personale cu caracter general-uman cum ar fi: nevoia de intimitate, de apropiere, de gratificare sexuală şi de familie, precum şi nevoi particularizate de la o persoană la alta, cum ar fi: nevoia de statut, de recunoaştere socială şi de validare personală (După LYNCH şi BLINDER, 1983, p. 9)

c) asigură revitalizarea, echilibrul şi dezvoltarea personalităţii.

Atunci când cineva se interesează şi are grijă de el, individul se simte important. Dragostea îl ajută să-şi dezvolte o identitate autonomă. Ea îi poate creşte autoîncrederea şi sentimentul valorii personale, îl poate ajuta să evite singurătatea, pentru că îi oferă companie, securitate şi sentimentul apartenenţei la un parteneriat.

Din nefericire, mulţi indivizi se menţin într-un parteneriat erotic numai datorită fricii de singurătate.

Dragostea are însă şi o funcţie revitalizantă, deoarece iubind şi simţindu-te iubit ţi se revelează sensul bucuriei şi al stării de bine. Toate formele de manifestare a iubirii asigură resuscitarea energiilor, iniţiativelor şi comportamentelor pozitive. Un alt efect benefic este activarea creativităţii şi creşterea eficienţei personale.

Senzaţiile fizice erotice sunt energizante şi traduc la rândul lor modificările pozitive ce apar la nivelul mentalului şi stărilor emoţionale în experienţa profundă a comunicării şi interacţiunii sexelor.

Din acest punct de vedere, D. REID cunoscut specialist în medicina tradiţională chineză şi cunoscător serios al încă exoticei tradiţii taoiste pentru spiritul occidentalului (prea grăbit pentru a se apleca asupra adevărurilor subtile) consideră că a învăţa cum să-ţi utilizezi puterile mentale pentru a valorifica energia şi a-ţi regla funcţiile vitale pe calea iubirii este o şansă reală de împlinire a omului, mai mult, de prelungire a vieţii în condiţiile unui echilibru psihosomatic autocontrolat. În cartea „Tao al sănătăţii, sexului şi longevităţii" la care face referiri D. REID (1996) se precizează că „energia sexuală debordantă a fost în tradiţia taoistă ca un semn de sănătate şi vitalitate înfloritoare în tradiţia taoistă. Modul în care se exprimă practic această energie determină diferenţele dintre sănătate şi boală, regenerare şi degenerare, şi chiar dintre viaţă şi moarte" (p. 122). În domeniul sexual există căi corecte şi căi greşite de a satisface nevoile trupeşti, iar alegerea nu are nimic de a face cu moralitatea. La ambele sexe, epuizarea energetică sexuală (prin ejaculări repetate, excesive la bărbat) sau stagnarea energetică în cazul orgasmului insuficient sau incomplet la femei - au efecte psihice şi biologice păgubitoare. Stresul cronic inhibă satisfacţia sexuală a ambelor sexe, dar satisfacţia sexuală „este un bun antidot pentru starea de stres". De aceea, taoiştii au găsit că un anumit mod de activitate sexuală care să prevină epuizarea energetică a bărbatului şi să producă satisfacţie deplină femeii, poate fi benefic pentru sănătate. „Acest mod este TAO al lui YIN şi YANG, prin care yin este eliberat şi satisfăcut pe deplin în timpul orgasmului, în timp ce yang este atent controlat şi conservat prin reglarea ejaculării, astfel încât să preîntâmpine extenuarea, indiferent de vârstă, stare de sănătate, anotimp şi alţi factori relevanţi. Taoiştii privesc activitatea sexuală ca fiind benefică pentru sănătate, dacă în urma ei vă simţiţi relaxaţi, reîmpospătaţi şi bine dispuşi, ea fiind în schimb considerată vătămătoare dacă produce

senzații de extenuare, slăbiciune și frustrare. În ciuda atitudinii sale deschise și raționamentului științific, yoga sexuală taoistă a fost deseori acuzată de-a lungul timpului că ar fi doar o scuză pentru desfrânare. De fapt, au existat întotdeauna și încă vor mai exista șarlatani care invocă Tao ca pe o perdea de fum pentru desfrâu. Nu trebuie să ne lăsăm prostiți de miturile populare despre sex, precizează D. REID - și nici să ne inhibăm comportamentul natural din cauza unor experiențe neplăcute sau a falsei pudori. În schimb, trebuie să ne familiarizăm noi înșine cu aspectele reale ale sexului, să ignorăm toate absurdițățile și să găsim apoi un partener iubitor și înțelegător. Practicat corect, sexul poate fi unul din cele mai rapide, mai plăcute și mai eficace moduri de a spori și fortifica esența hormonală, de a ridica nivelul energetic, de a întări imunitatea și de a prelungi astfel viața. Departe de a intra în conflict cu valorile spirituale, sexul poate conferi o bază puternică esenței generând rezervele energetice necesare pentru progresul pe calea cultivării spirituale." (op. cit. 1996, p. 123)

Perfect adevărat, dar din păcate, nu la fel de ușor de înțeles și acceptat de psihologia anchilozată în obișnuințe, prejudecăți și prescripții culturale inoculate prin educația sau lipsa de educație a occidentului deprins cu dihotomia sex-iubire și cu tot cortegiul ei de culpabilități, frustrații și egoisme „împărtășite"...

Și în lipsa unei unificări reale la nivel inconștient, între sexualitate și iubire, omul zilelor noastre se hrănește compensator din „dragoste romantică", însoțită de idealizarea partenerului, singura care te poate face să te simți admirat și să admiri. Căci pe ce altceva se poate dezvolta iubirea decât pe succesiunea unui infinit șir de exerciții de admirație reciprocă?!

Se pare că cei care trăiesc experiența îndrăgostirii sunt mult mai atrăgători decât ceilalți. O persoană îndrăgostită sau care trăiește în și prin iubire - emite semnale senzitive inconștiente care

nu trec neobservate. Ele intră în rezonantă cu receptivitatea altora, trezind inexplicabile atracţii şi simpatii.

Cei ce iubesc trezesc prin contagiu psihologic energii şi stări pozitive şi în colectivitate. Aceasta poate sugera că întreaga imagine despre viaţă se poate pozitiva atunci când eşti îndrăgostit, iar dragostea deţine incontestabile puteri vindecătoare şi transformative.

Nici pe departe „magice" - capacităţile de revitalizare, echilibrare şi dezvoltare prin iubire sunt încă incomplet studiate şi „formulate" ştiinţific, ceea ce plasează, din păcate, cea mai importantă RESURSĂ a omului de azi şi dintotdeauna, încă în sfera inefabilului (fie el poetic, magic sau esoteric). Probabil că teoriile de vârf ale fizicii şi abordările neuro-psiho-cibernetice, ar putea susţine cel mai bine, experimental, aceste afirmaţii.

Atunci când experienţa iubirii este trăită incomplet sau inautentic, ea poate avea şi efecte dezechilibrante: o nedorită dependenţă faţă de partener, o lipsă de încredere în sine şi în parteneriat, sentimentul unei limitări ca individ sau pierderea unui timp preţios pentru propria persoană.

3.4.7. Paradoxuri, bariere şi blocaje în atracţia erotică. S-a constatat că semnalele care traduc trăirile erotice pot crea uneori, confuzii şi incertitudini în starea partenerului şi acestea conduc la efecte paradoxale. Aşa de pildă, unele modificări fiziologice ce însoţesc emoţiile pozitive în cazul îndrăgostiţilor (transpiraţia palmară, modificarea pulsului şi a presiunii sanguine, a ritmului respirator etc.) sunt similare celor care apar şi în cazul unor stări psihice negative (frică, ură, supărare).

Aceste modificări neurovegetative pot fi decodificate incorect, mai ales când gradul de dezvăluire reciprocă este redus.

Aşa încât dubitaţiile îndrăgostitului sunt datorate unei necunoaşteri a codului de „semne personale" ale partenerului său.

Aceasta antrenează suspiciuni nefondate şi supărări sâcâitoare („necazuri din dragoste"„)

RISCUL şi FRICA pot stimula în schimb, nu mai puţin paradoxal - atracţia erotică. DUTTON şi ARON (1974) au demonstrat într-un experiment clasic efectele fricii generate de situaţiile riscante asupra atracţiei pasionale. Astfel, ei solicită două grupuri de bărbaţi să traverseze două poduri cu grad diferi de periculozitate, urmând ca la sfârşitul „încercării curajului" să fie întâmpinaţi la capătul podului, fiecare de câte o femeie seducătoare, extrem de atrăgătoare.

primul grup a traversat un pod înalt, mişcător, suspendat deasupra unei prăpăstii;

al doilea grup a parcurs un pod stabil, solid, aşezat la o mică distanţă de sol.

Cei care au traversat podul periculos au manifestat un interes romantic şi sexual mult mai mare decât ceilalţi. (apud. O. POCS, 1984)

O relaţie de iubire poate fi însă blocată sau compromisă de o serie de „bariere" psihologice - rezultate din experienţe de relaţie traumatizante, cum ar fi:

- Anticiparea respingerii. Experienţa de a fi fost rejectat grevează autoîncrederea şi inhibă atracţia erotică. În acest caz, persoana evită în mod preventiv sau defensiv repetarea respingerii de către partener sau chiar de către un alt partener posibil (mecanism de generalizare şi transfer a potenţialului traumatogen).

- Teama de a se pierde ca individ, într-o relaţie de tip fuzional - ca cea de iubire. În acest caz, persoana asimilează inconştient experienţa unificării unei experienţe de tip regresiv-infantil, care se opune procesului normal de individuaţie.

- Teama de pierdere, comută sensul relaţiei cu preţul scăderii atracţiei. Unii oameni pot simţi că au investit prea mult emoţional

pentru a fi capabili să rupă o relaţie nefericită, dar aceasta le agravează blocajul atracţiei şi dorinţei sexuale şi întreţine recurent - nefericirea.

Deblocarea nu poate fi produsă decât prin tatonarea, găsirea şi dezvoltarea unui nivel optim de intimitate.

Un alt paradox al relaţiei erotice constă în faptul că frica de respingere poate acţiona totuşi şi ca un stimul pentru creşterea disproporţionată a atracţiei erotice, întreţinând atitudini şi comportamente, uneori chinuitoare pentru ambii.

Marii geloşi sunt, în fond, bântuiţi de o irepresibilă frică de respingere şi abandon, iar perseverenţa lor în a se asigura prin toate mijloacele de bunele sentimente şi de exclusivitatea partenerului, nu sunt altceva decât reacţii de autoapărare manifestate sub forma presiunilor psihologice de tot felul.

Metafora „fructului oprit" este un alt tip de comportament paradoxal în dragoste. WALSTER nota: „Socrate, Ovidiu, Kamasutra şi alte texte, sunt deplin de acord asupra unui lucru: persoana a cărei afecţiune este uşor de câştigat va inspira mai puţină atracţie pasională decât persoana a cărei afecţiune este greu de cucerit" (1980, p. 30).

În aceeaşi ordine de idei, FRUSTRAŢIA sexuală, ANXIETATEA şi INTERDICŢIA care însoţesc adesea dragostea pot hrăni, de asemenea emoţiile şi atracţia, angajând comportamente în consecinţă. Nu numai „întărirea pozitivă", încurajarea etc., pot ajuta dragostea să se dezvolte, dar uneori, şi întărirea negativă" - descurajarea, opoziţia, dacă sunt ocazionale, o pot stimula.

Tot astfel, părinţii care se opun făţiş alegerii făcute de fiul sau fiica lor, le pot doar alimenta sentimentele romantice şi dorinţa, întrucât opoziţia creşte frustraţia. Această reacţie a fost denumită „efectul Romeo şi Julieta". Să nu ne mire în acest caz, că multe

B.C.U. M. EMINESCU IAŞI

căsătorii intempestive şi nereuşite sunt şi efectul reacţiei de opoziţie a părinţilor, chiar dacă ei ulterior vor relua tema cu amărăciune în lamento-ul „şi doar ţi-am spus noi că aşa va fi. N-ai vrut să ne asculţi"...

Efectele psihologice? Erorile se repetă, iar alternativa singurătăţii e mai sigură".

3.4.8. De ce şi cum se încheie un parteneriat erotic? Dragostea este un proces dinamic, şi aceasta presupune transformări în psihologia persoanelor şi în relaţia lor de parteneriat.

Motivele pentru care sfârşeşte o iubire sunt diverse, complexe şi adesea, imprevizibile. Iată câteva motive posibile:

partenerii au imagini şi aşteptări diferite în raport cu relaţia lor - unul dintre ei preferă o relaţie mult mai deschisă decât ar avea nevoie celălalt;

unul dintre ei poate gândi că dragostea înseamnă o foarte strânsă apropiere şi o mai mare deschidere, în timp ce celălalt preferă mai multă autonomie personală şi discreţie;

incapacitatea unui partener de dăruire şi susţinere în relaţia de dragoste, ca urmare a carenţelor sale emoţionale din copilărie. Cei care nu au învăţat dragostea prin intermediul experienţei personale sunt mai expuşi la dificultăţi de comunicare şi dăruire erotică;

atitudinile posesive sau inadecvate („a trata partenerul ca pe un obiect") grăbesc sfârşitul unei iubiri;

rolurile sexuale prescrise (modele culturale de sex-rol) pot „forţa" indivizii mai mult să „joace", să simuleze comportamente erotice, decât să fie ei-înşişi. Spontaneitatea şi autenticitatea sunt astfel subminate. De exemplu, dacă un bărbat este mai mult preocupat să se dovedească „mascu-

lin", el își poate restrânge libertatea de expresie în aceste sens sau poate deveni „caricatural" în „bărbăția" sa.

Orice iubire eșuată se poate sfârși brusc cu un efect eliberator sau se poate stinge treptat, menținându-se adesea într-o formă falsă sau sărăcită, multă vreme.

Cât și cum își mărturisesc partenerii motivele separării sau pierderii iubirii - este o altă problemă.

Există o tendință la mărturisire incompletă, deformată sau însoțită de reproș și reducere a propriei culpabilități. Resentimentele apar, de cel mai multe ori, deși pentru unii sfârșitul unei iubiri este aproape natural și fără consecințe prea mari. Aceasta se întâmplă mai mult la tineri. Înaintarea în vârstă îi face pe oameni oarecum mai detașați în iubire, dar și mai vulnerabili în fața alternativei pierderii ei.

Un studiu pe 400 de tineri, efectuat de O. POCS constată că 90% au recunoscut că i-au mărturisit partenerului motivele încetării relației lor erotice, iar ceilalți 10% au ascuns motivele deciziei pentru a nu-și „răni" partenerii.

Motivele „mărturisite" se referă la nepotrivirea opțiunilor și percepțiilor privind valorile și scopurile.

Motivele nemărturisite țin de incompatibilități sau insatisfacții fizice, senzitive sau chiar comportamentale.

Probabil că dragostea este ea însăși un PARADOX RELAȚIONAL al sexelor. Oamenii iubesc fiecare în felul său, pentru o varietate de motive, sunt fericiți sau suferă, doresc sau se tem, se angajează și se retrag, construiesc în egală măsură realități și himere, sacralizează și degradează, dar puțini dintre ei renunță să își mai caute „jumătatea", pentru că mărturisit sau nemărturisit, ea este un SENS fundamental al devenirii și regăsirii de SINE.

3.5. Alegerea partenerului conjugal - motivaţii şi „filtre"

3.5.1. Cum, de ce şi cu cine decid oamenii să se căsătorească. Alegerea partenerului pentru căsătorie este un moment cu implicaţii deosebite pentru evoluţia ulterioară a cuplului, fiind o premisă esenţială. Motivele şi argumentele care au stat la baza deciziei de alegere sunt profund implicate în chiar dinamica evolutivă familială, dar motivaţiile căsătoriei suportă o serie de modificări de-a lungul „istoriei familiale" a fiecărui cuplu.

Din punct de vedere istoric, se cunoaşte faptul că de la societăţile tradiţionale la cele moderne, alegerea partenerului conjugal a parcurs drumul unor lungi METAMORFOZE. Criteriile opţiunii maritale s-au schimbat de la cele de tip raţional-instituţional (aproape exclusiv socio-economice şi nomativ-integrative) la cele de tip socio-afectiv, sexual-afectiv, de comunicare şi de autorealizare prin intimitate.

În societăţile tradiţionale, caracterul instituţional-normativ nu determină numai funcţiile familiei, ci şi formarea acesteia. Astfel, normele instituţionale prescriu cine se poate căsători, sau chiar cine trebuie să se căsătorească în mod preferenţial şi cu cine (L. ROUSSEL, 1989) tot instituţia încredinţează părinţilor sarcina alegerii celor mai potriviţi soţi pentru copiii lor, care să corespundă posibilităţii de a spori averea şi de a asigura supravieţuirea liniei familiale (urmaşii). Multe societăţi considerau că sarcina deciziei pentru căsătorie era prea dificilă pentru a şi-o asuma în exclusivitate tinerii, aşa încât părinţii şi familia de apartenenţă de cele mai multe ori, cu ajutorul unor intermediari, făceau alegerea pentru ei, dar patternurile alegerii diferă de la o cultură la alta.

Astfel, „aranjarea căsătoriei" corespunde unor criterii aşa-zis „raţionale", inclusiv „calculului economic".

Astăzi, în societatea modernă, nu numai că nimeni nu mai consimte să lase părinţii să facă alegerea viitorului soţ, dar orice „calcul" în această problemă este considerat ruşinos, blamabil. „Raţiunile" tradiţionale pentru căsătorie (sexualitate cu scop procreativ, educarea copiilor într-un mediu socio-economic organizat şi acumularea de bunuri materiale transmisibile copiilor) nu mai exercită forţa de odinioară. Familia modernă aşează pe primul plan valorile intimităţii, afecţiunii şi realizării maritale ale persoanelor, cu drepturi legale în satisfacţia sexuală, socializarea şi educarea copiilor şi participarea economică la viaţa familială (LICIU V., 1975).

Aşteptările cuplurilor, în strânsă legătură cu motivaţiile alegerii partenerilor s-au schimbat şi ele. Astfel, mulţumirea sexuală poate fi obţinută şi în afara căsătoriei (toate cuplurile constituite în afara instituţiei căsătoriei, afirmă că duc o viaţă sexuală normală), copiii nu mai sunt scopul fundamental în viaţa multor oameni, iar numărul în creştere al femeilor angajate profesional desfiinţează argumentul economic. Prin egalizarea statutului social şi chiar a sex-rolului, femeile şi-au schimbat radical expectaţiile şi raţiunile pentru căsătorie. Ele nu mai sunt mulţumite cu rolul de casnică şi de supusă sexual, ci aşteaptă astăzi iubire, prietenie, respect, susţinerea emoţională, companie, satisfacţie sexuală, libertatea de a tinde şi de a se bucura de o carieră profesională sau alte interese şi, mai ales, relaţii intime care să fie omniprezente în viaţa lor şi care să le confere şansa fericirii şi realizării personale. Bărbaţii îşi transferă parte din răspunderea rolului tradiţional economic în căsătorie, preluând totodată o serie de sarcini domestice şi egalizându-şi investiţia decizională majoră în familie cu femeile.

În consecinţă, căsătoria actuală se construieşte pe 3 piloni:

intimitate sinceră cu beneficiul unei mutuale gratificaţii (dragoste);

companie;

autorealizare prin egalitate (simetrie interactivă).

Din analiza răspunsurilor a 75.000 de femei căsătorite la „Redbook Questionnaire on Marriage", C. Travis şi T. Jayaratne (1976) conchid că dragostea este principala raţiune pentru căsătorie, dar că şi prietenia i se adaugă şi o susţine (prietenia desemnează în acest context situaţia prin care cineva să fie cu, să participe la şi să facă ceva pentru şi împreună cu). Deci principala raţiune a căsătoriei este realizarea unei persoane prin dragoste şi prietenie. Dar sensurile acestei realizări personale pot fi diferite, legat de abilităţile personale, valorile şi situaţiile de viaţă la care se raportează. Autorealizarea poate însemna pentru unii succes politic şi putere, pentru alţii achiziţii artistice şi realizări sportive, pentru alţii carieră profesională, pentru alţii fericire familială, pentru alţii trezire în planul cunoaşterii şi evoluţiei spirituale etc. În sensul primar însă, realizarea personală reprezintă satisfacere interconectată a nevoilor psihologice şi fizice, conducând cu necesitate la competenţă şi dezvoltare personală, actualizând în fond potenţialul nostru uman, care pentru unii include realizarea prin dragoste, fericire şi stabilitatea relaţiilor maritale.

La întrebarea de ce se căsătoresc oamenii, J. C. Coleman (1988) indică:

a) mai multe raţiuni pentru căsătorie:

compatibilitate sexuală;

fuga de singurătate;

nevoia de prieten, tovarăş (companion);

siguranţa financiară;

fuga de constrângerile parentale;

dorința de a fi important pentru cineva;

b) mai multe raţiuni pentru care oamenii nu se căsătoresc (în cazul în care o fac, pot apărea tot atâtea surse de distres care duc la disfuncţii şi la criză maritală):

precauţie faţă de modelul tradiţional al familiei;

neîncredere în sexul opus;

teama de intimitate.

Într-o cercetare foarte recentă, pe populaţia românească, Oana Iugulescu (1995), plecând de la ipoteza că motivaţia maritală se converteşte în motivaţie de menţinere a cuplului, a ajuns la o serie de constatări interesante.

Cinci tipuri de motivaţii maritale au fost menţionate de persoanele intervievate. Pe primul loc a fost dorinţa comună de a-şi continua viaţa şi evoluţia într-un mod satisfăcător (51,5%), urmată de conformism social (36,3%), depăşirea situaţiei prezente (6.0%), satisfacţia actuală (3,0%), şi credinţa că-şi vor asigura un viitor sigur (3.0%). În acest context, sunt semnificative diferenţele dintre sexe: 62,5% dintre femei au ales primul motiv, faţă de 41,1% dintre bărbaţi. În schimb, 52,9% dintre bărbaţi consideră ca determinant pentru decizia maritală conformismul la normele sociale, în timp ce doar 18,7% dintre femei aleg acest motiv. În proporţie apropiată, pe sexe, este ales motivul evadării din situaţia actuală nesatisfăcătoare. În plus, spre deosebire de bărbaţi, femeile îşi raportează dorinţa maritală şi la alte motive: satisfacţia actuală şi asigurarea pentru viitor.

Aceste date sugerează faptul că femeile sunt fie mai insecurizate, fie mai optimiste sau mai pasive, căutând să cedeze partenerului o parte din responsabilităţile şi grijile personale. Probabil că şi în cazul bărbaţilor acţionează astfel de motive, dar

aceştia reprimă mai mult decât femeile sau, pur şi simplu, nu le recunosc. Ei susţin că se căsătoresc pentru a se conforma normelor sociale, dar un procent destul de mare se referă la dorinţa de a-şi continua viaţa şi evoluţia personală în cuplu într-un mod satisfăcător atât pentru ei, cât şi pentru partenerele lor.

În ceea ce priveşte motivaţia de menţinere a cuplului, cel mai frecvent au fost menţionate realizările comune, copiii, raţiuni sociale, teama de schimbare, obligaţia (51,5% dintre subiecţi), urmată de dorinţa comună de a-şi continua evoluţia într-un sens pozitiv, starea de fericire prezentă şi speranţa unor viitoare schimbări în bine. În cazul bărbaţilor, domină primul motiv (76,4%), considerat doar de 25% dintre femei. În schimb, numai 17,6% dintre bărbaţi, faţă de 50% dintre femei, afirmă ca motivaţie de menţinere a cuplului dorinţa comună de a-şi continua viaţa şi evoluţia într-un sens pozitiv. Aceste motivaţii de menţinere a cuplului sugerează depăşirea unui anumit egoism prezent înainte de căsătorie. Motivaţia maritală este mai mult individuală, ne căsătorim din motive diferite, dar mai mult pentru noi. Motivaţia de menţinere
premarital, la implicarea partenerului de interacţiune şi a unor rezultate ale acestei interacţiuni.

În acest sens se poate afirma că, în general, motivele deciziei maritale se convertesc în motive de menţinere a cuplului, mai ales, prin depăşirea individualismului. Motivaţia de menţinere a cuplului spre care tind diferitele motive ale deciziei maritale este cea a realizărilor comune, a copiilor, a raţiunilor sociale, a obligaţiilor şi a temerilor de schimbare (pentru sine sau pentru partener, eventual, pentru copii). Probabil că în multe cazuri, stresul divorţului este legat de dificultăţile de a se despărţi de partener şi de ceea ce au realizat împreună, în ciuda insatisfacţiei trăite.

Marea majoritate a persoanelor chestionate realizează că doi parteneri care formează un cuplu au avut motivaţii diferite pentru căsătorie şi au motivaţii diferite pentru a rămâne împreună. Totodată, ei (90,2%) afirmă apariţia, în urma interacţiunii lor, a noi motivaţii care le întăresc relaţia. În ceea ce priveşte ierarhia motivelor care sunt considerate importante atât înainte cât şi după căsătorie, situaţia se prezintă în felul următor:

încrederea (80%);

înţelegerea (73%);

comunicarea (64%);

acceptarea reciprocă (63%0;

dorinţa de a evolua împreună (55%);

timpul petrecut împreună (45%).

Motivele noi după căsătorie sunt numite astfel de autoare, deoarece ele sunt apreciate semnificativ mai mult după căsătorie:

viaţa sexuală (57%);

intimitatea (55%);

resursele materiale (42%).

Intimitatea şi relaţiile sexuale corespund unei implicări mai profunde a partenerilor în interacţiunile lor, iar resursele materiale - asumării existenţei comune şi independente. Motivele considerate constante cresc uşor în ierarhia motivaţională, creşterea fiind calitativă, corespunzătoare extinderii, intensificării şi aprofundării relaţiei între parteneri.

3.5.2. Ca să poţi alege, trebuie să ştii ce doreşti" J. C. Coleman (1998), deşi recunoaşte că dragostea romantică şi alegerea partenerului rămân „misterioase intrigi", totuşi, săgeata lui Cupidon nu loveşte la întâmplare. Mulţi oameni, consideră el, au în vedere care categorii de persoane au şanse de eligibilitate, exclu-

zându-i pe anumiţi parteneri potenţiali pe baza aşa-numitei „interacţiuni inapte", care poate include şi cazurile de dezaprobare subiectivă vizând vârsta, educaţia, cunoştinţele, aspectul exterior.

Dar oamenii pot să fie diferiţi în privinţa caracteristicilor pe care le consideră „inapte" pentru modelul aspiraţiilor lor. Z. Wanderer şi E. Fabian (1979) sugerează o cale pentru formularea ideilor despre ce dorim de la partener, întocmind o listă-evantai cu trăsăturile dezirabile. Această listă va conţine idei referitoare la:

1. Aspectul exterior (înălţime, ochi, păr etc.);
2. Trăsături de personalitate (inteligenţă, încredere, umor etc.);
3. Potenţialul economic sau bogăţie (carieră potenţială sau realizată, viitor prospectat, moşteniri);
4. Credinţe şi valori (atitudini faţă de sex-rol, credinţă religioasă, valori care orientează comportamentul individual);
5. Interese speciale şi abilităţi (bridge, ski, muzică etc.).

Lista se divide în două grupe de răspunsuri:

a) „trebuie", cuprinzând itemi la care nu putem face compromisuri;

b) „este bine şi", cuprinzând itemi cu caracteristici de care ne putem dispensa.

Compromisul este expresia unei mobilităţi, elasticităţi a personalităţii ce reuşeşte să realizeze fundamentul relaţiilor interumane. Apropierea dintre oameni se face prin „paşi" de ambele părţi, altfel intercomunicarea şi intercunoaşterea rămân doar simple deziderate. Saltul de la reverie la realitate este echivalent cu transferul din sectorul lui „trebuie" în cel al lui „este bine si".

3.5.3. Stadii, criterii şi „filtre" în alegerea partenerului. Alegerea partenerului este o decizie importantă rezultat al unui proces complex, nu întotdeauna înţeles şi obiectivabil, bazat mai

ales pe conştientizarea propriilor sentimente, dar influenţat esenţial de părinţi, prieteni, conjunctură, societate. Decizia maritală este pregătită treptat prin perioada de prietenie erotică, întâlniri ce oferă şansa de a cunoaşte şi de a testa compatibilitatea cu un potenţial partener de mariaj. Pe parcursul acestei perioade, fiecare individ îşi creşte înţelegerea de sine, îşi dezvoltă şi clarifică atracţia iniţială, exersează aptitudinile de relaţionare cu celălalt, ca şi capacitatea de a comunica mai liber despre interese, opţiuni, valori şi „filozofii" de viaţă. Fiecare pătrunde în spaţiul personal al celuilalt şi învaţă să conştientizeze compatibilitatea, recunoscând reacţiile emoţionale, sociale şi fizice mutuale. Propriile caracteristici determină atracţia interpersonală atât direct, cât şi indirect, prin autopercepţie şi autostimă. Diverşi autori au elaborat o serie de studii privind modelul general al alegerii partenerului. Una dintre cele mai cunoscute este teoria stimul-valoare-rol a lui B. Murstein. El distinge 3 stadii succesive în procesul adoptării deciziei maritale:

- stadiul stimulilor precizează modalităţile în care oamenii se simt atraşi unii faţă de ceilalţi. Murstein atrage atenţia asupra puterii primei impresii, bazată pe atracţia fizică, care se vădeşte foarte importantă în evoluţia relaţiei. Un alt tip de atracţie este cea interpersonală, care este un tip de relaţie de afiliere, ce îi determină pe oameni să se evalueze pozitiv mutual. Atracţia interpersonală este influenţată de mai mulţi factori: atractivitate fizică, proximitate, similaritate, complementaritate, reciprocitate. Astfel, persoanele cu atractivitate fizică similară tind mai curând să devină parteneri. Un factor care influenţează decizia poate fi legat de posibilitatea de a fi respins versus posibilitatea de a fi atras. Este cunoscut faptul că persoanele atrăgătoare sunt investite cu caracteristici dezirabile (efectul de halo) şi, de asemenea, că ele sunt simboluri de statut (compania unei persoane atrăgătoare ridică statutul partenerului);

- stadiul valorilor, persoanele implicate descoperă dacă atitudinile şi credinţele lor sunt compatibile. Multe valori sunt în mare măsură personale şi sunt atât de strâns legate de concepţia despre sine, încât respingerea acestor valori este trăită ca o rejecţie a persoanei;

- stadiul rolurilor indică perioada de testare a compatibilităţii rolurilor, stabilind cât de bine se potrivesc doi parteneri.

Decizia pentru căsătorie survine, aşadar, după o evaluare prealabilă a şanselor celuilalt de a corespunde dezirabilităţilor şi aşteptărilor primului. Aceasta nu garantează însă că testarea ulterioară a compatibilităţilor în „jocul de rol marital" va confirma pe deplin prognoza care a stat la baza alegerii.

Reiss consideră desfăşurarea procesului de decizie maritală ca pe mişcarea unei roti, implicând patru elemente aflate într-o relaţie de succesiune: relaţionarea, evaluarea sinelui, dependenţa mutuală şi împlinirea nevoilor personalităţii.

Majoritatea modelelor evidenţiază că alegerea partenerului este un proces de FILTRARE. Astfel, Davies şi Kearckoff (apud Coleman, J., 1988) susţin că decizia maritală este rezultatul unei selecţii pe 5 paliere, în care câmpul alegerilor este succesiv îngustat până când alegerea finală este făcută:

- filtrul proximităţii - (partenerii potenţiali la care eşti expus)
- filtrul similaritate-complementaritate
- filtrul atracţiei personale
- filtrul compatibilităţii
- filtrul alegerii.

Cuplul căsătorit

1. Filtrul proximităţii tinde să opereze în alegerile tradiţionale ale partenerului. Apropierea teritorială conduce la operarea alegerii şi, implicit, a căsătoriei. Adesea, oamenii se alegeau pentru

căsătorie în condiţiile în care erau vecini sau colegi („fata cu băiatul de alături"). Acest principiu acţiona în special în comunităţile extinse care au cunoscut o divizare socială, culturală, economică, pe cartiere şi subcartiere şi în care posibilităţile de depăşire a condiţiei sunt greu de realizat.

Îngustarea posibilităţilor de prospectare, complică mult problema alegerii partenerului. Pe lângă complexitatea criteriilor în special cele rural-tradiţionale, aria de alegere este redusă. De exemplu, fata notarului poate rămâne nemăritată, întrucât băiatul directorului de şcoală (singurul potenţial partener) a părăsit comunitatea înainte de a se fi înjghebat între ei o relaţie. Izolarea impersonală din viaţa modernă, în special a marilor metropole, face dificilă întâlnirea unui partener posibil pentru mulţi oameni. Cât timp oamenii trăiesc izolat, cu cine să se întâlnească şi să se cunoască?

J. Erikson (1981), într-o cercetare privitoare la locul unde şi-au întâlnit partenerii cei care s-au căsătorit, efectuată pe un eşantion reprezentativ de 1800 de persoane din Philadelphia, a găsit următoarea situaţie:

a) 22% se încadrează în ceea ce a numit „căsătorii întâmplătoare" („ocazionale"). O parte din aceste „întâmplări" (ocazii) se petrec în baruri izolate sau locuri similare recomandate pentru întâlnirile romantice. În aceeaşi categorie intră şi întâlnirile din autobuze, restaurante, magazine şi chiar lifturi;

b) 40% din eşantion şi-au găsit partenerul la şcoală sau la locul de muncă;

c) 13% au crescut împreună şi s-au căsătorit o dată cu împlinirea vârstei.

S-a constatat că cei din categoria a) şi b) au o „şansă" egală (rată) de divorţ, apreciată ca „foarte înaltă", în vreme ce cei 13% (categoria c) au dovedit cea mai scăzută rată de divorţ.

Urmărind implicaţiile tehnologiilor moderne în viaţa socială, autorii americani vorbesc despre rolul introducerii mijloacelor video pentru stabilirea de contacte umane. Videotelefonul a fost considerat şi ca o cale de lărgire a fondului de alegere, el înlocuind astfel o întâlnire tradiţională între doi semeni. Tehnica suplineşte şi lărgeşte vechea modalitate de alegere a partenerului doar în câmpul celor apropiaţi (al celor din jur). Inconvenientele discuţiei telefonice sunt eliminate, pentru că dincolo de distanţa la care se află, cei doi sunt puşi „faţă-n faţă". Totuşi cei care au făcut uz de videotelefonul conectat unei baze de date computerizate cu specific matrimonial, au reclamat ulterior caracterul sec al comunicării. Spiritul sui-generis al întâlnirilor obişnuite, lentoarea şi profunzimea lor nu au putut fi înlocuite până în prezent nici pe această cale. Nu este exclus însă, ca prin folosirea frecventă a acestei căi de comunicare, prin evidenţierea avantajelor privind lărgirea câmpului de alegeri, a măririi numărului de potenţiali parteneri (pretendenţii la parteneriat), calea de relaţionare să se schimbe.

Agenţiile matrimoniale europene nu au renunţat însă la facilitatea întâlnirilor în direct (Institut d'Orientation Nuptiale, din Paris, se bazează pe diagnoza partenerilor potenţiali compatibili pe care îi orientează unul către celălalt). Este puţin probabil ca segmentul de „preambul" (ritualul curtoaziei) se va modifica substanţial în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat, în sensul renunţării la reducerea distantei şi la întâlnirile de înaltă tensiune create de apropierea fizică cu o persoană de sex opus, potenţial, partener.

2. Filtrul similaritate-complementaritate. Teoria filtrului elaborată de Kearckoff şi Davies, include şi valorifică alte două celebre teorii ale alegerii maritale: teoria asemănării a lui Mowrer şi teoria nevoilor complementare a lui R. Winch. Pe baza lor s-a

dezvoltat al treilea sistem de operare în selecţia partenerului, numit compatibilitatea - filtrul compatibilităţii (Kelly şi Conley, 1987). Lor li s-a adăugat apoi teoria stimul-valoare a lui Murstein şi teoria schimbului social.

Există două vechi zicale despre cuplu şi anume: „cine se aseamănă se adună" şi „contrariile se atrag". În timp ce fiecare dintre ele are elemente de adevăr, împreună sunt reformulate şi reconsiderate. Prima zicală a fost condensată într-un singur termen - SIMILARITATE. În cadrul atracţiei şi deciziei pe baza criteriului similaritate, sunt incluşi mai mulţi factori (vârstă, rasă, religie, clasă socială, credinţe, interese comune, scopuri, valori etc.) ce contribuie rând pe rând la dezvoltarea relaţiei intime şi favorizează căsătoria. Încă de la începutul sec. XX (1902-1903) Pearson remarcă similarităţile psihomorfologice ca un factor de alegere maritală. Astfel, persoanele cu talie ridicată sau scăzută tind să se căsătorească între ele mai adesea decât aleator. M. Smith observă frecvenţa asemănărilor între soţi în privinţa formei mâinilor, lungimea antrebraţului, a degetelor, culorii ochilor, părului şi pigmentaţiei pielii. Nielson remarcă frecventa mariajelor „asortative" între persoane cu tulburări psihice, având predispoziţii similare în a interacţiona patologic. S-a observat, de asemenea, că persoanele cu deficienţe asemănătoare de exemplu, surdomuţii, orbii) se căsătoresc între ele. Alţi autori (Jones, Kattel, Halperin), utilizând instrumente diferite, au găsit o corelaţie semnificativă între nivelul intelectual al soţilor. M. Smith conchide că pe baza metodelor statistice, similarităţile de ordin intelectual şi fizic constituie principiul alegerii partenerului.

Dintr-o altă perspectivă, se concluzionează că similitudinea factorilor geografici, sociali şi culturali joacă un rol important în alegerea partenerului (A. Girard). Concordanţa nivelului de instrucţie, a profesiunii şi apartenenţa la acelaşi mediu acţionează ca

un criteriu recunoscut al alegerii maritale, inclusiv în ţara noastră (v. cercetările în zona Slatina-Olt, 1970, S. Chelcea şi A. Chelcea, care conchid că indicele de endogrupare este 0,214% respectând criteriul profesional, 0,077% după criteriul zonei de proveniență, 0,143% după nivelul de pregătire şcolară).

Mariajele de văduvi şi de divorţaţi sunt de asemenea frecvente.

Similaritatea socio-culturală sau socio-economică explică în mare măsură şansa alegerii maritale, dar nu justifică suficient actul decizional. Datorită marii mobilităţi sociale ca şi a influenţei parentale reduse, tinerii găsesc azi marea libertate de a se căsători dincolo de rasă, etnie etc. (Murstein, 1980, Labor şi Jacobs, 1986). În general, oricum diferenţa de cultură, religie etc., la fel ca şi aşteptările de sex-rol, interese şi valori, reprezintă probleme pe care partenerii maritali se aşteaptă să le întâlnească. Important e cum le vor face faţă, încercând să le evite, să le rezolve, sau dimpotrivă, să le accentueze. Rezultatul depinde de implicarea fiecăruia (Tavris şi Jayaratne, 1976).

COMPLEMENTARITATEA este fenomenul psihosocial opus, ce defineşte alegerea partenerului ca un rezultat al modului în care persoanele reuşesc să-şi satisfacă reciproc nevoile complementare. R. Winch (1971), autorul teoriei nevoilor complementare, consideră că în câmpul alegerilor posibile, persoanele operează dominant în baza nevoilor de patern-uri ce asigură gratificaţia mutuală. Astfel, persoane cu nevoi puternice de dominare se vor simţi atrase de parteneri submisivi. Aspectul psihologic (jocul interacţional şi intrapsihic) poate fi uneori completat de cel fizic (atracţia contrariilor psihomorfologice), sau chiar sociale. Exemplul clasic al mariajului unei femei tinere şi frumoase cu un bătrân bogat, sau al femeii bătrâne şi cu o carieră strălucită cu un bărbat tânăr şi frumos (vezi preferinţa actorilor, a oamenilor de artă pentru asemenea mariaje).

3. Filtrul atracţiei personale şi al compatibilităţii (sau al afinităţilor elective) este cel care scapă unei evaluări obiectivabile sau explicabile la acest nivel al atracţiei sexelor, în care dragostea romantică, dorinţa sexuală, scânteia „biochimică" a atracţiei fizice, armonia bioenergetică dezvăluie pe rând câteva dintre secretele afinităţilor elective. Datorită complexităţii infinite a acestora, autorii recunosc în majoritate că suntem incapabili să prognozăm cu şanse de succes dacă două persoane sunt şi, mai ales, vor fi compatibile pentru o perioadă îndelungată (căsătoria).

Plecând de la teoria psihanalitică a lui Freud, A.V. Dicks consideră că în afara concordantei normelor şi valorilor socioculturale, există şi un sistem de norme personale privind aşteptările de rol conjugal (dobândite pe baza experienţei de relaţie din familia de origine), precum şi un sistem al forţelor inconştiente care generează un anumit model de comunicare afectivă între parteneri, de schimburi, oferte şi gratificaţii, recompense sexual-senzitive, emoţional-afective şi spirituale. Domeniul „forţelor inconştiente" poate genera structuri de cuplu bazate atât pe similaritatea firilor (reacţii, pulsiuni, reprezentări, dorinţe, comportamente), cât şi pe complementaritatea acestora (v. teoria lui Winch).

Teoria lui C. G. Jung se bazează pe explicaţia atracţiei sexelor prin satisfacerea mutuală a proiecţiilor complementare de rol-sex în cadrul similarităţii (identificarea fiecărui animus corespondent de către anima şi invers), „animusul femeii se regăseşte în bărbat iar „anima" bărbatului se recunoaşte şi se identifică în femeie. Iubirea devine acea alchimie psihologică prin care cei doi reuşesc să devină unul, integrându-se şi transcendând dualitatea, întorcându-se totodată la marele SINE, care e unic şi care conţine deopotrivă animus şi anima, inseparabili. Recunoaştem aici influenţele concepţiei taoise dar şi tantrice asupra iubirii, aparţinând

spiritualității orientale, de care Jung nu a fost străin, (vezi cuplul divin Shiva-Shakti, reunificarea celor două arhetipuri animus-anima în concepția lui Jung).

Evident, criteriile psihologice ale alegerii partenerului anticipă și explică într-o oarecare măsură și longevitatea căsătoriei, ca și stilul evolutiv al acesteia. Ele sunt determinate în ultimă instanță de posibilitatea realizării scopului uniunii - dezvoltarea personalității.

Cercetări diverse arată că există o mai mare tendință la „devitalizarea și aplatizarea" căsătoriilor bazate pe similaritate psihologică în cazul cărora, între parteneri, se produce o puternică identificare, mai ales în perioada de început - fuzională (I. Mitrofan, 1989). Acestea pot fi numite cupluri narcisice sau „închise" din punct de vedere funcțional.

Cuplurile maritale formate prin complementaritate, deși sunt mai dinamice, „mai zgomotoase" în evoluție, nefiind lipsite de crize de interadaptare, de obicei au o longevitate mai mare. Acest cupluri stabilesc în general relațiile capabile să resuscite noi resurse în a se bucura unul de celălalt, în a-și fi mereu necesari. Ele se definesc drept cupluri „deschise", evolutive. Explicația diferențelor funcționale între cuplurile bazate pe similaritate și cele bazate pe complementaritate constă în raporturile diferite dintre „aria cognoscibilă" și „aria incognoscibilă", stabilite între parteneri. Astfel, în cuplurile cu personalități similare, aria cognoscibilă este mult mai mare decât cea incognoscibilă, procesul de identificare facilitând anticiparea și valorizarea reacțiilor, atitudinilor și comportamentelor mutuale. Aceasta poate epuiza în timp tensiunea de cunoaștere care susține și motivează perpetuarea relației. „Misterul", inefabilul personalității celuilalt se estompează. Atracția se reduce progresiv. În cuplurile de complementari, reinventarea „misterului", imprevizibilul și speranța constituie reguli ale ființării relației, ale creșterii „personalității maritale".

Factorul fizic acţionează prin intermediul modalităţilor erotice de expresie comportamentală şi de comunicare nonverbală, ca un stimul important care explică opţiunea maritală. Expresivitatea senzitivă şi „modelul" bioenergetic al persoanei creează un adevărat câmp de atracţie (polarizare, magnetism sau „capcană senzitivă), sau, dimpotrivă, de respingerea interpersonală, de „blocaj paralizant". Aceste mecanisme explică în mare parte atracţia irezistibilă pentru cel iubit, ca şi repulsia nemotivată pentru parteneri reperaţi senzitiv ca incompatibili.

Funcţionarea capacităţilor empatice, a „dialogului nonverbal" a nevoii de dăruire, a intuirii intenţiilor, dorinţelor şi aşteptărilor celuilalt, toate corelate cu bucuria plenară, mereu prezentă a descoperirii „necunoscutului" şi „surprinzătorului" din adâncul revelat al fiinţei acestuia (accesul la „mister") sunt câteva dintre mecanismele psihologice şi sexuale subtile, care pot explica afinităţile elective.

Atracţia fizică şi psihică este conştientizată sub forma unei plăcute tensiuni emoţionale şi de cunoaştere, care vectorializează şi reglează comportamentul erotic şi conjugal. Ea devine o sursă energică, generatoare de conduite, atitudini, gânduri şi acţiuni pozitive faţă de „obiectul" atracţiei, menite să-i reveleze continuu celui care iubeşte (admiră) calităţile de care se simte atras, pe care le intuieşte, doreşte şi admiră la partener. Astfel, atracţia susţine energetic pozitivarea comportamentului de parteneriat şi revelarea pozitivităţii partenerului, iar acestea au drept rezultat regenerarea atracţiei (mecanism circular de autoîntreţinere şi autodezvoltare a vieţii de cuplu).

Conştientizarea motivelor de atracţie faţă de o persoană de sex opus conduce fie la permanentizarea şi cristalizarea atitudinilor de valorizare, alimentând noi necesităţi de cunoaştere şi comunicare faţă de aceasta, fie la o diminuare a tensiunii emoţional-cogni-

tive, până la stingere, ca urmare a scăderii „nevoii de celălalt", în cazul în care acesta nu satisfacere expectaţiile şi aspiraţiile proiectate în fiinţa lui. „Obiectul iubirii" este deopotrivă şi „obiectul cunoaşterii", ori aceasta complică drumul interacţional al cuplului, condiţionându-l de şansa unei „re-fiinţări" perpetue.

Regula evoluţiei jocului interactiv în cuplu pare să fie legată de două elemente simultane:

- reinvestirea perpetuu pozitivă a ariei cognoscibile a partenerului (integrarea constructivă a rezultatului cunoaşterii de altul, adică re-fiinţarea unui „bun gestalt" ceea ce-ar putea traduce prin capacitatea de a vedea mereu, partea plină a paharului");

- menţinerea perpetuă a unei zone incognoscibile optime a partenerului (adică re-inventarea „misterului", posibilitatea refiinţării partenerului în termenii care susţin nealterată bucuria surprizei, atracţia noului, a imprevizibilului, angajarea imaginarului). Aceasta susţine şi motivează pe lungă durată investiţia afectivă şi relaţia de parteneriat erotic, situând-o pe un plan valoric superior, deconspirându-i sensul autentic de experienţă spirituală, de experiment fundamental, de intercunoaştere şi de intercreaţie. Nivelul de gratificaţie reciprocă devine condiţie a menţinerii şi îmbogăţirii atracţiei dintre parteneri, care se generează prin simetrie şi reciprocitate. În cazul în care atracţia şi preferinţa interpersonală se manifestă unilateral, cuplul nu-şi poate investi resursele afectiv-emoţionale în sens pozitiv, destabilizându-se treptat prin epuizare atracţiei la partenerul ce se simte „atras" dar care se află în deficit de „ofertă gratificantă".

Pe de altă parte, atracţia fizică şi psihică dintre sexe, precum şi posibilitatea de a se gratifica şi valoriza erotic şi spiritual sunt determinate de nivelul de manifestare mutual compensatorie a masculinităţii şi feminităţii, ca modele de expresivitate corporal-senzorială, verbală, afectivă. Iubirea autentică naşte şansa de a-l

revela pe celălalt, de a-l pune în valoare ca partener erotic şi spiritual, a-l emite celorlalţi în totală forţa şi frumuseţea fiinţei sale, de a-i exacerba farmecul masculinităţii şi feminităţii. De aceea, frumuseţea fizică în sine este o falsă motivaţie a atracţiei şi împlinirii erotice, pentru că doar masculinitatea şi feminitatea revelată, exprimată şi emanată prin actul iubirii devine frumuseţea însăşi şi sursa satisfacţiei în cuplu.

Cu toate acestea, trebuie să admitem că motivaţiile conştiente şi inconştiente ale alegerii maritale reprezintă încă o problemă cu multe necunoscute, iar cele pe care suntem înclinaţi să le considerăm accesibile cunoaşterii noastre, nu explică şi mai ales nu determină de cele mai multe ori evoluţia căsătoriei, stabilitatea sau disocierea ei. Probabil că motivaţiile iniţiale ale alegerii maritale (atât cele socio-culturale, cât şi cele afectiv-senzitive), numai în măsura în care se transformă ulterior în motive ale coexistenţei de tip familial, în adevărate surse de regenerare a capacităţilor de „acţiune" şi de „devenire" maritală, ele pot fundamenta dragostea ca mod de cunoaştere şi dezvoltare a fiinţei umane, deci pot condiţiona implicit satisfacţia maritală. Altfel, alegerea partenerului poate rămâne sub semnul hazardului, un exerciţiu de maturitate sau doar o promisiune de împlinire. Pentru ca metamorfoza motivelor începe abia după căsătorie" şi timpul este unicul magician.

3.6. Căsătoria modernă - între imitaţie, constrângere şi autenticitate

Privită din exterior, căsătoria este doar o instituţie socială care uneşte consorţii printr-o serie de drepturi şi obligaţii, conferindu-le statute sociale bine individualizate, menite să asigure funcţii legitime: procreaţia, creşterea şi educarea urmaşilor, integrarea socio-economică etc. Renunţarea la aceste şabloane ver-

bale, cu pretenție de definire a fenomenului familial, ne-ar putea oferi șansa unei înțelegeri mai adecvate a sensului și rosturilor mariajului, ca rezultat al întâlnirii fundamentale între sexe.

Din perspectiva socio-istorică de abordare, căsătoria a fost instituit pentru scopuri morale, sociale, economice și religioase, și nicidecum pentru afirmarea cuplului ca entitate afectiv-sexuală și emoțională. Iar faptul că percepția asupra căsătoriei a fost permanent reactualizată în funcție de modul în care a fost înțeleasă și aplicată la începuturile ei, a fost un impediment crescând în conștientizarea ei ca valoare. Tocmai de aceea, societatea contemporană experimentează alternativele la căsătorie, care nu sunt altceva decât opțiuni personale, libere, și nu îndatorii bazate pe tradiție și constrângere.

Anterior am încercat să evidențiem faptul că, alegerea partenerului conjugal - ca act decizional personal - a parcurs drumul unor lungi metamorfoze. Sensul lor este acela al evoluției familiei de la un cadru instituțional rigid, stabil, extins și conservator, către unul de tip restrâns, nuclear, mobil și deschis.

Imaginea cuplului modern a devenit opusă celui tradițional datorită faptului că s-au schimbat criteriile opțiunii maritale, de la cele de tip rațional, la cele de tip socioafectiv și - în special - sexual-afectiv. Însă, deși afectivitatea a devenit astăzi un criteriu normativ al căsătoriei, suntem încă departe de a înțelege pe deplin mecanismele mai subtile care prezidează constituirea unui cuplu.

Mai mult, se pare că, totuși, calculul economic revine în prim-plan, și nu atât ca fundament al constituirii unui cuplu - deși nici această perspectivă nu trebuie ignorată - ci ca interogație privind necesitatea formării unei familii. Pentru că, în ziua de azi, mai mult ca oricând, revine obsedant întrebarea dacă mai este rentabil să investești în familiei, adică să pui bazele unei familii.

Dacă privim familia ca pe o investiţie, putem aduce destule argumente în această privinţă doar pornind de la ipotezele lansate de Gary Becker, sociolog şi economist la Universitatea din Chicago, laureat al Premiului Nobel pentru economie în 1992.

În opinia acestuia, deoarece căsătoria se încheie - practic - întotdeauna în mod voluntar, fie de către persoanele care se căsătoresc (caracteristica familiei contemporane), fie de către părinţii acestora (caracteristica familiei tradiţionale), se poate aplica cu uşurinţă teoria preferinţelor, şi se poate presupune că persoanele care se căsătoresc (sau părinţii acestora) se aşteaptă să le crească nivelul utilităţii deasupra celui pentru cazul când ar rămâne singure.

Mergând mai departe, de vreme ce pentru găsirea unui partener concurează mulţi bărbaţi şi multe femei, se poate presupune că există o „piaţă a căsătoriei". Fiecare persoană încearcă să găsească cel mai bun partener, în funcţie de restricţiile impuse de condiţiile de piaţă (Becker, 1994, pag. 214). „Vârsta participării va fi cu atât mai scăzută cu cât numărul de copii doriţi este mai mare, cu cât este mai mare venitul anticipat şi cu cât este mai scăzut nivelul de educaţie" (Becker, 1994, pag. 253).

Această piaţă a căsătoriei nu are, practic, alt rol decât acela al stabilirii unor „tranzacţii", ce vor să fie cât mai echitabile. Jocul cererii şi ofertei acţionează firesc, chiar dacă, de cele mai multe ori, nu este conştientizat. Se oferă statut social şi se pretinde dragoste, se oferă bunăstare materială şi se pretinde loialitate şi supunere.

S-a mers chiar mai departe cu această teorie utilitaristă, ignorându-se egalitatea simplă („cât mi-ai dat tu, atât îţi dau şi eu") şi accentuându-se echivalenta raportului dintre „cât dau, cât primesc" şi „cât dai, cât primeşti" (Iluţ, 1995).

Nu insistăm mai mult asupra acestei teorii dar acest lucru nu ne împiedică să formulăm câteva interogaţii: Dacă totuşi calculul economic stă (şi) la baza căsătoriei moderne, putem aduce argu-

mentul imitației sau al constrângerii? Cât de rezistentă (mai) este o căsătorie întemeiată pe jocul cererii și ofertei, în condițiile instabilității valorilor și haosului generat de societatea contemporană?

Admițând că Becker nu are dreptate, și că nu teoria utilitaristă stă la baza căsătoriei, vom căuta să găsim alți factori cu ajutorul cărora să putem justifica viabilitatea cuplului conjugal modern. Psihosociologia ne oferă o perspectivă de interpretare, prin apelul la teoriile similarității/complementarității, teorii care - la data apariției lor - ofereau o justificare credibilă dar care, de-a lungul timpului, s-au dovedit a fi doar de suprafață. Deși am evidențiat anterior elementele fundamentale pe care le implică cele două perspective, merită să mai insistăm puțin asupra lor.

Conform primei teorii, doi indivizi (fie de același sex, fie de sex opus) alcătuiesc un cuplu datorită, în primul rând unei depline compatibilități dintre componentele lor de ordin psihologic; cei care manifestă aceleași atitudini, au aceleași convingeri, aspirații și interese, se apropie mai ușor, mai repede la un punct de vedere comun. Cercetările psihosociologice mai recente au arătat că stabilirea relațiilor interpersonale este favorizată de apropierea spațială și de similaritatea caracteristicilor psihice și sociale (sex, vârstă, profesie, poziție socială etc.). Distanță spațială, ca și distanță socială, limitează șansele intrării în relație a persoanelor aparținând unor colectivități îndepărtate geografic unele de altele, sau a unor clase și categorii sociale relativ izolate sau între care există mari diferențieri socio-economice și culturale (S. Chelcea, A. Chelcea, 1983, pag. 204).

Putem exemplifica această perspectivă prin rezultatele unui studiu efectuat înainte de 1989, pe un eșantion reprezentativ pentru mediul urban din România. Acest studiu evidențiază următoarele aspecte: dintre soții muncitori, 85% aveau o soție muncitoare, 5% intelectuală, 6% funcționară, 4% altă categorie; dintre

soţii intelectuali, 7% aveau soţie muncitoare, 82% intelectuală, 8% funcţionară, 3% altă categorie. În două din trei familii, soţii aveau acelaşi statut profesional, în circa 23% bărbaţii aveau profesie superioară soţiilor şi la circa 12% profesia era inferioară (Bejan, Buruiană, 1989).

Dar nu numai aceste caracteristici pot avea influenţă asupra relaţiilor interpersonale, altele (cum ar fi atractivitatea fizică) fiind, poate, la fel de importante ca ele. Astfel, felul în care semenii noştri se atrag fizic nu este fără importanţă în relaţiile de afinitate, în general, cu atât mai mult în dragoste şi căsătorie. Aducem ca argument experimentul lui Huston (1973) citat de Petru Iluţ într-o lucrare recent apărută („Familia-cunoaştere şi asistenţă, 1995).

Astfel, cercetătorul a rugat un număr de bărbaţi să selecteze întâlniri pe baza alegerii din 6 fotografii de femei. Două din ele indicau femei cu înalt grad de atractivitate, două mediu şi două scăzut.

Într-o primă fază, bărbaţilor li s-a asigurat o întâlnire cu oricare din femeile pe care o aleg. În această condiţie, toţi bărbaţii au ales cele mai atractive femei. În a doua fază, subiecţilor li s-a spus că femeile pe care le selectează vor privi fotografiile celor care le-au ales şi numai atunci ele vor hotărî dacă acceptă întâlnirea sau nu. În această condiţie procentul celor care au selectat femei cu înalt grad de atractivitate a fost mult mai mic, şi el a fost legat de nivelul de atractivitate a bărbaţilor înşişi (Iluţ, 1995, op. cit., pag. 90).

Concluzionând, conform teoriei similarităţii, o anumită persoană îşi alege partenerul dintre aceia care au un „echipament" psihologic şi psihosocial asemănător cu al său, deoarece simte nevoia de a-şi verifica şi susţine prin alţii o serie de elemente psihologice proprii: idei, convingeri, atitudini etc.

Dimpotrivă, teoria complementarităţii susţine existenţa, la baza alegerii partenerului, trebuinţei pentru o persoană cu carac-

teristici psihologice complementare în raport cu sine. O structură dominatoare preferă una supusă, o structură emoţională şi anxioasă preferă un partener cu o mare stabilitate emoţională, un individ mai puţin activ preferă un partener descurcăreţ, flexibil şi mobil etc.

Deşi interesante, nici una dintre cele două teorii nu satisface integral, pentru că nici una nu comentează cu claritate cauzele care determină crearea şi funcţionalitatea cuplurilor, conjugale sau nu. Astfel, regăsim cazuri în care partenerii nu prezintă deloc structuri psihologice similare dar sunt stabile, pe când acolo unde există similitudini pe linia unor componente psihologice cuplul este pe cale de a se dezmembra. Tot aşa, sunt structuri disimetrice şi necomplementare care alcătuiesc cupluri deosebit de stabile, şi structuri complementare a căror viaţă conjugală este încărcată de tensiune şi conflictualitate.

Prin urmare, dacă analizăm şi mai în profunzime aceste două teorii, ajungem din nou la concluzia formulată anterior: atât similaritatea cât şi complemetaritatea explică - în mare măsură - şansa alegerii maritale dar nu justifică suficient actul decizional.

Din această perspectivă, o serie de teorii apărute în ultima vreme consideră că factorii fizici par ar avea o pondere tot mai importantă în formarea unui cuplu. Factorul fizic acţionează prin intermediul modalităţilor erotice de expresie comportamentală şi de comunicare, ca un stimul important care explică opţiunea maritală. Atunci când atracţia fizică persistă şi creste, odată cu apropierea şi intimitatea partenerilor, ea devine o sursă ce alimentează stabilizarea relaţiei, necesitatea reluării, intensificării şi dezvoltării ei în timp, inclusiv în cadrul căsătoriei.

O perspectivă ce încearcă să justifice mai mult actul decizional al alegerii partenerului este aceea a lui S.A. Murell şi J. G. Stachowiak, care au dezvoltat o teorie dinamică asupra cuplului

conjugal, subliniind faptul că relaţia dintre soţi conţine - într-o anumită măsură - potente conflictuale chiar de la construirea ei. Autorii au în vedere faptul că în societatea modernă, în care alegerea partenerului pentru căsătorie este liberă, fiecare din cei doi soţi îşi bazează selecţia pe presupunerea că celălalt este cel mai indicat să-i satisfacă o serie de dorinţe, este cel mai potrivit pentru sine. Acest lucru se întâmplă cu ambii parteneri, fiecare alegându-l pe celălalt pentru sine, în speranţa că-l va păstra o viaţă întreagă. Ulterior însă, în cadrul vieţii în doi, fiecare aşteaptă ca celălalt să-l satisfacă pe el, fără să înţeleagă că şi de la el se aşteaptă - în aceeaşi măsură - un anumit răspuns la anumite aşteptări.

Ceea ce a complicat şi mai mult această posibilă modalitate de a salva căsătoria, ca instituţie socială, a fost emanciparea femeii. Practic, aşteptările femeii au devenit tot mai multe, iar acest lucru s-a realizat în paralel cu diminuarea obligaţiilor pe care le avea, în mod tradiţional. Acest lucru a fost posibil deoarece mişcarea feministă a militat continuu nu numai pentru o reconsiderare a statutului (politic, profesional, cultural etc.) femeii în societate, ci şi statutului şi rolului ei în familie. Femeile nu mai vor să fie simple maşini de făcut dragoste şi copii. Afirmarea lor pe plan politic, profesional, în viaţa publică, presupune o reconsiderare drastică a sarcinilor de rol din cadrul familiei. Dacă înainte, femeile acceptau ele însele departajarea de roluri şi complementaritatea de tip tradiţional, acum multe din ele văd în complementaritatea de acest gen o mare inechitate şi o situaţie conflictuală (Iluţ, 1995, pag. 115).

Literatura feministă apreciază că femeile sunt minimalizate ca valoare şi că nu sunt, încă, apreciate la adevăratul lor potenţial. Se aduc următoarele argumente: „Femeile participă la viaţa politică, dar mai degrabă doar ca alegători şi rar în calitate de conducători; femeile au intrat în viaţa academică, dar nu şi în poziţiile de vârf ale acesteia; femeile lucrează în ştiinţă, dar mai degrabă în contextul

paradigmelor create de bărbaţi etc." (Miroiu, 1995, pag. 17). Tocmai de aceea, feminismul a considerat că trebuie schimbat ceva.

Însă, intenţiile iniţiale ale mişcării feministe, deşi păreau a fi rezonabile şi pozitive, au suportat - în timp - modificări şi tendinţe cel puţin contradictorii, privind relaţiile dintre sexe. Astfel, femeile şi-au accentuat complexul de rol-sex tocmai încercând să-şi recupereze o imagine socială egal valorizată cu cea a bărbatului. Mai mult, aceasta s-a produs pe fondul defeminizării comportamentale a rol-sexului feminin.

Femeia a învăţat să lupte pentru un statut egalitar nu cu propriile-i arme ci, din păcate, cu armele sexului opus (agresivitatea etc.), atitudinea ce induce doar efecte negative, din perspectiva funcţionalităţii unei relaţii autentice. Departe de a fi un câştig sau o creştere în planul personalităţii feminine, acest comportament nu este decât un surogat, iar preţul plătit recunoaşterii poziţiei egalitare a femeii în plan profesional, economic şi socio-politic reprezintă - de fapt - pierderea celor mai autentice trăsături avute, trăsături pentru care a fost apreciată şi valorizată.

Sacrificarea propriei feminităţi are la bază o mare eroare. Femeile pornesc de la premisa că devin egalele bărbaţilor, comportându-se masculin şi nicidecum impunându-şi, păstrându-şi sau dezvoltându-şi feminitatea. Practic, aici intervine falsa percepţie a feministelor asupra mijloacelor prin care pot obţine un egalitarism real.

Pe de altă parte, acest egalitarism este impropriu înţeles. În cultura occidentală această egalitate afirmată este, de fapt, una relativă, deoarece mişcarea feministă pretinde mai mult decât egalitatea sexelor. Conflictul de discriminare a devenit un stindard al unei filosofii periculoase, care vizează mutaţii de esenţă în psihologia feminină dar care încătuşează resursele pozitive autentice ale femeii.

Apoi, se ignora faptul că rolul fiecărui sex este unic şi, în anumite puncte fundamentale, de neînlocuit. Practic, aceste elemente de specificitate psihologică constituie baza atracţiei între sexe (în heterosexualitate) şi condiţia unei relaţii de comunicare şi armonie. Femeile nu trebuie să fie competitive cu bărbaţii, ci complementare, sexele fiinţând împreună în echilibru numai păstrându-şi specificul psihologic. (I. Mitrofan, 1989).

Nu trebuie să se înţeleagă de aici că optăm pentru păstrarea raporturilor dintre sexe, specifice societăţii tradiţionale. Dimpotrivă, militãm pentru dezvoltarea noţelor definitorii ale rolului de sex (feminin/masculin) al fiecăruia, având o bază egalitară, din perspectiva planului economic, social, cultural, politic sau religios. Dar suntem împotriva exagerărilor proclamate de adeptele feminismului, exagerări ce au drept consecinţe desacralizarea relaţiilor între sexe şi dezorganizarea familiei, ca instituţie socială.

Am insistat asupra aspectelor pe care le implică emanciparea femeii, deoarece o mare parte din mutaţiile lumii contemporane i se datorează, iar căsătoria modernă este doar una dintre acestea. Insă, ea nu reprezintă decât un efect pervers la care, probabil, nimeni nu s-a gândit. S-a căutat întărirea, modificarea şi afirmarea poziţiei femeii şi s-a reuşit destrămarea, diminuarea şi ignorarea familiei contemporane. „Modernitatea" căsătoriei înseamnă, din această perspectivă, adaptarea bărbatului la noile cerinţe ale femeii şi prelungirea unui stil de viaţă bazat pe incertitudine, nesiguranţă şi competitivitate absurdă între sexe.

Concluzionând, putem afirma - în consens cu Julius Evola - că revendicările feminismului îşi au originea în ambiţii greşit orientate ce decurg din ideea eronată că o femeie ca atare ar fi inferioară bărbatului. În realitate, feminismul a luptat nu pentru drepturile femeii, ci pentru dreptul femeii de a deveni egală cu bărbatul. Acesta este, în ultimă instanţă, un nonsens, deoarece a te

întreba dacă femeia e superioară/inferioară bărbatului e la fel de inutil ca și întrebarea dacă apa e superioară/inferioară focului (Evola, 1994, pag. 73).

Dintr-un alt unghi de vedere, căsătoria modernă implică o nevoie de înțelegere, o nevoie de acceptare a fiecăruia așa cum este, o respectare a personalității celuilalt. Pentru a fi mai expliciți, vom apela la piramida trebuințelor a lui Maslow și la cele cinci niveluri ale sale. Fiecare nivel cuprinde următoarele trebuințe:

I. Trebuințe fiziologice: de hrană, de adăpost, de sexualitate, a căror satisfacere asigură conservarea și sănătatea;

II. Trebuințe de securitate: de echilibru emoțional, de asigurare a condițiilor de muncă și viață;

III. Trebuințe de apartenență: de afiliere și adeziune, de identificare cu alții etc.;

IV. Trebuințe de stimă: nevoia de reputație și de prestigiu, de considerație etc.;

V. Trebuințe de autorealizare: necesitatea de obiectivare a capacităților și disponibilităților creative etc.

Bineînțeles că poate apărea întrebarea: Ce legătură există între această piramidă a trebuințelor și căsătoria modernă? Modelul piramidal al trebuințelor elaborat de Maslow îl considerăm util pentru analiza noastră mai ales în ceea ce privește orientările motivaționale ale consorților. Astfel, desfășurarea vieții cotidiene conduce la satisfacerea unui întreg ansamblu de trebuințe (începând cu cele fiziologice și terminând cu cele de autorealizare), în sensul că, se realizează o trecere progresiv ascendentă de la un nivel al altul. Cu cât această motivație a conduitei partenerilor urcă spre vârful piramidei, cu atât avem de-a face, cel puțin teoretic, cu o creștere în intensitate și profunzime a trăiniciei cuplului. Dar acest lucru se întâmplă doar în condițiile în care fiecare dintre parteneri

simte în interiorul său pe sine însuşi şi pe celălalt ca pe o unitate indisolubilă, ca pe o singură individualitate.

Ori, în realitate, în condiţiile anxietăţii sociale şi acumulării agresivităţii şi frustraţiilor materiale, culturale sau de orice altă natură (care generează suspiciune, oboseală sufletească, saturaţie şi iritare, inhibiţie şi renunţare), nu poate fi vorba de o sinteză interpsihologică tradusă în forma „Noi-ului". Şi aceasta pentru că regresiunea socio-politică şi frustraţia economică au, fără drept de apel, consecinţe dintre cele mai dureroase şi deformate în psihologia individului uman, ce se resimt până în cele mai intime relaţii interpersonale, în climatul de intimitate al bărbatului şi femeii.

Să încercăm să privim acum căsătoria modernă şi din perspectiva constrângerii. Sigur că, realitatea lumii contemporane afirma libera alegere a partenerului. Însă, dincolo de această iluzie, conştientizăm faptul că alegerea noastră nu este liberă, ci chiar constrânsă de anumiţi factori. Cu alte cuvinte, atât pentru băieţi cât şi pentru fete, facilitatea de a forma un cuplu conjugal nu e nelimitată, dimpotrivă, e foarte restrânsă. „În pofida unei libertăţi de moravuri mai mare ca altădată şi a faptului că, în principiu, căsătoriile nu mai sunt puse la cale de familii, fără intervenţia celor interesaţi, această libertate e mai mult aparentă decât reală. Independent de preferinţele şi gusturile individuale, normele sociale foarte strâmte limitează astăzi, ca şi înainte, posibilităţile alegerii" (Girard, 1971, pag.680).

Apoi, „nu există", în opţiunea indivizilor pentru un partener, indiferenţă faţă de criterii cum sunt vârsta, profesiunea, clasa socială, etnia, religia. Mariajele sunt, la scară statistică, puternic homogamice (se căsătoresc proporţional mai mult între ei cei de aceeaşi etnie, vârstă etc.) şi slab heterogamice (mariajele între indivizi cu statute socio-demografice diferite sunt, statistic, mai reduse). Să menţionăm însă că distincţia este mai mult difuză, în condiţiile în

care se ridică întrebarea: homogamie și heterogamie după ce criteriu? Pentru că se știe că, unul și același individ face parte, concomitent, din mai multe grupuri sociale și are mai multe statusuri (etnic, religios, profesional etc.). Deci, putem afirma doar că, homogamia și heterogamia este parțială" (Iluț, 1995, pag. 80).

Concluzionând, chiar dacă nu mai sunt aranjate, căsătoriile continuă să fie supuse la tot felul de presiuni exterioare.

Autenticitatea căsătoriei moderne rezidă, fie și numai, în impunerea unui stil de viață fără copii, ce marchează mutația de la „familia axată pe copii" la familia axată pe adulți". Cu alte cuvinte, tendința este aceea de a extinde pe durata a cât mai mulți ani posibil (uneori chiar pe durata întregii vieți) absența unui copil în familie. În această categorie nu se înscriu familiile care, din cauza obiective, sunt în imposibilitatea de a avea un copil.

Principalul motiv invocat de parteneri este dorința e a fi independenți în relația lor față de copil. Apariția unor copii determină restrângerea sferei activităților (în special cele profesionale și de loisir), precum și o serie de responsabilități parentale față de aceștia. Aceste responsabilități ar transforma părinții într-o pereche de „angajați", aserviți intereselor copilului.

Un alt motiv este considerat, de mulți analiști, a fi emanciparea femeii. Renunțând la poziția de gospodină casnică, supusă soțului și societății, se pare că multe femei au renunțat și la maternitate. Libertatea de a fi mamă, de a da viață, a fost înțeleasă astfel ca o datorie față de ceilalți, față de umanitate în general.

În fine, lipsa unui copil în familie poate fi motivată de dificultate economică cu care indivizii sunt confruntați în societate: șomaj, lipsa unei slujbe stabile, venituri foarte mici, etc. Acestora li se adaugă lipsa unei politici sociale de încurajare și sprijinire a tinerilor căsătoriți. Dezorientați și descurajați, tinerii au ajuns la concluzia că cel mai nefericit personaj dintr-o familie aflată într-o

astfel de ipoteză este copilul, şi se sfârşeşte prin a se renunţa la el (R. Slămnescu, 1994).

„Mult mai mult decât micşorarea beneficiilor contează ridicarea costurilor implicate, în tendinţa actuală a cuplurilor de a avea copii puţini. Aceasta se exprimă elocvent în costul oportunităţii de timp, care marchează atât de pregnant viaţa în societatea contemporană, bazată pe muncă salariată. Perioada de timp alocată menţinerii sarcinii, naşterii, îngrijirii copiilor costă nu numai ca timp în sine, ci ca venit bănesc, fiindcă presupune întreruperea sau micşorarea drastică a muncii. Aşa se explică, cel puţin în parte, de ce cu cât şcolaritatea femeilor este mai ridicată, cu atât ele doresc (şi au) mai puţini copii. Şi aceasta pentru că, pe femeile de un înalt profesionalism, renunţarea la slujbă sau întreruperea ei le costă mai mult decât pe cele cu o pregătire şcolară mai redusă.

Concluzionând, decizia cuplului privind numărul copiilor se bazează pe estimarea costurilor şi beneficiilor date de un anumit standard al calităţii asumate" (Iluţ, 1995, pag. 126). Din această perspectivă, proliferarea familiilor fără copii este o alternativă, în parte dorită, în parte impusă. Iar atunci când această alternativă atinge costuri statistic semnificative - dacă nu le-a atins deja (si avem ca punct de plecare statisticile privind numărul naşterilor) - vom putea să mai dăm un sens accentuării proliferării alternativelor la căsătorie? Pentru că, din moment ce problema copiilor se pune din ce în ce mai puţin, de ce ar mai fi neapărat necesară o statuare juridică a convieţuirii dintre două persoane?

O tendinţă din ce în ce mai accentuată este aceea a tolerării unor fenomene în cadrul căsătoriei moderne, fenomen a căror prezenţă era de neconceput în familia clasică. De exemplu, adulterul, definit ca fiind o „infidelitate conjugală sau evaziune erotico-sexuală extraconjugală, efect al unui complex dual de inadaptare maritală" (I. Mitrofan, 1991).

Asistăm în perioada contemporană la o modificare a atitudinilor şi concepţiilor despre adulter, care tind să-i minimalizeze efectele distructive asupra căsătoriei considerându-l un antidot împotriva constrângerilor şi restricţiilor mariajului monogam, fără ca prin aceasta să intenţioneze distrugerea sub substituirea lui.

Întrebarea care apare, decurge cu necesitate: Sunt cuplurile sexual monogame mai fericite decât cuplurile care-şi lasă libere activităţile extraconjugale?

Psihologii răspund, în majoritate, că nu, şi unii dintre ei văd relaţiile extraconjugale ca „experienţe pozitive" (Kinsey), sau, mai mult, ca având un „caracter constructiv" (Myers şi Leggit). Mai mult, autorii americani insistă că asemenea relaţii sunt ceva foarte normal, şi că fidelitatea monogamică este, cel puţin în S.U.A., mai mult un mit decât o realitate (Voughan, 1989). Dar, indiferent dacă sunt considerate normale sau nu, relaţiile extraconjugale se practică. Chiar şi în România anului '95, într-un sondaj reprezentativ pentru populaţia Capitalei, pe un eşantion de 816 persoane, 39% din persoanele investigate sunt de acord cu sexualitatea extraconjugală (C.S.U.R., 1995).

O altă perspectivă ce merită a fi evidenţiată ar fi aceea a divorţialităţii. Şi aceasta datorită faptului că opţiunea faţă de o eventuală căsătorie a început să fie gândită în raport cu posibilitatea faţă de un eventual divorţ. „Uşurinţa cu care poate fi obţinut divorţul determină, fără îndoială, o schimbare a atitudinii faţă de căsătorie. Partenerii care se angajează acum într-o căsătorie sunt pe deplin conştienţi, cel puţin tacit, că, dacă lucrurile nu vor merge bine, eliberarea este oricând posibilă. Iar când lucrurile încep efectiv să nu mai meargă eliberarea poate fi o opţiune mai uşoară decât perseverenţa" (Thatcher, 1995, pag. 124).

Mai mult decât atât, cercetători de prestigiu (cum ar fi Janet Walter sau Lisa Parkinson) au demonstrat că „opinia publică a

devenit mai tolerantă faţă de divorţ, ca remediu la o căsnicie eşuată, iar stigmatul social asociat divorţului a mai pălit". Totuşi se menţine tendinţa de a blama unul dintre parteneri pentru destrămarea familiei şi a-l privi pe celălalt ca pe o victimă, pe baza unei informaţii limitate şi provenind - de obicei - de la o singură parte.

Legat de divorţ, importante modificări au apărut şi în privinţa consecinţelor şi costurilor psihologice implicate de existenţa copiilor. Astfel, „în societăţile tradiţionale există tendinţa de stigmatizare a copilului ai cărui părinţi sunt despărţiţi. În societatea modernă, acest aspect aproape că nu (mai) contează. Există, însă, o serie de efecte psihologice în legătură cu identificarea de rol-sex. Astfel, dacă copilul rămas cu mama este băiat, poate apare fenomenul de supraprotecţie maternă. Chiar dacă nu din motive freudiene, femeia rămasă singură cu băiatul îşi revarsă toată dragostea şi afecţiunea asupra lui, crescându-l într-un gen de seră. Ea se comportă în acest fel şi datorită faptului că se fereşte de a fi acuzată de fostul soţ sau rudele acestui că îşi neglijează copilul" (Iluţ, 1995, pag.149).

Revenind la motivaţia alegerii partenerului, nu putem ignora interogaţia: De ce oare indivizii societăţii contemporane ajung să divorţeze, tocmai acum când se aleg liber ca soţ şi soţie?

Un posibil răspuns a fost formulat de L. Parkinson (Separarea, divorţul şi familia, 1993), în urma cercetărilor efectuate de Gorer: cuplurile care se căsătoresc astăzi aşteaptă să obţină prin căsătorie fericire personală, în vreme ce cuplurile din generaţiile precedente erau, în general, mulţumite dacă partenerul se comporta satisfăcător ca stăpân al casei sau întreţinător de familie. De aceea, speranţele ridicate cu privire la fericirea maritală se transformă mult mai repede în reproşuri şi deziluzii, pentru că realitatea nu se potriveşte aşteptărilor (Parkinson, op. cit., pag. 12).

Altfel spus, „sistemul marital întemeiat dominant pe nevoi expresive şi mai puţin pe nevoi instrumentale (creşterea copiilor, presiunile familiei extinse etc.) conduce la o mai mare libertate de dizolvare oficială a cuplurilor carenţate" (Iluţ, 1995, pag. 140).

Un alt posibil răspuns ni-l oferă Petru Iluţ (1995) care consideră că democratizarea şi liberalizarea vieţii sociale de ansamblu a determinat o mai mare permisivitate şi în ce priveşte divorţul. Scăderea influenţei bisericii şi a religiei, „îndulcirea" legislaţiei, micşorarea continuă a presiunilor normelor şi obiceiurilor tradiţionale, facilitează ruperea oficială a legăturilor conjugale. Între creşterea ratei divorţialităţii şi factorii mai sus menţionaţi există chiar o circularitate cauzală, în sensul că liberalizarea religioasă, juridică şi socială nu numai că au contribuit la respectiva creştere, ci a şi reflectat-o. Adică, s-au adaptat la situaţia existentă (numărul mare de divorţuri), astfel riscând să devină anacronice şi fără credibilitate.

Desigur, căsătoria modernă implică o complexitate de aspecte ce merită a fi luate în seamă. Fără pretenţia de a fi exhaustivi, ne putem - totuşi - întreba: Ignorând criteriile opţiunii maritale, chiar şi teoriile ce încearcă să explice formarea şi menţinerea cuplului conjugal, din perspectiva nefuncţionalităţii cuplului ca atare, şi prin neputinţa de a găsi soluţii pentru ieşirea din criză, mai putem spera în existenţa unei familii viabile, în care partenerii să se afirme ca personalităţi distincte?

BCU IAŞI

Capitolul IV

METAMORFOZELE STRUCTURII DE ROL-SEX ÎN CUPLUL MODERN

4.1. Precizări conceptuale

În toate culturile, inclusiv în a noastră, a fi bărbat sau a fi femeie nu se limitează doar la sexul biologic al cuiva. Dincolo de sex, care este determinat biologic, orice individ are şi un gen, care este definit social. Distincţia dintre sex şi gen este fundamentală, întrucât multe diferenţe între bărbaţi şi femei nu au origine biologică.

Aproape fiecare dintre noi este preocupat să se potrivească unui model de masculinitate sau de feminitate pe care îl acreditează cultura. Înainte de a examina cum devin oamenii masculini sau feminini, sunt necesare câteva precizări conceptuale.

Astfel, înţelegem prin rol, ansamblul de conduite aşteptate de la o persoană căreia îi cunoaştem poziţia sau funcţia într-un sistem. Primul care a prezentat sistematic noţiunea de „rol" a fost G.H. Mead (1934), care considera că rolurile sociale se învaţă iar învăţarea acestora asigură funcţionarea colectivităţilor umane. Accepţiunea sociologică modernă a termenului apare la R. Linton (1936) şi, ulterior, la T. Parsons (1951), R. Merton (1957), A. Rocheblave-Spenlé (1969) etc.

În psihosociologie, noţiunea de rol social este, adesea, pusă în legătură cu conceptul de status social, acesta din urmă reprezentând poziţia ocupată de o persoană în societate, precum şi

drepturile şi obligaţiile ce derivă din aceea poziţie. Reprezentarea grafică a relaţiei dintre statusul şi rolul unei persoane este prezentată în figura 2:

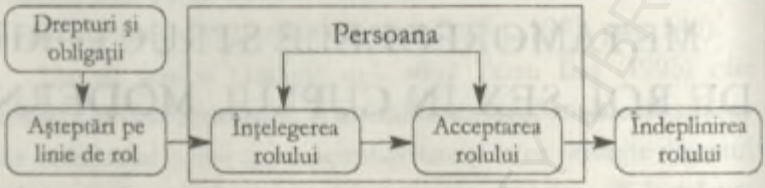

Figura 2. Relaţia dintre status şi rol
(Sursa : G. Allport, 1961)

Rolul conjugal reprezintă o formaţiune complexă de atitudini şi comportamente, comunicări verbale şi expresive aşteptate de fiecare dintre cei doi parteneri ai celulei familiale. El se preia, iniţial, prin imitaţia modelelor de rol familial cunoscute în familia de apartenenţă şi se perfectează prin exersarea în propriul nucleu conjugal. De obicei, soţia preia şi imită, mai mult sau mai puţin conştient, conduite de rol proprii mamei sale, pe care le interiorizează şi filtrează prin intermediul propriei sale personalităţi. În mod similar, soţul reproduce - în comportamentul său de rol - maniere relaţionale, atitudini şi expresii de comunicare preluate din modelul de rol conjugal oferit de tatăl său (Mitrofan, 1989, 85-86). Aşadar, cel puţin în primii ani de căsătorie, se confruntă, nu atât personalităţile celor doi parteneri, cât aderenţele lor la vechile modele, investite cu valoare de criteriu de referinţă pentru propriul rol conjugal. Practic, intrarea în rolul conjugal nu este deloc simplă şi lipsită de tensiuni, mai ales în societatea contemporană, marcată de o bulversare a rolurilor, o percepţie ambiguă a acestora şi o negociere continuă a drepturilor şi obligaţiilor masculine şi feminine.

Deşi termenii de sex-rol şi gen-rol sunt adesea folosiţi ca echivalenţi, există o diferenţă importantă între ei. Primul are în

vedere comportamentele determinate de sexul biologic (menstruaţia, erecţia, ejacularea etc.), al doilea semnifică expectaţiile societăţii privind comportamentele masculine sau feminine. De exemplu, a fi însărcinată este un sex-rol feminin, dar a creşte copii este un gen-rol (Richmond-Abbott, 1992).

Gen-rolurile conţin anumite caracteristici generale chiar dacă, în fiecare cultură, conţinutul specific al acestora este definit diferit. Caracteristicile generale includ aşteptarea unor anumite trăsături de personalitate (de exemplu, femeile sunt sensibile, bărbaţii sunt agresivi), a unor anumite roluri sociale (bărbaţii sunt taţi, femeile sunt mame), precum şi a unor poziţii sociale specifice.

Expectaţiile culturale asociate cu genul sunt exprimate deseori sub forma stereotipurilor de gen-rol. Stereotipurile sunt foarte importante pentru că majoritatea oamenilor cred în ele şi îşi bazează comportamentul pe acestea. Studii efectuate în 1968 (Broverman et al.) pe 1000 de bărbaţi şi femei evidenţiază un acord surprinzător al subiecţilor asupra caracteristicilor diferite ale celor două sexe.

Aceste studii au confirmat că gen-rolurile masculine şi cele feminine sunt adesea percepute în termeni de opoziţie (Deaux şi Lewis, 1984). Cele două sexe au fost descrise în moduri diferite şi opuse, indiferent dacă cei chestionaţi şi-au scris propriile păreri despre trăsăturile masculine şi feminine sau le-au ales dintr-o listă cu mai multe răspunsuri posibile.

De asemenea, trăsăturile atribuite bărbaţilor sunt, de obicei, mai bine văzute decât cele atribuite femeilor (Foushee, Helmreich şi Spence, 1979). De altfel, în aproape fiecare cultură despre care avem informaţii, rolurile şi poziţiile sociale deţinute de bărbaţi sunt considerate mai valoroase decât cele deţinute de femei (Inoff et al., 1983).

Concluzia cercetătorilor este că puţini indivizi pot corespunde integral stereotipului de masculinitate sau feminitate, deoarece înclinaţiile şi caracteristicile cerute de modelul cultural sunt diferite de cele reale, aparţinând fiecăruia în parte. Mai mult, oamenii au început să fie derutaţi de inconsistenţa şi continua schimbare a stereotipurilor (Richmond-Abbott,1992, 8). Ele variază, nu doar între clase, rase sau grupuri etnice, ci şi în interiorul aceleiaşi categorii sociale, pe perioade diferite de timp (Franklin, 1984).

Multă vreme, s-a considerat că rolul esenţial al bărbatului îl reprezintă participarea la viaţa societăţii, femeia rămânând centrată pe casă şi familie. Astfel, concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că soţul joacă rolul liderului instrumental, în timp ce soţia joacă rolul liderului expresiv (Parsons şi Bales, 1955). Mai important decât atât este faptul că specialiştii au considerat că această distincţie a rolurilor de sex este bună pentru stabilitatea familiei.

De exemplu, E. Durkheim (1893, 19) pleacă de la premisa că sursa solidarităţii conjugale stă în diviziunea muncii sexuale. Cu alte cuvinte, trebuie să existe o delimitare clară între activităţile bărbatului şi cele ale femeii, această delimitare neavând doar o funcţie economică, ci şi una coezivă. Numai că sociologul francez consideră că această diviziune sexuală a muncii se va accentua în timp. „Limitată, la început doar la funcţiile sexuale, ea se va extinde treptat şi la altele" (Durkheim, 1893, 23). Vedem, însă, că lucrurile au căpătat o altă întorsătură iar ipoteza durkheim-iană trebuie privită cu relativitate. Şi aceasta pentru că, în ziua de azi, femeile încearcă să depăşească bărbaţii, preferând din ce în ce mai mult ocupaţiile rezervate lor. Manifestă opoziţie faţă de căsătorie iar când o acceptă se străduie să-şi impună dominaţia, să fie superioare partenerului. „Faţă de orice îndeletnicire gospodărească îşi manifestă totala aversiune, fie că o declară făţiş, fie contestându-şi orice talent în materie şi încercând uneori să aducă şi dovezi privind incapacitatea lor într-ale mariajului" (Adler, 1927, 147).

Să adâncim puţin paradigma durkheim-iană, tot din perspectiva relaţiilor familiale. Sociologul francez consideră ca diferenţele (diviziunea muncii) generează solidaritate, „or aceasta-i tot una cu a spune că ceea ce-i separă pe oameni îi uneşte" (Bădescu, 1994, 203). Altfel spus, diferenţele de rol dintr-o familie unifică indivizii din aceea familie. Numai că aici intervine o problemă delicată, sesizată şi de E. Durkheim cu o remarcabilă profunzime. Solidaritatea socială, în cazul nostru familială, este un fenomen moral, care nu se pretează la observaţie exactă sau la măsurare. Deci, cum putem şti dacă într-adevăr diviziunea muncii are rolul de a solidariza indivizii?

Durkheim apreciază că „toate variaţiile esenţiale ale solidarităţii sociale" le găsim în drept sau în cutume, căci „moravurile nu se opun dreptului, ci dimpotrivă, reprezintă baza acestuia" (Durkheim, 1893, 30). Or, şi aici este de discutat. Pentru că, în domeniul supus discuţiei, indivizii iau ca punct de plecare mai mult tradiţia şi mai puţin dreptul. Însă, proliferarea alternativelor la căsătorie, scăderea nupţialităţii, creşterea divorţialităţii şi o serie de alte fenomene arată că şi tradiţia devine inoperantă, din moment ce stigmatul social se reduce continuu iar etichetarea şi marginalizarea nu mai funcţionează.

De partea cealaltă, dreptul este puţin restrictiv, nu descurajează alternativele la căsătorie, nici chiar obţinerea divorţului, ceea ce ne face să credem că (şi) societatea este vinovată de haosul în care se află familia contemporană. De altfel, majoritatea sociologilor în probleme de familie consideră că slăbirea constrângerilor de ordin moral şi revizuirile cadrului legislativ au alterat marile echilibre familiale (Michel, 1972). Acest lucru a fost accentuat de faptul că femeia şi-a părăsit sau şi-a minimalizat rolul său, pentru a-l asimila pe acela al bărbatului, poate nu din dorinţa de a-l depăşi, ci mai mult în speranţa că-şi va dovedi sieşi că poate

îndeplini şi rolul partenerului său. Efectele perverse derivate de aici au fost ruperea solidarităţii, scăderea coeziunii, creşterea disensiunilor şi disfuncţionalităţilor conjugale.

Cercetătorii au stabilit că divizarea rolurilor conjugale este de natură culturală şi, doar într-o mică măsură, ea are rădăcini biologice. Antropologii sociali (Malinowski, 1927; Boas, 1928; Mead, 1930, 1935) au arătat că există diferenţe de la o societate la alta în ceea ce priveşte sarcinile masculine şi cele feminine. Concluzia lor a fost aceea că un număr limitat de sarcini este atribuit cu consecvenţă mai degrabă unui sex decât celuilalt. Însă, dincolo de acest număr limitat de sarcini, există o variaţie considerabilă în rolurile genului. Cu alte cuvinte, ceea ce este considerat comportament feminin într-o societate, este apreciat ca fiind comportament masculin în alta. De exemplu, G. Murdock (1937) a constatat că, în 54 de societăţi sarcina de „a semăna solul" era îndeplinită de bărbaţi, iar în 57 de femei.

Studii recente (Scher, 1984) arată că femeile încorporează cu mai mare uşurinţă comportamente masculine în repertoriul propriu, decât reuşesc să adopte bărbaţii comportamente feminine.

Structura de rol familial poate fi definită drept potenţialul de disponibilitate al structurii psihologice individuale, determinat funcţional prin exersare, permiţând asimilarea unui rol familial, la un moment dat (Mircea, 1994, 23). Cu alte cuvinte, persoanele se orientează spre rolurile care se potrivesc cel mai bine modului de structurare al psihismului lor şi la care efortul de asimilare implică cea mai scăzută investiţie. În concepţia autorului citat (1994, 26-37), în funcţie de asimilarea rolurilor conjugal-parentale, există opt tipuri de indivizi :

1) Disforicul, care posedă un set restrâns de roluri, dar cele pe care şi le asumă sunt jucate cu seriozitate, până la declinul depresiv, când funcţionalitatea sa se subţiază progresiv, dispărând în cele

din urmă. Rolurile conjugal-parentale sunt marcate de această inconstanţă, nemotivată de fapte exterioare, creând în cadrul familiei un grad de incertitudine şi de inconsistenţă, de sincopă existenţială, cu dispariţii periodice din viaţa activă a familiei.

2) Anxiosul, care îşi asumă un rol exagerat de rigid, cu teama continuă de a nu greşi, greşind tocmai atunci când este mai sigur că nu o face. Structura de rol conjugal se încheagă greoi, prin sufocarea partenerului, îngrădind liberul schimb, transferându-şi fricile patologice care-i măresc inconsistenţa.

3) Anancastul, este o personalitate hiperexactă, un cumulard ce adună conflicte şi trăiri psihice fără a se descărca. Întreaga sa dimensiune se desfăşoară în conformitate cu regulile rigide ale rolului asumat până la identificare. S-ar putea spune că persoana se realizează prin intermediul rolului: întreaga sa existenţă este temeinic ordonată, obţinută prin acte ritualice, lipsită de suportul afectivităţii.

4) Psihastenul, care nu îşi poate definitiva opţiunile privind asimilarea unui rol. Chinuit de nesiguranţă, el poate accepta mai multe roluri, dar niciodată nu va fi sigur că unul dintre acestea i se potriveşte, abandonându-le unul după celălalt. Neîncrederea în propriile capacităţi conferă rolului caracterul duplicitar, inautentic, lipsit de coeziune. Investiţia sa în rol nu va fi niciodată completă, datorită carenţelor personalităţii.

5) Apaticul, ce îşi construieşte propria sa realitate, pe potriva tiparelor sale. Rolurile conjugale nu se acordă partenerilor, ci unor imagini pe care el însuşi le-a construit despre aceştia. Nu are suficientă energie de a face faţă propriului rol, rol ce rămâne ca o „fată morgana", de care ar dori să se apropie, fără a putea însă.

6) Explozivul, care încarcă rolul conjugal-parental de imprevizibilul atitudinii, generator de nelinişte şi frică, datorită impunerii agresive în faţa celorlalţi. El va fi evitat de familie, care-l va izola, motiv pentru care agresivitatea sa va creşte, încercând să-şi păstreze poziţia prin forţă.

7) Histrionicul, persoană centrată pe sine, incapabilă de deschidere spre un altul, care își atribuie un rol exagerat pentru a părea mai mult decât este. El își alege rolul, dar nu și-l asumă, creându-l după considerente pe care le consideră valabile în ochii celorlalți, cu o strategie transgresată de dorința evidențierii.

8) Paranoicul, care caută să impună rolul celorlalți, dincolo de acceptarea deschisă a dialogului, opac la orice sugestie exterioară. Convingerea sa patologică este că are întotdeauna dreptate, iar în ceea ce întreprinde este întotdeauna perfect. Asimilarea rolului se face doar în liniile sale directoare, care convin structurii sale rigide, egoiste.

Concluzionând, din perspectiva îndeplinirii rolurilor conjugale, se disting două tipuri de familii (Voinea, 1993, 40) :

1) Familii în care rolurile conjugale sunt asumate corespunzător cerințelor și exigențelor normalității funcționale a cuplului.
2) Familii în care rolurile conjugale sunt realizate parțial și nesatisfăcător, pe fondul unor stări de tensiune sau indiferență. În aceste familii, relaționarea interpersonală este deficitară și disfuncțională, antrenând conflicte și/sau manifestări violente ale căror efecte se resimt în viața socială și profesională a partenerilor.

4.2. Evoluția structurii de gen-rol

Viața ne-a demonstrat, în nenumărate rânduri, că oamenii sunt ceea ce o anume epocă îi îndeamnă să fie. Atitudinile și comportamentele lor poartă amprenta realității sociale în care trăiesc, realitate modelată și influențată de valorile, mentalitățile și percepțiile fiecăruia. Relațiile interpersonale, fie ele intime sau nu, au la bază așteptări, dorințe și nevoi, aflate într-un permanent proces de

schimbare. Din această perspectivă, istoria evoluției familiei nu este altceva decât istoria dezvoltării și modificării rolurilor conjugale.

De la primele forme de familie și până în prezent, atât bărbatul, cât și femeia au asimilat și interpretat roluri acceptate de comunitățile în care au trăit, modificarea acestora făcându-se o dată cu și sub influența evoluției societății. Conținutul structurii de rol-sex și formele ei de manifestare au avut diferite intensități, în funcție de personalitatea individului, gradul de (in)toleranță al partenerului de viață, puterea normei și controlul exercitat de lumea de lângă noi, precum și de o serie de alți factori, neamintiți aici.

Complexitatea crescândă a vieții sociale a determinat o diversificare accentuată a activităților efectuate de către cele două sexe, fapt care a implicat un consum mai mare de energie din partea acestora și o tendință de instalare a unei vizibile oboseli psihice și fizice. Multiplicarea activităților presupuse de realitatea socială a secolului abia încheiat a reprezentat punctul de plecare al nevoii de negociere continuă a rolurilor conjugale, de modelare și remodelare a lor în funcție de factori care altădată erau, fie inexistenți (cariera profesională a femeii), fie nesemnificativi (apariția unui copil, decesul unui părinte etc.) pentru a determina schimbări în structura de rol-sex.

Cum s-au manifestat, însă, rolurile până în secolul XX ? Din perspectivă socio-istorică, în primele forme de convieţuire (clanul nediferențiat, clanul diferențiat), ce coincid cu existența contestată a matriarhatului, femeia era centrul grupării social familiale. O serie de autori (Darwin, 1871; Westermarck, 1891; Starcke, 1891) consideră că femeia avea poziția dominantă deoarece se ocupa cu agricultura iar de noțiunea de agricultură se leagă imediat ideea de proprietate. Totuși, au apărut puncte de vedere potrivit cărora, doar acolo unde culesul constituia (comparativ cu vânătoarea sau pescuitul) sursa principală de hrană, femeia avea o situație mai bu-

nă, pentru că însemnătatea socială şi poziţia pe care o deţinea în cadrul clanului era mult mai importantă decât a bărbatului. În schimb, acolo unde era preponderentă vânătoarea, poziţia socială a femeii era nesemnificativă (Herseni, 1982). Lucrări clasice (Morgan, 1870; Bachofen, 1948) încearcă să demonstreze că existenţa matriarhatului nu a presupus o putere şi o autoritate semnificativă a femeii în faţa bărbatului sau în societate (deşi, au existat şi triburi unde femeile au avut un important rol politic), ci doar o recunoaştere a descendenţei uterine, generată de incertitudinea paternităţii.

Dominaţia bărbatului asupra femeii se afirmă pentru prima dată în cadrul familiei sindiasmice (pereche), formă de convieţuire în care este recunoscut cu certitudine tatăl adevărat, ceea ce în formele anterioare de familie era mai greu de realizat. Trecerea la patriarhat se realizează datorită diminuării poziţiei dominante a femeii în agricultură, cucerirea solului de către bărbat făcând posibilă ieşirea de sub stăpânirea femeii. Practic, dacă munca productivă ar fi rămas pe măsura forţelor ei, femeia nu ar fi cedat poziţia avută. Însă, munca sclavilor fiind cu mult mai eficace decât a ei, femeia şi-a pierdut rolul economic jucat până atunci (de Beauvoir, 1949).

Începând cu familia patriarhală, ne sunt oferite descrieri din ce în ce mai complete despre rolurile îndeplinite de cele două sexe, despre obligaţiile şi îndatoririle acestora. De acum înainte, secole întregi, modificările de esenţă în ceea ce priveşte structura de rol-sex au fost foarte puţine, ele vizând accentuarea diferenţelor dintre bărbat şi femeie şi ierarhizarea lor în folosul bărbatului. Dominaţia masculină a fost atât de întinsă în timp şi spaţiu, încât au apărut puncte de vedere conform cărora am trăit într-un veşnic patriarhat (Daly, 1991), pierdut în istorie, perpetuat prin stereotipie şi prejudecată.

Familia patriarhală funcţiona sub autoritatea celui mai în vârstă adult de sex masculin („pater familias") şi cuprindea, pe lângă soţ şi soţie, descendenţii necăsătoriţi indiferent de sex şi descendenţii căsătoriţi de sex masculin, soţiile şi copiii acestora din urmă. Ca soţie, femeia avea doar datorii şi obligaţii, printre puţinele drepturi ale ei numărându-se posibilitatea de a divorţa, lăsând însă copiii cu tatăl lor. În general, femeile erau privite ca nişte fiinţe marginale, care nu contribuiau cu nimic sau cu foarte puţin la rolul public jucat de soţii lor. Rolul lor era acela de a creşte copii şi de a asigura menajul şi confortul partenerilor de viaţă. Aşa se explică de ce, la 14 ani, fetele erau considerate adulte, date în căsătorie şi învăţate să dobândească o „cultură de agrement" (să danseze, să cânte la un instrument etc.).

F. LePlay (1855) consideră că familia patriarhală era caracteristică popoarelor de culegători şi păstori, în timp ce pentru populaţiile care aveau drept ocupaţii principale pescuitul sau păduritul, forma de organizare familială era familia tulpină („souche"). Familia tulpină este o formă derivată a familiei patriarhale, care se deosebeşte prin faptul că tatăl este mai degrabă un administrator al proprietăţii comune (care organizează munca echipei familiale), decât un „pater familias" cu autoritate absolută iar în grupul familial, alături de descendenţii necăsătoriţi, rămâne doar unul dintre descendenţii căsătoriţi, soţia şi copiii acestuia. Familia tulpină îngăduie, aşadar, roirea familiilor tinere, păstrând o relativă interdependenţă între ele, graţie provenienţei din aceeaşi matcă familială.

Disocierea progresivă a marilor familii şi accentuarea individualizării lor s-au amplificat şi au fost generate de sporirea numărului de membri peste capacitatea de hrană a proprietăţii şi disensiunile interioare, cauzate de autoritatea din ce în ce mai slăbită a patriarhului. Aşa a apărut, o dată cu Evul Mediu, familia tradiţională restrânsă, de regulă, la trei generaţii reunite în acelaşi

cămin. În cadrul acestei familii, schimbările pe linie de rol sunt nesemnificative. Astfel, bărbatul rămâne singurul care decide asupra viitorului copiilor lui. El preia, de multe ori, şi funcţia de socializare, începând educaţia cu propria soţie care (căsătorită de tânără) are nevoie de experienţa şi de cunoştinţele lui. Îndatoririle fundamentale ale soţiei sunt maternitatea şi conducerea gospodăriei iar faţă de soţ, răbdarea şi obedienţa. Femeia continuă să rămână sub tutela soţului, după cum înainte de căsătorie fusese supusă tutelei tatălui. Aria ei de manifestare se reduce la spaţiul privat, în timp ce bărbatul domină spaţiul public cu aceeaşi solitudine şi aroganţă.

Începând cu secolul al XVIII-lea, structura familiei a început să se modifice, în sensul diminuării numărului de membrii, până la a cuprinde numai două generaţii: părinţii şi copiii lor. În drumul spre modernitate, familia s-a separat de comunitatea care o înconjura, a abandonat treptat relaţiile cu rudele îndepărtate şi le-a bulversat pe cele cu rudele apropiate. Familia nucleară începea, deci, să domine (ca frecvenţă şi importanţă) vechiul tip de familie deoarece devenise funcţională pentru societatea industrială care prolifera, atât în timp, cât şi în spaţiu. Divizarea familiei extinse a dus la scăderea autorităţii celui mai vârstnic, fapt care a generat mai multă independenţă, mai multă autonomie, mai multă libertate. Fiecare putea să-şi construiască viaţa (aproape) după bunul plac, crescând capacitatea decizională, până atunci redusă de autoritatea celui mai în vârstă. Fiecare putea să intre în relaţii interpersonale şi interfamiliale cu mai mare uşurinţă, sistemul familial deschizându-se către exterior.

În acelaşi timp, realitatea imediată în care prolifera familia nucleară a creat premisele conştientizării unei acute nevoi de schimbare a modelelor de rol perpetuate până atunci. Astfel, perioada imediată terminării celui de-al doilea război mondial s-a caracterizat printr-o mare nevoie de locuri de muncă, ca urmare a numărului mare de bărbaţi ucişi pe front sau ocupaţi cu probleme

de armată, precum şi a volumului mare de muncă pentru reconstrucţia ţărilor distruse de război. Acest lucru a dus la o angajare masivă a femeilor în cele mai diverse domenii de activitate, creându-se oportunităţi nebănuite pentru ele şi permiţându-se conştientizarea faptului că pot fi, nu numai mame, soţii şi gospodine, dar pot realiza multe din lucrurile pe care, până atunci, le făceau numai bărbaţii.

Pe de altă parte, sfârşitul secolului al XIX-lea a reprezentat începutul activităţilor organizate de mişcarea feministă, centrate pe obţinerea dreptului la vot, controlul fertilităţii şi combaterea limitării oportunităţilor de independenţă economică. O importanţă deosebită au avut cererile formulate la Oxford, în 1970, de reprezentantele mişcării feministe britanice: egalitate în carieră, egalitate în educaţie şi oportunităţi de dezvoltare personală, libertatea avortului şi a contracepţiei. Doi ani mai târziu, la Edinburgh, au mai fost adăugate încă două cereri: independenţa financiară şi încetarea discriminării împotriva lesbianismului, urmate (într-un viitor nu prea îndepărtat) de încă una: eliberarea de violenţa masculină. Ideile promovate de aceste mişcări au avut un impact deosebit asupra femeilor din ţările dezvoltate, care participaseră la aceste manifestări, determinându-le să-şi dorească noi libertăţi pentru a atinge ţelul suprem: egalitatea faţă de bărbaţi. Astfel, ele au continuat să revendice superioritatea sexului liber faţă de căsătorie, pe care o considerau „o instituţie burgheză care reduce oamenii la posesie şi le transformă pe femei în obiecte pasive ale dorinţelor bărbaţilor" (Jackson şi Scott, 1996, 6), cerând – totodată – despărţirea actului sexual (al cărui scop este plăcerea) de reproducere. Practic, prin aceste revendicări şi critici, feministele puneau un semn de întrebare chiar asupra instituţiei familiei.

Ambiţia femeii de a-şi dovedi sieşi, dar şi celor din jur, că îşi poate decide singură viaţa, aşa cum doreşte, a reprezentat una din cauzele declinului acestui tip de familie. Independenţa economică a femeii a fost cel mai important pas în realizarea procesului de deva-

lorizare a nuclearității, ea generând creșterea încrederii și redefinirea imaginii de sine a reprezentantelor sexului feminin. Femeile și-au dorit schimbarea modelelor culturale perpetuate de-a lungul timpului, reconsiderarea statutului lor în societate și familie.

În consecință, au apărut o serie de configurații familiale care încearcă să răspundă stării de anomie a rolurilor masculine și feminine traversate de cuplul contemporan. Practic, redefinirea rolurilor și înțelegerea ei întreține dizarmonia și disensiunea, atâta timp cât nu există o convergență a schimbării. Reconversia rolurilor se realizează foarte greu deoarece majoritatea femeilor vor să aducă modificări structurii de rol conjugal, însă fiecare vrea să modifice altceva. Nu există o ierarhie, ca a lui A. Maslow (1954), în care, o dată depășit un nivel, să se treacă la următoarele.

Noile așteptări ale femeii, atât de la bărbatul de lângă ea, cât și de la ceea ce poate să-i ofere cariera sau viața, au impus - către sfârșitul secolului al XX-lea, familia restructurată. Acest concept cuprinde o pluralitate de configurații familiale (cupluri fără descendenți, concubinaje, căsătorii deschise, familii reconstituite etc.) adaptate realității sociale contemporane. La baza lor stau opțiunea individuală și permanenta modelare a rolurilor în funcție de context, structură de personalitate a individului, pregătire profesională etc. (Mitrofan și Ciupercă, 1998).

Familia restructurată a permis modificarea, în anumite limite, cvadruplei opoziții (pasiv/activ, public/privat, sedentarism /mobilitate, dependență/autonomie) pe care s-a sprijinit, multă vreme, diviziunea sexuală a rolurilor. Această modificare a indus două tipuri de efecte :

1) Realizarea unui compromis între tendința femeii de a deveni o ființă mobilă-activă-autonomă și acceptarea de către bărbat a unei forme atenuate de sedentarism-pasivitate-dependență. Cu alte cuvinte, o întâlnire a celor două sexe într-un punct de echilibru, o simbioză între viața publică si cea privată, valorizate, atât de către bărbat, cât și de către femeie. Acest model de relaționare

între cele două sexe reprezintă forma cea mai viabilă şi funcţională de uniune şi, poate, unica soluţie de a salva familia, ca instituţie socială, în perspectiva anilor ce vor urma.

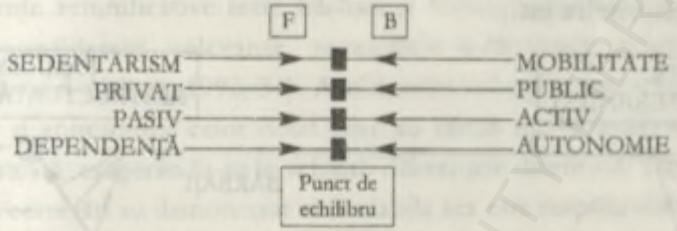

Figura 2. Model de relaţionare între sexe (I)

2) Nerealizarea compromisului între tendinţa femeii de a deveni o fiinţă mobilă-activă-autonomă şi acceptarea de către bărbat a unei forme atenuate de sedentarism-pasivitate-dependenţă. În acest caz, nu există, practic, un punct de echilibru, ci o permanentă întrecere între femeie şi bărbat (în a-şi dovedi lor înşişi, dar şi celuilalt că sunt mai bni), o competiţie a sexelor în care cupul nu are prea mult de câştigat. Din perspectiva proliferării acestui model, este foarte posibil ca familia să fie din ce în ce mai mult ignorată iar alternativele la căsătorie să capete o asemenea amploare, încât să devină o problemă socială.

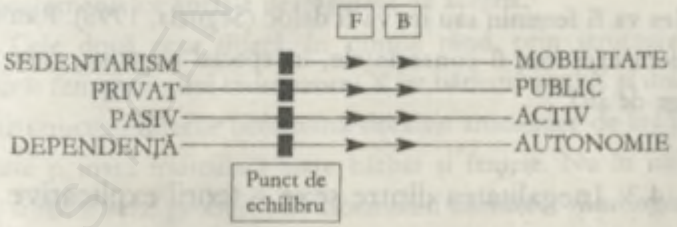

Figura 3. Model de relaţionare între sexe (II)

Aşa ar arăta, istoric vorbind, evoluţia structurii de rol-sex. Se observă cum, cu excepţia primelor şi ultimelor forme de familie, bărbatul a dominat femeia perioade foarte îndelungate de timp. Importanţa rolului deţinut de femeie a ieşit în evidenţă în configu-

raţiile premergătoare familiei pereche şi în cele ulterioare familiei nucleare, configuraţii în care bărbatul a avut comportamente şi atitudini variabile, în funcţie de diverşi factori (context, modificări socio-economice etc.).

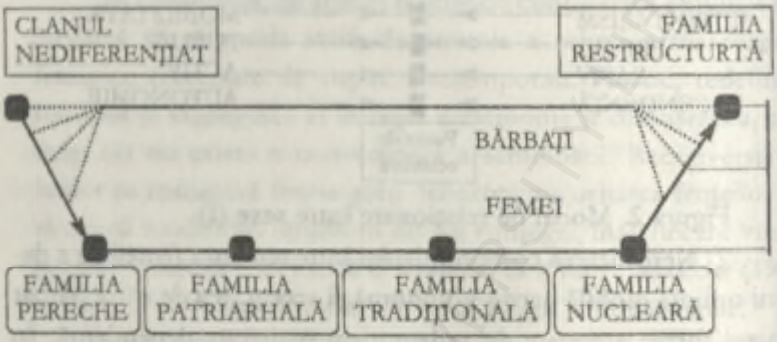

Figura 4. Importanţa rolului deţinut de cele două sexe, din perspectivă socio-istorică

Societatea contemporană accentuează şi favorizează creşterea rolului femeii în familie şi societate, mişcarea feministă militând continuu pentru reevaluarea raporturilor dintre sexe. Având în vedere drepturile obţinute, se consideră deja că secolul XX va fi etichetat drept secolul drepturilor femeilor şi că mileniul al treilea va fi feminin sau nu va fi deloc (Seguela, 1998). Rămâne să vedem care vor fi consecinţele, în special negative, care vor decurge de aici".

4.3. Inegalitatea dintre sexe – teorii explicative

Majoritatea cercetărilor întreprinse atestă existenţa unor diferenţe (cognitive, comportamentale, psihologice etc.) între cele două sexe, însă nu există o unanimitate a opiniilor în ceea ce priveşte tipul diferenţelor, gradul de diferenţiere şi contextul în care acestea apar.

Pe de altă parte, există păreri conform cărora studiile efectuate s-au concentrat mai mult pe identificarea diferenţelor, indiferent care ar fi acestea. În condiţiile în care nu s-au înregistrat diferenţe semnificative între bărbaţi şi femei, experimentele au fost considerate irelevante, rezultatele nemaifiind publicate (Richmond-Abbott, 1992, 34). Astfel, concordanţele dintre trăsăturile şi aptitudinile celor două sexe au rămas într-o indiferenţă accentuată, exagerându-se în schimb diferenţele dintre ele. Totuşi, unele cercetări au demonstrat că variabila sex este responsabilă de aceste diferenţe pentru cel mult cinci până la zece procente (Fausto-Sterling, 1985).

Abia în ultima vreme s-a ajuns la concluzia că există mult mai multe asemănări decât diferenţe între cele două sexe iar variaţiile care apar sunt mult mai mari în cadrul aceluiaşi sex decât între bărbaţi şi femei (Richmond-Abbott, 1992, 35).

În general, se apelează la două tipuri de dovezi pentru a se justifica diferenţele dintre sexe:

Dovezi biologice

Există o serie de diferenţe anatomice, genetice şi hormonale între bărbat şi femeie, care îşi pun amprenta asupra activităţilor şi comportamentelor sociale desfăşurate de aceştia.

Cele două sexe diferă, în primul rând, prin structura lor genetică: femeile au doi cromozomi X iar bărbaţii unul X şi unul Y. Aceste structuri diferite determină decalaje anatomice de înălţime, greutate şi masă musculară între bărbat şi femeie. Nu în ultimul rând, ambele sexe produc, atât hormonul bărbătesc (androgenul), cât şi hormonul femeiesc (estrogenul), dar în cantităţi diferite.

Plecând de la aceste diferenţe, s-a încercat, experimental sau nu, să se motiveze decalajele dintre aptitudinile celor două sexe. Astfel, în 1974, D. Broverman şi colegii săi au afirmat că hormonii afectează activitatea cognitivă: femeile, datorită estrogenului, pot

rezolva cu uşurinţă sarcinile simple, repetitive, dar au dificultăţi în rezolvarea acelora mai complexe şi mai creative.

Numeroase explicaţii privind diferenţele dintre sexe pleacă de la ipoteza conform căreia creierul masculin este mai bine lateralizat decât cel feminin, ceea ce face ca localizarea funcţiei cognitive pe cele două emisfere cerebrale să fie mai importantă la bărbaţi decât la femei (Levy, 1976). Emisfera dreaptă (dominantă la bărbaţi), ca centru al logicii simbolice, percepţiei spaţiale, imaginaţiei, ar explica dezvoltarea acestor funcţii mai degrabă la sexul masculin, în vreme ce emisfera stângă (dominantă la femei), ca centru al limbajului şi memoriei, ar justifica disponibilităţile lor mai bune în acest sens.

Multe teorii se pun de acord asupra faptului că bărbaţii şi femeile procesează informaţiile în mod diferit, în funcţie de abilitatea creierului de a transfera informaţiile de la o emisferă la alta. În mod normal, oamenii au două emisfere care sunt unite de o structură numită corp calos. Mesajele recepţionate într-o emisferă pot fi transferate la cealaltă emisferă pentru a ajuta la procesarea informaţiei. Aproape toate cercetările au arătat că femeile transferă mai multe informaţii de la o emisferă a creierului la alta, decât o fac bărbaţii (Peterson şi Wittig, 1979). Mărimea corpului calos explică diferenţele dintre sexe, deoarece acesta este de două ori mai mare la femei decât la bărbaţi. Concluzia autorilor citaţi este susţinută şi de constatările asupra victimelor unor accidente: pacienţii cu leziuni cerebrale au un deficit verbal mai pronunţat, dacă sunt bărbaţi, şi mai scăzut, dacă sunt femei (Sherman, 1978).

Alte studii evidenţiază faptul că bărbaţii au aptitudini vizual-spaţiale superioare femeilor (Voyer et al., 1995), în timp ce acestea excelează în privinţa aptitudinilor verbale (Durden-Smith apud McCubbin şi Dahl, 1980; Halpern, 1997).

Totuşi, certitudinile în ceea ce priveşte diferenţele dintre bărbaţi şi femei nu sunt atât de multe pe cât încearcă unii cercetă-

tori să dovedească. Un exemplu semnificativ este acela prezentat de E. Maccoby şi C. Jacklin (1974) care arată că, încă de la naştere, băieţii şi fetele sunt mult mai asemănători decât s-a crezut, cel puţin în patru dintre simţuri :

Auzul

Iniţial s-a crezut că nou-născutele răspund la stimulări auditive mai intens decât băieţii nou-născuţi. Această falsă credinţă s-a dezvoltat deoarece fetele folosesc muşchii mici din jurul gurii mai des decât băieţii având, astfel, mai dezvoltat reflexul zâmbetului, ceea ce îi face pe părinţi să creadă că fiicele lor răspund mai prompt diverselor stimulări auditive.

În timp ce la bebeluşi nu pot fi stabilite diferenţe auditive semnificative, acestea apar la vârste mai mari. Astfel, femeile mature au o mai mare sensibilitate la sunete decât bărbaţii. Se pare că ele aud mai bine la frecvenţe înalte, dar au o toleranţă mai mică la intensităţi mari. De exemplu, începând cu 85 de decibeli, orice sunet este de două ori mai intens pentru o femeie decât pentru un bărbat (McGuiness şi Pribram, 1979).

Vederea

Nici în ceea ce priveşte vederea, nu a fost găsită vreo diferenţă importantă în ceea ce priveşte copiii mici. Există mici diferenţe între sexe, dar la maturi. De exemplu, în medie, bărbaţii adulţi au o mai bună acuitate vizuală între 18-70 de ani, dar se presupune că femeile au o mai bună vedere nocturnă (McGuiness şi Pribram, 1979).

Pipăitul

Nou-născuţii, băieţi şi fete, par să fie asemănători şi în ceea ce priveşte sensibilitatea tactilă. Nici la adulţi nu apar diferenţe statistic semnificative. Experimental s-a dovedit că femeile au o mai mare sensibilitate la presiune decât băieţii, însă diferenţele sunt variabile în funcţie de partea corpului care este testată (Hoyenga şi Hoyenga, 1979).

Mirosul

Majoritatea studiilor au găsit diferenţe mici referitoare la olfacţia nou născuţilor. Câteva cercetări pe adulţi atestă existenţa diferenţelor, sensibilitatea mirosurilor fiind mai mare la femei decât la bărbaţi. S-a constatat însă că această diferenţă apare numai după pubertate şi poate regresa după menopauză (Hoyenga şi Hoyenga, 1979, 324).

Aşadar, asemănările la naştere sunt mult mai mari decât deosebirile. Cercetările n-au reuşit încă să demonstreze cum apar la adulţi diferenţele senzoriale: au, totuşi, baze biologice, sunt învăţate social sau reprezintă o combinaţie între cele două alternative?

Dovezi psihologice

Diferenţele dintre sexe se pot manifesta şi în situaţii de interacţiune socială. Din această perspectivă, există opinii conform cărora unica trăsătură de personalitate care pune în evidenţă o diferenţă persistentă este agresivitatea (Lloyd, 1998, 231).

Analizându-se peste 100 de studii ce aveau ca subiect agresivitatea la cele două sexe, a reieşit că există o cvasi-unanimitate a acestora în constatarea agresivităţii mai mari la bărbaţi (Iluţ, 1994, 251). S-a constatat în acelaşi timp că:

Diferenţele sunt mai pronunţate în cazul agresivităţii fizice decât a celei verbale (Hyde, 1986).

Diferenţa dintre sexe este mai amplă la copii decât la adulţi (Hyde, 1984).

Femeile se tem mai mult de răzbunarea celui agresat şi, prin urmare, impulsurile lor agresive sunt mai inhibate (Eagly şi Steffen, 1986).

Cercetările au mai semnalat o serie de alte diferenţe între bărbaţi şi femei ce apar la nivelul personalităţii şi comportamentului, dar ele sunt nesemnificative şi puternic marcate situaţi-

onal. Unele studii au arătat că femeile sunt mai empatice decât bărbaţii şi au o capacitate mai fină de captare a informaţiei nonverbale, vehiculată prin expresia facială, ritmul şi tonul vocii, mişcările corpului etc. (Hall, 1978; Hoffman, 1987). Altele au evidenţiat faptul că femeile sunt mult mai predispuse către anxietate şi teamă, iar bărbaţii mult mai exploratori în situaţii de risc şi incertitudine (Brody, 1984).

Bărbaţii sunt consideraţi mai stăpâni pe sine şi mai reci, mai competitivi şi mai ambiţioşi, în vreme ce femeile sunt văzute ca fiind mai emoţionale şi mai sensibile, mai înclinate spre artă şi literatură (Iluţ, 1994, 247). De altfel, statisticile lui H. Ellis (1904) asupra geniului britanic şi J. Cattell (1933) asupra a 1000 de genii din întreaga lume, demonstrează că celebritatea celor mai multe femei e datorată unor succese literare.

E. Maccoby şi C. Jacklin (1974), analizând un număr de 1400 de studii, arată că femeile sunt mai sociabile, mai influenţabile şi au un respect de sine mai puţin accentuat. Totuşi, rezultatele investigaţiilor privind persuasiunea sunt contradictorii, A. Eagly (1987) apreciind că doar în 16% din cazuri femeile apar ca fiind mai uşor influenţabile.

Aceeaşi situaţie o întâlnim şi în privinţa comportamentului prosocial. Deşi majoritatea studiilor arată o înclinaţie mai pronunţată a bărbaţilor de a sări în ajutor (Eagly şi Crowley, 1986), ele au în vedere doar situaţia în care cel care pretinde ajutorul este un necunoscut. În schimb, dacă victima este o persoană cunoscută, studiile au demonstrat că femeile procură un mai mare suport social semenilor (Shumaker şi Hill, 1991; Unger şi Crawford, 1992).

Diferenţe între cele două sexe s-au constatat şi în ceea ce priveşte locul controlului, în sensul că femeile – comparativ cu bărbaţii - plasează în exterior reuşitele ori insuccesele profesionale (Maccoby şi Jacklin, 1974). Bărbaţii care au succes, pun la baza

acestuia propriile capacităţi, pe când femeile realizate atribuie norocului, şansei sau destinului performanţele obţinute. P. Clina (1985) apreciază că femeile tind să devină victime ale sindromului impostorului, atât timp cât ele consideră – în ciuda succeselor notabile pe care le obţin – că nu au capacităţi deosebite care să le justifice realizările.

Dovezile psihologice, spre deosebire de cele biologice, nu sunt atât de certe în ceea ce priveşte diferenţele dintre sexe. Imposibilitatea plasării unei bariere între diferenţele reale şi cele influenţate de stereotipiile de sex determină adoptarea unei atitudini circumspecte faţă de rezultatele studiilor din domeniu.

Într-un conglomerat de incertitudini, avem însă o certitudine: există inegalitate între sexe. Dincolo de dovezile biologice sau psihologice, la care se apelează deseori pentru a se justifica tratarea diferenţiată a sexelor, o serie de teorii încearcă să argumenteze şi ele de ce femeia nu este egală cu bărbatul. Cele mai importante sunt următoarele :

Teoria psihanalitică

Cea mai importantă teorie psihanalitică ce încearcă să explice dezvoltarea identităţii genului şi consecinţele acesteia asupra inegalităţilor dintre sexe aparţine lui S. Freud (1915).

Conform autorului citat, vaginul este opusul penisului, un semn anatomic al faptului că femeii îi lipseşte ceva ce bărbatul are. După S. Freud (1923), în jurul vârstei de 3-5 ani, băiatul presupune că fetele au avut şi ele cândva penis dar au fost castrate, aşa cum s-a întâmplat şi cu mama sa şi cu celelalte femei, mai demult. Trecându-i prin minte această posibilitate, el se identifică cu tatăl său şi luptă mai departe pentru obţinerea afecţiunii mamei sale. Nu numai că, astfel, consideră că se diminuează agresivitatea tatălui (acesta nu va castra pe cineva ca el), dar se asigură şi de afecţiunea mamei („ea mă va iubi, pentru că îl iubeşte pe tata, iar eu sunt ca tata").

De cealaltă parte, S. Freud consideră că fetiţa se consolează cu gândul că penisul este ascuns în trupul ei şi că, într-o bună zi, va ieşi la iveală, până atunci nerămânându-i altceva de făcut decât să îşi proiecteze insatisfacţia asupra organului masculin, acesta fiind considerat simbolul prestigiului şi explicaţia faptului că un băiat este mult mai iubit şi mult mai apreciat decât o fată (Deutsch apud de Beauvoir, 1949). În afara dorinţei de posesie, „pizmuirea penisului" mai prezintă şi alte forme, de la dorinţa femeii de a se bucura de penis în actul sexual, până la dorinţa de a avea un copil (Freud, 1917).

Prin urmare, într-o epocă obsedată de nevoia de a justifica şi distinge rolurile sociale ale femeilor şi bărbaţilor, Freud pare să fi găsit în diferenţa radicală dintre penis şi vagin, nu numai un semn al diferenţei sexuale, ci chiar fundamentul ei. Această invidie de penis ar reprezenta simbolul lipsei de putere a femeii, pentru că ea întruchipează efortul fetei de a respinge poziţia inferioară impusă de societate. Astfel, concepţia lui S. Freud a fost interpretată şi ca o legitimare a subordonării sociale a femeilor (Hayes şi Orrell, 1993; Elliott, 1998).

Criticile aduse lui S. Freud au fost foarte puternice. Lui i s-a imputat faptul că pleacă de la premisa superiorităţii penisului asupra vaginului şi neglijează importanţa primei copilării în formarea identităţii genului (Mitchell, 1973; Coward, 1984). Mai mult, S. de Beauvoir (1949) consideră că Freud eşuează în explicarea suveranităţii tatălui deoarece nu găseşte o justificare credibilă pentru a arăta de ce sexul masculin este mai important decât cel feminin.

Teoria învăţării sociale

Reprezentanţii acestei teorii afirmă că identitatea rolului de gen este învăţată, cu ajutorul proceselor de întărire şi modelare. Copiii adoptă roluri diferenţiate pentru că ei sunt recompensaţi pentru conduitele adecvate sexului lor şi pedepsiţi pentru cele inadecvate (Fagot, 1978 apud Birch, 1988). De exemplu, băieţii

vor primi aprobare pentru comportamentul agresiv, în timp ce fetele vor fi penalizate pentru același comportament. Diverse studii arată că băieții sunt supuși unei presiuni mai mari, comparativ cu fetele, în direcția adoptării unui comportament adecvat genului (Birch, 1988).

Teoria dezvoltării cognitive

Teoria învățării sociale subliniază influența presiunilor externe asupra dezvoltării identității de gen a copiilor, neglijând factorii interni. Din această perspectivă, numeroși cercetători consideră că cel mai important factor este nivelul de dezvoltare cognitivă a copilului. Cu alte cuvinte, informația despre atributele adecvate genului sunt mai degrabă căutate în mod activ decât dobândite în mod pasiv (Kohlberg, 1969). Atât băieții, cât și fetele par să-și dezvolte propriile cogniții ale rolului de gen, în aceiași ordine și aproape în același timp (Birch, 1988).

Teoria schemei de gender reprezintă o altă formă a dezvoltării cognitive, care pleacă de la premisa că identificarea de către copil a propriului gen se declanșează mai degrabă când își descoperă sexul, decât atunci când dobândește constanța genului, așa cum sugera Kohlberg. Conform acestei teorii, copiii extrag din mediul înconjurător definiții stereotipe ale masculinității și feminității, le încorporează în categorii cognitive de masculin/feminin (scheme de gender) și, în funcție de acestea, își direcționează propriile comportamente.

Teoria dezvoltării cognitive, ca și cea a învățării sociale, nu poate explica singură inegalitățile dintre sexe. Luate împreună, ele sugerează că diferențele biologice sunt amplificate de prezența în familie, școală și mass-media a unor modele diferite de gen, preluate prin întărire și imitație, chiar și în condițiile în care copilul conștientizează și înțelege atitudinile ce ar trebui adoptate de fiecare sex. Astfel, el duce mai departe modelul cultural al inegalităților dintre bărbați și femei, adăugându-i noi justificări sau motivații.

Teoria conflictualistă

Această teorie pleacă de la premisa că inegalitatea genurilor este o consecinţă a inegalităţii contribuţiei lor la bunăstarea familiei şi, implicit, a societăţii. Însă, comparativ cu societatea tradiţională (unde contribuţia economică a bărbaţilor le conferea acestora mai multă putere şi prestigiu), societatea contemporană (în care aportul celor două sexe la funcţionarea celulei familiale este relativ egal) reduce inegalitatea dintre genuri (Blood şi Wolfe, 1960).

Teoria funcţionalistă

Conform funcţionaliştilor, o societate este mai eficientă dacă sarcinile şi responsabilităţile sunt alocate anumitor persoane. Această diviziune a muncii nu necesită neapărat o împărţire a activităţilor în funcţie de sex, dar diferenţele sexuale reprezintă o convenienţă în acest sens.

De exemplu, în societăţile patriarhale era convenabil ca mama să stea acasă şi să aibă grijă de copil şi de gospodărie. În mod similar, era convenabil ca bărbatului să-i revină roluri cum ar fi agonisirea hranei sau protecţia familiei. Aceste modele s-au transmis de la o generaţie la alta, transformându-se în stereotipuri. Astfel, originile sociale ale diferenţelor de gen-rol s-au pierdut în vechimea umanităţii, considerându-se naturală structura diferită a rolurilor masculine şi feminine.

Multă vreme chiar s-a considerat că diviziunea tradiţională a muncii (cu femeia – lider expresiv şi bărbatul – lider instrumental) este cea mai eficientă pentru funcţionarea celulei familiale. În condiţiile societăţii de azi, criticii funcţionalismului o consideră demodată, deoarece schimbările din viaţa economică şi socială presupun o flexibilitate a rolurilor familiale, şi nicidecum o rigiditate a lor.

Teoria materialismului istoric

Această teorie pune la baza inegalităţilor dintre sexe, modificarea continuă a tehnologiei. F. Engels (1884) apreciază că doar în epoca de piatră a existat egalitate între bărbat şi femeie, adică atât timp cât femeia a jucat un rol important în viaţa economică. După descoperirea cositorului, bronzului, fierului, după apariţia plugului, rolul femeii îşi pierde din importanţă. Se consideră că, dacă munca productivă ar fi rămas pe măsura forţelor ei, femeia ar fi realizat împreună cu bărbatul cucerirea naturii.

Şi alţi autori (Mill, 1970) consideră că progresul civilizaţiei explică inegalitatea dintre sexe. Tot ei afirmă, însă, că această teorie pare să-şi fi pierdut aplicabilitatea deoarece progresul tehnologic contemporan a făcut ca munca fizică să nu mai aibă un rol atât de important.

Acestea sunt principalele teorii care încearcă să justifice inegalitatea dintre sexe. Multe din argumentele lor şi-au pierdut relevanţa, în contextul evoluţiei societăţii. Cele care au rămas, continuă să fie contestate, în special de orientările feministe.

4.4. Socializarea diferenţiată – modalităţi şi consecinţe

Anii copilăriei sunt esenţiali pentru dezvoltarea personalităţii şi comportamentului. Aceşti ani sunt, de asemenea, cruciali pentru fundamentarea concepţiilor despre comportamentul masculin sau feminin adecvat.

Practic, un copil nu posedă nici un fel de cunoaştere despre cum să evalueze ceea ce aude şi vede. Tendinţa este deci, de a accepta valorile ce îi sunt insuflate. Părinţii, de cele mai multe ori inconştient, îi determină să adopte valori diferite, în funcţie de sexul fiecăruia. Această atitudine diferenţiată se poate observa

încă de la naşterea copiilor, moment în care părinţii îşi creează anumite aşteptări, strâns legate de stereotipurile existente.

Într-un studiu realizat într-un spital, 30 de perechi de părinţi (15 având băieţi şi 15 având fete) au fost rugaţi să descrie caracteristicile copiilor lor. S-a observat că taţii, dar şi mamele, şi-au caracterizat copiii corespunzător stereotipurilor culturale: băieţii au fost descrişi ca fiind mai mari, mai puternici, mai activi, iar fetele mai mici, mai delicate, mai pasive (Rubin et al., 1974). Se pare însă, că există anumite deosebiri între stereotipurile taţilor şi cele ale mamelor. Studiile arată că taţii au mai multe concepţii tipice decât mamele, cele mai numeroase avându-le taţii de băieţi (Levy, 1989).

Într-un alt experiment, unor copii de grădiniţă le-a fost prezentat un băieţel de patru ani. Altor copii, acelaşi băieţel le-a fost prezentat ca fiind fetiţă. După ce s-au jucat cu el cinci minute, copiii au fost rugaţi să-l descrie în funcţie de anumite caracteristici: mic/mare, tăcut/vorbăreţ, jucăuş/nejucăuş. Cei mai mulţi l-au descris ca fiind vorbăreţ şi jucăuş. Ca băiat, copilul a fost apreciat ca fiind „mare", iar ca fată a fost descris ca fiind „mic"(Smith şi Lloyd, 1978; Stern şi Karraker, 1989). Aşadar, chiar şi copiii de cinci ani au idei bine conturate despre cum trebuie să fie băieţii şi fetele. Aceste idei au fost inoculate de părinţi, prin atitudinile şi comportamentul avut faţă de aceştia.

Alte studii evidenţiază faptul că, în comportamentul de joc al copiilor, conştientizarea sexului este remarcabil de evidentă şi de precoce (Brown, 1995, 123). De exemplu, S. Thompson (1975) a descoperit că peste 75% dintre copiii de doi ani pe care i-a studiat au putut clasifica corect o serie de fotografii înfăţişând bărbaţi şi femei, procent ce a crescut la 90% la vârsta de trei ani. Descoperiri similare au fost obţinute şi de alţi cercetători, care au arătat că, începând cu vârsta de doi ani, etichetele de sex pot fi repede şi corect folosite (Duveen şi Lloyd, 1986; Yee şi Brown, 1994). Chiar

şi în condiţiile în care a fost introdusă o nouă variabilă (etnia), şi copiilor li s-a cerut „să potrivească" două perechi de fotografii pentru a se juca împreună, ei au folosit sexul mai degrabă decât etnia, ca şi categorie predominantă: copiii au fost mult mai înclinaţi să potrivească două perechi de fete sau de băieţi, decât să pună împreună persoane din acelaşi grup etnic (Davey, 1983).

Există unele dovezi ce sugerează că până şi copiii de câteva luni sunt capabili de distincţii categoriale. J. Fagan şi L. Singer (1979) au folosit o paradigmă a obişnuinţei cu bebeluşi de 5-6 luni. Conform acesteia, un stimul este arătat copilului în mod repetat, în ideea de a-l obişnui cu stimulul respectiv. Apoi, acel stimul este prezentat împreună cu stimulul test, măsurându-se timpul în care copilul priveşte fiecare stimul. Dacă el fixează stimulul test mai mult timp decât originalul, se presupune că vede ceva neobişnuit şi, prin urmare, realizează o diferenţiere între cei doi. Autorii citaţi au potrivit cu grijă fotografii cu bărbaţi şi femei, aşa încât aceştia erau cât se poate de similari în ceea ce priveşte un număr de trăsături faciale (lungimea părului, grosimea buzelor etc.). Au potrivit, de asemenea, fotografii cu persoane de acelaşi sex şi vârstă ce erau efectiv mai puţin similare unele cu altele decât perechile bărbat-femeie. Bebeluşii au avut nevoie de mai mult timp uitându-se la fotografia test, atunci când persoana imortalizată era de sex sau vârstă diferită faţă de aceea din fotografia de control.

Studiile prezentate au evidenţiat capacitatea copiilor de a conştientiza, de la vârste extrem de fragede, diferitele categorii sociale. Totuşi, conştientizarea nu implică neapărat o identificare cu sau o preferinţă pentru o categorie în detrimentul alteia. Cercetătorii au arătat că, cel puţin de la trei ani, copiii se identifică cu aceste categorii şi exprimă preferinţe clare pentru una dintre ele. De exemplu, S. Thompson (1975) a descoperit că, în timp ce copiii de doi ani erau încă nesiguri de identitatea lor sexuală (doar jumătate au răspuns corect că sunt băieţi sau fetiţe), după doi ani

şi jumătate identitatea sexuală a fost mult mai ferm stabilită (peste 80% au răspuns corect).

Deşi recunoaşterea sexului la această vârstă nu implică o înţelegere deplină a conceptului de sex, R. Slaby şi K. Frey (1975) au arătat că simpla identificare a propriei identităţi dublează cunoştinţele copilului în celelalte domenii. Ei i-au întrebat pe copiii care îşi cunoşteau propriul sex, despre o serie de probleme ce ţin de faptul de a fi băiat sau fată. De exemplu, copiii au fost întrebaţi ce s-ar întâmpla dacă ar purta haine folosite de obicei de sexul opus, sau dacă s-ar juca cu jucăriile preferate de celălalt sex. Autorii citaţi au descoperit că există un clar progres, o dată cu vârsta, în formarea a ceea ce ai au denumit constanţa sexului. Studii recente au arătat că, după vârsta de cinci ani, procente semnificative de copii demonstrează o completă constanţă (Yee şi Brown, 1994).

Studiile au concluzionat în unanimitate că orice copil, indiferent de sex, este supus la început unei puternice influenţe materne. Însă, el învaţă să devină matur prin identificarea cu părintele de acelaşi sex şi, mai târziu, prin identificarea cu persoanele reprezentative ale aceluiaţi sex din jurul său.

Astfel, băiatul este obligat să se detaşeze de mama lui, să se apropie de tatăl lui şi să facă să funcţioneze un mecanism de identificare în legătură cu acesta din urmă. Mediul rural permite o identificare mai uşoară pentru că băiatul vede cum tatăl său îşi exercită meseria de bărbat. Mediul urban nu favorizează această identificare iar adolescentul trebuie să se descopere pe sine şi să devină un adult „împotriva" tatălui său (urmează altă meserie, adoptă alte valori etc.). În acest caz, apare mai viabilă teza potrivit căreia băiatul sesizează superioritatea paternă printr-un sentiment de rivalitate.

Chiar dacă se manifestă sau nu acest sentiment, toate cercetările psihologice subliniază că, pentru dezvoltarea identităţii

masculine, despărţirea de mamă este esenţială. Să-ţi descoperi propria identitate sexuală – spune E. Leonelli (1994) – înseamnă să imiţi modelele sau modurile de a proceda, de a gândi şi de a simţi ale unei alte persoane de acelaşi sex. De aceea, un băiat care nu are alături de el un bărbat adult, are dificultăţi în a se identifica în sexul lui. Prin urmare, băieţii fără tată vor avea o identitate de sex confuză şi capacităţi mai reduse de expresie.

Această concluzie a avut un impact considerabil, dacă ne gândim că au apărut puncte de vedere potrivit cărora opţiunea homosexuală între băieţi ar deriva, mai mult dintr-o ataşare împiedicată faţă de tată, decât din dominaţia maternă, cum se teoretizase anterior (Leonelli, 1994).

De cealaltă parte, fata poate face să funcţioneze un mecanism de identificare fără să se detaşeze de mama ei. Poate acesta este şi unul din motivele pentru care fetele se maturizează mai devreme decât băieţii (Mendras, 1987). Aceeaşi idee o regăsim şi la E. Stănciulescu (1998), care consideră că sentimentul copilăriei masculine are o durată mai mare decât acela al copilăriei feminine: băieţii sunt mai vulnerabili şi mai greoi în înţelegerea/asimilarea ordinii sociale adulte.

Greutăţile pe care le întâmpină fata în procesul de identificare se leagă de rolul pe care nu mai îl acceptă şi pe care îl vede la mama sa (gospodină, imobilă, pasivă etc.). Există, deci, şi ideea potrivit căreia, cu cât fata creşte, identificarea cu mama ei nu mai apare ca o soluţie satisfăcătoare. Acest lucru se întâmplă în special în familiile unde tatăl este perceput ca având autoritate iar, pentru a domina, fata trebuie să se identifice cu el. Dacă nu va reuşi, ea va suporta superioritatea paternă cu o admiraţie neputincioasă (de Beauvoir, 1949).

Un rol important îl are şi reacţia tatălui faţă de propria sa fiică. De exemplu, dacă fata seamănă din punct de vedere fizic cu

mama sa (care este foarte feminină), atunci tatăl va avea tendința să o trateze ca pe o femeie. Dacă tatăl nu are un fiu iar fata sa are o constituție viguroasă și robustă, el va fi tentat să o trateze ca pe un băiat. Observăm, așadar, că numărul și sexul copiilor ușurează sau îngreuiază semnificativ procesul de identificare al fetei sau băiatului cu părintele de sex opus.

Există și opinii potrivit cărora, indiferent de sex, pentru obținerea unei identități autentice, copilul trebuie să treacă prin următoarele etape: prima este atașarea față de mamă, etapă căreia trebuie neapărat să-i urmeze îndepărtarea de mamă. Etapa ulterioară prevede atașarea față de tată, și apoi îndepărtarea de el, care îl ajută pe om să-și descopere esența proprie (Bly, 1992).

Așadar, rolul părinților în identificarea sexuală a copilului este imens. La fel de mare este și contribuția acestora în ceea ce privește perpetuarea stereotipurilor de gen. De exemplu, numeroase experimente au pus în evidență tratamentul diferențiat al nou-născuților, în funcție de sexul lor. Într-unul din acestea, un lot de femei a fost rugat să se joace cu un copilaș de șase luni. Două fetițe și doi băieței au fost îmbrăcați, fie corespunzător propriului sex, fie corespunzător celuilalt. S-a observat că jucăriile alese de „mame" au variat în funcție de sexul pe care acestea considerau că îl au respectivii copii. De exemplu, băieții au fost încurajați mai mult decât fetele să participe la activități care implică folosirea mușchilor (Smith și Lloyd, 1978).

Pe măsură ce copiii cresc, comportamentul părinților față de ei continuă să fie diferențiat. Studii diverse au arătat că tații sunt mai duri cu băieții și mai blânzi cu fetele (McDonald și Parke, 1986). De altfel, părinții consideră că fetele sunt mai sincere și, de aceea, arată mai multă reținere în a le pedepsi. Ei îi învață pe băieți să-și controleze emoțiile, le acordă mai multă independență și descurajează jocurile agresive pentru fete (Ross și Taylor, 1989).

Fetele sunt mai atent ascultate atunci când au nevoie de ajutor, iar băieţii sunt mai des încurajaţi în încercările lor de afirmare (Fagot et al., 1985).

Un experiment interesant a fost realizat de S. Goldberg şi M. Lewis (1969). O mamă şi copilul ei au fost lăsaţi singuri într-o cameră, cercetătorii numărând de câte ori se îndepărtează copilul de mamă. La un moment dat între cei doi a fost pusă o barieră pentru a se observa reacţia copilului. Cei doi autori au arătat că fetele stăteau mai aproape de mame decât băieţii, şi mai degrabă plângeau şi se ţineau de barieră decât să caute o modalitate pentru a o ocoli. Este şi acesta un exemplu că băieţii sunt îndrumaţi de mici să îşi dezvolte independenţa şi să nu cedeze psihic în faţa unor obstacole.

L. Hoffman (1974) afirmă că fetele au parte de o prea mare protecţie, care inhibă dezvoltarea anumitor capacităţi. Ele vor tinde să evite sarcinile dificile, comparativ cu băieţii care sunt învăţaţi să fie mult mai încrezători în forţele proprii şi să vadă în orice activitate o adevărată provocare. Din această perspectivă, autorul citat arată că femeile cu realizări notabile, au avut mame severe, care nu le-au considerat fragile sau vulnerabile pentru a le proteja.

Un aspect care influenţează asumarea gen-rolului în mod diferit se referă la prezenţa/absenţa fraţilor. O. Brim (1958) a demonstrat că, atunci când fata are un frate, posibilitatea ca ea să manifeste trăsături masculine (ambiţia, spiritul de competiţie etc.) este mai mare decât în cazul în care ar avea o soră. În mod similar, băiatul care are o soră, va manifesta mai multe trăsături feminine (afectivitate, obedienţă) decât cel care are un frate.

În foarte multe cazuri, copiii preiau comportamente diferenţiate de gen-rol, privind. Ei apreciază că, din moment ce pregătitul mâncării sau spălatul rufelor sunt realizate întotdeauna de mamă, aceste activităţi intră în sarcina unei femei. S-a constatat totuşi că, în

familiile cu dublă carieră, copiii au mai puține reprezentări stereotipice în privința rolurilor de gen (Jackson et al., 1986).

Jucăriile influențează, de asemenea, evoluția copilului, atitudinile și comportamentul acestuia. Mulți cercetători au sugerat că jucăriile au implicații importante în dezvoltarea cognitivă și socială a celor mici (Miller, 1987). Un studiu realizat de M. O'Brien (1987) arată că acei copii care se joacă în mod frecvent cu păpuși învață mai ușor să vorbească decât copiii care folosesc alte jucării. De asemenea, s-a constatat faptul că sunt mult mai activi copiii care se joacă cu jucării tipice băieților (O'Brien, 1985). Ei primesc mai degrabă jucării care încurajează creativitatea, pe când fetele primesc jucării pasive (Fein et al., 1975). După 2-3 ani, băieții rareori mai primesc păpuși; fetele continuă să primească și să le valorizeze inclusiv în perioada facultății.

Cu ajutorul jucăriilor, cele două sexe sunt influențate să se îndrepte spre anumite profesii (băieții – om de știință, muncitor, agricultor, fetele – asistentă medicală, profesoară, croitoreasă etc.), lucru care se mai întâmplă și în zilele noastre. De exemplu, o cercetătoare trimisă în nenumărate magazine și însărcinată să formuleze cererea: „Aș dori o jucărie pentru un copil de trei ani", a primit pretutindeni același răspuns: „Pentru un băiat sau pentru o fetiță ?" (Vincent, 1985, 250).

Socializarea în familie are loc prin câteva procese de învățare, procese care întăresc (și ele) sentimentul apartenenței la un sex, sentiment ce pune la baza lui mai mult diferențele dobândite și mai puțin diferențele prescrise. Cele mai importante procese de învățare sunt :

1) Imitația diferențială

Acest proces de învățare pleacă de la premisa că, la copii, există tendința de a imita modelele de același sex, în mai mare măsură decât pe cele de sex opus, deoarece copiii sunt mai tentați

să imite pe cineva perceput ca fiind similar cu ei. Părinţii intervin foarte puţin în acest proces, ei considerând că băiatul va deveni bărbat adevărat doar imitându-şi tatăl, iar fetiţa o femeie veritabilă, identificându-se numai cu mama. În general, părinţii nu sunt doar convinşi de acest lucru, ci şi mândri, apreciind că un copil devine matur abia atunci când este capabil să imite modelul oferit de părintele de acelaşi sex.

2) Întărirea diferenţială

Se consideră că părinţii, profesorii, prietenii întăresc comportamentele specifice sexului copilului şi răspund negativ la comportamentele nepotrivite sexului. Practic, nu numai că se impune copilului preluarea unor comportamentele de rol asemănătoare părintelui de acelaşi sex dar, în acelaşi timp, sunt valorizate negativ orice încercări ale acestuia de a imita gesturi, de a adopta comportamente considerate ca aparţinând modalităţilor de manifestare ale celuilalt sex.

3) Auto-socializarea

Acest proces de învăţare pleacă de la ipoteza potrivit căreia, odată ce copilul s-a identificat, el caută în mod activ informaţii despre modul cum femeia/bărbatul trebuie să se poarte. Conform acestei teorii a dezvoltării cognitive propusă de L. Kohlberg (1969), identificarea sexuală apare ca fiind un produs al căutării active a identităţii proprii. Cu alte cuvinte, L. Kohlberg crede că, înainte ca un copil să se identifice cu o altă persoană, el trebuie să dispună de anumite judecăţi despre natura caracteristicilor sale distincte.

De exemplu, băieţii nu devin bărbaţi pentru că se identifică sau îţi imită tatăl, ci se identifică cu tatăl lor pentru că realizează că sunt băieţi. Ei îşi conştientizează apartenenţa sexuală şi se comportă ca atare. Această teorie, deşi recunoaşte rolul activ pe care copiii îl au în procesul identificării lor sexuale, deşi accentuează

importanţa diferenţierii, neglijează semnificaţia învăţării sociale a sex-rolului.

Pentru o înţelegere mai clară a modului cum sunt socializaţi copiii în familie, vom compara acest proces în familia tradiţională şi în cea modernă. Ne-am oprit la aceste două momente din istoria omenirii deoarece, de cele mai multe ori, atunci când analizăm evenimentele lumii contemporane, avem tendinţa de a le raporta la societatea tradiţională, fie dintr-un impuls antitetic, fie dintr-o comoditate a comparării cu ultimul trecut.

Rolul mamei în familia tradiţională consta, mai ales, în dimensiunea emoţional/expresivă a educaţiei iar rolul tatălui, în dimensiunea instrumentală. Tatăl, sever şi constant, pe de o parte, mama, blândă şi duioasă, pe de alta, realizau un echilibru raţional în educarea copiilor lor (Boerescu, 1908).

Dacă avem în vedere că duratele pe care părinţii le petrec alături de copii îndeplinesc trei funcţii (de Singly, 1996):

1) o funcţie de întreţinere şi reparaţie (corespunzând activităţilor menajere);

2) o funcţie de reconfort (momente de tandreţe şi confesiune);

3) o funcţie de dezvoltare (obiective educative explicite)

vom constata că, în familia tradiţională, diferenţele între bărbaţi şi femei erau foarte clare: în timp ce femeia asigura toate cele trei funcţii, bărbatul era specializat exclusiv în funcţia de reconfort. Precizăm că deosebirile între rolul masculin şi cel feminin vizează modul, natura implicării, şi nu gradul de implicare, care nici nu poate fi evaluat, întrucât nu pot fi comparate cantitativ, comportamente diferite calitativ.

E. Stănciulescu (1997), plecând de la concluziile formulate de o serie de cercetători, evidenţiază faptul că părinţii aparţinând unor categorii socio-economice diferite transmit copiilor lor valori diferite: în clasele mijlocii şi superioare sunt valorizate autonomia

şi stăpânirea de sine, imaginaţia şi creativitatea, în timp ce în clasele populare accentul este pus pe ordine, curăţenie, obedienţă, respect al vârstei etc. În timp ce părinţii aparţinând claselor superioare şi mijlocii valorizează reuşita şcolară, ca mijloc de ascensiune socială (transmiţând copiilor „sindromul de reuşită"), cei care aparţin claselor populare transmit mai degrabă un „sindrom al eşecului" (educaţia lor fiind dominată de pasivitate şi fatalism).

Din această perspectivă, uniformitatea socializării se referă la convergenţa modelelor culturale transmise la fiecare din cele trei nivele: clasa superioară/clasa mijlocie/clasa inferioară. În societatea tradiţională există o unitate valorică mult mai mare, spre deosebire de societatea contemporane unde, la acelaşi nivel (clasă superioară) găsim forme diferite de socializare, valori diferite, atitudini şi comportamente uneori contradictorii, toate acestea datorită faptului că prezentul a impus un nou tip de cultură, cultura prefigurativă (vârstnicii învaţă alături de/de la tineri).

Pentru a evidenţia mai bine raporturile dintre aceste tipuri de familii, din perspectiva stilurilor educative, vom prezenta un model de evoluţie, plecând de la două variabile: control parental şi suport parental. Prima variabilă vizează axa constrângere/permisivitate şi include indicatori ce se referă la limitele impuse de părinţi activităţii copiilor şi rigoarea cu care sunt aplicate şi controlate regulile. A doua variabilă vizează axa ataşament/respingere şi include indicatori ce se referă la gradul de angajare al părinţilor în activitatea copiilor şi receptivitatea faţă de nevoile şi stările lui emoţionale.

Acest model (figura 5) evidenţiază faptul că familia tradiţională, din punct de vedere al controlului social, este mai permisivă decât familia patriarhală, în timp ce, din punct de vedere al suportului parental, este mai neangajantă comparativ cu familia restructurată. Menţionăm că familia restructurată include o serie de configuraţii familiale adaptate începutului de secol XXI (Mitrofan şi Ciupercă, 1998).

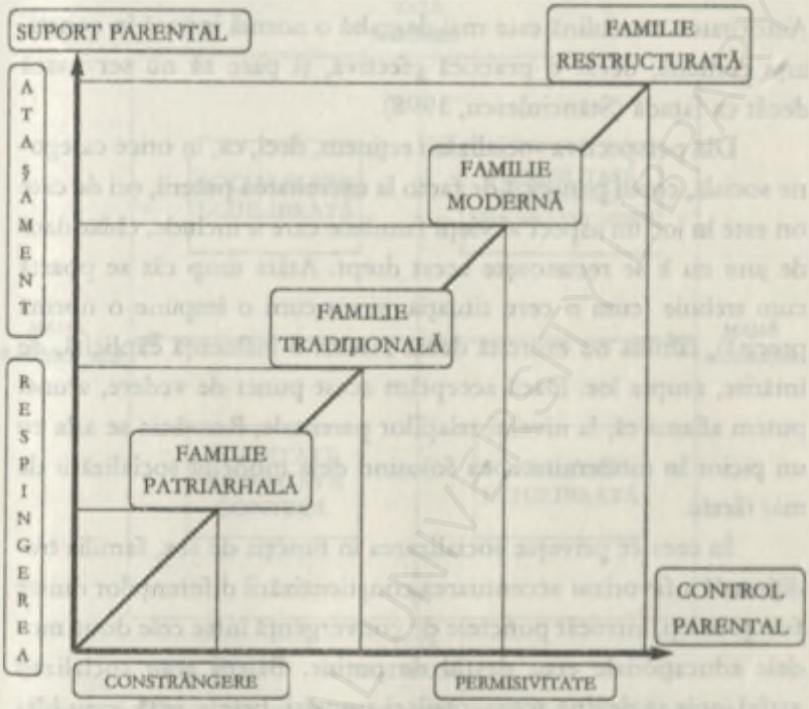

Figura 5. Model de evoluţie al stilurilor educaţionale

O altă concluzie interesantă desprinsă de E. Stănciulescu (1998) este aceea că, în secolul XIX românesc, nu avem de-a face cu un model cultural al familiei tradiţionale, din perspectiva relaţiilor de autoritate şi putere.

Mai mult, rolul matern nu este nicăieri numai expresiv iar rolul patern numai instrumental. Femeile sunt personalităţi instrumentale puternice (caracterizate prin energie, ordine, perseverenţă, hotărâre, eficienţă, înţelepciune etc.) iar bărbaţii nu exclud elementele emoţionale, chiar dacă – pe măsură ce urcăm pe scara nivelului de instruire – vizibilitatea afecţiunii paterne (nu afecţiunea însăşi) pare a se diminua.

Autoarea citată consideră că, în secolul XIX românesc, există şi se manifestă un exerciţiu colectiv situaţional al puterii.

Autoritatea masculină este mai degrabă o normă intrată în conştiinţa comună, decât o practică efectivă, şi pare să nu servească decât ca faţadă (Stănciulescu, 1998).

Din perspectiva socializării reţinem, deci, că, în orice categorie socială, copiii participă de facto la exercitarea puterii, ori de câte ori este în joc un aspect al vieţii familiale care îi include, chiar dacă de jure nu li se recunoaşte acest drept. Atâta timp cât se poartă cum trebuie (cum o cere situaţia, şi nu cum o impune o normă precisă), familia nu exercită decât rareori o influenţă explicită, de întărire, asupra lor. Dacă acceptăm acest punct de vedere, atunci putem afirma că, la nivelul relaţiilor parentale, România se afla cu un picior în modernitate, ea folosind deja modelul socializării de mai târziu.

În ceea ce priveşte socializarea în funcţie de sex, familia tradiţională a favorizat accentuarea conştientizării diferenţelor dintre fete şi băieţi, întrucât punctele de convergenţă între cele două modele educaţionale erau destul de puţine. Băieţii erau socializaţi astfel încât să devină activi, ostili şi agresivi. Fetele, însă, erau blamate sau pedepsite pentru comportamentul lor agresiv dar recompensate, dacă erau submisive şi politicoase. Relaţia părinte-copil era bazată pe înţelegere şi acceptare, convergenţa valorilor, respectul faţă de norme şi obiceiuri, linearitatea rolurilor generând şi/sau permiţând o socializare lipsită de tensiuni şi divergenţe.

În familia modernă, relaţia părinte-copil are cu totul alte coordonate, comparativ cu cele existente în familia tradiţională. Concepţiile privind relaţia parentală au evoluat semnificativ, rezonant tranziţiei treptate a familiei de la tradiţional la modern.

Din această perspectivă, E. Duvall (1971) evidenţiază existenţa a două tipuri de modele: modelul mamei tradiţionale (ce impune prin perseverenţă şi rigiditate) şi modelul mamei moderne (axat pe dezvoltarea capacităţilor instructiv-formative ale copiilor, în condiţiile unei libertăţi şi flexibilităţi crescute).

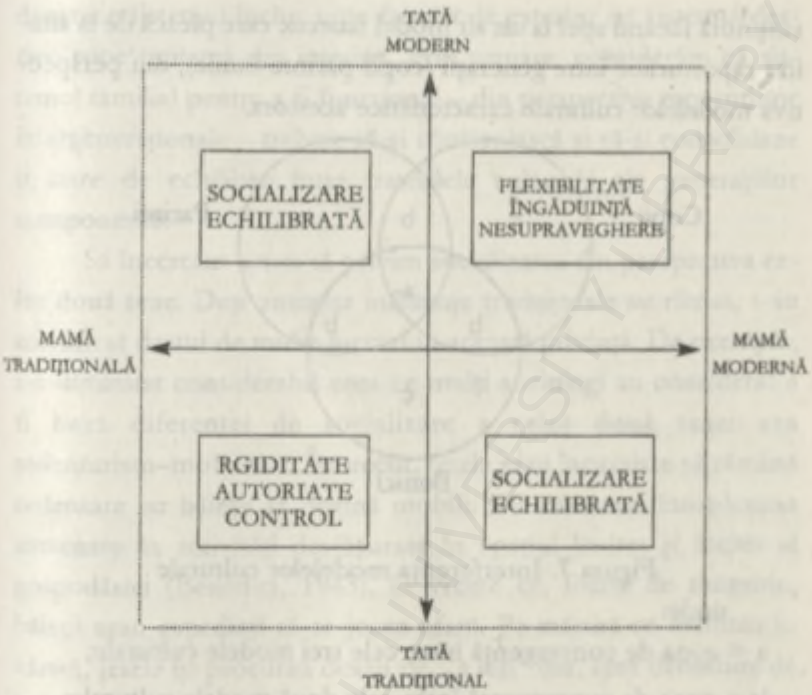

Figura 6. Tipuri de socializare după gradul de tradiționalitate al părinților

Analog, E. Elder (1949) a identificat modelul tatălui tradițional (care asigură educația copiilor de pe poziția aceluia care are întotdeauna dreptate și ultimul cuvânt în orice problemă) și modelul tatălui modern (ce folosește mult mai puțin metodele punitiv-restrictive).

Din combinarea celor patru modele rezultă patru tipuri de familii care sintetizează trecerea de la socializarea rigidă și autoritară la cea flexibilă și îngăduitoare. Se observă că nici familia tradițională, dar nici familia modernă nu asigură o socializare echilibrată, aceasta fiind posibilă mai curând în cadrul celor două forme de tranziție, în care unul din părinți compensează cu tradiționalismul său, modernitatea celuilalt. Această ipoteză poate fi

susţinută făcând apel la un alt model teoretic care pleacă de la analiza raporturilor între generaţii (copil-părinte-bunic), din perspectiva modelelor culturale caracteristice acestora.

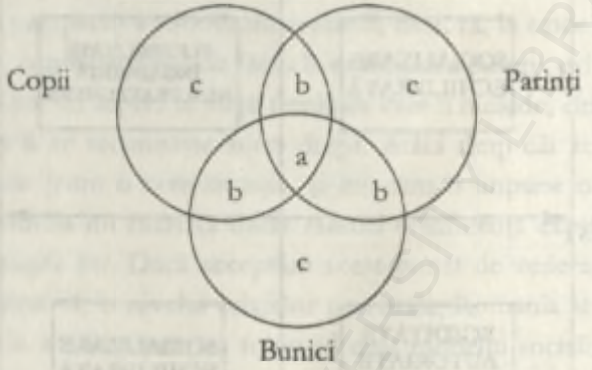

Figura 7. Interferenţa modelelor culturale

unde:

a = zona de convergenţă între cele trei modele culturale;

b = zona de convergenţă între cele două modele culturale;

c = zona de manifestare a propriului model cultural.

Schema propusă (Mitrofan şi Ciupercă, 1998) evidenţiază faptul că raporturile intergeneraţionale sunt marcate, atât de valori comune, cât şi de valori proprii fiecărui model cultural, traduse în atitudini, comportamente şi stiluri de viaţă adoptate. După cum se observă, cu cât zonele de convergenţă sunt mai mari, cu atât autonomia manifestată este mai mică, şi invers, cu cât zonele de convergenţă sunt mai mici, cu atât autonomia manifestată este mai mare.

În primul caz, se proliferează sistemul închis (congruent cu modelul <tată tradiţional-mamă tradiţională>), în al doilea sistemul deschis (asemănător cu modelul <tată modern-mamă modernă>). Ambele sunt disfuncţionale până la un anumit punct

deoarece sistemul închis rupe familia de exterior iar sistemul deschis rupe unitatea din interior. Prin urmare, considerăm că sistemul familial pentru a fi funcţional – din perspectiva raporturilor intergeneraţionale – trebuie să-şi construiască şi să-şi consolideze o stare de echilibru între modelele culturale ale generaţiilor componente.

Să încercăm acum să privim socializarea din perspectiva celor două sexe. Deşi anumite influenţe tradiţionale au rămas, s-au modificat destul de multe lucruri în această privinţă. De exemplu, s-a diminuat considerabil ceea ce mulţi sociologi au considerat a fi baza diferenţei de socializare a celor două sexe: axa sedentarism–mobilitate. În trecut, fetele erau încurajate să rămână sedentare iar băieţii să devină mobili. Ele erau mai întotdeauna antrenate în activităţi desfăşurate în spaţiul limitat şi închis al gospodăriei (Benedict, 1943), în vreme ce, foarte de timpuriu, băieţii erau expediaţi să se joace afară. Pe măsură ce înaintau în vârstă, fetele îşi procurau ocazii de „a ieşi" dar, spre deosebire de băieţi, ele nu mergeau afară, ci ieşeau pentru a merge undeva (Lafont, 1980). Aceste caracteristici tradiţionale s-au destrămat progresiv. Azi, fetele ies pe stradă de la 12-13 ani, se amestecă cu băieţii de vârsta lor, se întorc seara târziu. Ele se lovesc de toate problemele ce le ridică mobilitatea şi îşi formează o perspectivă mult mai largă asupra vieţii, dorindu-şi mai mult de la ea.

Strâns legată de această axă este şi axa public–privat, care a suferit şi ea numeroase modificări. Progresiv, s-a renunţat la ideea că bărbaţii acţionează (doar) în spaţiul public şi femeia (doar) în spaţiul privat, ceea ce a generat schimbări în procesul socializării celor două sexe. De exemplu, astăzi, datorită cuceririlor feminismului, devine din ce în ce mai normal ca fata să fie încurajată să studieze, să intre pe piaţa forţei de muncă etc. Totuşi, mai persistă mentalitatea potrivit căreia, dacă nu reuşeşte, va fi iertată de cei

din jur mult mai uşor decât un băiat, căci de la ea se cere, în special, un alt soi de realizare: să fie femeie, să nu-şi piardă feminitatea (de Beauvoir, 1949).

Axa pasiv-activ se supune aceluiaşi proces de transformare. Fetele sunt învăţate să devină active, să renunţe la pasivitatea tradiţională, care – aplicată la condiţiile societăţii contemporane – le-ar fi izolat, le-ar fi frustrat.

În fine, numeroase schimbări a suferit şi axa dependenţă-autonomie. Fetele sunt educate astfel încât să poată depăşi stadiul de dependenţă faţă de sexul opus şi să devină tot mai libere în opţiunile lor de viaţă.

După cum se observă, socializarea fetelor a devenit din ce în ce mai complexă şi mai dificilă. Şi aceasta, nu atât pentru că ar implica eforturi sau costuri foarte mari, ci din cauza faptului că trebuie înlăturată o mentalitate care a făcut din femeie o fiinţă sedentară, pasivă şi dependentă, ce-şi limita viaţa doar la spaţiul privat.

Ce s-a schimbat, însă, în socializarea băieţilor ? Mai nimic important, pentru că ei merg în continuare pe linia mobilitate-activism-autonomie, acţionând cu preponderenţă în spaţiul public. Nu au intervenit, deci, schimbări de fond. Modificările care au apărut ţin de conştientizarea faptului că băieţii trebuie să devină mai expresivi, şi nu doar instrumentali, accentuând şi latura afectiv-emoţională, nu numai pe cea economică. Ceea ce pare mai surprinzător este faptul că băiatul trebuie socializat astfel încât să accepte că va deveni dependent de femeie, pentru că ea tinde să devină autonomă iar acest lucru implică o dependenţă reciprocă.

Ca o concluzie a acestei perspective generale asupra procesului de socializare în familia modernă, putem afirma că relaţia părinte-copil se bazează pe alte principii, comparativ cu cele care guvernau familia tradiţională, iar ideea fundamentală este aceea că

adolescenţa şi chiar copilăria au devenit etape de pregătire pentru momentul extrem de important al părăsirii căminului. Copiii îşi iau/li se acordă mai multă libertate, mai multă autonomie, mai multă responsabilitate, separarea şi individuaţia devenind probleme firești. Părăsirea căminului înseamnă, într-un fel, o a doua naştere (Bellah et al., 1985) iar copiii se pregătesc/sunt pregătiţi de la o vârstă din ce în ce mai mică pentru aceasta, în condiţiile în care – oricum – convieţuirea ar fi fost destul de dificilă, date fiind divergenţele de valori, atitudini, mentalităţi, stiluri de viaţă.

Pe de altă parte, la nivelul opiniilor şi al intenţiilor educative, numărul părinţilor care pregătesc un destin diferit copiilor lor, în funcţie de sexul acestora, este tot mai mic (Durning, 1995). Comportamentul celor care continuă, conştient sau nu, să transmită valori diferenţiatoare, poate fi explicat cu ajutorul a trei tipuri de logici parentale (Bell, 1979) :

- o logică a tradiţiei;
- o logică funcţionalistă;
- o logică a utilităţii sociale a respectării stereotipurilor.

Totuşi, tendinţa este destul de clară, iar societatea spre care ne îndreptăm este una în care toată lumea începe să poarte aceleaşi haine, aceleaşi bijuterii, aceeaşi tunsură. Tinerii vor trăi, dacă nu şi trăiesc deja, într-o modernitate imediată şi schimbătoare, fără trecut sau viitor, distinctă de societatea celor în vârstă şi de istoria ei (Lafont, 1980).

Alături de familie, un rol important în socializarea diferenţiată a celor două sexe revine şi altor instanţe, cum ar fi :

Grupele de vârstă

Activitatea grupelor de băieţi şi de fete diferă în mod semnificativ (Lever, 1978). De exemplu, băieţii se angajează deseori în activităţi de echipă (în care competiţia şi regulile sunt foarte

importante) iar fetele în activităţi spontane şi mai puţin organizate (săritul corzii, statul de vorbă etc.).

Şcoala

Majoritatea manualelor şcolare îi prezintă pe băieţi şi pe fete în roluri specifice genurilor. De exemplu, băieţii din povestiri sunt activi, fetele pasive; ei se joacă cu soldaţi, ele cu păpuşi (Goodman, 1992). Unele studii (Davies, 1991) sugerează că lucrurile s-au mai schimbat, dar foarte multe cărţi pentru copii n-au depăşit modelele culturale tradiţionale.

La noi în ţară, s-au efectuat câteva cercetări care au evidenţiat că instituţia şcolii, prin manualele şi materialele didactice folosite, contribuie încă la perpetuarea stereotipurilorde gen. De exemplu, în manualele de ciclu primar, există destule imagini stereotip care deformează reprezentările copilului despre bărbaţi şi femei, despre rolurile şi statutul lor în societate. L. Grunberg (1997, 19-35), analizând cele două manuale alternative de limba română pentru clasa a II-a, aprobate de Ministerul Învăţământului pentru anul şcolar 1996-1997, arată că, vizual, copiii sunt „bombardaţi" (p.26) mult mai des cu poze reprezentând un sex în defavoarea celuilalt (tabelul 1). În ceea ce priveşte activităţile atribuite, se observă că fetele cântă, ascultă, cos, cumpără păpuşi, şterg praful, în timp ce băieţii învaţă, se joacă pe computer etc.

Tabelul 1

MANUAL	Nr. fete	Nr. băieţi	Nr. femei	Nr. bărbaţi
1.	33	68	18	30
2.	29	101	18	52

D. Frumuşani şi G. Popa (1997), analizând Abecedarul apărut la Editura Didactică şi Pedagogică în 1995, arată că – la nivelul ilustraţiilor – personajele de sex feminin apar în următoarele roluri

profesionale: învățător, vânzătoare, sportivă. În același timp, personajele de sex masculin întruchipează astronauți, polițiști, doctori, actori. Numărul persoanelor feminine este mai scăzut decât cel al personajelor masculine, raportul fiind de 1/2 în defavoarea primei categorii. La nivelul familiei, conform manualului utilizat, rolurile se prezintă astfel: mama coase, gătește, îngrijește copiii, tatăl citește ziarul, duce copiii la școală, îi plimbă cu barca pe lac. Așadar, mama continuă să fie surprinsă în ipostaze casnice, în timp ce tatălui i se atribuie acțiunile din spațiul public.

Mass-media

Există păreri conform cărora nicăieri nu au fost consolidate mai bine modelele de rol tradițional decât în mass-media (Busby, 1975). În majoritatea programelor de televiziune, bărbații apar mai mult decât femeile, într-un raport de 7 la 3 (Durkin, 1995) și sunt prezentați ca având statusuri ridicate, în timp ce femeile sunt prezentate ca fiind dependente și servile (Birch, 1988; Richmond-Abbott, 1992). Studii asupra celor mai vizionate desene animate arată că majoritatea personajelor principale sunt masculine și acestea domină secvențele de acțiune (Giddens, 1989).

În 1980 s-a efectuat un studiu care a încercat să identifice în ce măsură ocupațiile atribuite în mod tradițional fiecărui sex se regăsesc în reclamele comerciale. L. Lovdal (1989) a constatat că stereotipurile gen-rolurilor convenționale persistă și în aceste reclame, fapt care a confirmat presupunerile anterioare. Influența programelor de televiziune asupra stereotipizării pe baza apartenenței la gen a fost cercetată și de A. Browne (1999), care a analizat conținutul reclamelor publicitare din timpul programelor de desene animate, pe o perioadă de cinci luni. Rezultatele la care a ajuns sunt asemănătoare cu cele din studiile anterioare: bărbații apar în număr mai mare, își asumă mai mult roluri dominante, sunt mai activi și mai agresivi decât femeile, care sunt prezentate

ca fiind mai timide, mai puţin dornice de a prelua controlul.

Numeroşi cercetători (Morgan, 1987; Meltzoff, 1988) au arătat că probabilitatea adoptării rolurilor de gen tradiţionale este cu atât mai mare cu cât creşte numărul de ore petrecut de copii în faţa televizorului. Pe de altă parte, într-un experiment realizat de N. O'Neil, S. Schoonover şi L. Adelstein (1980), unor copii li s-a prezentat o serie de reclame netradiţionale, încercându-se apoi să se identifice efectul acestor prezentări asupra stereotipului de gen-rol. S-a observat că fetele şi-au exprimat dorinţa de a se lansa în cariere netradiţionale, tendinţă aproape inexistentă la băieţi. Şi alţi autori au evidenţiat faptul că majoritatea copiilor îşi schimbă atitudinile stereotipizate când vizionează programe de televiziune în contradicţie cu stereotipurile lor (Johnson şi Ettema, 1982 apud Birch, 1988).

Un alt aspect a fost relevat de analizarea unui număr de 2750 de reclame, în urma căreia s-a constatat că în 94% din cazuri a fost folosit un narator mascul, deşi 50% din produsele la care se făcea reclamă erau destinate femeilor (Richmond-Abbott, 1992). În general, femeile apar în reclame când se face uz de nuditatea lor parţială sau totală. Acceptând acest lucru femeile îşi confirmă eticheta de „obiecte sexuale", care caută să domine prin fizic, şi nu prin intelect. Tendinţa este însă ca femeia să-şi reproiecteze sensul vieţii, comutându-se de la impresivitatea aparenţei spre consistenţa esenţei, de la relevarea formelor la evidenţierea personalităţii.

Concluzionând, prin intermediul educaţiei, copiii învaţă anumite roluri de gen. Deşi există studii care confirmă că societatea, prin diferitele sale instanţe de socializare, îi pregăteşte pe copii pentru două lumi separate, în funcţie de sexul lor (Grunberg, 1997, 42), tendinţa este aceea a regândirii procesului socializării în direcţia unei societăţi unisex (Aries, 1980, 85).

4.5. Stereotipurile de gen: sursă a discriminării sexuale

Stereotipurile de gen sunt convingerile, ideile, credinţele pe care le au oamenii dintr-o societate în privinţa atributelor şi aşteptărilor comportamentale ale bărbaţilor şi femeilor. Iată câteva exemple:

femeia judecă după criterii subiective şi nu după criterii obiective. Gândirea ei e dominată de sentiment şi nu de interes, e psihologică în loc să fie logică;

femeia judecă pentru prezent şi nu pentru viitor. Riscurile îi apar precumpănitoare, pentru că se exercită în prezent, iar şansele îi apar inaccesibile, pentru că sunt realizabile în viitor.

femeile sunt mai conservatoare decât bărbaţii, deci sunt un grup subversiv în raport cu idealul schimbării sau al modernizării.

După cum se observă, stereotipurile sunt descrieri extrem de simplificate ale trăsăturilor pe care le-ar avea bărbaţii sau femeile. Numai că oamenii percep aceste trăsături ca fiind reale, date, şi se comportă în consecinţă. De unde vine credinţa oamenilor în ceea ce priveşte veridicitatea trăsăturilor masculine şi feminine?

M. Niel (1974) consideră că, la începuturile omenirii, forţa fizică a fost cea care a făcut din bărbat „sexul tare". Datorită puterii sale, el a putut să-şi apere familia, satul sau Cetatea împotriva năvălitorilor. Femeia, ţinută departe de vânătoare sau luptă datorită conformaţiei sale fragile, adesea slăbită de naşteri repetate, era considerată „sexul slab".

Opoziţia Forţă/Slăbiciune a fost - în concepţia M. Niel - punctul de plecare către conştientizarea principalelor caracteristici ale celor două sexe. Astfel, Virilitatea a fost identificată cu forţa iar Feminitatea cu slăbiciunea. Continuând argumentaţia, M. Niel

consideră că bărbatul - limitând femeia la preocupări casnice - s-a considerat singurul sex capabil să creeze, să participe activ la viaţa comunităţii şi să o conducă. Astfel, Virilitatea, bazată iniţial pe forţă fizică şi pe curaj, şi-a atribuit şi Inteligenţa şi Cunoaşterea. În aceiaşi ordine de idei, Feminitatea a fost asociată cu Ignoranţa şi Pasivitatea.

O perspectivă globală a acestor caracteristici este prezentată în figura 8. Se observă că femeia rămâne „închisă" în universul îngust al familiei, în timp ce bărbatul se concentrează asupra vieţii extra-familiale.

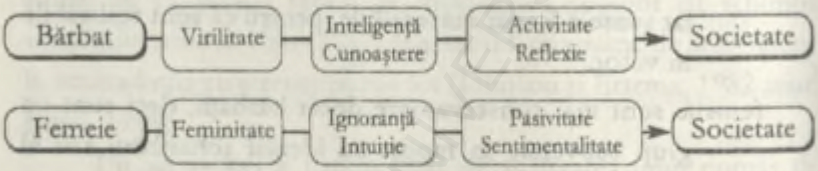

Figura 8. Modelul tradiţional al stereotipurilor de gen

Majoritatea cercetătorilor consideră că atât bărbatul, cât mai ales femeia au trăit închişi în aceste modele culturale, modele ce au fost perpetuate de-a lungul timpului prin stereotipie şi prejudecată.

Stereotipurile de gen se împart în două mari categorii (Sears, Peplau şi Taylor, 1991):

Stereotipuri culturale – ce provin din imaginile pe care ni le formăm sub influenţa propriei noastre culturi.

Stereotipuri personale – reprezintă propriile noastre convingeri în privinţa atributelor unui sex.

Majoritatea studiilor au demonstrat faptul că trăsăturile şi caracteristicile atribuite masculinităţii sunt adesea percepute în termeni de opoziţie cu cele atribuite feminităţii (Broverman et al., 1968). De exemplu, dacă bărbatul este considerat a fi independent, femeia ne apare ca fiind dependentă.

Totuşi, dincolo de percepţia eronată, bărbaţii şi femeile se aseamănă în multe caracteristici (Deaux şi Lewis, 1984). În acelaşi timp, există mari diferenţe în cadrul fiecărui sex în ceea ce priveşte gradul în care o trăsătură este evidenţiată. Astfel, unele femei pot fi foarte emotive, altele dimpotrivă; unii bărbaţi pot fi foarte agresivi, alţii nu.

O altă percepţie eronată ar fi aceea potrivit căreia masculinitatea şi feminitatea sunt corelate negativ (Richmond-Abbott, 1992). Cu alte cuvinte, dacă un individ are multe trăsături masculine, el va avea puţine trăsături feminine. Acest lucru nu este adevărat. O persoană poate avea un număr la fel de mare de trăsături masculine şi feminine (androginul), la fel de mic (nediferenţiatul) sau multe trăsături de un fel şi puţine din celălalt (masculinul sau femininul).

În majoritatea societăţilor, stereotipizările de gender sunt pozitive în favoarea bărbatului, caracteristicile masculine fiind mai mult valorizate decât cele feminine. De altfel, din Antichitate şi până în prezent femeile au fost definite, nu atât în termenii unor calităţi pe care le-ar avea, ci mai degrabă în termenii calităţilor masculine care le lipsesc: pentru greci, era vorba despre mai puţină raţiune, pentru Freud, era vorba de lipsa penisului etc. (Gatens, 1991).

I. Broverman şi colaboratorii săi (1970) a demonstrat acest lucru cerând unui lot de 80 de experţi în sănătate mintală (psihologi, psihiatri etc.) să examineze o listă de adjective bipolare (slab/puternic, ilogic/logic, dependent/independent etc.) şi să indice:

care pol este mai dezirabil social;

care pol caracterizează mai mult femeile şi care bărbaţii.

A rezultat o asociere predominant pozitivă între bărbat şi dezirabil şi una negativă între femeie şi indezirabil. Femeile au fost

descrise ca fiind mult mai supuse, mai puţin independente, aventuroase, agresive, obiective şi competitive, mai uşor influenţabile şi mult mai puţin interesate de ştiinţă. După cum se observă, aceste stereotipii sunt atât de înrădăcinate cultural, încât chiar şi experţii în domeniu le practică (Iluţ, 2000).

Rezultatele inventarului realizat de S. Bem (1974) asupra trăsăturilor dezirabile pentru bărbaţi şi pentru femei confirmă imaginile stereotipe privind cele două sexe. Astfel, trăsăturile identificate de S. Bem conferă bărbatului o imagine caracterizată de putere, activism, competitivitate, iar femeii o imagine caracterizată prin afectivitate, pasivitate, sensibilitate (tabelul 2).

Un studiu recent (Williams şi Best, 1994), realizat în 30 de ţări din întreaga lume, evidenţiază şi el persistenţa stereotipurilor de gen. Cercetătorii menţionaţi au constatat existenţa următoarelor stereotipii: bărbaţii sunt mai aventurieri, mai rapizi, mai raţionali, mai hotărâţi, mai capabili şi mai inventivi decât femeile, iar acestea sunt mai prevăzătoare, mai confuze, mai răbdătoare, mai influenţabile şi mai atente la nevoile celorlalţi.

La noi în ţară, R. Puiu, A. Marhan şi A. Cristea (1994) au încercat să evidenţieze care mai sunt imaginile stereotipe care funcţionează la nivel mental. Autoarele au utilizat un chestionar cu răspunsuri deschise, celor 104 subiecţi cerându-li-se să completeze următoarele afirmaţii cu primele 3 atribute care le vin în minte pentru fiecare dintre ele :

- „Noi bărbaţii suntem „" (autostereotip masculin);
- „Ele femeile sunt „" (heterostereotip masculin);
- „Noi femeile suntem „" (autostereotip feminin);
- „Ei bărbaţii sunt „" (heterostereotip feminin).

Tabelul 2

Trasaturi sociale dezirabile pentru barbaţi	Trasaturi sociale dezirabile pentru femei	Trasaturi neutre
Acţioneaza ca un lider	Afectuoasa	Adaptabil
Agresiv	Prietenoasa	Vanitos
Ambiţios	Copilaroasă	Conştiincios
Analitic	Miloasa	Artificial
Impunator	Nu foloseşte un limbaj aspru	Binevoitor
Atletic	Dornica de a alina sentimente ranite	Fericit
Competitiv	Efeminata	Serviabil
Îsi apara convingerile proprii	Capabila de mângâiere	Ineficient
Dominant	Amabila	Gelos
Puternic	Încrezătoare	Atragator
Are capacitaţi de conducere	Iubeşte copiii	Schimbator
Independent	Credincioasa	Demn de încredere
Individualist	Sensibila la nevoile altora	Discret
Ia uşor decizii	Timida	Sincer
Viril	Vorbire lipsita	Grav
	de duritate	
Se bizuie pe propriile forţe	Compatimitoare	Caracterizat de tact
Are încredere în sine	Delicata	Afectat
Personalitate puternica	Înţelegatoare	Franc
Capabil sa se împotriveasca	Cordiala	Nepredicitibil
Capabil sa riste	Malcabila	Nemetodic

(Sursa: S. L. Bem, 1974)

Astfel, fără a se utiliza alt stimul decât cuvintele „bărbat", „femeie", „noi", „ei", s-a căutat determinarea influenţei sexului asupra imaginii despre celălalt. Au fost centralizate atributele aparţinând fiecărei categorii în parte, a fost calculat un scor dat de

suma frecvenţelor atributelor incluse în tema respectivă şi s-a ajuns la tabelul 3, ce prezintă atributele-temă cu scorurile cele mai înalte.

Se observă că apar câteva atribute care au o frecvenţă mult mai mare decât celelalte. Imaginea bărbatului (atât hetero, cât si autostereotipală) se centrează pe aceleaşi atribute (inteligenţă şi hărnicie) care le regăsim şi în modelul tradiţional. Imaginea femeii (mai ales cea autostereotipală) este centrată şi ea pe inteligenţă şi hărnicie, atribute preluate de la bărbat, din modelul tradiţional. În acelaşi timp, atributele valorizate în mod tradiţional (gospodine, sensibile, tandre, devotate familiei, etc) apar cu un scor mediu.

Autoarele studiului conchid că „la bărbaţi apar în mai mică măsură teme ca: sensibilitate, afectivitate, sentimentalism, accentul fiind pus mai ales pe forţă, inteligenţă, competenţă. La femei apar mult mai multe teme specific masculine: inteligenţă, independenţă, vanitate, ambiţie, competenţă. Această deviere de la imaginea tradiţională a femeii poate fi explicată prin faptul că în ultimul timp femeia se implică tot mai mult în activităţi specific masculine, în asumarea unor roluri altădată inaccesibile" (Puiu, Marhan şi Cristea, 1994, 67-68).

Este interesant faptul că stereotipurile de gen variază între clase, rase şi grupuri sociale. De exemplu, de la femeile negre se aşteaptă să fie puternice, agresive, independente, capabile să aibă grijă de ele însele şi de familiile lor. Cu alte cuvinte, în stereotipul femeilor negre nu există loc pentru pasivitate şi dependenţă (Richmond-Abbott, 1992). Stereotipurile se schimbă şi în cadrul aceleiaşi clase sociale. J. Pleck (1981) arată că stereotipul bărbatului tradiţional (ce avea la bază puterea fizică, lipsa expresivităţii emoţionale, credinţa într-un standard sexual dublu etc.) a fost înlocuit de stereotipul bărbatului modern (care include sensibilitate heterosexuală şi intimitate emoţională).

Tabelul 3

AUTOSTEREOTIP MASCULIN		HETEROSTEREOTIP MASCULIN		AUTOSTEREOTIP FEMININ		HETEROSTEREOTIP FEMININ	
Atribut	scor	Atribut	scor	Atribut	scor	Atribut	scor
Harnici	16	Harnici	13	Inteligente	21	Harnice	15
Inteligenți	15	Inteligenți	12	Harnice	19	Frumoase	12
Încredere în sine, orgoliu	7	Duri, badarani	12	Frumoase	18	Inteligente	9
Forța, curaj	7	Încrezuți, infatuați	10	Gospodine	12	Gospodine	7
Competenta profesionala	6	Frumoși, seducatori	10	Cochete	8	Sentimentale	7
Solicitudine, bunăvoință	6	Tandri, iubitori	9	Capricioase	7	Tandre, iubitoare	7
Tandrețe, sensibilitate	6	Ușuratici, frivoli	9	Tandre	7	Parșive, rele	7
Maturitate, raționalitate	5	Beți vi	9	Sensibile	7	Cochete	6
Demni de încredere	5	Afemeiați	6	Modeste	6	Capricioase	4
Fermi, hotărâți	4	Nesinceri, ascunși	6	Principiale	6	Ușuratice, târfe	4
Alte atribute		Alte atribute		Alte atribute		Alte atribute	
Sinceri, sociabili, beți vi, afemeiați, badarani,ușor de manipulat		Dominatori, puternici, necumpătați, neglijenți, șmecheri, lași, comozi		Intuitive, înțelegatoare, vanitoase, ambițioase, perseverente, naive,		Principiale, serioase, egoiste, cicalitoare, independente, devotate, competente	

Cu ajutorul stereotipurilor, deseori se justifică discriminarea sexuală. Conceptul de discriminare a căpătat relevanţă sporită în societatea zilelor noastre, societate clădită în jurul ideii de egalitate. „Discriminarea reprezintă o tratare inegală a indivizilor sau grupurilor în raport cu unele trăsături categoriale..." (Mihăilescu, 1993, 177).

Conform lui M. Banton (1994), discriminarea este o acţiune individuală, dar dacă membrii aceleiaşi clase sau categorii sunt trataţi în mod asemănător, ea este - în acelaşi timp - un model social de comportament colectiv. În cazul nostru, discriminarea este o practică de tratare inegală a oamenilor în funcţie de sex, concretizată în faptul curent că femeile, la potenţial intelectual egal cu bărbaţii, sunt orientate spre pregătiri inferioare iar, în caz de încadrare egală, sunt plătite inferior. În general, însă, în concordanţă cu prevederile Convenţiei pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (1981, United Nations), termenul de „discriminare împotriva femeilor" poate însemna orice deosebire, excludere sau restricţie făcută pe bază de sex şi care are efecte sau intenţionează slăbirea sau anularea recunoaşterii, aprecierii sau exercitării de către femei a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale în domeniul politic, economic, social, cultural etc.

Nu încape nici o îndoială că discriminarea, de orice natură ar fi ea (socială, rasială, sexuală etc.), este un fenomen pe care orice societate ce se consideră civilizată trebuie să îl dezaprobe şi să îl combată. Cu toate acestea, uneori, se încearcă cu atâta vigoare combaterea ei, încât se ajunge la un cerc vicios: înlăturarea discriminării prin ... discriminare. S-a ajuns, astfel, la apariţia unui nou termen: discriminare pozitivă (positive discrimination), care indică situaţia în care o persoană aparţinând unui sex inadecvat reprezentat (underrepresented) este preferată în locul alteia, aparţinând celuilalt sex, alegere datorată doar acestui motiv. Tre-

buie amintit că şi Guvernul SUA (1970) a elaborat un program care combate efectele discriminării din trecut, prin acordarea de tratamente preferenţiale unor minorităţi etnice sau sexuale.

În locul acestui concept, noi preferăm termenul de discriminare inversă (reverse discrimination), deoarece nu găsim nimic pozitiv în aceste practici, ci, dimpotrivă, le considerăm la fel de periculoase ca şi discriminarea tradiţională. A acorda drepturi mai mari categoriei nedreptăţite decât restului populaţiei, înseamnă a favoriza apariţia următoarelor efecte :

a) se recunoaşte inferioritatea segmentului favorizat, prin faptul că nu poate concura de la egal la egal cu ceilalţi;

b) nu se atinge o stare de echilibru sau egalitate, ci se ajunge chiar la starea contrară, de defavorizare a categoriei majoritare;

c) se încalcă principiile economiei de piaţă.

Concluzionând, prin intermediul organizaţiilor şi organismelor internaţionale, s-a reuşit impunerea câtorva norme împotriva discriminării sexuale. Astfel, pe 18 decembrie 1979, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a adoptat Convenţia cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, intrată în vigoare pe 3 septembrie 1981, semnată până în 1989 de peste 100 de state. Însă, deşi în Constituţiile tuturor ţărilor considerate democratice sau care aspiră la democraţie sunt prevederi legale ce enunţă egalitatea dintre sexe, este greu de spus dacă egalitatea afirmată este şi reală.

4.6. Cauzele modificării structurii tradiţionale de rol conjugal

Contemporaneitatea reprezintă perioada în care au loc modificările cele mai profunde în structura de rol conjugal. Nici o

altă epocă istorică nu a mai cunoscut o bulversare atât de accentuată şi ambiguu definită a aşteptărilor faţă de ceea ce ar trebui să îşi ofere reciproc partenerii unui cuplu. Nici un alt tip de familie nu a mai fost zdruncinat de atâtea frământări şi disonanţe, disensiuni şi violenţe, ca familia restructurată, caracteristică secolului în care abia am intrat.

Amplificarea dizarmoniei şi a disfuncţionalităţilor conjugale îşi găsesc explicaţia, în primul rând, în schimbarea bruscă în ceea ce priveşte percepţia şi comportamentul efectiv de rol-sex din cadrul cuplului, schimbare petrecută după o perioadă îndelungată de stabilitate şi rigiditate. Acomodarea cu noua realitate întâmpină serioase dificultăţi deoarece obişnuinţele, mentalităţile, stereotipiile şi prejudecăţile se modifică destul de greu şi după opoziţii relativ îndelungate. Dealtfel, psihosociologii au constatat că orice schimbare implică transformarea unei anumite stări de echilibru iar intervalul necesar reorganizării vieţii individuale şi familiale este întotdeauna şi în mod fatal mult mai mare decât intervalul de dezorganizare. Însă, până la instaurarea noii stări de echilibru apare şi se manifestă o stare de tensiune psihologică, de anomie a rolurilor masculine şi feminine. Se pare, funcţional vorbind, că familia contemporană nu a depăşit încă această stare, efectele negative induse de noua structură de rol conjugal prevalând în faţa celor pozitive.

Care au fost cauzele care au determinat această schimbare? Fără pretenţii de exhaustivitate, considerăm că structura tradiţională de rol-sex a fost modificată în contextul acţiunii (de cele mai multe ori) conjugate a următorilor factori:

1. Emanciparea femeii

Emanciparea femeii reprezintă procesul, iniţiat de mişcarea feministă, care vizează modificarea mentalităţilor şi comportamentelor actorilor sociali în ceea ce priveşte diferenţele de gen

dintre cele două sexe. Egalitatea femeii cu bărbatul constituie scopul central al acestui proces, mijloacele de acţiune fiind eliminarea discriminării în selecţia profesională, în posibilităţile de carieră profesională, în ocuparea unor funcţii publice etc.

O dată cu asimilarea de către mase a acestui concept a început şi punerea în practică a etichetei de „emancipat". Din acest punct au apărut problemele în interiorul cuplului. Femeile au început să refuze efectuarea rolului tradiţional şi să adopte caracteristici specifice sexului masculin. Dacă ar fi să plecăm de la tipologia propusă de K. Horney (1998, 42-53), locul femeii docile a fost luat de femeia agresivă şi, în special, de cea izolată.

Este necesară o precizare. Noi nu ne referim aici la predispoziţia psihologică a unei persoane de a fi docilă, agresivă sau izolată. Noi privim docilitatea, agresivitatea şi izolarea ca nişte denumiri generice date unor moduri de a fi şi a acţiona, din perspectiva unor însuşiri ce caracterizează un anumit tip de comportament. Pe scurt, principalele caracteristici ale celor două tipuri de femei sunt următoarele :

1. Femeia izolată preferă ocupaţiile rezervate bărbaţilor şi manifestă opoziţie faţă de relaţiile erotice şi faţă de căsătorie. Dacă intră, totuşi, în asemenea relaţii, le perturbă prin străduinţa de a-şi impune dominaţia, de a fi superioare partenerului. Are dificultăţi destul de mari în a se împlini şi a se regăsi pe sine prin celălalt, într-o viaţă de cuplu. Nu vrea să cedeze şi să accepte compromisuri deoarece consideră că cedarea înseamnă slăbiciune, care generează dependenţă. Ajunge destul de greu să cunoască iubirea şi fericirea, preferând mai degrabă să le considere iluzii şi utopii. Consideră că partenerul trebuie să o accepte aşa cum este şi să o înţeleagă în tot ce vrea, ignorând faptul că şi bărbatul doreşte de la ea acest lucru, în aceeaşi măsură. De aceea, cuplul în care intră prezintă mari şanse de dizolvare, chiar dacă perioada

latentă de nemulţumire poate fi mai scurtă sau mai lungă.

2. Femeia agresivă îşi îndeplineşte rolul mai mult din obligaţie şi mereu încearcă să schimbe câte ceva, în lupta cu ea însăşi şi cu ceilalţi, nerenunţând uşor, chiar dacă întâmpină dificultăţi. Este mult mai deschisă la compromisuri şi la dialog decât femeia izolată. Intensitatea conflictelor şi divergenţelor de păreri pot avea intensitate maximă, dar întotdeauna se ajunge la o rezolvare amiabilă. Aceste divergenţe sunt expresia unor frustrări interioare ale femeii, materializate în revolte şi revendicări, care pot fi soluţionate sau nu. În ambele cazuri femeia agresivă încearcă să aplaneze disensiunea, pentru că valorizează mai mult relaţia de cuplu decât ambiţiile ei feministe. De aceea, cuplul în care intră are mai puţine şanse de dizolvare, deşi se poate ajunge şi aici, în condiţiile în care manifestările agresive devin foarte dese. Femeia agresivă, spre deosebire de cea izolată, poate descoperi mai uşor dragostea şi poate atinge mai repede fericirea, chiar dacă doar secvenţial, îmbinând momentele de euforie cu cele monotone, alternând momentele de iubire cu cele de ură şi chiar de dispreţ.

Cele două tipuri de femei se regăsesc, în cea mai mare măsură, în parteneriatul contemporan. Personalitatea docilă, caracteristică familiei tradiţionale, tinde să rămână nesemnificativă statistic, puţine femei acceptând astăzi subordonarea faţă de bărbat, toleranţa excesivă şi dependenţa material-afectivă.

De altfel, acesta era cursul firesc al evoluţiei societăţii şi transformării individului din om comunitar în om societal (Tönnies, 1887). Bărbatul realizase această trecere o dată cu industrializarea, moment în care familia tradiţională s-a destrămat. Până când femeia a devenit societală, cuplul conjugal a trăit în singura configuraţie care îmbina caracteristicile comunităţii cu cele ale societăţii (tradiţionalitate/modernitate), şi asigura echilibrul şi armonia familială. O dată cu emanciparea femeii, cu ambiţia aces-

teia de a deveni om societal, simbioza comunitate/societate s-a rupt, familia rămânând o uniune a două persoane dominate de raţionalitate şi nu de sensibilitate, de activitate interesată şi nu de tradiţie afectivă, de profit şi nu de sentiment.

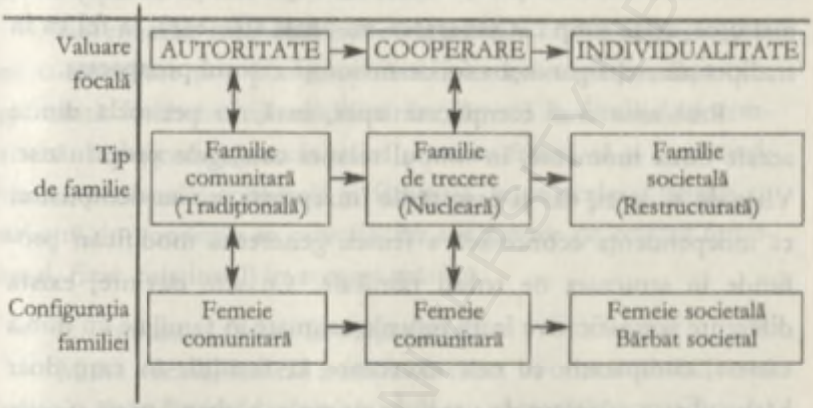

Figura 1. Modelul teoretic al evoluţiei familiei

Procesul de emancipare a constituit, deci, motorul schimbării structurii de rol conjugal, factorul care a dus la conştientizarea ideii conform căreia femeile pot decide singure cum îşi construiesc relaţia de parteneriat, cum îşi direcţionează cariera sau viaţa.

2. Independenţa economică a femeii

Ieşirea femeii din cercul îngust al familiei şi implicarea acesteia în sfera publică a însemnat, în primul rând, câştigarea unei independenţe economice. Chiar dacă unele domenii ale pieţei forţei de muncă sunt, încă, inaccesibile pentru sexul feminin, chiar dacă salarizarea este inferioară celei practicate pentru bărbaţi, simplul fapt al existenţei unei remuneraţii îi oferă femeii un sentiment de siguranţă, de linişte şi confort. Practic, se diminuează considerabil sau chiar dispare dependenţa economică faţă de bărbat, lucru care redimensionează semnificativ raporturile dintre sexe.

De exemplu, femeia își poate permite să întârzie cât mai mult hotărârea de a se căsători, fără a mai fi obligată să oficializeze o relație pentru a beneficia de securitatea economică oferită de bărbat. În virtutea aceluiași raționament, ea poate să divorțeze mult mai ușor, atâta timp cât separarea nu-i mai afectează, la fel ca în tradiționalitate, siguranța zilei de mâine și viitorul prospectat.

Probleme mai complicate apar, însă, în perioada dintre aceste două momente, în timpul relației conjugale propriu-zise. Viața de zi cu zi, dar și cercetările întreprinse, ne-au demonstrat că independența economică a femeii generează modificări profunde în structura de roluri familiale. Cu alte cuvinte, există diferențe semnificative între rolurile asumate în familiile cu dublă carieră, comparativ cu cele exercitate în familiile în care doar bărbatul este aducător de venit. În primele, bărbatul preia o serie de activități, pe care le îndeplinea doar femeia în ipostaza secundă (de casnică). Acest lucru poate fi explicat în felul următor :

1. În condițiile în care ambii parteneri lucrează, prestigiul și stima de sine a femeii cresc iar venitul pe care-l realizează îi conferă dreptul la decizie, ceea ce are repercusiuni asupra negocierii rolurilor asumate de cei doi membrii ai cuplului.

2. Faptul că femeia lucrează, îi limitează posibilitățile fizice de a face față îndatoririlor tradiționale, astfel încât ea este efectiv pusă în situația de a împărți activitățile domestice cu bărbatul. Opoziția acestuia nu are relevanță, atâta timp cât primește un contra-argument hotărâtor: „amândoi lucrăm, amândoi câștigăm, amândoi avem același timp liber". Argumentele femeii sunt centrate, de fapt, pe constrângerea impusă de societatea contemporană de a presta o activitate în afara familiei. Dacă bărbatul ar fi fost capabil să întrețină familia de unul singur, ar fi putut mai ușor să ridice obiecții în privința reconstruirii structurii de rol.

3. În condiţiile existenţei unui confort material ridicat, presupus de dubla carieră, se justifică renunţarea de către femeie la unele activităţi, care sunt preluate, fie de alte persoane (menajere, femei plătite cu ziua), fie de reţeaua serviciilor publice sau private (spălătorii, fast-food-uri etc.).

Sintetizând, independenţa economică a femeii asigură acesteia o autoritate şi o putere sporită în cadrul cuplului, fapt care reprezintă fundamentul modificărilor de rol în familia contemporană. Independenţa economică permite femeii să-şi caute intimitatea personală, conjugală şi familială de pe aceleaşi poziţii cu bărbatul, în condiţiile în care fiecare are nevoie de celălalt (emoţional, fizic, relaţional) în aceeaşi măsură.

3. Implicarea femeii în viaţa socială

Multă vreme, femeia a rămas închisă în orizontul limitat al familiei. Relaţiile interpersonale reduse, contactele sporadice cu alte femei au contribuit la perpetuarea structurii de rol conjugal tradiţionale şi la conservarea unei stări de lucruri justificată prin stereotipie şi prejudecată.

Necesitatea de afiliere a femeii contemporane îşi găseşte justificarea în relativa izolare de alţi adulţi, caracteristică nuclearităţii familiei. În familia tradiţională (extinsă), casnicele făceau parte dintr-o reţea suportivă de rude, care le atenuau singurătatea, anxietatea şi sursele de insatisfacţie. Sentimentul actual de izolare este amplificat şi de ideea lipsei de recunoaştere pentru munca făcută. Altfel spus, munca în gospodărie nu se termină niciodată, fapt care îngreuiază experimentarea unui sentiment de împlinire. Acest sentiment începe să fie căutat în exterior, societatea oferindu-i recunoaşterea pe care familia nucleară nu putea să i-o mai ofere.

Pe de altă parte, s-a tot afirmat, în diverse perioade şi de către diverşi specialişti, că femeile – fiind izolate în cadrul familiei – nu

au putut să-şi formeze cluburi, asociaţii, organizaţii, să îşi exprime puncte de vedere privind condiţia şi rolul lor în familie, să lupte pentru drepturile şi pentru reconsiderarea imaginii oferite şi receptate de bărbaţi şi de societate, în ansamblul ei. Nevoia solidarităţii feminine a fost conştientizată de mişcarea feministă, care a încercat prin diverse mijloace să o realizeze. Se pare că această activitate începe să îşi arate efectele deoarece implicarea tot mai accentuată a femeii în acţiunile iniţiate de cercurile feministe, în viaţa socială în general, a dus la lărgirea orizontului ei privind locul şi rolul pe care poate să-l construiască în relaţia de cuplu.

Discuţiile purtate, conferinţele la care au participat, lucrările de profil studiate au dus la conştientizarea ideii potrivit căreia societatea contemporană impune o modificare continuă a rolurilor de sex. Ceea ce este necesar pentru a pune în practică schimbarea planificată se reduce la unitatea de acţiune a femeilor în abandonarea consecventă a modelului tradiţional. Realitatea socială a familiei contemporane dovedeşte că forţa solidarităţii feminine nu trebuie neglijată şi nici subapreciată.

4. Cariera profesională a femeii

Conceptul de „carieră profesională" a devenit uzual abia la mijlocul secolului al XIX-lea. Acesta vizează cursul unei vieţi profesionale sau ocupaţionale, care oferă avansare sau recunoaştere socială. Nu vom discuta acum despre necesitatea apariţiei acestui concept, despre contextul care l-a impus şi l-a făcut indispensabil analizei şi terminologiei sociologice, deoarece divagaţia nu şi-ar avea rostul şi, poate, n-am reuşi decât să distragem atenţia de la ceea ce este esenţial şi util demersului pe care încercăm să îl efectuăm. Mai important decât a face referiri la geneza lui, să amintim că, o dată cu dezvoltarea feminismului, conceptul de carieră profesională a început să fie popularizat mai mult şi, prin urmare, conştientizat mai bine. Practic, la nivelul simţului comun, o dată cu intrarea

masivă a femeii pe piaţa muncii, s-a generalizat şi s-a afirmat acest concept, chiar dacă există opinia potrivit căreia „cariera profesională" este o sintagmă independentă de variabila „sex".

Diverse studii arată că femeile au început să fie implicate masiv în producţie încă de la începutul secolului al XIX-lea. Până în 1890, s-a estimat că în SUA aproximativ un milion de femei erau angajate în fabrici (Chafe, 1976). Continuând exemplul, al doilea război mondial a reprezentat un punct de cotitură în ceea ce priveşte angajarea femeilor în America. Până în 1945, şase milioane de femei au intrat în câmpul muncii pentru a suplini numărul bărbaţilor chemaţi să-şi satisfacă stagiul militar (Smith, 1979). Creşterea economiei a permis multor femei să-şi menţină slujbele. Mai mult, în anii '50, rata de angajare a femeilor a crescut de patru ori mai repede decât cea a bărbaţilor, în 1960, 37% din femeile din SUA fiind angajate în condiţiile în care 30% dintre acestea erau măritate (Richmond-Abbott, 1992). În 1988, majoritatea mamelor aveau un servici (Shank, 1988).

Nu numai în SUA regăsim această tendinţă. De exemplu, în Franţa, în 1960, lucrau mai puţin de 7 milioane de femei; astăzi numărul lor atinge 11 milioane. Procentul de activitate al femeilor între 25-49 ani a trecut de la 46% în 1968, la aproape 80% în 1996 (Lipovetsky, 1997). În 1992, acelaşi procent atingea 88% în Danemarca, 74% în Marea Britanie şi Germania, 56% în Italia, 53% în Spania.

Impulsionate şi de mişcarea feministă, femeile au început să conştientizeze că pot fi, nu numai mame, soţii şi gospodine, dar pot realiza multe din lucrurile care, până atunci, le făceau numai bărbaţii. Activitatea profesională a devenit, pentru ele, o valoare şi o aspiraţie legitimă, condiţia normală a existenţei feminine. Dacă în 1960, un număr foarte mic de femei recunoşteau că lucrează de plăcere sau pentru a fi independente (Sullerot, 1968), astăzi, munca profesională a femeilor a devenit un instrument de împlinire

personală, o activitate revendicată, şi nu îndurată. Femeile cu funcţii de conducere, funcţionarele cu o vârstă înaintată şi muncitoarele au ajuns să trăiască experienţa şomajului cu acelaşi sentiment de ruşine, de dizgraţie personală, ca şi bărbaţii (Schnapper, 1981).

În acelaşi timp însă, femeile au descoperit treptat şi implicaţiile carierei profesionale asupra vieţii familiale. Din această perspectivă, cele mai importante ar fi următoarele:

1. Majoritatea bărbaţilor privesc cariera profesională a femeii ca fiind o sursă de conflict. Pentru ei, ieşirea femeii din carapacea familiei înseamnă, în primul rând, neglijarea atribuţiilor pe care le îndeplinea în mod tradiţional. Dacă femeia şi-ar efectua aceste atribuţii la acelaşi nivel, cariera ei profesională aproape că n-ar conta. Totuşi, bărbaţii sunt pe deplin conştienţi că exercitarea unei profesii cere timp, energie, pasiune, dar şi stress, frustrare şi oboseală. Ei sunt puşi în situaţia de a înţelege şi accepta stările emoţionale diverse prin care trec femeile, stări generate de cariera profesională a acestora, de unde până mai ieri, doar bărbaţii erau îndreptăţiţi să fie înţeleşi şi acceptaţi. Ei nu mai pot folosi comportamentul tradiţional (vin acasă, citesc ziarul, li se pune masa, li se strânge masa, se odihnesc şi apoi pleacă din nou la muncă), pentru că femeile, fizic nu mai pot să facă faţă unei astfel de atitudini pasive. Din această perspectivă, cariera profesională a femeii induce modificări fortuite ale structurii de rol conjugal.

2. Împlinirea femeii în activităţile extrafamiliale şi construirea unei cariere de succes au determinat dobândirea sau, mai bine-zis, exteriorizarea unor atribute considerate, în trecut, doar aparţinând bărbaţilor (reflecţie, cunoaştere, activitate), fapt care a implicat modificarea raportului de autoritate şi de putere dintre cele două sexe, deteriorarea imaginii bărbatului ca fiind capul familiei, sintagmă cauzată de ideea că el ar fi singurul aducător de

venit şi singurul capabil (datorită acelor atribute) să organizeze şi să conducă celula familială. Necesitatea reconstruirii rolurilor familiale este justificată de cercurile feministe cu ajutorul carierei profesionale a femeii, care schimbă semnificativ raporturile de putere în relaţia de parteneriat.

Asupra cuplului, cariera profesională a femeii ridică probleme de o altă natură. În primul rând, există tendinţa ca femeia să se concentreze foarte mult asupra carierei şi să ignore la fel de mult viaţa de familie. Dacă această tendinţă este valabilă şi pentru bărbat, situaţia devine critică pentru funcţionalitatea familiei, ca instituţie socială. Gradul de implicare în viaţa de familie depinde de percepţia asupra modificării rolurilor, în condiţiile existenţei carierei profesionale la unul sau ambii parteneri. Astfel, atunci când unul dintre parteneri este concentrat mai mult asupra carierei, celălalt trebuie să preia o parte din sarcinile domestice ale partenerului, dar preluarea poate fi formală sau angajantă.

Ipoteza pe care o avansăm este aceea că, în familia cu dublă carieră implicarea este mai mult formală, pe când în familia în care ambii parteneri nu sunt interesaţi prea mult de promovare sau de recunoaştere socială, implicarea este mult mai angajantă. În restul situaţiilor, ar trebui să întâlnim implicări medii, însă aici nu mai putem afirma cu certitudine dacă ele sunt formale sau angajante sau că, cele de un anumit tip ar fi numeric mai multe decât celelalte.

Referitor la implicarea în cariera profesională, R. Bellah (1985) a realizat o distincţie interesantă între vocea sinelui utilitar şi vocea sinelui expresiv. Sociologul american consideră că indivizii se orientează asupra carierei profesionale în prima perioadă a vieţii lor, pentru a se apropria de limita absolută a capacităţilor lor. După o perioadă de timp, ei conştientizează că este aproape imposibil să ajungă acolo unde şi-au propus, şi se refulează în lumea familiei,

care le apare într-o altă lumină, fiind mult mai mult valorizată. Rămâne însă de discutat ce mai poate reface pe plan familial, după ce o lungă perioadă de timp a ignorat, câtă răbdare trebuie să aibă partenerul de viaţă şi ce alte motive au menţinut aceea relaţie în care sinele utilitar a prevalat în faţa sinelui expresiv.

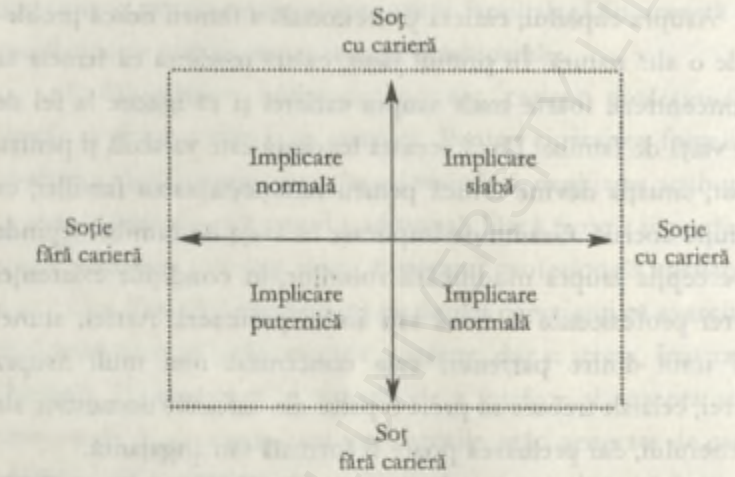

Figura 2. Tipuri de implicare în funcţie de cariera profesională a partenerilor

O altă situaţie interesantă, pe care doar o amintim, ar fi aceea că, în familiile cu dublă carieră, când soţul şi soţia şi-au început carierele profesionale în acelaşi timp, succesul rapid al unuia poate deveni o problemă majoră pentru celălalt (Baldrige, 1985). Astfel, în măsura în care au intrat simultan în lumea ocupaţională şi în măsura în care au ajuns să fie neliniştiţi cu privire la succesul competitiv al partenerului, indivizii tind să fie expuşi la ceea ce psihologii au numit nervozitate modernă. Bărbaţii au mai multe probleme în acest sens deoarece trebuie să îşi schimbe atitudinea faţă de muncă. Astfel, la nivel societal, creşterea sentimentului de competenţă al femeii a indus o reacţie pozitivă, prin revalorizarea sentimentului de competenţă al bărbatului.

În al doilea rând, natalitatea va avea încă un motiv (alături de toate celelalte) să scadă, cariera profesională a femeii împiedicând-o să-şi mai dorească mai mult de unul sau doi copii. Însă, nu atât naşterea, cât socializarea copiilor este ignorată din ce în ce mai mult, fapt care implică o serie de consecinţe vizând raporturile viitoare dintre părinţi şi copii, conflictele intergeneraţionale ce se pot acutiza şi amplifica.

Nu în ultimul rând, accentul pus de femeie pe cariera profesională şi diminuarea implicării conjugale şi familiale, pot induce apariţia relaţiilor extraconjugale, cu consecinţe mai mult sau mai puţin grave, mergând de la revalorizarea proprie relaţii interpersonale, până la divorţ. Relaţiile extraconjugale pot apărea, fie în cazul ei (când soţul nu-i înţelege aspiraţiile profesionale şi atunci găseşte la alt bărbat aprecierea pe care o caută), fie în cazul lui (care tânjeşte după pasiune şi afectivitate, dar timpul acordat de soţie este prea mic pentru nevoile erotico-sentimentale ale acestuia). Destul de multe cupluri se destramă, nu pentru că nu ar exista o comuniune afectiv-sexuală bună între parteneri, ci pentru că timpul petrecut împreună este considerat nesemnificativ. Deseori, se ajunge într-un moment în care unul dintre parteneri nu înţelege de ce, dacă relaţia lor „merge", mai este necesar ca celălalt să se concentreze asupra carierei profesionale, abandonând sau diminuând o armonie dată, cel puţin până în acel moment. Iar de aici, până la apariţia neînţelegerilor nu e decât un pas".

Poate şi de aceea, femeile care optează pentru o carieră profesională tind să rămână în concubinaj o perioadă mai îndelungată de timp sau tind să se căsătorească cu bărbaţi interesaţi (la rândul lor) de carieră, pentru că aceştia le pot înţelege mai uşor şi nu le cer o implicare atât de puternică în viaţa conjugală şi familială.

Conceptul de carieră profesională este strâns legat de un altul, traiectorie socială, impus de P. Bourdieu (1974) în scopul de

a se evidenţia panta ascendentă, descendentă sau faza de platou în care se află un individ la un moment dat. Astfel, traiectoria socială desemnează succesiunea diferitelor secvenţe (poziţii/ roluri/ identităţi) în evoluţia socială a individului, evoluţie influenţată semnificativ de cariera profesională a acestuia.

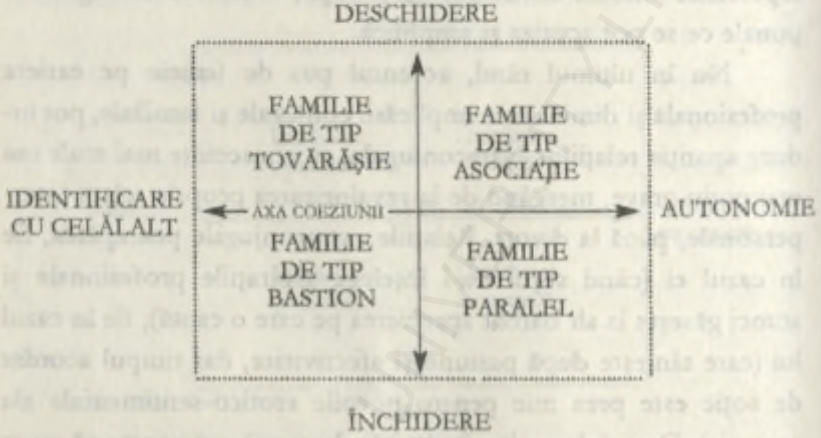

Figura 3. Tipologia familiilor după J. Kellerhals

Traiectoria socială a individului aparţinând societăţii tradiţionale era mai mult statică decât dinamică. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că oamenii se născeau într-o anumită poziţie, aveau o anumită identitate, jucau un anumit rol şi deseori apucau să moară în aceiaşi poziţie socială, având aceiaşi identitate, interpretând acelaşi rol prescris. Putem evidenţia acest aspect plecând de la tipologia oferită de J. Kellerhals (1987) care, utilizând două dimensiuni (coeziune internă/integrare externă), identifică patru tipuri de familii :

1) Familiile de tip paralel, caracterizate prin autonomie şi închidere. Se evită contactul cu exteriorul, rolurile sunt foarte diferenţiate.

2) Familiile de tip bastion, caracterizate prin fuziune şi închidere. Contactele cu exteriorul sunt considerate frustrante şi periculoase, satisfacţiile personale sunt definite prin ceilalţi.

3) Familiile de tip tovărăşie, caracterizate prin fuziune şi deschidere. Deschiderea către exterior este considerabilă, dar este făcută în interesul familiei. În interior domină consensul şi spiritul comunitar.

4) Familiile de tip asociaţie, caracterizate prin autonomie şi deschidere. Pun accent pe independenţa individului al cărui destin nu este subordonat familiei. Raporturile cu exteriorul nu mai sunt raportate la nevoile grupului.

Conform acestei tipologii, putem considera că familia tradiţională este de tip paralel şi, întrucâtva, de tip bastion (specifică mai mult familiei patriarhale), slaba deschidere către exterior şi diferenţierea puternică a rolurilor ducând la o „îngheţare" a carierei profesionale şi, implicit, a traiectoriei sociale. În acelaşi timp, familia modernă (nucleară) este de tip tovărăşie iar familia restructurată (Mitrofan şi Ciupercă, 1998), este de tip asociaţie, ambele valorizând, atât cariera profesională, cât şi traiectoria socială.

Concluzionând, apariţia si proliferarea carierei profesionale şi a traiectoriei sociale feminine au complicat destul de mult relaţiile interpersonale, în general, cu partenerul de viaţă, în special. Totuşi, printr-o comuniune mai bună şi printr-un dialog mai eficient între parteneri se poate depăşi acest impas, care, nerezolvat, ar avea serioase consecinţe asupra individului, cuplului, familiei şi societăţii. Acest avertisment este necesar pentru că au apărut opinii (Bellah et al., 1985) potrivit cărora, în ziua de azi, dorinţa de succes sau teama de eşec te face să fi orientat exclusiv către cariera profesională, până la a sacrifica familia.

5. Modificarea stilului de viaţă şi a valorilor familiale

Stilul de viaţă este dat de totalitatea coerentă, armonioasă, a acelora dintre valorile pentru care familia a optat, care transpar în modul de a fi, în comportamentul implicit şi explicit, material şi ideal al familiei, conferindu-i identitate, individualitate (Smirnov şi Marghescu, 1989).

Cunoaşterea stilului de viaţă este esenţială pentru înţelegerea satisfacţiilor şi împlinirilor, frustrărilor şi neîmplinirilor proprii unei căsătorii. Pe baza acestuia se pot înţelege multe dintre „enigmele" cuplului, de ce, de exemplu, infidelităţile distrug unele căsătorii şi nu pe toate, de ce conflictele joacă un rol atât de important pentru unele cupluri şi atât de neglijabil pentru altele, de ce unii soţi care par bine „acomodaţi" divorţează, în timp ce alţii care produc o impresie contrară rămân împreună, de ce afecţiunea, expresia sexuală, stilul personal sunt atât de diferite de la o pereche la alta.

Spuneam că stilul de viaţă reprezintă o sumă de valori. Pentru a ne face mai bine înţeleşi, să facem câteva precizări conceptuale. Valoarea reprezintă aprecierea pe care un subiect o manifestă faţă de un obiect (lucru, idee, atribut, relaţie). Însă, valorile nu sunt preferinţe subiective individuale, ci preferinţe socializate, supraindividuale, care sunt transmise şi promovate prin mecanisme sociale (Zamfir, 1993).

Cu alte cuvinte, valorile pe care le împărtăşim sunt ale noastre dar vin din afară, le respectăm dar/pentru că ne sunt impuse (de familie, comunitate, societate). Pe de altă parte, valorile promovate de diferitele instanţe socializatoare pot fi recunoscute de toate acestea sau numai de unele dintre ele. Problemele apar atunci când sistemele de valori proprii unui anumit stil de viaţă intră în contradicţie cu normele şi reglementările sociale, fapt care produce o discrepanţă, o ruptură, ce favorizează etichetarea,

stigmatizarea şi chiar marginalizarea. De exemplu, în societatea tradiţională, instituţia familială reproducea valorile, normele şi comportamentele culturii majoritare. În raport cu această cultură, celelalte culturi care erau prezente (în proporţie mică, atât ca număr, cât şi ca intensitate) erau considerate marginale sau deviante (Ghebrea şi Tessier, 1994).

Modernitatea se pare că reuşeşte să treacă peste asemenea fenomene, deoarece - o dată cu trecerea timpului - începe să se impună tot mai mult o diversitate de moduri de viaţă, şi nu un tipar unic, neblamabil social. În societatea modernă, mult mai instabilă decât cea tradiţională, orice cultură, iniţial minoritară, poate să se impună mai târziu şi, de aceea, este mult mai riscantă etichetarea şi stigmatizarea.

Aşadar, modernitatea a avut un impact direct asupra tradiţionalităţii, stilul de viaţă tradiţional fiind abandonat (aproape) sub toate aspectele sale. Indivizii au început să experimenteze stiluri de viaţă alternative, mai ales că valorile familiale au înregistrat schimbări radicale (prăbuşindu-se continuu), diminuând, prin aceasta, ataşamentul faţă de instituţia familiei. Mai mult, se poate observa că orice domeniu al realităţii sociale este afectat iar ceea ce se întâmplă cu familia reprezintă, până la un anumit punct, o reflectare a crizei prin care trece societatea, o imagine a mutaţiilor semnificative ce au răscolit contemporaneitatea, în trecerea de la tradiţional la modern. Prezentul ne oferă seturi de valori diferite iar diversitatea se impune cu tot mai multă putere în faţa uniformităţii. Tocmai de aceea, suntem martorii unei oferte spectaculoase şi atrăgătoare în materie de relaţii interpersonale. Din această perspectivă, familia s-a adaptat cu uşurinţă pulsiunilor schimbării, cu toate că mulţi specialişti o vedeau impenetrabilă şi indestructibilă, baza unei stabilităţi, într-o lume guvernată de haos.

Pentru a fi mai expliciţi, vom supune atenţiei raportul Tradi-

ţionalitate/Modernitate din perspectiva schemei oferite de M. Neder (1992). Această schemă sintetizează, sub o altă formă, elementele prezentate anterior (tabelul 1).

Tabelul 1

Tip familie Stil viaţa	Tradiţionala	Moderna
Concepţie generala	Celula de baza a societaţii	Comunitate de refugiu si de aparare
Rol practic	Apararea valorilor si a tradiţiilor sociale	Apararea unui mod de viaţa personal, concret
Compoziţie	3 sau 4 generaţii care locuiesc sub acelaşi acoperiş	2 generaţii
Copii	Numerosi, destinaţi perpetuarii familiei	Puţini, dar doriţi şi ingrijiţi cu dragoste
Mod de funcţionare	Pe baza spiritului de sacrificiu al individului pentru familie	Prin cooptare şi fuziune afectiva şi sentimentala
Autoritate	Paterna, respectul batrânilor, subordonarea femeii barbatului	Fara ierarhie afirmata, împarţire a rolurilor între sexe şi vârste
Raţiunea de a fi	Perpetuarea numelui, tradiţiei, profesiunii, patrimoniului	Dobândirea calitaţii de viaţa în comun, la scara întregii vieţi

(Sursa: M.Neder, 1992)

Studii şi cercetări contemporane (Smirnov şi Marghescu, 1989; Ciupercă, 2000) au demonstrat că valorile familiei extinse (autoritate, ierarhie, conformism, represiune), care stipulau roluri şi regului clare, ce nu puteau fi negociate sau modificate, au fost înlocuite de altele (cooperare, egalitate, schimbare, comunicare), care permit reconstruirea şi schimbarea acestora, în funcţie de contextul în care se manifestă cuplul conjugal. Mai mult, valorile familiei restructurate (individualitate, competiţie, nonconformism), nu numai că favorizează schimbarea structurii tradiţionale de rol-sex, dar reprezintă o condiţie pentru însăşi funcţionarea acesteia (figura 4).

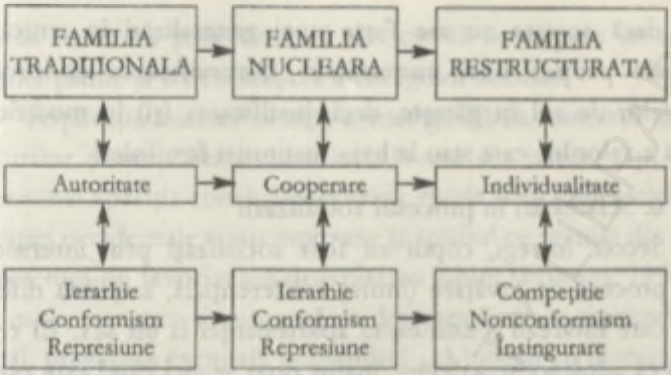

Figura 4. Tipuri de familii şi valorile caracteristice lor

Numeroşi cercetători susţin faptul că societatea de consum a generalizat un sistem de valori ce se opune culturii femeii casnice. Cu alte cuvinte, era consumului a descalificat ideologia de sacrificiu care susţinea modelul „gospodinei perfecte" (Lipovetsky, 1997). Noua cultură, axată pe plăcerea sexului, pe timp liber şi pe opţiuni individuale a devalorizat un model feminin de viaţă, centrat mai mult pe familie decât pe sine.

Totuşi, problema valorilor civilizaţiei contemporane este destul de complexă deoarece au apărut puncte de vedere potrivit cărora ele au devenit contradictorii (Horney, 1945) şi nimeni nu mai poate afirma cu certitudine că un sistem de valori este cu adevărat mai bun decât altul (Bellah et al., 1985). Mai mult, oamenilor nu le mai pasă de sistemele de valori ale altora, atâta timp cât ele nu le încalcă pe ale lor. Una din consecinţele cele mai importante ale acestui fapt este aceea că fiecare face ce vrea, fiecare trăieşte cum crede de cuviinţă şi opţiunea lui trebuie respectată. Practic, nu mai este admis să-ţi spui părerea, pentru a încerca s-o impui ca regulă generală, ca normă (Elias, 1991; Kaufmann, 1995). Cu alte cuvinte, fiecare cuplu îşi stabileşte regulile, care pot coincide sau nu cu ale celorlalte, fiecare familie îşi dezvoltă o anumită structură de roluri,

chiar dacă aceasta nu are forţa unei generalizări în structurile familiale proprii unei comunităţi. Diversificarea continuă a modelelor de rol îşi găseşte, deci, justificarea (şi) în modificarea rapidă a valorilor care stau la baza instituţiei familiale.

6. Schimbări în procesul socializării

Secole întregi, copiii au fost socializaţi prin intermediul unor procese de învăţare (imitaţia diferenţială, întărirea diferenţială) care întăreau sentimentul apartenenţei la un sex. Ei considerau că adolescentul devine matur doar atunci când este capabil să imite modelul de rol oferit de părintele de acelaşi sex.

Astăzi, la nivelul opiniilor şi al intenţiilor educative, numărul părinţilor care pregătesc un destin diferit copiilor lor, în funcţie de sexul acestora, este tot mai mic (Durning, 1995). Cercetări contemporane evidenţiază faptul că părinţii sfârşitului de secol XX manifestă o mai mare deschidere faţă de copii, tind să-i trateze în mod similar, le permit o mai mare libertate de autoghidare în viaţă (Radin şi Russell, 1983; Persell, 1990).

Practic, societatea spre care ne îndreptăm este una în care toată lumea începe să poarte aceleaşi haine, aceleaşi bijuterii, aceeaşi tunsură. Tinereţea nu va mai fi trăită social, ci senzual, într-o societate unisex (Aries, 1980), în care atitudinile, hainele apartenenţa şi rolurile se desexualizează şi se uniformizează.

7. Devalorizarea sentimentului în relaţia de cuplu

Un alt factor, care nu are forţa celor prezentaţi anterior şi nici capacitatea de determinare directă a modificărilor de rol conjugal, îl reprezintă devalorizarea sentimentului în relaţia de cuplu. Studii recente evidenţiază faptul că oamenii renunţă la imaginea dragostei, ca angajament permanent faţă de partener, şi asimilează modelul dragostei neangajante (Seguela, 1998), în care primează neimplicarea şi autonomia. În aceste condiţii, partenerul de viaţă

nu mai contează prea mult, ci atât cât să ne asigure un anumit confort psihic şi o descătuşare a energiilor sexuale.

Explicaţia acestei situaţii a fost găsită în numărul mare al cuplurilor dezmembrate, anterior născute din iubire, fapt care a determinat apariţia concluziei potrivit căreia structura socială a civilizaţiei occidentale contemporane şi spiritul ce rezultă din această structură nu favorizează dezvoltarea iubirii (Fromm, 1956, 77). Mai mult, tematica dominantă se deplasează de la sentimental la sexual, problema esenţială nemaifiind „să iubeşti cu disperare", ci „să obţii plăcerea fără prejudecăţi" (Lipovetsky, 1997).

Contextul în care se manifestă devalorizarea iubirii favorizează şi el perpetuarea acestui proces. Practic, ne aflăm într-o adevărată dezordine amoroasă (Bruckner şi Finkielkraut, 1977, 10), într-o explozie a divorţialităţii şi a alternativelor la căsătorie. Indivizii se recunosc tot mai des în legături tot mai variate, cu treceri rapide de la o stare la alta, de la un rol la altul (Zamfir, 1989). Relaţiile sunt sărăcite de conţinut afectiv, oamenii fiindu-şi suficienţi lor înşişi. Ei nu mai datorează nimic nimănui şi nu mai aşteaptă nimic de la nimeni (de Toqueville, 1995, 110). Accentuarea individualismului, transformarea individului în celula de bază a societăţii (Baechler, 1992, 68) contribuie la diminuarea implicării în viaţa conjugală. Implicarea redusă generează un grad mai mare de nepăsare sau indiferenţă în ceea ce priveşte îndeplinirea îndatoririlor de rol, mai ales dacă acestea nu sunt supuse negocierii. Cu alte cuvinte, cu cât detaşarea emoţională faţă de partener este mai mare, cu atât tendinţa de a accepta şi efectua modelul tradiţional de sex-rol este mai scăzută.

Aceştia ar fi principalii factori ce au determinat modificări în structura de rol-sex a cuplului contemporan. Însă, atât ei, cât şi schimbările survenite în diviziunea sexuală a rolurilor nu reprezintă decât un răspuns la provocările realităţii sociale caracteristice mileniului în care abia am intrat.

4.7. Cercetări contemporane privind dinamica structurii de rol conjugal

Majoritatea studiilor contemporane, în ciuda numărului limitat al acestora, evidenţiază existenţa unor modificări în structura de rol conjugal. Care sunt ele şi cum au fost percepute de cele două sexe, vom arăta în continuare.

Din analiza datelor publicate în ultimele decenii reiese că probabilitatea adoptării unui model egalitar al rolurilor este mai mare atunci când :

Ambii parteneri lucrează

Multe din familiile cu dublă carieră au realizat treptat trecerea de la rolurile tradiţionale la cele egalitare, mai ales în condiţiile în care s-au accentuat pretenţiile soţiei în ceea ce priveşte propria-i carieră (Hornung şi McCullough, 1981).

J. Pleck (1979) oferă date ce demonstrează că bărbaţii însuraţi cu femei ce lucrează petrec, săptămânal, cu 1,8 ore mai mult în gospodărie şi cu 2,7 ore mai mult alături de copii, decât cei căsătoriţi cu femei casnice. S. Berk (1985) a arătat chiar că bărbaţii ale căror soţii lucrează normă întreagă şi ale căror familii au mai mulţi copii mici efectuează treburi casnice egale cu soţiile lor.

Alte studii, însă, evidenţiază faptul că angajarea soţiei pe piaţa forţei de muncă nu are nici un efect asupra muncii casnice prestate de soţ (Douthitt, 1989). J. Miller şi H. Garrison (1984) consideră că soţii cu neveste angajate petrec acelaşi timp în gospodărie ca şi cei ale căror partenere sunt casnice. Mai mult, nici mărimea salariului câştigat de soţie nu afectează diviziunea muncii (Huber şi Spitze, 1983). Chiar şi atunci când femeile câştigă mai mult decât bărbaţii lor, împărţirea activităţilor casnice nu se schimbă (Atkinson şi Bales, 1984). Singura variabilă ce pare să influenţeze ajutorul pe care bărbaţii îl dau soţiilor angajate este – în

opinia M. Ferree (1984, 57-75) – dacă salariul femeii este considerat necesar. Autoarea citată consideră că, dacă bărbaţii apreciază că venitul soţiilor este necesar, atunci va efectua mai multe munci casnice.

Rezultatele studiilor sunt, deci, contradictorii. Totuşi, tendinţa este aceea ca bărbatul soţiei care lucrează să se implice mai mult în realizarea activităţilor gospodăreşti. Din această perspectivă, au apărut şi metode care uşurează munca celor doi parteneri. De exemplu, o modalitate de adaptare la greutăţile generate de dubla carieră o reprezintă segmentarea sau compartimentarea muncii, astfel încât membrii cuplului să nu se ocupe de familie şi de servici în acelaşi interval de timp, ci în ore sau zile diferite (Bailyn, 1980, 571-572).

Bărbatul a mai fost căsătorit

H. Weingarten (1980) a ajuns la concluzia că bărbaţii recăsătoriţi efectuează mai multe activităţi casnice decât cei căsătoriţi prima dată. În acelaşi timp, însă, ei sunt mai puţin interesaţi şi depun mai puţin efort în educarea copiilor, dacă aceştia nu sunt în mod natural ai lor. Weingarten consideră că bărbaţii recăsătoriţi procedează în acest mod faţă de copii deoarece satisfacţiile activităţii de educare ar fi prea mici.

Vârsta femeii la prima căsătorie este mai mare

Diverse studii citate de M. Richmond-Abbott (1992) evidenţiază faptul că amânarea căsătoriei are ca efect o tendinţă pronunţată spre căsnicii egalitariste. Şi aceasta pentru că femeile vor avea o educaţie mai avansată, se vor axa mai mult pe cariera profesională şi vor învăţa aceea îndrăzneală care face dificilă întoarcerea la relaţii dependente. Pe de altă parte, până la căsătorie, bărbaţii pot învăţa să-şi îndeplinească singuri îndatoririle casnice, lucru care îi poate determina să devină doritori să aibă căsnicii egalitariste.

Cuplurile nu au copii

Unele studii arată că cei care nu intenționează să aibă copii au atitudini egalitariste în privința sex-rolurilor (Harriman, 1986; Worthington și Buston, 1986). Este posibil însă ca, după nașterea primului copil, să se revină la rolurile de gen tradiționale (Rossi, 1979). Totuși, cu cât este mai lungă perioada de egalitate, cu atât este mai puțin probabil pentru cuplu să renunțe la valorile egalitariste cu care au fost obișnuiți.

Acestea ar fi cele mai frecvente situații care se asociază cu adoptarea unui model egalitar. Precizări necesare se pot face, însă, și asupra familiei cu copii. Există indicii că bărbații sunt foarte interesați de rolul lor de tată, lucru care le motivează pe femei să exercite o mai mare presiune asupra lor, pentru a împărți responsabilitățile legate de copil și de activitățile casnice. Din această perspectivă, mamele se așteaptă ca grija pentru copil să fie împărțită, dar, de cele mai multe ori, nu se întâmplă așa (Gerson și Peiss, 1985). Chiar dacă bărbații se implică în creșterea copilului, tot femeilor le rămâne munca mai grea. De altfel, tații caracterizează timpul petrecut cu copiii ca reprezentând 50% joacă și 50% muncă. În contrast, mamele petrec 10% din timp jucându-se cu copiii și 90% muncind (Staines și Libby, 1986; Ruble et al., 1988).

Schimbări majore se petrec însă la nivel comunicațional. După apariția unui copil, soții se concentrează mai degrabă asupra sarcinilor instrumentale și mai puțin asupra menținerii legăturii emoționale. Timpul petrecut împreună, intimitatea și comunicarea dintre parteneri scad în mod dramatic ceea ce face, în contextul apariției conflictelor, ca membrii cuplului să se privească din ce în ce mai puțin ca iubiți (Belsky et al., 1985; Cowan et al., 1985).

În condițiile monoparentalității, studiile evidențiază faptul că familiile descompuse încurajează roluri de gen mai liberale decât restul populației și modelează o mai mare varietate de

comportamente copiilor, deşi părintele custodial nu este pe deplin conştient că antrenează în personalitatea acestora caracteristici bisexuale (Richmond-Abbott, 1984). Autoarea citată consideră că taţii sunt, în general, mai conservatori decât mamele iar fetele aflate sub custodie maternă sunt în mod evident mai liberale decât cele aflate sub custodie paternă.

Revenind la familia nucleară, la nivel declarativ, aproape 80% dintre soţi apreciază că grija copilului trebuie împărţită în mod egal, 50% considerând că şi muncile casnice ar trebui repartizate în mod echitabil (Hiller şi Philliber, 1986). În realitate, femeile muncesc de două până la trei ori mai mult decât bărbaţii, aproximativ 70% din muncă fiind efectuată de acestea. O anchetă realizată în Polonia, în 1990, arată că în 94% dintre familii femeile gătesc, în 90% calcă şi spală, în 85% efectuează alte treburi casnice (Bishop, 1990).

De altfel, toate studiile sunt de acord că soţiile muncesc mai mult decât soţii (Warner, 1986; Kamo, 1988). O serie de statistici arată că munca în casă absoarbe, în medie, în fiecare săptămână 35 de ore din viaţa unei femei active şi 20 de ore din viaţa unui bărbat activ (Roy, 1989, 5-11). Femeile salariate petrec trei sferturi de oră pe zi cu efectuarea menajului şi o oră şi jumătate cu îndatoririle bucătăriei, faţă de 7 minute şi respectiv 25 de minute pentru bărbaţi (Les Femmes, 1995).

J. Pleck (1985) apreciază că soţii au crescut cota contribuţiei la muncile casnice de la 20% la 30%. Între 1975 şi 1986, timpul consacrat de taţi primului lor născut a trecut de la 30 la 45 de minute (Lipovetsky, 1997).

Studii publicate de S. Coverman şi J. Sheley (1986) şi R. Cowan (1987) concluzionează însă că soţii muncesc în casă la fel de mult ca în ultimul secol, timpul acordat de bărbat îngrijirii copilului şi muncilor casnice modificându-se foarte puţin. De altfel,

G. Lipovetsky (1997) apreciază că participarea bărbaţilor la activităţile gospodăreşti este punctuală, şi nu structurală, mai degrabă auxiliară decât permanentă sau stabilă. Autorul citat consideră că între parteneri nu s-a schimbat nimic în logica diviziunii sexuale a rolurilor, ci doar a crescut colaborarea masculină în cadrul tradiţional al preponderenţei feminine.

J. Scanzoni şi G. Fox (1980), recenzând literatura în domeniu, ajung şi ei la aceleaşi concluzii :

soţiile continuă să aibă principala responsabilitate pentru organizarea şi funcţionarea familiei;

statutul de angajat al soţiilor afectează într-o mică măsură participarea soţilor la muncile casnice;

durata zilei de lucru a femeii creşte pe seama timpului său liber şi de somn.

În general, bărbaţii efectuează munci casnice nerutiniere iar femeile îndeplinesc sarcini zilnice repetitive (Berk, 1985; Pleck, 1985). Când ajută la treburile casnice, bărbaţii sunt dispuşi să gătească sau să îngrijească copilul (Berheide, 1984; Lein, 1984). Anchete efectuate în Europa arată că printre sarcinile pe care le îndeplinesc în mod obişnuit bărbaţii se numără: cumpărăturile, vesela, transportul copiilor la şcoală (Les Femmes, 1995 apud Lipovetsky, 1997).

Cercetări diverse au încercat să surprindă în ce măsură structura tradiţională de rol conjugal suferă modificări mai mult sau mai puţin profunde în condiţiile în care intervin şi alte variabile (clasă socială, rasă etc.). S-a constatat că, cu cât statusul individului sau membrilor cuplului este mai scăzut, cu atât rolurile sunt mai rigide şi mai puternic diferenţiate (Rainwater et al., 1959). Soţii cu un statut înalt acordă mai multă valoare activităţilor în comun şi ajutorului reciproc. Aceeaşi situaţie o întâlnim şi în familiile de negri, chiar dacă angajările masive ale femeilor şi atributele asociate acestora (agresivitate, competitivitate etc.) pot da impresia unui egalitarism accentuat (Scanzoni, 1975; Broman, 1988).

Studiile întreprinse reliefează faptul că 1/4 până la 1/3 din neveste consideră că împărţirea muncii nu este echitabilă (Yogev şi Brett, 1985; Rosen, 1987). S-au găsit şi explicaţii ale faptului că nu se plâng de acest lucru şi mai multe femei. Astfel, M. Geerkin şi W. Gove (1983), E. Maret şi B. Finlay (1984), J. Chafetz (1988) apreciază că :

aşteptările lor sunt atât de scăzute, încât se mulţumesc chiar cu un ajutor minim. Din această perspectivă a apărut ideea conform căreia longevitatea unei căsătorii depinde de pretenţiile diminuate ale soţiei în ceea ce priveşte implicarea bărbatului în treburile gospodăreşti (Hochschild, 1985).

sunt precaute în a pretinde ajutor, dacă acesta conduce la un conflict în familie.

s-ar putea să nu dorească să renunţe la putere, în singurul domeniu al vieţii lor unde ele deţin controlul.

Speculaţiile teoretice au mers atât de departe, încât s-au încercat a se găsi răspunsuri la întrebări de genul: „De ce sunt femeile gata să se implice în conflict mai degrabă pentru decizii decât pentru îndatoririle gospodăreşti ?", „De ce sunt bărbaţii dornici să le acorde femeilor putere în luarea deciziilor decât să le ajute în casă?".

Răspunsul oferit de J. Laws (1979) pleacă de la premisa că oamenii sunt definiţi ca „gen masculin" sau „gen feminin" în funcţie de sarcinile pe care le îndeplinesc. Or, tradiţia a învăţat femeia că este feminin să gătească, să coasă, să aibă grijă de copii. Astăzi, se acceptă ideea că bărbatul să ajute la spălatul veselei sau să îngrijească copilul, dar dacă el devine direct răspunzător pentru anumite munci casnice, auto-definirea sa ca masculin poate fi ameninţată. Un studiu din 1986 arăta că partenerii maritali nu doresc să renunţe la rolurile asociate prin tradiţie cu sexul lor, chiar dacă

fiecare ar dori ca celălalt să participe la activitatea pe care o desfăşoară (Benin şi Agostinelli, 1988).

În acord cu acest studiu sau nu, C. Nadelson şi T. Nadelson (1980) arăta că, în cuplurile în care soţia lucrează, bărbaţii se declară mai uşuraţi, prin faptul că ei nu mai sunt singurii răspunzători de întreţinerea familiei. Totuşi, majoritatea bărbaţilor din familiile cu dublă carieră au recunoscut că ar avea rezerve dacă soţiile ar câştiga mai mult ca ei (Hornung şi McCullough, 1981).

Majoritatea soţiilor angajate se declară mai fericite decât casnicele, cu toate că cerinţele la adresa lor sunt mult mai mari (Richmond-Abbott, 1992). S-a constat, însă, că femeile care au o ideologie egalitară în ceea ce priveşte gen-rolurile au mai puţine şanse să fie fericite în viaţa familială (Lupetow, Guss şi Hyden, 1989; Whisham şi Jacobson, 1989). De asemenea, studiile au arătat că cel mai scăzut nivel al calităţii maritale îl întâlnim la cuplurile compuse dintr-un soţ tradiţional şi o soţie modernă (Bowen şi Orthner, 1983).

În România, destul de puţine sunt cercetările pe această temă, iar cele care s-au efectuat nu aprofundează domeniul nostru de interes. De exemplu, dintr-o anchetă realizată în 1999 de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii în colaborare cu European Values Study Group şi Catedra de Sociologie a Universităţii Bucureşti pe un eşantion reprezentativ la nivel naţional, aflăm că 55,1% dintre subiecţi consideră în mare şi foarte mare măsură că taţii pot avea grijă de copii la fel de bine ca şi mamele. Pe de altă parte, 80% dintre subiecţi apreciază că, ceea ce îşi doresc cu adevărat femeile române este să aibă familie şi copii.

Barometrul de gen, cercetare realizată de Fundaţia pentru o Societate Deschisă în colaborare cu The Gallup Organization România, relevă într-o proporţie mult mai mică (26%) faptul că bărbaţii pot creşte copii la fel de bine ca şi femeile. Chiar dacă răs-

punsul dominant (71%) la întrebarea: „Cine ar trebui să se ocupe într-o familie de creşterea copiilor ?", indică ambii părinţi, mama preia sarcinile de îngrijire a copilului după cum o demonstrează declaraţiile ulterioare ale subiecţilor: 69% dintre femei au grijă zilnic de copil, 64% supraveghează lecţiile şi timpul liber al acestuia, 68% merg cu el la doctor, 66% îl duc la şcoală.

Aproape 2/3 dintre subiecţi declară că este mai mult de datoria femeii decât a bărbatului să se ocupe de treburile casei. Nu există diferenţe între sexe în ceea ce priveşte acordul exprimat, ele apar şi sunt semnificative în momentul în care introducem alte criterii de diferenţiere, cum ar fi veniturile sau vârsta. Din această perspectivă, tinerii şi oamenii cu veniturile la extreme acceptă mai puţin această situaţie.

Cele mai conservatoare categorii sociale s-au dovedit a fi, după cum era de aşteptat, cele cu grad scăzut de educaţie, cu vârste înaintate, cu statut socioprofesional scăzut. De exemplu, la întrebarea: „Este mai mult de datoria bărbatului decât a femeii să aducă bani în casă ?"(da – 70%, nu - 23%), persoanele cu pregătire superioară au contrazis părerea generală, fiind cele care au negat, în mai mare măsură, afirmaţia (da- 44%, nu – 48%).

Opinia exprimată la întrebarea: „Bărbatul este capul familiei?" verifică modelul tradiţionalist al bărbatului „pater familias". Ea este susţinută de 83% din subiecţi, diferenţele dintre sexe fiind nerelevante.

Cumpărăturile zilnice sunt făcute de către femei (52%), de ambii parteneri (29%) sau doar de către bărbaţi (18%) iar deciziile care se iau în privinţa cheltuirii banilor revin bărbatului (14%), ambilor (40%) sau femeii (45%). Răspunsurile la întrebarea „Cine face următoarele activităţi în gospodăria dvs?" sunt prezentate în tabelul 2 (în procente).

Tabelul 2

ACTIVITATE	Doar femeia	Doar bărbatul	Ambii	Altcineva
Spală automobilul	3	81	7	6
Repară instalaţiile în casă	4	77	2	15
Pregăteşte mâncarea	86	5	8	1
Spală haine	88	5	6	-
Spală vase	81	6	12	-
Are grijă zilnic de copil	69	3	23	-
Supraveghează lecţiile copilului	64	6	22	-

Aşadar, relaţiile dintre sexe ce caracterizează cuplul românesc contemporan par a rămâne ancorate în tradiţionalitate. În societatea occidentală, însă, tendinţa generală este aceea a promovării şi dezvoltării relaţiilor egalitare în toate domeniile vieţii familiale, a negocierii sarcinilor de rol între cele două sexe, în funcţie de înclinaţii şi disponibilitate (Richmond-Abbott, 1992; Lipovetsky, 1997).

4.8. Dificultăţile asimilării modelului egalitar

Schimbarea structurii de rol conjugal rămâne un proces care întâmpină o serie de dificultăţi, mai greu sau mai uşor de înlăturat. Cert este faptul că modificarea rol-sexului tradiţional nu se realizează într-o manieră lentă, evolutivă, fără fricţiuni şi dizarmonii. Din anumite puncte de vedere, nici nu se putea să nu fie aşa. Ar fi fost o naivitate să ne închipuim că tranziţia către o societate unisex şi reconversia rolurilor, de la cele puternic diferenţiate şi complementare la cele semnificativ asemănătoare şi întrucâtva similare, se va produce într-un acord deplin al celor două sexe. Cauze de ordin subiectiv, dar şi obiectiv, motive de ordin individual, dar şi constrângeri indirecte ale unei societăţi care impune schimbarea, însă îi trebuie timp să se obişnuiască cu ea, explică disensiunile şi

disfuncţionalităţile ce caracterizează cuplul contemporan, în tentativa acestuia de a-şi construi o nouă identitate.

Principalele dificultăţi, dar nu singurele, care însoţesc procesul de asimilare a noului model de rol-sex sunt următoarele:

1. Stereotipurile de gen

Persistenţa stereotipurilor actuale de gen poate fi explicată dacă ţinem seama de faptul că fundamentul constituirii lor a fost validat şi acceptat secole întregi. Modificarea acestora nu se poate realiza cu uşurinţă, atâta timp cât nu sunt înlocuite cu altele, care să aibă credibilitatea şi forţa acestora.

Cu ajutorul stereotipurilor de gen se încearcă să fie justificată discriminarea sexuală, concept ce semnifică tratarea inegală a oamenilor în funcţie de sex, concretizată în faptul curent că femeile, la potenţial intelectual egal cu bărbaţii, sunt orientate spre pregătiri inferioare iar, în caz de încadrare egală, sunt plătite inferior. De exemplu, o femeie câştigă aproximativ 69% din salariul unui bărbat iar în perioadele de criză economică este disponibilizată cu prioritate (U.S. Department of Labor, 1988). În timp ce diferenţele de salarizare dintre bărbaţii albi şi cei de culoare s-au diminuat iar diferenţa de salariu dintre femeile albe şi cele de culoare a fost eliminată, diferenţa de venit dintre femei şi bărbaţi a rămas aceeaşi ca acum 20 de ani (Almquist şi Wehrle-Einhorn, 1978).

Salarizarea scăzută este deseori justificată prin oferta redusă de locuri de muncă pentru femei, dar se ignoră faptul că 50% din femeile angajate ocupă doar 20 de slujbe (England şi McCreary, 1987), în vreme ce prezenţa feminină este mai mică de 10% în 316 profesiuni luate împreună (Les Femmes, 1995, 120). În SUA, 80% dintre femeile active ocupă locuri de muncă de secretare, de funcţionare şi de vânzătoare. Practic, concentrarea femeilor în anumite câmpuri de muncă determină scăderea drastică a veniturilor obţinute de acestea.

M. Banton (1994) consideră că, în privinţa carierei profesionale, există trei stereotipuri care favorizează discriminarea:

1) Experienţa

Femeia care îşi întrerupe cariera pentru a creşte copii, când se întoarce la locul de muncă, nu mai e la curent cu noutăţile din domeniu. Totuşi, femeile îşi întrerup din ce în ce mai rar sau reiau din ce în ce mai repede exercitarea meseriei (Ferreol, 1991). Conform afirmaţiilor organizaţiei de cercetare Catalyst, specializată în studierea carierei profesionale a femeii, majoritatea femeilor îşi reiau activitatea la cel mult 6 luni după naştere (Naisbitt şi Aburdene, 1990).

2) Motivaţia

Femeile nu sunt la fel de preocupate să-şi construiască o carieră profesională. Însă, deocamdată, ele sunt chiar foarte motivate să dovedească celorlalţi că sunt competente în meseriile şi în profesiile în care activează, ceea ce le impulsionează să creadă în existenţa unei cariere profesionale.

3) Investiţia

Părinţii cheltuiesc mai mult pentru educaţia băieţilor, decât pentru a fetelor. Totuşi, nu trebuie ignorat că, în condiţiile scăderii natalităţii, creşte calitatea educaţiei, indiferent de sex. Mai mult, societatea unisex spre care tindem (Aries, 1980) urmăreşte să şteargă diferenţele dintre bărbaţi şi femei, plecând – în special – de la socializarea nediferenţiată a băieţilor si fetelor.

S-a constatat că, nicăieri în lume, femeile nu sunt tratate egal cu bărbaţii, din punct de vedere al oportunităţilor pentru educaţie, pentru angajare etc. (Human Developement Report, 1993, United Nations). Chiar şi în ţările unde procentul femeilor care muncesc este mare, domeniul în care sunt angajate este restrâns şi salarizarea este inferioară celei practicate pentru bărbaţi.

Pe de altă parte, deşi în multe ţări de pe glob femeile au

drept de vot (în unele chiar de la începutul secolului XX), mai există încă multe naţiuni în care ele nu au primit acest drept politic esenţial. Chiar şi acolo unde au drepturi politice egale cu ale bărbaţilor, oportunităţile pentru o carieră politică sunt, însă, mult mai reduse decât în cazul bărbaţilor. De exemplu, de-a lungul timpului, în toată lumea şi în toate culturile, femeile au fost slab reprezentate în funcţiile înalte din stat. Conform cu „The World's Women: Trend and statistics" (United Nations, 1994), numai 23 de femei au fost alese şefi de stat sau de guvern în istoria modernă, dintre cele mai cunoscute publicului român numărându-se M. Thatcher, I. Gandhi, T. Ciller etc.

P. Noris (1997) apreciază că unul dintre obstacolele împotriva ascensiunii femeilor la orice nivel este rolul jucat de mass-media, modul în care aceasta oglindeşte locul şi responsabilităţile femeilor. Un factor important în acest sens este „vizibilitatea mai scăzută a femeilor lideri, în comparaţie cu corespondenţii lor bărbaţi, în cadrul emisiunilor TV sau pe primele pagini ale revistelor" (Noris, 1997, 149). Totuşi, studii recente demonstrează că această reflectare diferenţiată a mai scăzut. De exemplu, Women, Men and Media (1994) a monitorizat primele pagini ale 20 de reviste şi ziare americane, precum şi programele de ştiri ale mai multor reţele de televiziune între 1989 şi 1994. În urma studiului s-a constatat că numărul femeilor la care se făcea referire pe primele pagini ale publicaţiilor respective a înregistrat o creştere de la 11% la 19%. În aceeaşi perioadă, procentul de fotografii ale unor femei importante a crescut de la 24% la 39%.

Un studiu reprezentativ, care reliefează importanţa prejudecăţilor legate de sex, a fost realizat de K. Deaux şi T. Emswiller (1974), ce au arătat că, în explicarea succesului în afaceri, ceea ce bărbatul atribuie competenţei (indiciu al cauzalităţii interne), femeia atribuie şansei (indiciu al cauzalităţii externe). Aceste rezultate au fost obţi-

nute, atât pe subiecţi de sex masculin, cât si pe subiecţi de sex feminin. E. Sousa şi J. Leyens (1987), referindu-se la vocabularul folosit de subiecţi, observă că bărbaţii şi femeile vorbesc aproape în acelaşi fel despre succesul unui bărbat, în timp ce vorbesc în termeni diferiţi despre succesul unei femei.

O dovadă a necesităţii înlocuirii acestor tipuri de prejudecăţi o constituie studiile numeroase care atestă faptul că femeile iniţiază afaceri de două ori mai repede decât bărbaţii. În Marea Britanie, numărul femeilor care deţin propriile lor întreprinderi este chiar de trei ori mai mare decât cel al întreprinzătorilor bărbaţi (Naisbitt şi Aburdene, 1990). Autorii citaţi consideră că 1/4 dintre specialiştii în finanţe de pe Wall Street sunt femei. Peste 1/3 dintre directorii executivi pe linie de marketing ai firmei Procter&Gamble sunt femei. La firma Apple Computer, 30% dintre directori sunt femei, la fel ca şi 40% dintre specialişti. În Canada (1/2) şi Franţa (1/5), un număr important de mici întreprinderi sunt conduse de femei.

Totuşi, majoritatea eşaloanelor superioare ale ierarhiei rămân masculine. În SUA, femeile ocupă între 30-40% dintre posturile de conducere, dar această proporţie scade la mai puţin de 5% la nivelul consiliilor de administraţie şi a direcţiilor generale ale marilor întreprinderi (Morrison, 1990). În Canada, ca şi în Germania sau Marea Britanie, proporţia masculină în consiliile de administraţie depăşeşte 95%. În 1990 nu erau decât 3 femei la conducerea primelor 500 din cele mai mari întreprinderi americane (Lipovetsky, 1997).

În ciuda potenţialului, femeile sunt privite încă cu suspiciune din perspectiva disponibilităţilor lor. Teoria dublei poveri (Schwartz, 1989 apud Richmond-Abbott, 1992, 316) susţine că, indiferent de slujba aleasă, o femeie nu poate face faţă cerinţelor datorită îndatoririlor familiale. Se consideră că, dacă este singură,

va demisiona în momentul în care se va căsători, iar dacă e măritată, va pleca (chiar dacă temporar) când va da naştere unui copil.

Această tendinţă simplistă de a privi lucrurile se originează în prejudecata conform căreia rolul prioritar al femeii este de a fi mamă şi soţie. Mai mult concepţia generală rămâne aceea că salariul ridicat şi statutul înalt– ca etaloane ale succesului – sunt asimilate cu masculinitatea (Gould, 1976). De aceea, bărbaţii nu pot accepta ca femeile să devină parteneri egali de competiţie deoarece îşi pot pierde poziţia, atât în familie, cât şi în societate. Aşa se poate explica de ce femeile cu funcţii de conducere sunt de zece ori mai numeroase în departamentul resurse umane, decât în funcţiile de producţie. Atâta timp cât experienţa dobândită în posturile operaţionale este considerată ca fiind mijlocul cel mai potrivit pentru a urca treptele superioare ale ierarhiei, blocajul femeilor în poziţii funcţionale rămâne modalitatea cea mai potrivită pentru a stopa ascensiuna sexului feminin (Larwood şi Gattiker, 1987).

Sintetizând, stereotipurile de gen constituie o frână importantă în acceptarea generalizată a noului model de rol-sex, necesitatea schimbării acestora punându-se cu tot mai multă acuitate. Diverse cercetări au arătat însă că, în ultimii 20 de ani, stereotipurile bărbaţilor şi femeilor au suferit puţine modificări, în ciuda interesului crescut pentru egalitatea dintre sexe. În SUA, a fost identificată o corelaţie foarte înaltă între percepţiile stereotipizate ale sexelor din anul 1972 şi cele din 1988 (Bergen şi Williams apud Birch, 1988).

2. Modelul de socializare

Majoritatea celor dintre noi am fost subiecţii asimilării modelului de rol tradiţional, preluând stereotipurile şi prejudecăţile impuse de socializarea rigidă la care am fost supuşi. Am fost pregătiţi, în funcţie de sexul nostru, pentru nişte lumi separate, părinţii transformând diferenţele biologice în diferenţe socio-

culturale. Astfel, fetele erau învăţate să devină sensibile, calde, generoase, afectuoase iar băieţii aspri, duri, reci şi dominatori.

L. Grunberg (1997) consideră că genul încă funcţionează ca un criteriu de organizare socială, care direcţionează explicit şi implicit destinele noastre ca indivizi. Copiii, dobândind conştiinţa apartenenţei la unul dintre genuri, îşi fixează atât de mult imaginea genului lor, încât o transformă într-un model faţă de care se raportează, ca la un model de referinţă. În acest fel, bărbaţii dobândesc trăsături tot mai definibile ca masculine iar femeile trăsături tot mai definibile ca feminine, fapt care accentuează ideea de discriminare sexuală.

Într-o cercetare efectuată în 1974, J. Rubin, F. Provenzaro şi Z. Luna au cerut părinţilor cu copii nou-născuţi să îi descrie. Rezultatele au arătat că ambii părinţi tind încă să îşi caracterizeze copiii în maniera stereotipurilor culturale. Ei îi descriu pe băieţi ca fiind mai zgomotoşi, mai activi, mai competitivi şi mai duri în jocurile lor decât fetele. Acestea sunt descrise ca fiind tăcute, liniştite, sensibile şi manierate. Părinţii, nu numai că recurg la caracterizări stereotipizate, dar încurajează efectiv comportamente tradiţionale de rol-sex. K. McDonald şi D. Parke (1986) arată că ambii părinţi îi impulsionează pe băieţi să-şi controleze emoţiile şi pe fete să fie mai calde în relaţiile interpersonale. Ei nu se aşteaptă neapărat la succese profesionale din partea fetelor (pentru care doresc mai degrabă o muncă interesantă, care să se armonizeze cu viaţa lor de mamă), dar pun accent pe importanţa autorealizării fiilor lor (Tudiver, 1980; Lipovetsky, 2000).

Fără îndoială că procesul socializării a început, însă, să fie regândit, că aşteptările părinţilor faţă de copii au început să facă abstracţie de variabila „sex". Totuşi, până când actuala generaţie de părinţi nu va ieşi de pe scena istoriei şi a vieţii, impactul vechiului model de socializare va fi destul de puternic. Argumentele pe

care le aducem în sprijinul acestei ipoteze sunt următoarele :

1) La începutul căsătoriei, modul de exercitare a rolurilor conjugale este determinat socio-educaţional şi este tributar modelelor de rol conjugal preluate şi interiorizate în familia de origine. Soţii se raportează unii la alţii prin preluarea modelelor de relaţionare ale părinţilor lor. Practic, mecanismul imitaţional al formării rolurilor conjugal-parentale acţionează cu o forţă semnificativă, fapt care îngreuiază schimbarea structurii de rol-sex şi o încarcă de conflictualitate latentă şi, nu de puţine ori, chiar manifestă. Analogiile şi comparaţiile sunt frecvent exprimate („mama n-ar fi cerut tatălui meu niciodată aşa ceva", „la mine în familie, nevasta trebuie să facă asta"etc.), ceea ce amplifică disonanţele şi frustrările celor doi membri ai relaţiei de parteneriat.

2) În condiţiile în care cuplul conjugal format doreşte modificarea sex-rolurilor tradiţionale, pot apărea presiuni exercitate de părinţi în vederea păstrării status-quo-ului. Relaţiile tensive cu familia de apartenenţă pot fi amplificate dacă tinerii căsătoriţi locuiesc împreună cu aceasta. Astfel, prezenţa unor modele diferite de rol conjugal, imixtiunea psihologică, socială şi locativă a părinţilor în spaţiul interpersonal conjugal al nucleului nou creat, creează condiţii propice unei interacomodări deficitare a soţilor, favorizând de timpuriu fenomenele disfuncţionale (Mitrofan, 1989). De exemplu, o cercetare realizată de A. Matei (1995) evidenţiază faptul că viaţa sexuală a tinerilor căsătoriţi este influenţată negativ de coabitarea cu părinţii în acelaşi spaţiu locativ, deoarece tânărul cuplu nu poate avea relaţii sexuale când îşi doreşte, fapt care generează distanţă afectivă între soţi, disensiuni şi conflicte. Tensiunile între noră şi soacră, ginere şi socru sunt destul de frecvente, şi doar maturitatea tinerilor soţi poate depăşi dizarmonia ce s-ar putea instala în parteneriatul lor.

Se observă, deci, impactul negativ pe care îl exercită actuala

generaţie de părinţi asupra schimbărilor impuse de modernitatea realităţii sociale a sfârşitului de secol XX. Desigur, influenţa părinţilor este diferenţiată, în funcţie de diverşi factori (vârstă, mediu de rezidenţă, nivel de şcolarizare etc.), însă putem presupune că - din perspectiva structurii de rol conjugal - raporturile intergeneraţionale contemporane sunt caracterizate printr-o conflictualitate ridicată, neîntâlnită în societatea tradiţională, marcată de conformism şi constrângere.

3. Ambiguitatea dorinţei schimbării

Tentaţia femeii de emancipare şi de schimbare a rolurilor şi diviziunii muncii în cadrul cuplului sau al familiei se loveşte, paradoxal, de însăşi nehotarârea ei. Şi aceasta pentru că „femeia se teme că dacă refuză să joace în exclusivitate rolul de Mamă sau Soţie, ar putea să piardă siguranţa oferită de vechile valori feminine, ar putea să se trezească fără nici un fel de personalitate. Astfel, femeia modernă oscilează permanent între nevoia de independenţă şi dorinţa de a se agăţa de vechile valori. Ea nu izbuteşte să-şi trăiască din plin, nici libertatea, nici supunerea" (Niel, 1974, 148). Practic, femeia nu caută cu sinceritate să părăsească ceea ce detestă. Ea nu are înclinaţie către soluţiile definitive. Protestează împotriva bărbatului, împotriva condiţiei sale, dar nu evadează din ea (de Beauvoir, 1949). Această oscilare, această nehotărâre a femeii în a-şi asuma pe deplin schimbarea rolului şi tot ce implică ea, accentuează şi mai mult divergenţele şi conflictele în cadrul cuplului, diminuează şi mai mult încrederea în valorile familiei, ca instituţie socială.

Practic, femeia încă nu e convinsă că ştie ce vrea sau nu realizează dacă e bine ceea ce face, motive care diminuează lipsa de unitate a reprezentantelor sexului feminin în ceea ce priveşte susţinerea schimbării modelelor de rol conjugal.

4. Emergența schimbării și inoportunitatea acesteia

Dorința mișcării feministe de a reevalua raporturile dintre sexe, de a reconsidera statutul femeii în familie și societate s-a concretizat prea brusc, într-un moment în care femeia nu era pregătită pentru o astfel de schimbare (Ciupercă, 2000, 23). Feminismul a determinat femeia să ajungă în ipostaza de a renunța la un model cultural considerat perimat, nefiind însă sigură de ceea ce va pune în locul acesteia. Ea n-a conștientizat încă, ce vrea să schimbe cu adevărat și nu a luat în calcul reacția bărbaților vis-a-vis de noile cerințe ale ei. Practic, femeia nu a intuit empatic care ar fi posibilitățile efective ale bărbatului de a satisface noile așteptări ale acesteia.

Din această perspectivă, dacă femeia nu era pregătită pentru o asemenea schimbare, bărbatul cu atât mai puțin. El s-a trezit în fața unei realități destul de crude, fiind oarecum constrâns să accepte noile cerințe ale femeii. Însă, modificarea rolului cu care fusese obișnuit a generat frustrare și disensiune deoarece noul comportament de rol-sex i s-a părut inadecvat și chiar înjositor. Mai mult, faptul că ceea ce făcea nu atingea nivelul calitativ cu care fusese obișnuit până să preia sarcinile de la sexul feminin (indiferent că se raporta la mamă, soție sau iubită), atingea destul de puternic orgoliul său personal, fie datorită incapacității sale, fie datorită neputinței de a înțelege de ce femeia încearcă să-și dovedească sieși că poate îndeplini și rolul partenerului său, obligându-l în același timp pe acesta să îndeplinească rolul deținut până nu demult de ea. De asemenea, criticile femeii cu privire la calitatea muncii prestate și lipsa de răbdare și de înțelegere a acesteia au generat reacții de respingere din partea bărbatului a modelului de rol-sex promovat de cercurile feministe contemporane (Feree, 1987).

Neconvergența acțiunilor presupuse de schimbare, în cazul femeii, și reacția pasivă a bărbatului în fața acestor acțiuni confirmă

inoportunitatea modificărilor de rol şi/sau alegerea inadecvată a modalităţilor prin care se justifică renunţarea la modelul tradiţional.

5. Autopercepţia şi autoevaluarea structurii de rol

Spre deosebire de structura de rol-sex tradiţională, noul model, datorită renegocierii continue a rolurilor, impune o atenţie sporită acordată percepţiei şi evaluării a ceea ce oferă şi primeşte fiecare din membrii cuplului.

Toate judecăţile noastre sunt influenţate de modul cum percepem implicarea celuilalt în funcţionalitatea relaţiei conjugale. Este foarte adevărat că atunci când analizăm ce-am dat şi ce primim într-o relaţie de parteneriat, subiectivitatea se impune cu mai multă putere în faţa obiectivităţii. Şi aceasta pentru că tindem să supraestimăm oferta noastră şi să subevaluăm oferta partenerului. Analiza se complică o dată cu evaluarea acestor percepţii. Dat fiind faptul că elementele ce intră în evaluare sunt foarte diferite şi, de cele mai multe ori, necuantificabile (oferim dragoste şi primim poziţie socială etc.), nu putem stabili cu claritate echitabilitatea raportului între costuri şi beneficii.

Deci, analiza noastră este supusă unei duble distorsiuni. Prima, legată de percepţie, a doua, legată de evaluare. Aceste distorsiuni au implicaţii adânci pentru funcţionalitatea familiei, care oricum este în pericol în momentul în care se ajunge la astfel de evaluări. Din această perspectivă, în majoritatea cuplurilor se perpetuează o dezbatere nesfârşită despre echivocul cuvintelor a da şi a lua. Femeia se plânge că dă totul, bărbatul protestează că femeia îi ia totul. Însă, nici unul nu înţelege că schimburile se reglează după valoarea pe care „marfa" oferită o are în ochii cumpărătorului, şi nu ai vânzătorului. De exemplu, timpul pe care-l petrec soţii împreună, şi care pare – în mod înşelător – a fi acelaşi pentru amândoi, nu are pentru parteneri aceiaşi valoare. Deşi lucrurile s-au mai schimbat, ipoteza S. de Beauvoir (1949, 447),

conform căreia, pentru bărbat, timpul este o bogăţie pozitivă (care poate fi oricînd valorificat), în timp ce femeia doreşte să petreacă cu bărbatul, tot acel timp în care nu are ce face, pare să fie verificată şi în familia contemporană.

Problema percepţiei şi a evaluării rolurilor a fost foarte bine pusă în evidenţă de psihologul J. Gray (1992). Acesta susţine că bărbatul şi femeia nu sunt conştienţi, de cele mai multe ori, că necesităţile lor diferă. Fiecare presupune în mod greşit că celălalt are aceleaşi nevoi şi dorinţe. Mai mult, atât bărbatul, cât şi femeia, au impresia că dau şi dau fără să primească nimic în schimb. De exemplu, bărbatul realizează o serie de acţiuni până când consideră că ceea ce a făcut el depăşeşte în valoare ceea ce i-a oferit partenera. Sistemul lui de echitate nu ia în calcul, însă, faptul că femeile răspund afirmativ cererilor şi nevoilor bărbatului, chiar dacă percep că ele au fost acelea care s-au implicat mai mult în relaţie.

Astfel, bărbatul presupune greşit că, din moment ce ea răspunde afirmativ cererilor şi nevoilor lui, înseamnă că a primit ceea ce şi-a dorit. Pe de altă parte, dacă nu-i cere sprijinul, bărbatul presupune iar în mod greşit că el dă mai mult, fără să se gândească că femeia aşteaptă ca el să-i ofere ajutorul. Dacă bărbatul nu-i oferă acest ajutor, femeia presupune în mod greşit că el nu o mai iubeşte, fără să înţeleagă că bărbaţii nu-şi oferă ajutorul decât atunci când li se cere. Practic, cele două sexe sunt fiecare victima celuilalt şi a lui însuşi. Fiecare pune pe seama celuilalt nefericirea, însă, ceea ce femeia şi bărbatul îşi lasă unul altuia este eşecul survenit în urma propriei lor rele credinţe şi laşităţi (de Beauvoir, 1949).

Conform teoriei lui Gray, şi bărbatul, şi femeia percep greşit reacţiile şi atitudinile celuilalt datorită faptului că nici unul nu înţelege modul în care celălalt se percepe pe sine. O cercetare a lui S.

Snodgrass (1985) vizând capacitatea unui subiect de a resimți modul în care celălalt se percepe pe sine însuși, arată că există, totuși, sensibile diferențieri. Astfel, din cercetare a rezultat că bărbații identifică corect modul în care femeile își descriu propriul eu, însă femeile nu intuiesc eul masculin.

J. Gray (1992) încearcă să explice de ce bărbatul se opune încercărilor femeii de a-i modifica comportamentul de sex-rol. El consideră că atunci când bărbatul se opune încercărilor ei de a-l schimba, ea îi interpretează greșit reacția. Ea se înșeală crezând că el nu este dispus să se schimbe, probabil din cauză că nu o iubește destul. Autorul citat consideră că bărbatul se opune schimbărilor fiindcă el crede că femeia nu-l iubește destul. Atunci când femeia încearcă să-l schimbe, acesta recepționează mesajul în mod distorsionat, crezând că nu mai este acceptat ca atare. Dimpotrivă, când bărbatul se simte iubit, acceptat și respectat, se schimbă singur. De aceea, conchide Gray, cel mai bun mod de a ajuta un bărbat să evolueze este să nu încerci să îl schimbi. Sau, mai bine-zis, să nu îl faci să conștientizeze faptul că vrei să-l schimbi.

Sintetizând, noua structură de rol-sex aduce permanent în discuție reciprocitatea („cât mi-ai dat tu, atât îți dau și eu") sau echitatea implicării (care ignoră egalitatea simplă și face apel la egalitatea raportului „cât dau, cât primesc/cât dai, cât primești") și crează impresia unei participări diferențiate și nu egale a membrilor cuplului în realizarea activităților pe care le presupune buna funcționare a vieții familiale. Percepția și evaluarea acțiunilor întreprinse de cele două sexe generează mai degrabă dizarmonie decât coeziune, insatisfacție decât echilibru, ceea ce poate duce la (re)valorizarea modelului tradițional. Cu alte cuvinte, neconcordanța așteptărilor privind reconstruirea sarcinilor de rol constituie (și ea) o frână în generalizarea și asimilarea rapidă a structurii de roluri cerută de modernitatea sfârșitului de secol XX.

6. Lipsa comunicării între parteneri

Atunci când un individ decide să acţioneze într-un anumit mod, el ţine cont de două perspective :

1) de expectaţiile normative ale familiei, de ceea ce aşteaptă ceilalţi membri ai familiei de la el;

2) de propria semnificaţie acordată rolului de către cel ce-l joacă.

Însă, de multe ori, individul nu este în stare să anticipeze exact ce vor ceilalţi de la el, capacitatea lui de empatie fiind redusă. Pe de altă parte, şi propria semnificaţie poate fi diferită sau chiar opusă de aceea acordată de ceilalţi unei (inter)acţiuni oarecare. Prin urmare, în condiţiile în care rolurile se schimbă, pentru a evita disensiunile şi conflictele este necesară o creştere a calităţii comunicării, un dialog continuu din care fiecare să înţeleagă clar ce are de făcut, de ce face acel lucru şi care este semnificaţia acelui act.

Pentru a evidenţia importanţa calităţii comunicării, vom face apel la matricea Johari, elaborată de J. Luft (1969), care poate fi utilizată pentru studiul interacţiunii şi cunoaşterii interpersonale dintre soţi. Se pot realiza două modele de comunicaţie între cei doi parteneri ai cuplului conjugal, având ca punct de plecare pe fiecare dintre ei. Noi vom explicita doar unul, analiza celuilalt realizându-se în mod analog.

De exemplu, modelul de comunicaţie din perspectiva soţului cuprinde patru cvadrante, care pot fi denumite în felul următor:

cvadrantul 1 - cât cunoaşte soţia şi cât cunoaşte soţul;

cvadrantul 2 - cât cunoaşte soţia şi nu cunoaşte soţul;

cvadrantul 3 - cât nu cunoaşte soţia dar cunoaşte soţul;

cvadrantul 4 - cât nu cunoaşte nici soţia, nici soţul.

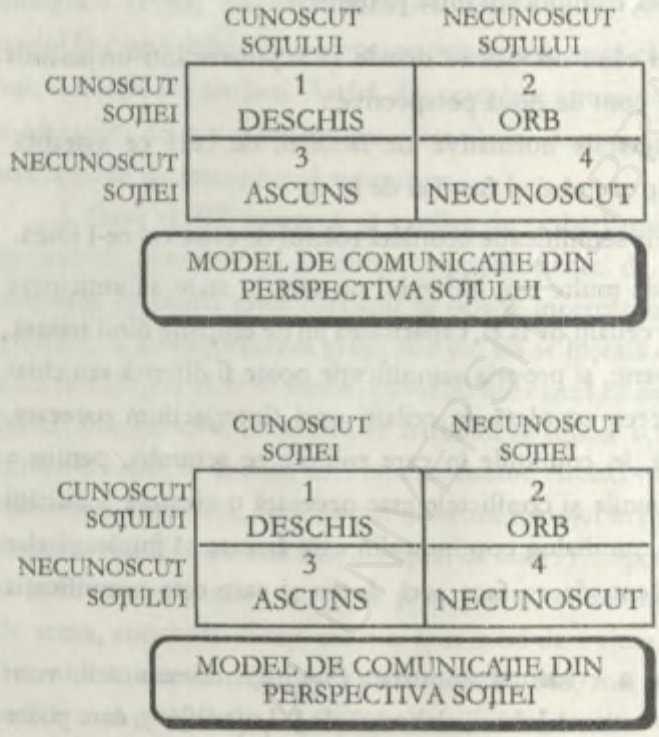

Figura 1. Matricea Johari (Luft, 1969)

Partenerii, în raport cu anumite criterii de referință, dacă precizează (în procente) cât revine fiecărui cvadrant și confruntă datele, vor observa că între imaginile conturate pot să existe diferențe (mai mari sau mai mici). Pot exista următoarele situații:

- cunoaștere interpersonală corectă, când imaginile celor doi parteneri coincid în mare măsură;
- cunoaștere interpersonală iluzorie, când așteptările unui partener nu sunt confirmate de răspunsurile celuilalt partener;
- cunoaștere interpersonală unilaterală, când imaginile unui singur partener sunt bine și corect cunoscute de celălalt partener;

cunoaştere interpersonală eronată, când fiecare din cei doi parteneri au o cu totul altă imagine în raport cu poziţia şi conduita reală a celuilalt partener.

Admiţând că diviziunea muncii în familie şi în exteriorul ei este clară şi că fiecare ştie ce are de făcut, intervine o altă problemă: cea a statusului şi a imaginii legate de status. De exemplu, bărbatul a fost singurul susţinător economic al familiei până când femeia a început să lucreze. A produs acest lucru o creştere a statusului femeii în familie? A produs o scădere a statusului bărbatului ? Dar a imaginii acestuia?

Fără îndoială că, o schimbare de acest fel implică modificări şi la nivelul statusului şi la nivelul imaginilor. Mai important decât atât rămâne modul în care fiecare se raportează lă astfel de schimbări. Cu alte cuvinte, este foarte importantă reacţia persoanei la reacţiile celor din jur, aprecierea exactă a imaginii pe care o oferă celorlalţi şi cât de deformată poate ajunge această imagine la aceştia. În caz contrar, funcţionalitatea familiei are de suferit, căci dacă partenerii invocă o scădere a percepţiei statusului lor, o modificare în sens negativ a imaginii pe care şi-au creat-o în timp, renunţă la preluarea noilor modele de rol familial, intră în dezacord cu schimbările de sex-rol propuse de societatea contemporană.

N. Mitrofan (1984) consideră că, în relaţionarea lor interpersonală, partenerii maritali operează cu mai multe tipuri de imagini. Mai întâi, diferenţiem setul de imagini în legătură cu personalitatea fiecărui partener (AR = aspectul real, IS = imaginea de sine, IA = imaginea de sine atribuită soţului). Având în vedere faptul că între aceste imagini poate să existe o mai mare asemănare sau, dimpotrivă, o accentuată deosebire, la nivelul individual al unui partener se poate contura una din următoarele combinaţii posibile (notam cu „+" tendinţa de supraapreciere si cu „-" pe cea de subapreciere):

IS = IA = AR - grad înalt de obiectivitate al autocunoaşterii din partea soţului său;

IS (+) = IA (+) =/=AR - supraaprecierea posibilităţilor reale şi supradimensionarea nivelului de apreciere al soţului său;

IS (+) =/= IA (-) =/= AR - supraaprecierea posibilităţilor reale şi subdimensionarea nivelului de apreciere al soţului său;

IS (-) = IA (-) =/= AR - subaprecierea posibilităţilor reale şi subdimensionarea nivelului de apreciere al soţului său;

IS (-) =/= IA (+) =/= AR - subaprecierea posibilităţilor reale şi supradimensionarea nivelului de apreciere al soţului.

După cum se poate constata, numai în primul caz regăsim nivelul cel mai înalt de obiectivitate al autocunoaşterii şi autoaprecierii celor doi parteneri (setul de imagini corespunde realităţii integral). Fiecare îşi cunoaşte bine posibilităţile şi disponibilităţile reale şi, de asemenea, realizează simultan faptul că partenerul (prin imaginea sa) confirmă această autoapreciere. În rest, avem de-a face cu o îndepărtare mai mare sau mai mică a imaginilor partenerilor de realitatea lor biologică şi psihologică.

Aşadar, atât imaginea de sine, cât şi imaginea atribuită partenerului se conturează în procesul interacţiunii şi depind direct de calitatea şi profunzimea intercomunicării pe multiple planuri.

Foarte multe studii arată însă că, de cele mai multe ori, membrii cuplului vorbesc foarte mult între ei, dar aproape că... nu comunică. Paradoxal, deşi cantitatea informaţiilor schimbate poate fi foarte mare, calitatea acestora lasă de dorit. Rareori partenerii îşi exprimă neliniştile sau nemulţumirile faţă de anumite atitudini sau comportamente ale celuilalt, din teama că ar genera certuri sau discuţii care nu şi-ar avea rostul. Rareori îşi comunică explicit dorinţele pe linie de rol iar atunci când o fac, trec cu ve-

derea argumentele care pot justifica o asemenea cerinţă.

Lipsa deschiderii între cei doi membrii ai diadei familiale, a negocierii sincere şi mature în ceea ce priveşte aşteptările reciproce şi posibilităţile reale de a satisface aceste aşteptări, implică o creştere a ambiguităţilor pe linie de rol, o conflictualitate latentă şi o insatisfacţie ridicată faţă de stilul de viaţă bazat pe adoptarea unor roluri neclar exprimate şi greu înţelese.

Acestea ar fi dificultăţile majore cu care se confruntă indivizii în dorinţa lor de a asimila noua structură de sex-roluri şi de a minimaliza eventualele consecinţe negative care însoţesc evocatul proces.

4.9. Implicaţii psihosociale generate de schimbarea rolurilor în cuplul contemporan

Modificarea modelelor de rol conjugal a indus o serie de efecte, pozitive sau negative, care au redefinit atitudinea indivizilor şi a societăţii faţă de statutul şi poziţia celor două sexe în cuplul modern. Cele mai importante consecinţe generate de schimbarea structurii tradiţionale de rol-sex se referă la:

1. Structura de autoritate şi putere în cuplu

Structura de autoritate şi putere în familia tradiţională era foarte clară, nepunând probleme de interpretare şi analiză. Înainte de a o descrie, vom analiza însă conceptele de autoritate şi de putere, pentru a se înţelege mai uşor perspectiva pe care o urmărim şi referenţialul de la care plecăm.

Conform lui J. Bochenski (1974), autoritatea este o relaţie cu trei termeni care se instituie între un purtător, un subiect şi un domeniu. În cazul nostru avem bărbat, femeie şi relaţiile intrafamiliale. Bochenski ne avertizează că, dacă bărbatul este purtătorul

şi femeia este subiectul autorităţii într-un anume domeniu, este posibil ca într-un alt domeniu femeia să fie purtătorul şi bărbatul subiectul. De exemplu, dacă în privinţa deciziilor referitoare la viitorul copiilor lor, bărbatul este purtătorul şi femeia subiectul, în domeniul activităţilor casnice, menajere, bărbatul are rol de subiect şi femeia pe cel de purtător. Istoria vieţii private ne arată, însă, că domeniul activităţilor casnice este aproape singurul (dacă nu singurul) domeniu în care bărbatul are rol de subiect al autorităţii exercitate de femeie în familia tradiţională. În celelalte domenii, bărbatul este purtătorul iar femeia subiectul, relaţie care atestă subordonarea femeii, rolul ei limitat în luarea deciziilor, internalizarea inferiorităţii sale.

Autoritatea poate fi de două feluri: epistemică („autoritatea celui care ştie") sau deontică (autoritatea care decurge din „funcţie" sau mai bine-zis din „tradiţia" funcţiei). În cazul nostru, autoritatea bărbatului asupra femeii este mai mult deontică decât epistemică, neînţelegându-se de aici că aceasta din urmă lipseşte. Familia patriarhală avea foarte bine înrădăcinată în mentalitate autoritatea ce decurge din funcţie („pater familias"). Cu timpul, autoritatea bărbatului a mai slăbit dar perenitatea, continuitatea acesteia s-a pus pe seama tradiţiei, ca bărbatul să fie acela care să ia deciziile într-o familie.

Oricum, dacă autoritatea epistemică e mai greu de contestat, autoritatea deontică poate funcţiona doar într-o societate puternic normativă, în care cutuma, obiceiul, tradiţia, să joace un rol determinant, ceea ce era şi cazul familiei patriarhale şi, într-o oarecare măsură, al societăţii şi familiei tradiţionale. Puţină lume se întreba: De ce trebuie să fie aşa?, pentru că lumea considera normal că Aşa trebuia să fie. Autoritatea bărbatului era rar pusă sub semnul întrebării pentru că aşa se perpetuase modelul, preluat prin imitaţie, şi orice atitudine de negare a acestuia ducea la etichetare, marginalizare, stigmatizare.

În strânsă corelație cu autoritatea, puterea nu este altceva decât un fenomen social prin excelență, în sensul că nu se poate manifesta decât prin intermediul relațiilor sociale. După K. Dowding (1991, 48), există două feluri de putere: puterea concretă („puterea de a face") și puterea socială („puterea asupra cuiva"). Mai explicit, puterea concretă reprezintă capacitatea unui actor de a produce sau de a ajuta la producerea unor rezultate, în timp ce puterea socială reprezintă capacitatea de a schimba structura motivațională a unui alt actor social în vederea producerii unor rezultate.

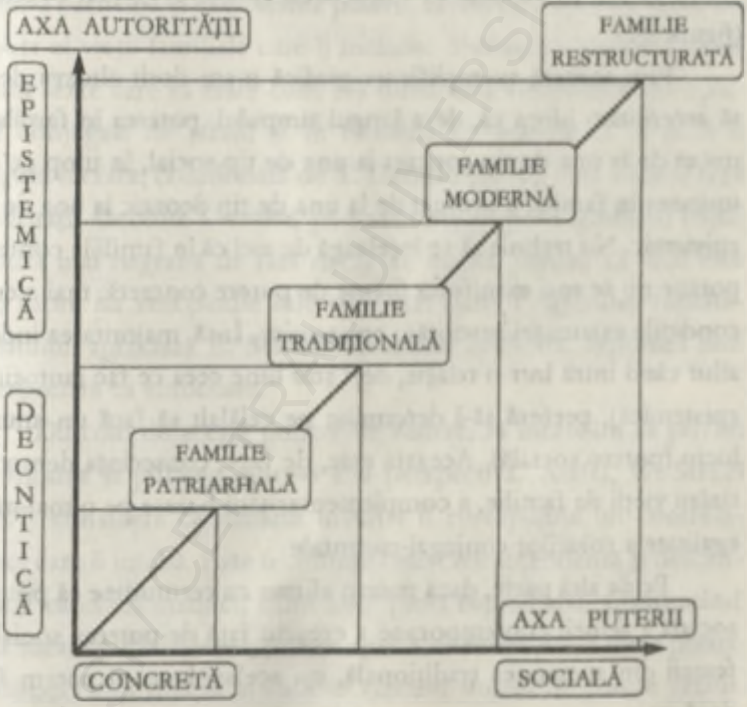

Figura 2. Puterea și autoritatea, din perspectivă socio-istorică

Este clar că familia tradițională se baza pe primul tip de putere, ea neimplicând decât în mică măsură aspecte legate de influențare, manipulare ș.a.m.d. Regulile erau clare, societatea era într-

un anumit stadiu de dezvoltare care îl obliga pe bărbat să facă ceea ce ştie şi să ştie ceea ce face, astfel încât femeia accepta tacit această ordine, care exista pentru că ea nu avea încă prea mult spaţiu de mişcare.

Dacă ar fi să ne imaginăm grafic pe cele două axe, puterea şi autoritatea, am observa că puterea în familia tradiţională, spre deosebire de cea restructurată este mai mult concretă decât socială, în timp ce autoritatea în familia tradiţională, spre deosebire de cea patriarhală este mai mult epistemică decât deontică (figura 2).

Prin această exemplificare grafică n-am dorit altceva decât să accentuăm ideea că, de-a lungul timpului, puterea în familie a trecut de la una de tip concret la una de tip social, în timp ce autoritatea în familie a evoluat de la una de tip deontic la una de tip epistemic. Nu trebuie să se înţeleagă de aici că în familiile contemporane nu se mai manifestă forme de putere concretă, mai ales în condiţiile existenţei autorităţii epistemice. Însă, majoritatea indivizilor când intră într-o relaţie, deşi ştiu bine ceea ce fac (autoritate epistemică), preferă să-l determine pe celălalt să facă un anumit lucru (putere socială). Aceasta este, de fapt, consecinţa democratizării vieţii de familie, a complementarităţii bazate pe o mai mare egalitate a rolurilor conjugal-parentale.

Pe de altă parte, dacă putem afirma cu certitudine că puterea socială a femeii contemporane a crescut faţă de puterea socială a femeii din societatea tradiţională, nu acelaşi lucru îl putem face dacă vom compara puterea socială a femeii cu cea a bărbatului. Problema este relativă, fiindcă, deşi se constată existenţa unei tendinţe de influenţare a celuilalt în asumarea unui anumit rol, nu se poate stabili dacă puterea socială a femeii contemporane este mai mare decât a bărbatului sau invers.

Dar să revenim la familia tradiţională. În general, puterea implică raporturi de inegalitate. Din acest punct de vedere, în familia tradiţională raporturile de inegalitate erau foarte mari şi unidirecţionale, şi aceasta datorită faptului că femeia era supusă. E. Stănciulescu (1998) ne avertizează însă că, cel puţin în secolul XIX românesc, norma autorităţii masculine pare să nu servească decât ca faţadă. În familiile boierilor, soţia poate influenţa decizia soţului printr-o presiune discretă dar hotărâtă, chiar şi copiii putând participa la exercitarea puterii, ori de câte ori este în joc un aspect al vieţii familiale care îi include. Autoarea consideră că nu există texte care să arate cum era distribuită autoritatea în cuplurile conjugale de ţărani şi în familiile de muncitori, ci doar o singură lucrare, coordonată de T. Herseni (1970), care susţine teza autorităţii absolute a tatălui, pe baza unui singur argument: copiii ascultă mai degrabă de tată decât de mamă, pentru că tatăl este mai aspru iar sancţiunile sale sunt mai dure. Fragilitatea raţionamentului, apreciază E. Stănciulescu, este evidentă: asprimea este interpretată ca autoritate.

Dincolo de aceste puncte de vedere, să încercăm să privim autoritatea şi puterea dintr-o altă perspectivă. Astfel, W. Stekel (1927) consideră că fiecărui instinct îi corespunde un contrainstinct care îl inhibă. Este o continuă mişcare ascendentă şi descendentă: când un instinct, când altul preia supremaţia. Continuând linia ideatică a lui Stekel, putem spune că există două forţe polare îşi dispută supremaţia în sufletul omului: voinţa de putere versus voinţa de supunere. În familia tradiţională, femeia cerea de la bărbat ocrotire şi susţinere economică. Dorinţa de supunere învingea dorinţa de putere. Femeia nu avea personalitate puternică, aproape că nu avea nici pretenţii, în schimb avea drepturi şi obligaţii. Pe de altă parte, bărbatul avea rolul dominant în familie,

acest rol decurgând din faptul că era centrat pe aducerea veniturilor. Bărbatul era principalul (dacă nu singurul) susţinător economic al familiei.

Structura de autoritate şi putere în cadrul familiei poate fi pusă în evidenţă dacă apelăm la clasificarea lui H. Touzard (1966). Pornind de la două variabile (acţiune/decizie) autorul a obţinut nouă tipuri de interacţiuni posibile, ce definesc conduitele de rol din cadrul cuplului:

1. Autonomia soţului (bărbatul acţionează şi decide);
2. Autonomia soţiei (femeia acţionează şi decide);
3. Autocraţia soţului (bărbatul decide, femeia acţionează);
4. Autocraţia soţiei (femeia decide, bărbatul acţionează);
5. Conducerea soţului (bărbatul decide, acţionează împreună);
6. Conducerea soţiei (femeia decide, acţionează împreună);
7. Diviziunea sincretică a rolurilor (bărbatul acţionează, decid împreună);
8. Diviziunea sincretică a rolurilor (femeia acţionează, decid împreună);
9. Cooperarea sincretică (acţionează împreună, decid împreună).

Se observă că familia tradiţională era dominată de modelele în care bărbatul decide, variaţia apărând în cazul variabilei acţiune.

Concluzionând, familia tradiţională era caracterizată printr-o ierarhie clară iar respectarea ierarhiei era o condiţie a echilibrului. F. LePlay (apud M. Perrot, 1985) consideră că ierarhia nu era „naturală", ci întemeiată pe merit, pe capacitate. Nu supunem evaluării afirmaţia sociologului francez dar plecăm de la premisa acestuia: familia tradiţională avea o mare stabilitate pentru că, în esenţă, avea la bază o ierarhie strictă care genera ordine şi chiar

libertate (căci „libertatea nu este posibilă decât în interiorul unei ordini", G. Burdeau, 1966, 402).

De cealaltă parte, familia contemporană se caracterizează printr-o accentuată flexibilitate a structurii de autoritate şi putere. Nu mai există un model unic, dominant, în care bărbatul decide, atât în privinţa hotărârilor care vizează viaţa conjugală, cât şi a celor care privesc relaţia parentală, aşa cum se întâmpla în tradiţionalitate. Relaţia modernă surprinde reciprocitatea puterii şi autorităţii, pe diferite nivele şi în diferite intensităţi, în contextul mai general al unui egalitarism afirmat şi, tot mai des, pus în practică.

Partea negativă a ideologiei egalitariste a societăţii noastre rezidă, însă, în faptul că orice diferenţă este văzută ca o sursă de inegalitate (Mendras, 1987), ceea ce ar putea crea impresia că toate sarcinile, toate rolurile, pot fi îndeplinite, atât de bărbat, cât şi de femeie. Această impresie este total greşită, pentru că există anumite elemente de specificitate care diferenţiază cele două sexe (Mitrofan şi Ciupercă, 1997), ca să nu mai vorbim că, de la un cuplu la altul, există deosebiri în ceea ce priveşte rolurile asumate, în funcţie de particularităţile persoanelor şi relaţiei respective.

Din această perspectivă, o egalitate prin lipsa diferenţelor nu este posibilă, mai ales că există şi punctul de vedere potrivit căruia orice relaţie socială este esenţialmente ierarhică. Cu alte cuvinte, între oricare două persoane, intervine reciprocitatea, dar şi asimetria, una dintre ele tinzând s-o domine pe cealaltă. În cuplu situaţia este aceiaşi, chiar dacă aici intervin sentimentele de dragoste sau de afecţiune faţă de partener.

Prin urmare, egalitatea este posibilă cu ajutorul diferenţelor, printr-o complementaritate a rolurilor, atitudinilor şi comportamentelor celor două sexe, printr-o echilibrare a domeniilor şi nivelurilor în care cei doi îşi exercită autoritatea şi puterea. Altfel spus, autoritatea şi puterea între cele două sexe pot fi relativ egal

distribuite, în condiţiile în care suma activităţilor (şi importanţei acestora) desfăşurate de o femeie ar fi echivalentă cu suma activităţilor (şi importanţei acestora) desfăşurate de un bărbat. Matematic, relaţia ar fi următoarea:

$$\sum_{i=1}^{n} f(F_i, x_i) = \sum_{k=1}^{m} f(B_i, y_i)$$

$$\sum_{i=1}^{n} f(F_i, x_i) = f(F_1, x_1) + f(F_2, x_2) + \ldots + f(F_n, x_n)$$

$$\sum_{k=1}^{m} f(B_i, y_i) = f(B_1, y_1) + f(B_2, y_2) + \ldots + f(B_m, y_m)$$

unde

n – numărul total de activităţi desfăşurate de femeie

m – numărul total de activităţi desfăşurate de bărbat

F – activitate desfăşurată de femeie

M – activitate desfăşurată de bărbat

x – importanţa activităţii desfăşurate de femeie

y – importanţa activităţii desfăşurate de bărbat

Se observă că numărul activităţilor desfăşurate de cele două sexe nu este identic, el variind în funcţie de importanţa acordată de cuplu fiecărei activităţi în parte. Mai mult, acest număr are un caracter schimbător, el putând fi renegociat în condiţiile în care contextul iniţial suferă modificări (apariţia unui copil, şomaj, decesul unui părinte etc.).

Se mai observă că fiecare activitate are o importanţă diferită, ceea ce nu înseamnă că nu pot exista activităţi care să aibă ponderi egale. În esenţă, însă, noi considerăm că echivalenţa activităţilor (în funcţie de importanţa acestora) între femeie şi bărbat duce la o echilibrare a raporturilor de autoritate şi putere. Situaţia se complică, cu cât luăm în considerare mai mulţi indicatori. De exemplu,

dacă avem în vedere timpul avut la dispoziție de fiecare, atunci numărul activităților suferă o nouă renegociere. Totuși, indiferent de numărul indicatorilor avuți în vedere, de numărul renegocierilor, prin dialog și înțelegere se poate ajunge la o relativă egalizare a autorității și puterii în sistemul familial.

O problemă importantă, care induce majoritatea neînțelegerilor și divergențelor în cuplu este aceea a implicării fiecăruia în ceea ce ar trebui să facă. Și, poate, nu atât a implicării, cât a percepției celuilalt privind modul în care este efectuată o activitate sau alta. În general, fiecare consideră că se implică mai mult în ceea ce face iar partenerul mai puțin, ignorând însă faptul că activitățile analizate nu pot fi comparate iar gradul de implicare nu poate fi evaluat de cineva care nu realizează activitatea respectivă. Subiectivismul poate fi destul de mare iar disensiunile pot apărea destul de frecvent, lucru care a determinat apariția opiniei potrivit căreia, relațiile tradiționale între bărbați și femei se dovedesc mai puțin generatoare de conflict și stress decât cele egalitariene (Liiceanu, 1997).

Să vedem, însă, ce factori au determinat flexibilizarea raporturilor de putere în cuplul modern. În primul rând, emanciparea femeii, bazată în special pe creșterea nivelului de cultură și informare, emancipare care nu neapărat a diminuat implicarea sexului feminin în activitățile tradiționale, ci a ridicat pretențiile vis-a-vis de posibilitățile bărbatului de a se implica în ceea ce trata, până nu demult, cu pasivitate și indiferență.

În al doilea rând, independența economică a femeii este un factor care a generat conștientizarea ideii potrivit căreia raporturile de putere nu mai pot fi unidirecționale, în condițiile în care femeia nu mai este întreținută de bărbat și poate singură să-și asigure subzistența și să ia decizii în nume propriu, fără teama de a fi supusă reproșurilor sau abandonată.

În al treilea rând, implicarea tot mai accentuată a femeii în viaţa socială a dus la ruperea acesteia de universul îngust al familiei şi la lărgirea orizontului ei privind rolul şi locul femeii în relaţia de cuplu. Astfel, cu cât este mai mare numărul de relaţii interpersonale, altfel spus cu cât este mai deasă reţeaua socială a membrilor unui cuplu, cu atât este mai mare probabilitatea ca repartiţia autorităţii şi puterii în respectivul cuplu să fie egalitară. Dimpotrivă, cu cât este mai mică această reţea socială, cu atât creşte probabilitatea apariţiei unui model unidirecţional de putere şi autoritate (în special de la bărbat către femeie). Cum societatea contemporană implică, ca o nevoie socială, o creştere a relaţiilor interpersonale, e de presupus că (şi din acest punct de vedere) flexibilizarea autorităţii se va generaliza într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat.

Nu în ultimul rând, devalorizarea sentimentului în relaţia de cuplu a provocat importante reaşezări în structura de autoritate şi putere. Lipsa sentimentului implică, pe undeva, şi lipsa dominaţiei, pentru că existenţa relaţiei funcţional-sexuale implică, ea însăşi, o renunţare la autoritate şi putere, acceptându-se deliberat echilibrul decizional.

Din această perspectivă, conceptul de „luare a deciziilor" este perceput ca fiind unul dintre indicatorii principali ce definesc raportul de autoritate şi putere. Totuşi, situaţia este relativă, în contextul în care luarea deciziilor nu este sinonimă nici cu puterea, nici cu autoritatea. Este posibil ca decizia să fie luată de către un membru al cuplului, pentru că celălalt membru a delegat funcţia de luare a deciziei sau, pur şi simplu, nu este interesat. În aceste cazuri (delegare sau renunţare deliberată) puterea pare să fie legată de cei care nu iau decizia. Cu alte cuvinte, dacă un membru al cuplului are o capacitate decizională mai mare decât celălalt nu înseamnă, neapărat, că are o autoritate sporită faţă de partener.

Situaţia se complică şi mai mult, în condiţiile în care intervin o serie de expectaţii greşite privind autoritatea şi puterea pe care trebuie să le aibă un individ dintr-o anumită clasă socială. De exemplu, bărbatul dintr-o clasă socială inferioară pretinde autoritate pe baza modelului tradiţional, în timp ce, în luarea propriu-zisă a deciziilor, soţia contemporană deţine o autoritate substanţială. Această discrepanţă între autoritatea pe care bărbatul crede că ar trebui s-o aibă şi puterea pe care o deţine de fapt, cauzează o instabilitate maritală considerabilă.

Tocmai de aceea, în stabilirea structurii de autoritate şi putere în cuplu trebuie să se ţină cont de mai mulţi indicatori, care, intercorelaţi, să definească mai exact raporturile dintre parteneri. Intervine, în acest caz, relaţia cauzală complexă, neliniară, potrivit căreia o multitudine de cauze (x1, x2...xn) pot conduce la producerea efectului, dintre acestea unele fiind mai importante, mai vizibile sau mai frecvente decât altele. Totuşi, neacţionând împreună şi deodată (Mânzat, 1999), între aceste cauze nu există o relaţie unică sau sigură, ceea ce face ca raporturile de autoritate şi putere să aibă la bază cauzalităţi neliniare, corelate permanent cu probabilitatea, nu cu certitudinea.

Acest fenomen tinde să se generalizeze în societatea contemporană deoarece raporturile de autoritate şi putere tind să devină negociabile şi mereu schimbătoare, în funcţie de apariţia/ modificarea/dispariţia unor factori cu rol important în influenţarea cauzelor ce generează aceste raporturi.

Încercând o concluzie, autoritatea şi puterea în familia modernă se află într-un permanent proces de construcţie şi reconstrucţie, în funcţie de negocierile ce au loc între parteneri, de atitudinile şi comportamentele acestora vis-a-vis de rolurile pe care le îndeplinesc în familie şi de statusurile ocupate în afara ei.

2. Relaţiile parentale şi viziunea asupra socializării

După cum se ştie, rolul mamei în familia tradiţională era foarte important, pentru că personalitatea ei constituia punctul de plecare pentru construirea si structurarea elementelor statornice din comportamentul copilului. De gradul în care relaţia cu mama era crispată sau relaxată, de măsura în care această persoană era accesibilă/inaccesibilă, depindea încrederea sau neîncrederea copilului, curajul sau teama, optimismul sau pesimismul acestuia. Dacă, mai târziu, copilul se va manifesta agresiv şi revendicativ sau supus şi docil, originea acestor comportamente relaţionale se regăseşte în modul în care mama a răspuns nevoii de afecţiune a copilului, în atitudinea ei faţă de lucruri, evenimente sau persoane, faţă de el însuşi.

Desigur că, rolul mamei a rămas la fel de important şi în familia modernă, numai că, în familia tradiţională, gradul de implicare al acesteia era destul de mare, în condiţiile în care nu îmbrăţişase încă o carieră profesională şi nu avea alte atribuţii decât pe plan familial. Pe de altă parte, tatăl avea obligaţia, prin prezenţa sa, să orienteze copilul spre lumea socială. El era acela care deschidea porţile copilăriei spre lumea exterioară, stimulând copilul să devină el însuşi, să caute să înţeleagă ceea ce, până atunci, fusese doar învăţat. Totuşi, această deschidere avea anumite limite, copilului neoferindu-i-se libertate totală, el neputând urma drumul său propriu. Era legat prea puternic de familie, de comunitate, de reguli, ca să poată visa că-şi va răspunde cu adevărat anumitor întrebări pe care şi le va pune singur, şi nu doar celor inoculate de ceilalţi.

Sintetizând cele spuse până acum, rolul mamei în familia tradiţională consta, mai ales, în dimensiunea emoţional/expresivă a educaţiei iar rolul tatălui, în dimensiunea instrumentală. Mama era prima autoritate cu care se confrunta copilul, legăturile care-l uneau pe acesta cu tatăl său formându-se mult mai târziu (Osterrieth, 1967).

În familia tradiţională două erau elementele care aveau o importanţă deosebită. În primul rând, caracterul intermitent al prezenţei paterne şi relativa ei raritate duceau la creşterea valorizării tatălui în ochii copilului. Practic, absenţa îl făcea dorit şi respectat. În al doilea rând, chiar dacă autoritatea mamei se manifesta mult mai direct şi mai continuu, tatăl reprezenta în ochii copilului autoritatea absolută. De fapt, prin prezenţa lui, tatăl îl provoca indirect pe băiat să fie masculin (fiind omul pe care acesta trebuia să-l înlocuiască) şi pe fiică să devină feminină (apărând ca o anticipare a bărbatului iubit), ajutându-şi astfel copiii, mai mult decât mama, să se instaleze în caracteristicile sexului lor şi să vadă în acest lucru un fapt pozitiv.

În familia modernă lucrurile s-au mai schimbat din ambele puncte de vedere. Prezenţa maternă a devenit şi ea intermitentă prin ieşirea femeii pe piaţa forţei de muncă. Desele absenţe ale ambilor părinţi sau prezenţa alternativă a acestora oferă copilului o altă viziune asupra autorităţii, de cele mai multe ori aceasta lipsind. Efectele absenţei autorităţii sunt multiple, de la accentuarea aroganţei şi până la scăderea sentimentului de siguranţă al copilului.

Şi aici lucrurile sunt interpretabile. De exemplu, se consideră că aroganţa apare, fie din neîngrădirea libertăţii de acţiune, fie din nevoia de a căuta autoritatea absentă şi de a stimula puterea şi capacitatea de a conduce a părinţilor. De asemenea, se consideră că absenţa autorităţii implică, fie scăderea sentimentului de siguranţă (copilul având mare nevoie să ştie clar ce este permis/interzis), fie creşterea încrederii de sine (poate trăi experienţe inaccesibile unei educaţii restrictive).

Din cealaltă perspectivă, tatăl nu mai reprezintă în ochii copilului autoritatea absolută. Sunt cazuri (când tatăl este silit să şomeze sau nu mai câştigă destul) în care autoritatea paternă regresează

considerabil. Acest regres poate fi datorat şi creşterii autorităţii mamei. De exemplu, în perioadele de criză economică autoritatea mamei care şi-a păstrat serviciul creşte considerabil. În esenţă, însă, copilul contemporan îşi construieşte imagini proprii ale autorităţii părinţilor, raportându-se la realitatea socială actuală şi nu la aceea tradiţională, pe care – de altfel – nici n-a cunoscut-o (Rocheblave-Spenle, 1964). Din acest punct de vedere, E. Maccoby şi C. Jacklin (1974) au evidenţiat faptul că, băieţii şi fetele nu (mai) imită în mod necesar comportamentul adultului de acelaşi sex, ci tind să-şi aleagă modelul, în funcţie de puterea şi dominanţa exercitată asupra lor de unul din cei doi părinţi. De exemplu, studiile au demonstrat că prezenţa unui tată puternic ajută băiatul să-şi dezvolte o identitate masculină, dar şi prezenţa unei mame dominatoare poate întrerupe identificarea fiului cu tatăl său (Hetherington, 1970 apud Smelser, 1991, 209).

Cercetări recente au demonstrat faptul că în familia contemporană există o diversitate de moduri în care părinţii îşi asumă responsabilitatea socializării copiilor. Din această perspectivă, au apărut forme atipice de autoritate (a copiilor faţă de părinţi, a tinerilor faţă de vârstnici etc.). Referindu-ne la formele atipice de autoritate, să menţionăm că, în literatura sociologică şi psihopedagogică se impune cu tot mai multă putere un nou concept: educaţia inversă. Această sintagmă se referă la faptul că părinţii admit că au de învăţat de la şi mai ales împreună cu copiii lor. Cu alte cuvinte, comunicarea între părinţi şi copii se realizează în ambele sensuri: cu cât copilul se dovedeşte mai ascultător şi înţelegător, cu atât este – la rândul lui – ascultat şi înţeles mai mult (Stănciulescu, 1998).

Deşi conceptul de educaţie inversă este relativ recent, ideea conform căreia părinţii învaţă alături de copii (cultură co-figurativă) sau chiar de la copii (cultură pre-figurativă) a apărut mai demult (Mead, 1971), fiind exprimată prin cele două sintagme,

care ilustrează diferența față de situația clasică, când copiii învață de la părinți (cultură post-figurativă).

În ceea ce privește implicarea diferențiată a părinților în socializare, cercetări contemporane au evidențiat faptul că bărbații sunt la fel de capabili de a-și îngriji și iubi copiii, ca și femeile (Lamb, 1977; Berman, 1980; Parke, 1981). Această concluzie vine să înlăture prejudecata conform căreia tații sunt mai puțin devotați decât mamele în îngrijirea copiilor și că e nevoie ca ei să dovedească faptul că au competențele unui părinte, în vreme ce competența maternă este presupusă ca existentă, atâta timp cât nu se dovedește lipsa ei (Parkinson, 1993; Corneau, 2000).

De asemenea, studii recente (Kravetz, 1995) evidențiază faptul că socializarea copiilor a devenit mai puțin tradițională și mai relaxantă, mai flexibilă și mai adaptată la realitățile mileniului trei.

3. Manipularea în relația de cuplu

Schimbarea modelelor tradiționale de sex-rol a indus proliferarea unui fenomen mai puțin mediatizat: manipularea partenerului conjugal. Practic, bărbații fac tot ce pot să întârzie acest proces al modificării sex-rolurilor, în vreme ce femeile fac tot ce pot să-l grăbească. Ambele sexe apelează la influență și manipulare, pentru a-l determina pe celălalt să acționeze conform dorințelor lor. Cu alte cuvinte, manipularea nu este – în acest caz – decât o modalitate prin care se încearcă reducerea divergențelor și creșterea gradului de suportabilitate dintre parteneri, în condițiile în care fiecare vrea de la celălalt, ceva ce acesta (încă) nu poate să-i ofere.

Paradoxal, în această etapă de tranziție către asumarea și îndeplinirea efectivă a noilor roluri, cuplurile în care partenerii apelează la persuasiune par a fi mai funcționale decât cele în care așteptările sunt declarate fățiș iar neîndeplinirea lor duce la conflicte, disensiuni și chiar ruptură. Folosirea tehnicilor de manipulare, determinarea celuilalt să-și dorească singur să facă ceea ce tu ai

vrea să facă, reprezintă – în anumite limite – premise pentru buna funcţionalitate a cuplului, în condiţiile societăţii contemporane.

Prin urmare, manipularea partenerului de viaţă începe să aibă un rol tot mai important în relaţiile interpersonale caracteristice sfârşitului de secol XX. Conştient sau nu, tindem să acţionăm în aşa fel încât să obţinem de la celălalt comportamentul dorit, tindem să dăruim după ce primim şi să iubim după ce realizăm că suntem iubiţi. Dacă nu primim, facem tot posibilul pentru a primi, iar persuasiunea este doar un mijloc prin care manipulăm persoana de lângă noi.

4. Conflictualitatea şi disfuncţionalitatea conjugală

Conflictul conjugal reprezintă o stare de disfuncţionalitate în viaţa şi activitatea conjugală, ce poate avea intensităţi diferite şi se poate întinde pe diverse perioade de timp. Formele de manifestare sunt variate, de la certuri, contraziceri, până la agresivitate sau refuzul asumării unor obligaţii de rol. Conflictul conjugal, mai ales în forma sa uşoară, constituie o iminenţă în evoluţia interacţională familială, având în esenţă o valoare dinamogenă în procesul interacţiunii diadice. Însă, în situaţiile în care intensitatea, conţinutul, forma de manifestare şi frecvenţa conflictelor cresc semnificativ, acestea capătă valenţe dezorganizatoare în microgrupul familial, devenind simptome ale sindromului disfuncţional familial (Mitrofan şi Mitrofan, 1991, 84).

Din perspectiva asumării noii structuri de roluri, se observă o creştere a numărului conflictelor, fie în forma lor simplă, fie în forme mai grave, care pot duce până la violenţe domestice sau divorţ. Dealtfel, într-o lucrare dedicată analizei disfuncţionalităţii maritale, I. Mitrofan (1989, 22) concluzionează că:"Dacă judecăm după abundenţa de cereri de reglare a conflictelor familiale şi după creşterea ratei divorţurilor, sunt mai numeroase cuplurile care prezintă conflicte decât cuplurile fericite".

De altfel, modificarea rolurilor familiale nu a făcut altceva decât să întărească ideea că familia a devenit, mai mult decât oricând, un sistem de reglementări conflictuale permanente. Starea constantă de conflictualitate este generată de competiţia nevoilor partenerilor maritali şi de dezacordurile privind scopurile şi valorile.

Competiţia nevoilor partenerilor maritali o putem înţelege mai bine dacă luăm ca punct de referinţă piramida trebuinţelor, elaborată de A. Maslow (1954), care cuprinde cinci nivele (vezi pag. 228).

Modelul piramidal al trebuinţelor ne arată că funcţionalitatea unui cuplu depinde (şi) de dinamica satisfacerii motivaţionale a consorţilor. Astfel, desfăşurarea vieţii cotidiene conduce la satisfacerea unui întreg ansamblu de trebuinţe (începând cu cele fiziologice şi terminând cu cele de autorealizare), realizându-se progresiv o trecere ascendentă de la un nivel la altul.

Nu insistăm prea mult asupra acestei idei deoarece au apărut puncte de vedere conform cărora această trecere nu se realizează neapărat progresiv, că poţi (de exemplu) activa trebuinţele de stimă sau de autorealizare şi în condiţiile în care trebuinţele de securitate nu sunt satisfăcute. De altfel, nici nu ne interesează prea mult această problemă. Noi vrem să accentuăm doar faptul că, în funcţie de nivelele la care se află, partenerii maritali au nevoi diferite. Cu cât această motivaţie urcă spre vârful piramidei, cu atât avem de-a face (cel puţin teoretic) cu o creştere în intensitate şi profunzime a trăiniciei cuplului. Dar acest lucru se întâmplă doar în condiţiile în care fiecare dintre parteneri îl simte în interiorul său şi pe celălalt, îi înţelege aspiraţiile, îi acceptă aşteptările, chiar dacă - uneori - acestea le pot depăşi pe ale lui.

Ori, în realitate, în condiţiile anxietăţii sociale şi ale acumulării agresivităţii şi frustraţiilor (generate de noile schimbări ale rol-sexului, de ambiţia femeii de a-şi construi o carieră profe-

sională, de a-şi depăşi condiţia de mamă şi soţie), este greu de realizat o sinteză interpsihologică tradusă în forma „Noi-ului", a sentimentului nostratic sau noologic primar, cum l-a denumit C.H. Cooley (1956).

B. Friedan (1965, 272) consideră că dezvoltarea femeilor a fost blocată la nivel fiziologic, de obicei nerecunoscându-li-se nevoi mai înalte decât cele de dragoste sau satisfacţie sexuală. Ca atare, femeia, nesatisfăcută pe linia ansamblului trebuinţelor sale, conştientizând această insatisfacţie, trăieşte dramatic situaţia sa conflictuală şi caută să găsească modalităţi de satisfacere a acestor trebuinţe, indiferent de nivel. Însă, apar consecinţe dintre cele mai dureroase, ce se resimt până în cele mai intime relaţii interpersonale.

Satisfacerea disimetrică a trebuinţelor în cadrul cuplului duce la apariţia frecventă a unor stări de disonanţă, care pot fi tot mai dificil de depăşit. Constatând tot mai des o neconcordanţă între aşteptările sale pe linia satisfacerii trebuinţelor şi modul în care viaţa şi activitatea cuplului îi oferă „răspuns", partenerul depune mari eforturi pentru a reduce disonanţa, procedând în două moduri: ori prin diminuarea efectelor negative ale unor acte comportamentale, ori prin sporirea valorizării altor însuşiri de personalitate sau acte comportamentale (Mitrofan, 1984).

Asemenea modalităţi de rezolvare a conflictelor motivaţionale asigură o anumită continuitate a cuplului însă, treptat, distanţa psihologică dintre parteneri se accentuează atât de mult, încât nu mai putem vorbi de viaţă conjugală în adevăratul înţeles al cuvântului. De exemplu, un soţ dominator, cu o forţă exacerbată a eului, dacă impune partenerului o conduită de totală subordonare, el reuşeşte să-şi satisfacă trebuinţele lui accentuate de prestigiu şi de respectare a eului însă, soţia sa va deveni un mijloc de satisfacere a acestor trebuinţe, transfomându-se într-o eternă frustrată. Or, ceea ce este specific pentru un cuplu funcţional constă tocmai

în satisfacerea bilaterală a trebuinţelor consorţilor, prin intermediul relaţionării interpersonale, fiecare dintre ei contribuind, atât la satisfacerea propriilor trebuinţe, cât şi ale partenerului său. Cu alte cuvinte, „balanţa motivaţională este delimitată, în esenţă, prin raportul existent între calitatea şi intensitatea motivelor pe care fiecare parte şi le satisface în cadrul interacţiunii şi a motivelor pe care este capabilă să i le satisfacă celeilalte părţi" (Mamali, 1981, 250).

O altă cauză a dizarmoniei conjugale se referă la adoptarea şi exercitarea parţială, inadecvată sau deformată a îndatoririlor de rol-sex. Conflictualitatea apare, în special, atunci când un partener al cuplului are tendinţa să centralizeze şi să concentreze autoritatea şi puterea necesare funcţionalităţii diadei familiale. Se produce, în acest caz, o dilatare a rolului masculin sau feminin, ceea ce antrenează tensiuni şi frustraţii în întreaga structură familială. În situaţia în care ambii soţi, în cadrul unui complex de rivalitate mutuală, manifestă simultan dilatări ale rolurilor de sex, conflictul este iminent. Situaţia antitetică, subdimensionarea concomitentă a comportamentelor de rol specifice fiecărui sex, conduce, de asemenea, la distorsiuni în structura de rol, care pun sub semnul întrebării competenţa maritală şi posibilităţile cuplului de a evolua. (Mitrofan, 1989, 94).

De asemenea, apariţia disensiunilor în cuplu este generată şi de inversarea nedorită a rolurilor specifice sexelor. Deşi tendinţa cuplurilor contemporane este aceea de egalizare şi redistribuire a rolurilor, nu puţine sunt cazurile când partenerii nu acceptă travestiul psihosocial marital (Mitrofan, 1989, 99) şi nu doresc (în special, bărbaţii) intrarea în rolul celuilalt sex.

Conflictualitatea maritală se originează, deci, şi în anomia rolurilor masculine şi feminine ce caracterizează realitatea socială contemporană. Forma de manifestare şi durata conflictelor,

gradul de tensiune generat de modificările structurii de rol sunt, însă, mult mai intense decât cele specifice cuplului tradițional.

5. Violența domestică

Considerată spațiul celor mai profunde relații afective, familia este și cel mai activ centru de agresivitate, poate și pentru faptul că „în familie fiecare își poate dezveli adevărata față a personalității sale" (Păunescu, 1994, 90). Cu alt cuvinte, familia poate fi un focar de violență, la fel de bine ca și o sursă de confort și securitate.

Redimensionarea și renegocierea rolurilor poate crea bărbaților un sentiment de adâncă frustrare, prin simplul fapt că ei conștientizează că pierd o parte însemnată a puterii și autorității lor în familie. În lipsa altor mijloace, aceștia pot apela la violență, ca argument al păstrării și consolidării raporturilor de dominare valorizate de modelul tradițional de rol-sex. Dintre modalitățile de manifestare ale violenței domestice, cele mai importante sunt:

1) agresiune emoțională: umilirea în fața familiei, a rudelor, a prietenilor și chiar a străinilor, punerea victimei în situații dificile etc.;

2) agresiune prin intermediul copiilor: îndepărtarea copiilor de unul dintre părinți, limitarea accesului și întâlnirilor cu aceștia, amenințări legate de copii etc.;

3) agresiune prin control: interzicerea întâlnirilor cu prietenii, împiedicarea creării de noi prietenii, verificarea agendei, a programului zilnic, a corespondenței sau a jurnalului intim etc.;

4) agresiune prin intimidare: observații cu privire la orice activitate, distrugerea anumitor lucruri îndrăgite de victimă, amenințări, achiziționarea și etalarea în mod amenințător a unor arme etc.;

5) agresiune prin status social: amenințări legate de sex, rasă, clasă socială, vârstă, ocupație, sănătate, deficiențe fizice sau psihice etc.;

6) agresiune financiară: limitarea dorinței de a munci și de a căpăta o independență financiară, neconsultarea în problemele financiare ale familiei, controlul banilor și al cheltuielilor etc.;

7) agresiunea prin învinovățirea și denigrarea victimei: nerecunoașterea actului de violență prin învinovățirea victimei, aducerea în discuție a factorilor extrapersonali și extrafamiliali (probleme cu șefii, sărăcie, boală etc.);

8) agresiune fizică: lovirea, bătaia, amenințarea cu anumite obiecte periculoase etc.

Primele șapte tipuri de agresiune reprezintă, mai mult sau mai puțin, forme ale violenței psihologice, mult mai greu de identificat decât violența fizică, din cauza marilor variații culturale. De exemplu, în unele familii, certurile sau amenințările sunt la ordinea zilei, încât nu mai sunt considerate periculoase în vreun fel, pe când în altele, astfel de comportamente sunt considerate ca fiind deosebit de grave pentru funcționalitatea și stabilitatea cuplului.

Ipotetic, putem presupune că violența psihologică apare cu preponderență în cuplurile cu studii superioare, în timp ce violența fizică se manifestă în special în familiile cu nivel de școlarizare scăzut. Îngrijorător este faptul că se constată o explozie a violenței domestice în general, a celei fizice în special. Un exemplu ilustrativ este acela al Spitalului de Urgență din București, unde zilnic se prezintă, în medie, trei femei bătute de partenerul lor de viață (Manolescu, 1995, 8). Un alt studiu, realizat la Institutul Medico-Legal din București, arată că media anuală a femeilor lovite este de circa 11700 (Gandal, 1996).

Desigur, divergențele cu privire la rolul pe care trebuie să îl efectueze fiecare dintre cele două sexe nu reprezintă singura și nici cea mai importantă cauză a apariției violenței domestice. Totuși, violența în cuplul contemporan aduce în atenția specialiștilor din domeniu un factor inexistent în alte epoci: modificarea autorității, puterii și, implicit, a rolurilor în celula familială.

6. Modificări în structura demografică

Problemele complexe pe care le ridică schimbarea structurii tradiționale de rol-sex și asimilarea alteia noi au repercusiuni și asupra indicatorilor demografici. Astfel, nevoia găsirii unui echilibru al așteptărilor de rol, al posibilităților de a efectua sarcini altădată riguros divizate, cere timp și puține cupluri se mai grăbesc să oficializeze o relație, dacă n-au ajuns la o consensualitate ridicată privind atribuțiile fiecăruia dintre cei doi membrii.

Așa se explică, în parte, proliferarea alternativelor la căsătorie, a uniunilor libere și celibatelor, forme de conviețuire în care, fie se experimentează variante diferite ale modelelor de rol, fie se renunță la stresel generat de ideea negocierii a ceva ce poate fi evitat. În condițiile în care disensiunile de rol-sex apar după căsătorie, disoluția pare calea cea mai complicată, dar și cea mai sigură, de eliminare a dizarmoniei și disfuncționalităților maritale. Creșterea divorțialității și scăderea numărului de recăsătoriri explică, și ele, dificilul proces de reconversie a rolurilor, ce caracterizează trecerea spre postmodernism.

Atât scăderea nupțialității, cât și accentuarea fenomenului divorțialității, au implicații directe asupra ratei brute a natalității, aflată în scădere continuă. Pe lângă aceste cauze obiective, diminuarea natalității își găsește explicația și în schimbarea filosofiei asupra rolului copiilor în cadrul vieții de familie. Astfel, copiii nu mai reprezintă axul central al vieții familiale, ci cuplul soț-soție a devenit centrul de greutate în jurul caruia gravitează dorințele, așteptările, speranțele, plăcerile. Acum părinții trăiesc mai mult pentru ei, ceea ce îi face să extindă pe durata a cât mai mulți ani posibil (uneori chiar pe durata întregii vieți) absența unui copil în familie. Nu-i mai puțin adevărat că și eventualele temeri privind renegocierea rolurilor în cazul apariției unui copil fac preferabilă prelungirea unei stări de lucruri relativ stabile și reciproc acceptate.

Acestea ar fi câteva dintre consecinţele cele mai importante generate de schimbarea structurii tradiţionale de rol-sex. Se observă că aceste consecinţe au implicaţii directe, atât asupra individului, cât şi asupra familiei şi societăţii. Însă, pe măsură ce noul model de roluri conjugale va fi asimilat şi generalizat, efectele negative se vor diminua sau vor intra în sfera normalităţii şi indiferenţei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL V

EVOLUŢIA RELAŢIILOR DINTRE SEXE. ESTIMĂRI ŞI PROGNOZE

5.1. Calitatea vieţii familiale. Estimări, predicţii, soluţii.

Calitatea vieţii circumscrie, fără îndoială, starea şi evoluţia familială, nu numai ca model instituţional, consfinţit de istoria organizării sociale, dar mai ales ca model interacţional dinamic, viu, deschis şi dramatic transformativ, în perspectiva producerii, modelării şi autorealizării fiinţei umane.

Calitatea vieţii familiale este determinată atât de exterior – cadru social-cultural, nivel de satisfacere al nevoilor materiale (de la hrană şi spaţiu locuibil, la buget, confort, posibilităţi de consum cultural şi trai civilizat) – cât şi din interior (calitatea relaţiilor interpersonale). Aceasta din urmă poate fi estimată prin intermediul mai multor indicatori aşa-zişi „subiectivi", dar al căror impact este esenţial în orice predicţie familială:

climatul socio-afectiv;

„bunăstarea sexuală";

autenticitatea şi completitudinea comunicării între parteneri şi copiii lor;

păstrarea unui echilibru dinamic între fuziune şi autonomie psihologică;

fluenţa graniţelor intergeneraţionale;

coerenţa şi consensul modelelor de rol conjugal şi parental oferite copiilor în procesul de educaţie;

gradul de confort şi securizare psihică, rezultat din sentimentul apartenenţei familiale, ca antidot al singurătăţii şi abandonului dezechilibrant;

sănătatea psihică şi somatică a membrilor familiei;

capacitatea de păstrare şi transmitere a modelelor spiritual-valorice pozitive, psihosociale.

Astăzi, mai mult ca oricând, familia rămâne familie în măsura în care se poate asigura o igienă psihomorală şi o terapie psihosocială continuă membrilor săi, în măsura în care ea îşi dezvoltă resursele de a face faţă stresurilor multiple (externe şi interne). Ea îşi păstrează integritatea şi longevitatea numai în măsura în carele conferă membrilor săi un sens coevolutiv, „o scenă de recunoaştere, valorizare şi autodezvoltare", dar mai ales un mijloc de asigurare a sănătăţii psihice şi sociale.

Din nefericire, observaţiile noastre, mai mult sau mai puţin sistematizate (1984, 1989, 1994), au identificat pe familia românească o serie de simptome ale unei veritabile crize psihologice. Cele mai importante sunt:

5.1.1. Pericolul iminent al dezinstituţionalizării şi denuclearizării, ca urmare a creşterii semnificative a fenomenului de instabilitate, divorţialitate, corelat cu scăderea numărului de recăsătoriri şi a ratei scăzute a nupţialităţii. Consecinţa imediată o constituie fragilizarea şi, de cele mai multe ori, sociopatologizarea relaţiilor dintre soţi şi – în special – a relaţiei dintre părinţi şi copii. Mai mult, dincolo de aparenţa instituţiei familiale statuate prin căsătorie, asistăm la prefaceri ale structurii rolurilor feminine şi masculine (unele cu vădit risc psihopatogen), la substituiri şi

inversiuni forţate în raport cu „prerogativele de sex", la distorsiuni sau amputări ale exercitării rolurilor familiale, la evaziuni sau abandon de rol, aşa încât hiatusul între statut şi rol se accentuează, favorizând tendinţele entropice ale celulei maritale şi, prin ele, ale întregului microgrup familial.

Există o tendinţă netă la proliferarea unor noi modele (coabitarea, căsătoria deschisă, monoparentalitatea, semicăsnicia, celibatul) sau pseudo-modele familiale (grupul comunitar, căsătoria între homosexuali) ca alternative ale stilului de viaţă maritală. Acestea din urmă, din fericire, nu au în ţara noastră o reprezentare sau o răspândire semnificativă.

Toate acestea poartă pecetea unei tranziţe psihosociale, a unor prefaceri anticipate de A. Toffler, ce au rolul de a anunţa disfuncţii „cu răsunet la distanţă", deşi aparent ele vizează eforturi adaptative. Aceste disfuncţii pot periclita, în perspectivă, echilibrul psihologic şi social al consorţilor sau ex-consorţilor, dar mai ales al copiilor acestora. Mulţi dintre aceşti copii sunt viitori adulţi plutind în confuzia modelelor parentale multiple, succesive, incomplete sau absente, frustrate de căldură şi comunicare afectivă. Programaţi la imaturitate socioafectivă, ei vor fi tentaţi să nege valorile convieţuirii familiale, căutând noi formule de viaţă, mai puţin frustrante, încorsetante şi ameninţătoare.

5.1.2. Inautenticizarea relaţiilor familiale este a doua tendinţă, specifică multora dintre cuplurile contemporane în cadrul instituţional care continuă totuşi să deţină ponderea cea mai mare – căsătoria. Acest fenomen se evidenţiază în proliferări marginal sociopatogene (semicăsnicia şi pseudocăsnicia), ce trădează primele semne de psihosociopatologie familială.

Infidelitatea, disfuncţiile sexual-afective, alcoolismul, violenţa familială, nu sunt cauze prime ale divorţialităţii (deşi ele apar consemnate ca atare în documentele legale), ci sunt consecinţe ale

unui frecvent proces de inadaptare şi incompetenţă maritală. Cauzele acestui proces trebuie căutate în miezul formării personalităţii, în dificultăţile ei de maturizare psihologică (afectivă, socială, morală, spirituală), în ignoranţa sa relaţională, în absenţa unei minime culturi a relaţiilor satisfăcătoare şi civilizate între sexe. Adesea, precaritatea condiţiei socio-economice sub nivelul satisfacerii nevoilor bazale de siguranţă şi sănătate biologică şi psihică, corelate cu un sistem educativ-instrucţional incomplet sau deficitar, sunt de natură să accentueze, să întreţină şi să agraveze deficitele adaptative socio-familiale, de azi şi de mâine.

Nu putem ignora faptul că o familie „bolnavă", din punct de vedere interpersonal, generează, în perspectivă, o societate fragilă din punct de vedere psihosocial. Ea distorsionează profund rolurile, scopurile, aspiraţiile şi comportamentele membrilor săi, periclitează – în consecinţă – nu numai eficienţa şi stabilitatea socială a acestora, ci şi eficienţa, coerenţa şi echilibrul psihomoral al societăţii ca întreg.

Efectul de recurenţă este incontestabil în dinamica existenţei...Criza psihosocială a familiei reflectă, fără îndoială, (şi nu numai) criza morală a societăţii, dar ea poate deveni motor în menţinerea şi agravarea crizei structurilor şi funcţionalităţii sociale. Or, nu putem răspunde la întrebarea „Care sunt factorii ce explică asigură şi potenţează calitatea vieţii în general?", eludând profilările psihosociopatogene ale nucleului familial actual sau ignorând mijloacele de protecţie, terapie psihosocială, educaţie şi cultură relaţională ale acestuia.

Nu putem ignora nici faptul că fiinţa umană poartă în ea vocaţia fericirii. În devenirea sa, de cele mai multe ori, ea îşi urmăreşte autoafirmarea, autoîmplinirea, autorealizarea („self-actualization", în expresia lui C. ROGERS). Calea afectivă – iubirea şi armonia între sexe şi generaţii, cunoaşterea, valorizarea şi stimularea interpersonală întru-bunăstarea comună, ca indica-

tori ai relaţiilor intergeneraţionale şi intersexe şi, implicit, ai calităţii vieţii – este la fel de importantă ca şi calea prosperităţii materiale, aflându-se cu aceasta în strânsă interdependenţă. Dar acela afectivă – cu toate implicaţiile ei în planul evoluţiei spirituale – este prioritară şi transformativă. Ea este expresia libertăţii autentice a omului şi sursa de netăgăduit a fiinţării sale, a destinului său individual şi colectiv.

Meditând asupra evenimentelor sale psihologice dar şi asupra resurselor ei afective, morale, biologice şi culturale întru autoregenerare, în a face faţă prezentului şi viitorului, FAMILIA rămâne, pentru fiecare dintre noi, o întrebare la care nu se poate răspunde decât cu iubire.

5.2. Terapia familiei patogene – între realism şi utopie

Începând cu anii `60, în câmpul preocupărilor psihoterapiei americane s-a conturat ceea ce avea să fie a treia mare forţă a domeniului: terapia de familie.

Tributar în cea mai mare parte teoriei comunicaţionale şi comportamentale, apoi celei sistemice, curentul terapiilor de familie s-a diversificat nebănuit în ultimele două decenii. Astfel, de la abordarea psihanalitică a lui N. Ackerman şi I. Boszormenyi-Nagy, la terapia structurală a lui S. Minuchin, şi cea strategic-sistemică, de la terapia conjugală comunicaţională a Virginiei Satir, la recenta terapie netradiţională de cuplu a lui While, de la abordările sexoterapeutice comportamentale ale lui W. Masters, I. Johnson şi H.S. Kaplan, la terapiile de grup de cupluri şi de grup familial ale lui M. Bowen şi J. Framo, terapia de familie rămâne şi actualmente un domeniu de emanaţie al gândirii psihologice americane.

În Europa, experimentul terapiilor de familie a fost în mică măsură îmbrăţişat, optându-se predilect pentru consilierea familială, axată dominant pe negocierea conflictelor maritale sau parental-filiale. În mod special, psihoterapia de familie europeană se completează, suprapune şi uneori se confundă cu metode mai largi de asistenţă socială a familiei în impas.

Plecând de la intenţiile şi obiectivele terapiei de familiei în sens larg (ameliorarea relaţiilor familiale disfuncţionale cu impact patogen), nu putem să nu remarcăm diferenţele privind şansele de reuşită ale acestor intervenţii, posibilităţile, ca şi limitele lor, în funcţie de mai mulţi factori (variabila „terapeut", variabila „terapie" etc.). una din cele mai importante variabile (client) se referă la receptivitate, ca reflex al motivaţiilor şi atitudinii pacienţilor potenţiali faţă de acest tip de terapie (T.F.). intervin aici o serie de subvariabile legate de nivelul de cultură, normalitate socială şi opţiune valorică, criterii etice şi, în ultimă instanţă, nivelul de conştientizare, familia asumându-şi ipostaza de a fi responsabilă de propria ei evoluţie, de crizele şi resursele ei de a face faţă.

Luând în discuţie factorul „receptivitate la T.F.", observaţiile noastre se întemeiază pe o cazuistică diversă, urmărită pe parcursul a 4 ani:

familii aflate în impas existenţial: conflicte, adulter, divorţ, şomaj, pierderea sau absenţa unei locuinţe, decesul unui membru al familiei;

familii cu un membru bolnav psihic, cu şi fără invaliditate;

familii cu un membru bolnav somatic cu prognostic funest;

familii cu dezorganizări interpersonale profunde generate de alcoolism, psihopaţi, comportamente violente, abuzuri fizice şi sexuale etc.

Experienţa noastră a condus cu claritate la relevarea unor modalităţi specifice de răspuns, rezistenţă şi neimplicare în pro-

grame terapeutice de tip familial (evident, modelate ca obiectiv şi desfăşurare, de la caz la caz).

Semnalăm ca o particularitate de reacţie generală a familiei româneşti aflate în impas (de la cel mai puţin sever la cel mai sever), rezistenţa semnificativ crescută a întregii familii, majoritatea crescută a membrilor refuzând să se implice în terapie şi preferând sau solicitând – în mod presant – psihoterapia sau farmacoterapia exclusivă a unuia dintre membrii-simptom, considerat ca fiind singurul „bolnav", „răspunzător" sau „ţap ispăşitor" al tuturor problemelor familiei.

Chiar şi atunci când alţi membri acceptă sau solicită să se implice în terapie, ei o fac într-o manieră individuală sau paralelă cu membrul primar, impunând repetat terapeutului o postură improprie de „arbitraj moral sau psihologic", raportându-se la el fie ca la un „pedagog social" (...învaţă-mă să mă comport...), fie ca la un garant şi ofertant de recompense emoţionale (...aş vrea să mă înţelegeţi şi să fiţi alături de mine, eventual să-mi prescrieţi o soluţie...).

Ei bine, cheia T.F. este neoferirea de soluţii şi angrenarea sistemului familial într-o autorestructurare a poziţiilor, rolurilor, percepţiilor şi comportamentelor interpersonale, astfel încât „criza", „impasul" sau „problema" să fie depăşite prin resurse proprii, prin activarea şi dezvoltarea terapeutică a acestora.

Aceasta implică însă un efort colectiv de negociere şi experimentare a fiecăruia cu sine şi cu ceilalţi, de cooperare responsabilă şi creativă. Dar, din păcate, acest efort este blocat de concepţii şi motivaţii cu suport substructural, de stereotipii de adresare şi aşteptare a „ajutorului" pe model clasic medical, pasiv.

În privinţa concepţiilor predominante (scăzuta adresabilitate din proprie iniţiativă, dificila cooperare-acceptare a terapiei familiale), putem spune că acestea se explică prin patternuri idea-

tive, de tipul: rufele murdare se spală în familie; dacă am probleme familiale, mai bine solicit ajutorul părinţilor, rudelor sau prietenilor; problemele dureroase ale familiei trebuie ascunse cu grijă pentru că ne stigmatizează sau ne vulnerabilizează faţă de cei din afara familiei; noi ştim mai bine de unde vin toate relele, dar nu avem încotro, etc.

Aşa se explică faptul că în mediile subculturale, alcoolismul şi violenţele conjugale şi parentale (în special) sunt suportate prin minimalizare şi resemnare pe parcursul multor ani, patologia familială fiind – în mare măsură – întreţinută şi agravată de teama, concepţiile limitative şi inerţia sau ignoranţa membrilor familiei sau de condiţia lor morală precară. Într-o familie în care apare antimotivaţia pentru schimbare, deci şi pentru terapie, şansele unei intervenţii benefice sunt – realmente – limitate.

Pendulând între realism şi utopie în chiar demersul său, terapeutul de familie, dacă nu-şi selectează atent cazurile, încearcă cel mai frecvent gustul amar al neputinţei.

Şi dacă totuşi terapia maritală a comunicării psihosexuale, cel puţin la cuplurile tinere în dificultate, conduce frecvent la maturizarea relaţiei de cuplu şi, în consecinţă, la rezolvarea problemelor-ţintă, în terapia familiei patogene cu evoluţie îndelungată (blocată la schimbare şi antrenată într-o cursă fără sfârşit a „regresiei comportamentale, care destructurează treptat toate mecanismele sistemului familial), posibilitatea ameliorării este extrem de scăzută. Demersul terapeutic devine o sisifică încercare, iar el se măreşte în gravitate, cu cât bolnavul „alunecă" de mai multe ori.

Ne referim la cazurile limită ale patologiei familiale, din păcate atât de neglijate dar în continuă creştere ale familiei cu un membru sau un cuplu de alcoolici, cu psihopaţi cu comportamente antisociale, cu frecvente molestări şi abuzuri, ale familiilor cu indice avansat de pauperizare şi comportament sub- sau asocial.

De altfel, cu cât problemele de natură material-economică ale familiei sunt mai serioase, cu atât fracturarea legăturilor emoţionale, morale şi degradarea comportamentelor familiale sunt mai favorizate. Şi aceasta deoarece perioada de trecere la economia de piaţă (cu costurile ei sociale ridicate) a adus în faţa multor familii probleme insolvabile sau a agravat relaţii interpersonale deja fragilizate.

Şomajul, pierderea sau absenţa locuinţelor, costul ridicat – uneori inaccesibil - al medicamentelor sau absenţa acestora, insecuritatea socială crescută sunt realităţi la care familia încearcă să se adapteze, dar nu fără „seisme psihologice" şi „crize interpersonale" ce răbufnesc în:

tulburări psihogene ale unuia sau mai multor membri, cu grevarea capacităţii de muncă;

crize de inadaptare şi anxietate socială;

comportamente delincvenţiale, în special la tineri;

agravarea alcoolismului şi violenţei familiale.

În aceste condiţii, considerăm că suportul terapeutic familial trebuie să se extindă – deocamdată – în sfera asistenţei şi protecţiei sociale a familiei, aşa încât să se poată, într-o oarecare măsură, stopa degringolada prăbuşirii ei socio-economice, morale şi psihologice şi limita – prin acţiuni de prevenţie – instalarea şi proliferarea patologiilor familiale, greu responsive terapeutic.

De altfel, să nu uităm că practica terapiilor familiale a apărut într-o societate cu un nivel economic crescut, în care nevoile emoţionale, relaţionale şi de comunicare devin importante, cele bazale fiind periclitate.

„Autodezvoltarea şi autorealizarea" – această marotă a întregii psihologii umaniste – rămâne un obiectiv primordial al oricărei psihoterapii actuale, fie ea individuală, de grup sau de tip familial, dar fundamentul pe care se operează acest tip de inter-

venţie (psihologic, etic şi spiritual, totodată) trebuie să fie asigurat de o minimă condiţie civilizată din punct de vedere material. Pauperizarea, modificările de status profesional şi inabilitatea adaptării la mersul rapid al transformărilor socio-economice, mentalităţile osificate şi insecuritatea socială devin frâne serioase în terapia instituţionalizată şi specializată a familiei, cel puţin deocamdată.

Aceasta nu înseamnă că, în perspectivă, nevoia de terapie a familiei nu se va impune, dar realismul ne obligă să pregătim – la nivel mai larg social – satisfacerea acestor nevoi ulterioare, întrucât consecinţele actualei familii patogene nu vor întârzia să apară într-un viitor pe care ni-l dorim cât mai puţin cenuşiu.

5.3. Evoluţia relaţiilor între sexe. Estimări şi prognoze

Problema evoluţiei familiei trebuie analizată în contextul evoluţiei societăţii. Înţelegerea evoluţiei societăţii ne permite, aşadar, să prognozăm ce se va întâmpla cu familia în viitorul apropiat. În demersul nostru, vom pleca de la explicitarea celor două teorii care încearcă, fiecare în felul ei, să identifice un model de evoluţie universal valabil.

Pe de o parte, avem teoria evoluţiei uniforme construită de D. Chirot (1994), care ne spune că toate societăţile trec prin aceleaşi stadii, în ciuda faptului că apar unele distincţii legate de fenomenul întârzierii. Societăţile întârziate vor urma şi ele aceleaşi stadii, numai că în epoci diferite. Din această perspectivă, nu trebuie ignorat faptul că perioadele de timp nu sunt uniforme, chiar dacă stadiile sunt uniforme. Legea precipitării fazelor de evoluţie, care (conform lui I. Bădescu, 1996) îi aparţine atât lui Ş. Zeletin, cât şi lui M. Manoilescu, ne arată că societăţile întârziate trec mult mai repede de la un stadiu la altul decât au făcut-o societăţile cu evoluţie normală. De asemenea, cu toate că există dife-

renţe, datorate perioadelor temporale în care s-a petrecut intrarea într-un anumit stadiu, asemănările datorate stadiului sunt mai importante decât deosebirile datorate perioadei. Cu alte cuvinte „procesul evoluţionar e mai puternic decât procesul istoric" (I. Bădescu, 1996, p.10).

Pe de altă parte, există teorii care susţin că nu toate societăţile trec prin aceleaşi stadii iar procesul istoric e mai puternic decat procesul evoluţionar. C.D. Gherea (1910) a înalţat această descoperire la rang de lege („legea epocii dominante" sau „legea orbitării"). El consideră că „în ţările înapoiate, transferul formelor sociale de viaţă se face înainte de a se fi dezvoltat în sânul societăţii toate condiţiile necesare pentru astfel de forme de convieţuire socială" (C.D. Gherea, 1945, p.257-258). Această idee e consonantă cu legea evoluţiei de la forme la fond, care ne avertizează că societăţile întârziate, prin împrumut cultural, fără un fond corespunzător, susţin forme noi, ceea ce antrenează consecinţe necunoscute de societăţile cu evoluţie normală. D. Dungaciu (1996) evidenţiază faptul că societăţile supuse legii formei fără fond pot suferi o răsturnare axială a sensului evoluţiei şi chiar a direcţiei lor de înaintare istorică, pentru că nimic nu le garantează evoluţia de la forme la fond.

Care din cele doua teorii este viabilă? S-ar părea că nu putem răspunde cu certitudine. Însă, mai important decât a alege un răspuns la aceasta întrebare, este faptul că civilizaţia progresează oricum, în contextul existenţei unor societăţi care evoluează uniform şi a altora care evoluează trecând peste etape. Putem exemplifica această idee, cu celebrele valuri ale lui A. Toffler (1981). Autorul citat împarte civilizaţia în trei faze:

1) faza agricolă a Primului Val (8000 i.e.n. - 1750 e.n.);

2) faza industrială a celui de-Al Doilea Val (1750 - 1955);

3) faza electronică a celui de -Al Treilea Val (din 1955 încoace).

Plecând de la această împărțire, A. Toffler consideră că societățile pot evolua uniform, trecând prin toate cele trei faze, sau pot trece direct din faza agricolă în cea electronică. Și aceasta pentru că civilizația celui de-Al Treilea Val are numeroase trăsături similare cu civilizația Primului Val (producție descentralizată, muncă la domiciliu etc.), congruența dintre ele făcând posibil ca multe țări de azi aparținând Primului Val să preia unele din trăsăturile civilizației celui de-Al Treilea Val, fără să treacă prin faza de dezvoltare proprie celui de-Al Doilea Val.

Din perspectiva evoluției rolurilor familiale și sociale, Toffler pleacă de la premisa că, în Primul Val, munca se caracteriza printr-un grad redus de interdependență, fiecare știind ce are de făcut dar făcând altceva. Al Doilea Val a crescut gradul de interdependență funcțională, dar nu și familială. Munca în propriul cămin a rămas o activitate cu un grad scăzut de interdependență. În schimb, bărbatul a preluat responsabilitatea pentru o formă de muncă mai avansată, din punct de vedere istoric, pe când femeia a rămas s-o efectueze pe cea veche. „El s-a îndreptat spre viitor, pe când ea a rămas în trecut" (A. Toffler, 1981, p.85). Al Treilea Val a crescut gradul de interdependență familială, dar nu și funcțională. Noul mod de producție, crede Toffler, implică revenirea la industria casnică, pe o bază superioară, electronică.

Acest punct de vedere este opus aceluia susținut de A. Prost (1985) care afirmă că, începând cu secolul XX, se impune zoningul, adică „nimeni nu mai lucrează acolo unde-și petrece viața și nu mai locuiește acolo unde lucrează" (A Prost, 1985, p. 29-30). Declinul muncii la domiciliu corespunde revendicării unei vieți private iar dacă munca e integrată în viața privată, această muncă o absoarbe în întregime. A. Prost duce și mai departe această idee, considerând că extensiunea vieții private nu se mărginește doar la ruperea de activitatea profesională, ci vizează

schimbări calitative chiar în interiorul perimetrului privat. Astfel, locuinţele moderne sunt alcătuite din mai multe încăperi, cu mai mult spaţiu, ceea ce implică dreptul fiecărui membru al familiei la propria sa viaţă privată. Acest drept merge până acolo încât, conform autorului citat, familia încetează a mai fi o instituţie, pentru a deveni un simplu loc de întâlnire a câtorva vieţi private.

Punctul de vedere prezentat, al trăirii în compartimente sau al împărţirii vieţii într-un număr de sectoare funcţionale separate (căminul şi locul de muncă, munca şi timpul liber, viaţa personală şi cea profesională etc.) a fost susţinut şi de alţi specialişti, de-a lungul timpului (E. Strecker, 1943 apud K. Horney, 1945, R. Bellah şi alţii, 1985 etc.).

Revenind la A. Toffler, acesta consideră că familia electronică apare şi se dezvoltă pentru că ea are cele mai multe şanse de supravieţuire în sistemul capitalist pe care ni-l oferă viitorul. După el, consecinţele imediate ar fi creşterea intimităţii, o mai mare stabilitate, reducerea relaţiilor inter-umane, restabilirea sentimentului de apartenenţă la colectivitate. De asemenea, prezenţa ambilor parteneri în casă ar stimula participarea, atât la munca gospodărească, cât şi la cea profesională. Pentru că, nu se mai poate ca viaţa profesională a cuiva să rămână complet separată de cea personală. Pentru că, devine aproape imposibil să-ţi excluzi complet partenerul dintr-un întreg domeniu de existenţă. De aceea, „revoluţia rolurilor face parte din Al Treilea Val", val care aduce o „diversitate caleidoscopică de aranjamente de roluri" (A. Toffler, 1996, p. 83).

Argumentaţia lui Toffler este destul de coerentă, până la un anumit punct. Este destul de probabil ca viitorul să ne aducă familii electronice, fie că le întâlnim în cadrul căsătoriilor deschise, fie că le regăsim în cadrul cuplurilor fără descendenţi, al familiilor reconstituite sau reorganizate. Însă ne punem (cel puţin) un semn

de întrebare în privinţa ideii conform căreia familia electronică reduce relaţiile interumane, măreşte stabilitatea, restabileşte sentimentul de apartenenţă la colectivitate.

Aşa cum a privit A. Toffler apariţia acestui tip de familie (îndeosebi din perspectivă economică), el pare mai mult o configuraţie familială, nu de ordin conjugal, ci asociativ, care tinde să aibă mai mult funcţionalitate decât intimitate. Sociologul american a conştientizat că societatea viitorului va fi dominată de calcul şi profit, însă a considerat că simpla asociere a indivizilor în familii electronice va garanta creşterea stabilităţii şi a solidarităţii conjugale, concomitent cu reducerea relaţiilor interumane. Noi credem că acest tip de asociere mai degrabă separă indivizii decât îi uneşte, în sensul că favorizează apariţia unor cupluri care rămân în această asociere doar atât cât nu intervine o alta, mai profitabilă. Dimpotrivă, acest tip de familie ar avea o stabilitate scăzută, pentru că motivaţiile care stau la baza lui sunt foarte puţine, bazate pe reflecţie şi interes. Apoi, după E. Durkheim (1893, p. 19), „sursa solidarităţii conjugale stă în diviziunea muncii sexuale". Însă, familia electronică nu mai oferă o delimitare clară între activităţile bărbatului şi cele ale femeii, fapt care reduce coeziunea cuplului conjugal, solidaritatea acestuia.

Ar mai fi de subliniat că mulţi teoreticieni susţin, nu o reducere a relaţiilor interumane, ci, dimpotrivă, o creştere considerabilă a acestor relaţii. Teza lui Toffler conform căreia va creşte gradul de dependenţă interfamilială dar nu şi extrafamilială este aprig contestată de susţinătorii individualismului, care consideră că indivizii se recunosc în legături tot mai variate, în relaţii interpersonale sărăcite de conţinut afectiv, cu treceri rapide de la o stare la alta, de la un rol la altul.

În fine, ipoteza lui Toffler cu privire la restabilirea sentimentului de apartenenţă la colectivitate ţine mai mult de căutarea unor congruenţe cu familia caracteristică Primului Val, decât de

realizarea efectivă a unor reţele de familii comunitare, care să restabilească acest sentiment. Ca să nu mai amintim faptul că, sentimentul de apartenenţă la colectivitate în familia Primului Val avea la bază forme de manifestare care azi s-au diminuat considerabil: obişnuinţa, memoria, tradiţia. Nimic nu garantează că, odată constituită, reţeaua de familii electronice va restabili sentimentul de apartenenţă la colectivitate în absenţa acestor forme de manifestare.

O formă de familie ce va cunoaşte şi ea o tendinţă accentuată de proliferare este familia cu dublă carieră. Mariajul cu dublă carieră nu înseamnă simpla implicare a doi salariaţi, ci faptul că amândoi sunt angajaţi în ocupaţii în care avansarea este posibilă. Cu alte cuvinte, soţia nu doar suplimentează venitul familiei, ci este implicată într-o profesie solicitantă şi plină de satisfacţii. Avantajele dublei cariere includ răsplata psihologică personală a realizării de sine, dezvoltarea spiritului de independenţă la femei şi gratificarea fiecăruia prin celălalt. Aceasta din urmă poate presupune munca împreună, dar, mai adesea, este o chestiune de a face sugestii sau doar de a discuta despre activitatea celuilalt. Familia cu dublă carieră se poate regăsi în configuraţiile familiei restructurate (I. Mitrofan, C. Ciupercă, 1998), întâlnite şi în cazul familiei electronice (căsătorii deschise, cupluri fără descendenţi etc.). De fapt, cele două tipuri de familie nu sunt entităţi distincte, diferite de configuraţiile familiei restructurate, ci doar alte denumiri ale aceleiaşi realităţi sociale, denumiri date în funcţie de un anumit criteriu: modul de îndeplinire a rolurilor conjugal-parentale.

Revenim la problema evoluţiei. M. Olson (1982) consideră că, cu cât este mai lungă perioada de stabilitate socială, cu atât e mai dificil să se producă o schimbare. Dificultatea poate atinge un asemenea nivel încât, uneori, schimbarea nu se produce nici dacă există o recunoaştere generală a faptului că este necesară. Din această perspectivă, pare mai probabil ca societăţile potrivnice

schimbării să adopte varianta evoluției neuniforme, favorizând apariția și proliferarea formelor fără fond. Dimpotrivă, în societățile mai flexibile, mai receptive la schimbările cerute de realitatea socială, pare mai probabil să se manifeste evoluția uniformă, trecerea printr-o multitudine de faze succesive.

În primul caz, factorul fundamental al schimbării poate fi căutat în procesul imitației, așa cum l-a văzut G. Tarde (1901), ca un model analogic general al schimbării sociale. În cel de-al doilea caz, factorul fundamental al schimbării poate fi căutat în procesul inovației, așa cum l-a văzut D. Chirot (1994), ca un generator de modificări mentalo-comportamentale.

G. Simmel (1989) consideră și el că oamenii sunt hărțuiți fără încetare de două tendințe contradictorii: imitația și distincția. Autorul citat merge mai departe și afirmă că păturile dominante sunt axate mai mult pe distincție iar cele dominate pe [illegible]ție. Analog, spunem noi, societățile dominante sunt axate mai mult pe distincție, în timp ce societățile dominate mai mult pe imitație, cu mențiunea că imitația se manifestă puternic atunci când modelul de imitat nu marchează o ruptură importantă față de obișnuințe.

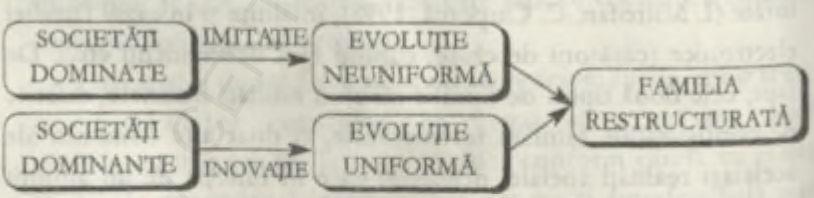

Conform modelului prezentat, ambele linii evolutive conduc, așadar, la familia restructurată, fapt care generează consecințe dintre cele mai contradictorii, atât pentru individ, cât și pentru societate. Totuși, putem infera ipoteza potrivit căreia societățile cu evoluție uniformă tind să inducă proliferarea familiilor electronice într-o mai mare măsură decât a familiilor cu dublă carieră

(specifice mai mult societăţilor cu evoluţie neuniformă, în care nu există o infrastructură adecvată şi forma premerge fondului).

Una dintre cele mai importante consecinţe este pusă în evidenţă de modelul oferit de D. Olson, D. Sprenkle şi C. Russel (1979), care - în analiza lor - pleacă de la două dimensiuni ale vieţii de familie: coeziunea şi adaptabilitatea.

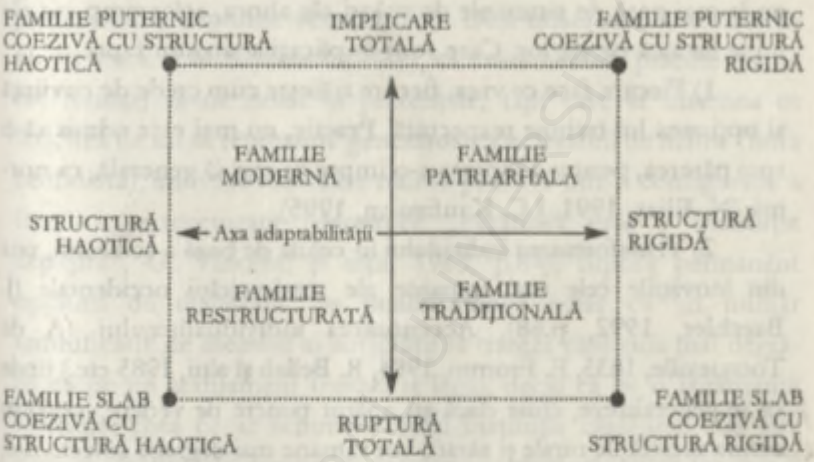

Prin coeziune ei înţeleg legătura emoţională dintre membrii familiei (legătură ce poate fi privită ca un continuum, de la ruptură totală la implicare totală) iar prin adaptabilitate, capacitatea familiei de a-şi schimba rolurile (schimbare ce poate fi văzută ca un continuum, de la structură haotică la structură rigidă). Schematic, acest model poate fi reprezentat ca în figura următoare.

După cum se observă, noi am suprapus peste acest model tipurile de familii care caracterizează, în cea mai mare măsură, cele două dimensiuni. A rezultat, cum era de aşteptat, că familia restructurată este una slab coezivă, cu structură haotică, adică una caracterizată printr-o slabă implicare emoţională şi o continuă redefinire a rolurilor, deseori dăunatoare pentru instituţie.

Dincolo de modelul prezentat, mai importantă rămâne ideea potrivit căreia viitorul va aduce o pluralitate de configuraţii familiale, consecinţă firească a faptului că valorile civilizaţiei contemporane sunt contradictorii (K. Horney, 1945) şi nimeni nu poate afirma cu certitudine că un sistem de valori este cu adevărat mai bun decât altul (R. Bellah, şi alţii, 1985). Mai mult, oamenilor nu le mai pasă de sistemele de valori ale altora, atâta timp cât ele nu le încalcă pe ale lor. Care sunt implicaţiile acestui fapt?

1) Fiecare face ce vrea, fiecare trăieşte cum crede de cuviinţă şi opţiunea lui trebuie respectată. Practic, nu mai este admis să-ţi spui părerea, pentru a încerca s-o impui ca regulă generală, ca normă (N. Elias, 1991, J.C. Kaufmann, 1995).

2) Transformarea individului în celula de bază a societăţii, una din inovaţiile cele mai frapante ale modernităţii occidentale (J. Baechler, 1992, p.68). Accentuarea individualismului (A de Tocqueville, 1835, E. Fromm, 1984, R. Bellah şi alţii, 1985 etc.) tinde să se generalizeze, chiar dacă au apărut puncte de vedere conform cărora societăţile rurale şi sărace vor rămâne mai degrabă colectiviste, cu toate implicaţiile ce decurg de aici (G. Hofstede, 1996).

3) Valorizarea toleranţei, în condiţiile în care agăţarea rigidă de propriile standarde şi valori înseamnă marginalizare faţă de ceilalţi. De aceea, toleranţa este o valoare în creştere (Eurobarometre, 1993), însă nu trebuie ignorată nici ideea conform căreia aceasta n-ar fi departe de indiferenţă (J.C. Kaufmann, 1995).

Partea negativă a acestor implicaţii ar fi aceea că libertatea de a face ceea ce vrei generează singurătate iar independenţa izolează şi însingurează. De aceea, dorinţa adâncă de autonomie tinde să se combine, paradoxal, cu convingerea că viaţa nu are sens dacă nu e împărtăşită cu alţii. Totuşi, de multe ori, ezităm să ne exprimăm sentimentul că avem nevoie unul de celălalt de teamă că, dacă am face-o, ne-am pierde astfel independenţa (R. Bellah, şi alţii, 1985).

Din această perspectivă, oamenii vor renunța la imaginea dragostei, ca angajament permanent față de partener și, nemaiexistând nevoia de posesiune, dată fiind egalitatea dintre sexe, vor asimila modelul dragostei neangajante, în care partenerii încearcă să găsească plăcerea împreună (J. Seguela, 1998). Astfel, indivizii vor căuta să-și construiască o viață fericită, văzută ca o succesiune de situații plăcute și trăiri pozitive (bani, prieteni, sănătate, carieră profesională, împlinire sexuală etc.). Deși există riscul, sesizat de H. Eysenck și M. Eysenck (1981), ca evenimentele plăcute (ce ne fac fericiți) să ne ridice și pretențiile, fapt care ar însemna ca fericirea de azi să reprezinte generatoarea nefericirii de mâine (hora hedonistă), indivizii vor căuta trăirile pozitive într-o configurație a familiei restructurate (deoarece „căsătoria este o instituție depășită", G. Vincent, și alții, 1985, p.84), supusă permanent opțiunii de dizolvare. Se poate ajunge chiar ca un număr semnificativ de membri ai societății să trateze căsătoria mai degrabă ca pe un aranjament temporar legal, decât ca pe o făgăduință solemnă, ceea ce ar schimba însăși instituția căsătoriei. Cu alte cuvinte, instituțiile depind de înțelegerea participanților lor într-o asemenea măsură încât, dacă cea din urmă se schimbă, se vor schimba și primele (R. Trigg, 1985, p. 83).

Concluzionând, viitorul ne va aduce o pluralitate de configurații adaptative, variante restructurate ale familiei nucleare. Este posibil însă, deși noi nu credem prea mult în această perspectivă, ca dominația familiei restructurate să dureze puțin, caz în care se pune problema identificării modelului dominant înlocuitor. Principiul limitei ne arată că posibilitățile de variație ale sistemelor nu sunt nelimitate iar atunci când aceste posibilități sunt epuizate, schimbarea devine recurentă: sistemul revine la una din stările anterioare. Revenirea nu recrează identic vechea stare, ci una modificată, întrucât sistemul însuși s-a schimbat (I. Ungureanu,

1990). Prin urmare, principiul limitei schimbării (P. Sorokin, 1941) ne arată că aceasta este prea complexă pentru a fi redusă la o formă sau alta, dar nu îndeajuns de complexă pentru a nu i se putea găsi uniformităţile sau legile. Aşadar, la momentul oportun, specialiştii vor putea identifica modelele familiale care vor înlocui familia restructurată. Însă, pentru acest lucru, trebuie create mai întâi condiţiile acestei înlocuiri.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

COMPETITIVENESS SCALE (CS)

AUTOR: Mary R. Laner

SCOP: măsurarea competitivităţii unui partener în relaţie

DESCRIERE : CS este un instrument de 50 itemi construit pentru a măsura competitivitatea unui partener în relaţii. CS este împărţit în trei subscale, aşa cum o indică măsurarea însăşi, bazate pe felul în care comportamentele sunt experimentate : plăcute (P), neplăcute (U), sau agresive\abuzive (A). Aceste subscale au fost dezvoltate de evaluatori independenţi cu o rată de acord de 88%. CS poate fi foarte util în identificarea şi explorarea problemelor de competitivitate a cuplurilor care prezintă probleme în relaţiile lor.

NORME : CS a fost studiat iniţial pe 99 bărbaţi şi 81 femei, majoritatea albi, studenţi dintr-o universitate de sud-vest. Marea majoritate nu fusese niciodată căsătorită şi erau de clasă socială mijlocie; 80% dintre femei aveau vârsta de 20 de ani sau mai tinere iar 74% dintre bărbaţi aveau 21 de ani sau mai mult. Norme actuale nu sunt disponibile, deşi femeile şi bărbaţii au aceleaşi scoruri la toţi itemii plăcuţi înafară de 8, la toţi itemii neplăcuţi înafară de 2 şi la toţi itemii agresivi\abuzivi.

SCORAREA : CS este uşor de scorat acordând fiecărui răspuns "tipic" şi "ocazional" câte un punct, apoi adunând aceste puncte pentru fiecare subscală. Itemii plăcuţi au un total maxim de 20 de puncte, cei neplăcuţi un maximum de 22 puncte iar cei agresivi, un maximum de 8 puncte.

FIABILITATEA : Nu există informaţii disponibile.

VALIDITATEA : Deşi datele sunt limitate, subscala neplăcută este asociată cu scorurile combatitivităţii aşa cum sunt măsurate de Index of Spouse Abuse.

PRIMA APARIŢIE : Laner, M. R.(1986). Competiţia în etapa de curtare, Family Relations, 35, 275-279.

DISPONIBILITATE : Dr. Mary Laner, Profesor, Departamentul de sociologie, Universitatea din Arizona, Tempe, AZ 85287.

CS

Vă rugăm să analizaţi comportamentele, trăsăturile sau calităţile pe care partenerul dvs. le are în relaţia dvs. pentru a-şi atinge scopurile. Pentru fiecare dintre itemii următori, faceţi un X în coloana care se apropie cel mai mult de descrierea comportamentelor, trăsăturilor, calităţilor pe care partenerul dvs. le are în relaţia cu dvs.

Pentru a-şi atige scopul, partenerul meu:			Această trăsătură \calitate \comportament este :		
			Tipică	Folosită doar ocazional	Niciodată utilizată
1	2	3	4	5	6
U	1	Expune o putere brutală			
U	2	Înşeală			
P	3	Arată flexibilitate			
P	4	Demonstrează tenacitate			
U	5	Este tăcut (necomunicativ)			
A	6	Foloseşte violenţa fizică			
U	7	Minte			
P	8	Persevrează (este perseverent)			
P	9	Este harnic (munceşte mult)			
P	10	Se comportă stoic (fără să se plângă)			
A	11	Este nemilos			
U	12	Este viclean, isteţ			
P	13	Este inteligent, înţelept, informat			
A	14	Terorizează, ameninţă, intimidează			

1	2	3	4	5	6
P	15	Arată curaj			
P	16	Utilizează şarmul			
U	17	Se comportă într-un mod nepăsător			
U	18	Vorbeşte linguşitor			
P	19	Demonstrează toleranţă			
U	20	Utilizează linguşeală (îndupleca rea)			
A	21	Inspiră teamă şi\sau anxietate			
U	22	Se exprimă emfatic, bombastic			
U	23	Accentuează realizările trecute			
P	24	Utilizează umorul şi ironia			
P	25	Demonstrează competenţă (e expert)			
A	26	Insultă, este abuziv, nepoliticos			
U	27	Actionează ca un snob			
P	28	Prezintă vigoare, energie			
P	29	Se comportă ca un tip de treabă, ca un cavaler			
P	30	Este răbdător			
U	31	Se comportă arogant, superior			
U	32	Utilizează satira, ridiculizează			
P	33	Se comportă exuberant, entuziast			
U	34	Demonstrează putere, autoritate, influenţă, "trage sforile"			
U	35	Se comportă sofisticat			
A	36	Este furios			
U	37	Este sarcastic			
P	38	Este grijuliu, planifică activităţile			
U	39	Inspiră un sentiment de vină			
U	40	Este lăudăros			
U	41	Utilizează subterfugii, viclenie			
P	42	Este conştient de sine			
A	43	Provoacă, confruntă			
U	44	Este mincinos			
P	45	Este încrezător în propriile sale puteri			
U	46	Simulează slăbiciunea (se comportă ca un martir)			
P	47	Este calm			
U	48	Predinde dragoste			
U	49	Simulează stupiditate			
P	50	Este diplomat, plin de tact			

DOMINANCE-ACCOMODATION SCALE (DA)

AUTOR: Carol Noll Hosskins

SCOP: măsurarea dominanţei şi acomodării în cupluri şi familii

DESCRIERE: DA este un instrument de 37 itemi construit pentru a măsura dominarea şi acomodarea în relaţiile interpersonale, în special în cupluri şi familii. Dominanţa a fost definită ca încercări de a controla mediul de viaţă al cuiva: exprimarea opiniilor, preferinţe sau atitudini în manieră verbală sau nonverbală care tinde să influenţeze puternic sau direct comportamentele partenerului. Astfel, un individ înalt dominant va fi văzut încercând să-şi controleze partenerul. Un individ cu scoruri înalte la acomodare a fost definit ca acceptând vina şi critica atunci când nu le merită; având tendinţa de a fi auto-depreciativ; evitând riscul rănirii fizice sau emoţionale; căutând să-şi maximizeze securitatea psihologică personală, starea bună sau stabilitatea. DA are doi factori sau subscale: acomodarea personală (itemii 2, 3, 5-7, 9-11, 13, 14, 16-18, 20, 21, 23, 25, 26, 28-30, 35-37) şi acomodarea în cuplu (itemii 1, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 13, 15-26, 28, 31, 33). Sunt recomandate scorurile separate pe factori, unde scorurile înalte la primul factor înseamnă că există o tendinţă de acomodare la partener şi un scor scăzut indică dorinţa de a se impune, autoafirmare. Scorurile înalte la facorul al doilea indică faptul că subiectul percepe puţină apreciere legat de propriile nevoi.

NORME: DA a fost studiat pe mai multe eşantioane, cel mai recent pe 78 cupluri (156 indivizi) cu o medie de vârstă de 39 de ani, media de 11.6 ani în relaţii; 87% erau specializaţi într-o profesie şi 78% aveau o educaţie medie. Scorul mediu pentru întreaga scală a fost de 164.4 (sd=19.2).

SCORAREA: DA este scorat prin inversarea scorurilor la

toţi itemii de la al doilea factor şi apoi însumând valorile itemilor pentru subscală şi scorurile totale.

FIABILITATE: DA dispune de o bună fiabilitate cu un alpha total de .84; primul factor are un alpha de .79 iar al doilea factor un alpha de .65. Date despre stabilitate nu au fost date.

VALIDATE: DA are o bună validitate convergentă având corelaţii semnificative între ambele subscale şi mai multe subscale ale Personality Research Form-E, incluzând umilire, agresivitate, dependenţă, dominanţă, evitarea rănirii, recunoaştere socială şi înţelegere.

PRIMA APARIŢIE: Hoskins, C. N. (1986). Măsurarea dominanţei şi acomodării percepute: Dezvoltarea unei scale, Psychological Reports, 58, 627-642.

DISPONIBILITATE: Dr. Carol Hoskins, New York University, 429 Shimkin Hall, Washington Square, New York, NY 10003.

DA

În paginile următoare veţi găsi o serie de propoziţii care descriu sentimente în legătură cu relaţia dvs. cu partenerul dvs. Vă rugăm să citiţi fiecare propoziţie atent şi să răspundeţi corespunzător cu ceea ce SIMŢIŢI în general. Vă rugăm să răspundeţi la toţi itemii.

O scală gradată de răspuns este dată pentru răspunsurile dvs. :

SA=acord puternic
A=acord
U=nedecis
D=dezacord
SD=puternic dezacord

1	Ştiu că partenerul meu mă ia în serios când sunt preocupat de condiţiile din lumea de azi.	SA	A	U	D	SD
2	Chiar dacă aş putea să dorm până mai târziu, mă scol de obicei deoarece aşa vrea partenerul meu.	SA	A	U	D	SD
3	Când am nevoie de ajutor de la partenerul meu în casa, insist.	SA	A	U	D	SD
4	Partenerul meu se înţelege bine cu prietenii mei deşi el poate să nu-i placă la fel de mult ca mine.	SA	A	U	D	SD
5	De obicei cedez pentru a avea pace dacă partenerul meu îmi explică de ce crede că opiniile mele sunt greşite.	SA	A	U	D	SD
6	Insist să am ceva de spus în legătură cu cât timp liber petrec eu cu prietenii.	SA	A	U	D	SD
7	Dacă partenerul meu mă trezeşte, încerc să fiu drăguţă chiar dacă nu simt asta.	SA	A	U	D	SD
8	Chiar dacă partenerul meu are de lucru, ştiu că el îl va da deoparte dacă eu am nevoie de timp împreună cu el.	SA	A	U	D	SD
9	Când este rândul partenerului meu de a strânge după cină, n-o fac eu.	SA	A	U	D	SD
10	Dacă partenerul meu nu înţelege nevoia mea de avea banii mei, nu aş face o problemă din asta.	SA	A	U	D	SD

11	Încerc să fiu de acord cu ideile partenerului meu asupra activităţilor de week-end chiar atunci când am alte gânduri.	SA	A	U	D	SD
12	Cheltuim bani în funcţie de felul în care cădem de acord că ne putem permite.	SA	A	U	D	SD
13	Dacă mi-e foame înainte de a veni partenerul meu acasă, mănânc.	SA	A	U	D	SD
14	De obicei partenerul meu decide când este timpul să ne retragem.	SA	A	U	D	SD
15	Partenerul meu ia în considerare interesele mele la fel ca şi pe ale lui când planifică timpul liber.	SA	A	U	D	SD
16	Dacă nu trebuie să mă trezesc dimineaţă, mă aştept ca partenerul meu să plece singur.	SA	A	U	D	SD
17	Când nu suntem de acord cu vreun aspect al vieţii noastre sexuale, îmi exprim punctele de vedere.	SA	A	U	D	SD
18	Când ideile noastre pentru week-end sunt diferite, îi spun asta.	SA	A	U	D	SD
19	Când îmi fac planuri cu prietenii mei, partenerul meu îşi va adapta programul.	SA	A	U	D	SD
20	Dacă partenerul meu întârzie acasă, îşi va pregăti singur cina.	SA	A	U	D	SD
21	Dacă partenerul meu mă trezeşte când eu mai vreau să dorm, îi spun asta.	SA	A	U	D	SD

22	Datorită faptului că valorile noastre de bază sunt similare, sunt satisfăcută cu stilul nostru de viaţă.	SA	A	U	D	SD
23	Dacă partenerul meu face dragoste într-o manieră pe care o găsesc dezagreabilă, nu continui actul sexual.	SA	A	U	D	SD
24	Când îi spun partenerului meu că simt nevoia să fim apropiati, ştiu că îşi va face timp pentru asta.	SA	A	U	D	SD
25	Deşi ştiu când partenerul meu vrea să facem dragoste, nu simt că trebuie să mă adaptez lui.	SA	A	U	D	SD
26	Nu renunţ la ceea ce fac şi mă duc să mă culc doar pentru că partenerul meu este gata de culcare.	SA	A	U	D	SD
27	Partenerul meu nu ia în serios îngrijorările mele pentru condiţiile sociale.	SA	A	U	D	SD
28	Încerc să-mi menţin prietenii chiar dacă partenerul meu nu este interesat de asta.	SA	A	U	D	SD
29	Dacă partenerul meu obiectează când spun unei ospătăriţe că ne-a luat prea puţini bani, n-o mai fac.	SA	A	U	D	SD
30	Interesele partenerului meu sunt pe primul plan în planificarea timpului liber.	SA	A	U	D	SD

31	Când nu cădem de acord asupra a ceea ce să mâncăm, partenerul meu renunţă în favoarea mea la fel de mult cât renunţ şi eu în favoarea lui.	SA	A	U	D	SD
32	Prefer să mă retrag dacă partenerul meu nu-mi răspunde sexual.	SA	A	U	D	SD
33	Mă simt bine când vorbesc cu partenerul meu despre viaţă şi semnificaţiile ei pentru că el dovedeşte respect pentru credinţele mele.	SA	A	U	D	SD
34	Dacă simt nevoia să fim apropiaţi, nu mă pot baza pe partenerul meu să-şi lase alte preocupări deoparte.	SA	A	U	D	SD
35	Mă simt obligată să servesc cina chiar când partenerul meu vine târziu.	SA	A	U	D	SD
36	De obicei sunt refractară la a cheltui bani fără să-mi consult partenerul.	SA	A	U	D	SD
37	Chiar dacă mi-e foame înainte de a veni partenerul meu acasă, mă simt mai bine dacă îl aştept.	SA	A	U	D	SD

DYADIC ADJUSTMENT SCALE (DAS)

AUTOR: Graham B. Spanier

SCOP: măsurarea calităţii căsniciei sau a cuplurilor similare

DESCRIERE: Acest instrument de 32 de itemi este construit pentru a evalua alitatea relaţiei aşa cum este percepută ea de cuplul marital sau consensual. Acest instrument răspunde mai multor nevoi. Poate fi folosit ca o măsură generală a satisfacţiei în uplul intim prin utiliyarea scorurilor totale. Analiza fatorială indică faptul că acest instrument măsoară patru aspecte ale relaţiei: satisfacţia diadică (DS), coeziunea diadică (DCoh), consensul diadic (Dcon) şi expresia afectivă (AE). Acest instrument poate fi adaptat pentru utilizarea în interviuri.

NORME: DAS a fost aplicat pe un eşantion de indivizi căsătoriţi (n= 218) şi divorţaţi (n=94). Media de vârstă a celor căsătoriţi a fost de 35.1 ani, iar a celor divorţaţi de 30.4 ani. Media duratei căsniciei celor căsătoriţi a fost de 13.2 ani în timp ce a celor divorţaţi de 8.5 ani. Media scorului total al DAS a fost de 114.8 cu o deviaţie standard de 17.8 pentru cuplurile căsătorite. Media pentru eşantionul divorţat a fost de 70.7 cu o deviaţie standard de 23.8.

SCORAREA: Pentru DAS sunt utilizate trei tipuri diferite de scale de rating. Scorul total este suma tuturor itemilor, putându-se întinde de la 0 la 151. Scorurile înalte reflectă o relaţie mai bună. Itemii factor sunt: DS: 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 31, 32; DCoh: 24, 25, 26, 27, 28; DCon: 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15; AE: 4, 6, 29, 30.

FIABILITATEA: Ca scor total DAS are o impresionantă consistenţă internă cu alpha de .96. Subscalele au următoarele consistenţe (bune până la excelente): DS=.94, DCoh=.81,

DCon=.90, AE=.73.

VALIDITATEA: Acest instrument a fost verificat prima oară prin procedee logice de validitate de conţinut. DAS demonstrează şi o validitate intergrupală discriminând între cuplurile maritale şi cele divorţate pentru fiecare item. Instrumentul dispune şi de validitate concurentă, corelând cu Locke-Wallace Marital Adjustment Scale.

PRIMA APARIŢIE: Spanier, G. B. (1976). Măsurarea adaptării diadice: noi scale pentru evaluarea calităţii căsniciei şi a cuplurilor similare, Journal of Marriage and the Family, 38, 15-28. Instrument reprodus u permisiunea lui Graham B. Spanier.

DISPONIBILITATE: articolul din jurnal.

DAS

Majoritatea oamenilor au unele nemulţumiri în legătură cu relaţiile lor. Vă rugăm să indicaţi mai jos gradul de acord sau dezacord dintre dvs. şi partenerul dvs. pentru fiecare item în parte.

5 = întotdeauna de acord
4 = aproape întotdeauna de acord
3 = dezacord ocazional
2 = aproape întotdeauna dezacord
1 = întotdeauna dezacord

	1	Organizarea finanţelor de familie
	2	Recreerea în timpul liber
	3	Probleme religioase
	4	Demonstrarea afecţiunii
	5	Prieteni
	6	Relaţiile sexuale
	7	Convenţionalitatea (comportamentul corect)
	8	Filosofia de viaţă
	9	Modalităţi de a trata rudele
	10	Obiective, scopuri şi lucruri considerate importante
	11	Timpul liber petrecut împreună
	12	Luarea unor decizii majore
	13	Sarcini casnice
	14	Interese pentru petrecerea timpului liber
	15	Decizii legate de cariera profesională

Vă rugăm să indicaţi cât de frecvent vi se întâmplă dvs. şi partenerului dvs. următoarele:

1 = întotdeauna
2 = aproape tot timpul
3 = des
4 = ocazional
5 = rar
6 = niciodată

	16	Cât de des aţi discutat sau aţi luat în considerare divorţul, separarea sau terminarea relaţiei?
	17	Cât de des dvs. sau partenerul dvs. pleaţi de acasă după o ceartă?
	18	În general, cât de des gândiţi că lucrurile între dvs. şi partenerul dvs. merg bine?
	19	Aveţi încredere în partenerul dvs.?
	20	Regretaţi vreodată că v-aţi căsătorit? (sau că aţi trăit împreună)
	21	Cât de des dvs. şi partenerul dvs. vă certaţi?
	22	Cât de des vă călcaţi pe nervi unul pe altul?

23. Vă sărutaţi partenerul?

În fiecare zi	aproape în fiecare zi	ocazional	rar	niciodată
4	3	2	1	0

24. Dvs. şi partenerul dvs. vă angajaţi în satisfacerea intereselor comune împreună?

Toate	majoritatea	unele	puţine	niciunul
4	3	2	1	0

Cât de des vi se întâmplă următoarele evenimente dvs. şi partenerului dvs. ?

1 = niciodată
2 = mai puţin de o dată pe lună
3 = o dată sau de două ori pe lună
4 = o dată pe zi
5 = mai des (de o dată pe zi)

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

	25	Aveţi schimburi stimulante de idei
	26	Râdeţi împreună
	27	Discutaţi calm ceva
	28	Lucraţi împreună la un proiect

Acestea sunt unele lucruri cu care cuplurile uneori sunt de acord iar alteori nu sunt de acord. Indicaţi care dintre itemii de mai jos v-au cauzat diferenţe de opinie sau probleme în relaţia dvs. în ultimele câteva săptămâni. (Încercuiţi DA sau NU)

DA	NU	29	Aţi fost prea obosiţi pentru a face sex
DA	NU	30	Nu prea aţi arătat iubire

31. Numerele de pe linia următoare reprezintă diferite grade de fericire în relaţia dvs. Punctul de mijloc, "fericit", reprezintă gradul de fericire al majorităţii relaţiilor. Vă rugăm să încercuiţi numărul care descrie cel mai bine gradul de fericire, luând în considerare toate aspectele, al relaţiei dvs.

0	1	2	3	4	5	6
Extrem de nefericit	Relativ nefericit	Un pic nefericit	Fericit	Foarte fericit	Extrem de fericit	Perfect

32. Vă rugăm să încercuiţi una dintre afirmaţiile următoare care descrie cel mai bine felul în care consideraţi viitorul relaţiei dvs.

Vreau cu disperare ca relaţia mea să reuşească, şi aş face aproape orice pentru ca asta să se întâmple.

Vreau foarte tare ca relaţia mea să reuşească, şi voi face tot ce pot pentru asta.

Vreau foarte tare ca relaţia mea să reuşească, şi voi face ceea ce ţine de mine pentru asta.

Ar fi frumos ca relaţia mea să reuşească, dar nu pot face mai mult decât fac acum pentru asta.

Ar fi frumos ca relaţia mea să reuşească, dar refuz să mai fac ceva în plus decât fac acum pentru a face relaţia să meargă.

Relaţia mea nu poate reuşi niciodată iar eu nu mai pot face nimic pentru a face relaţia să meargă

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DUAL-CAREER FAMILY SCALE (DCFS)

AUTORI: Brian F. Pendleton, Margaret M. Poloma şi T. Neal Garland

SCOP: măsurarea caracteristicilor familiilor cu dublă profesie

DESCRIERE: DCFS este un instrument de 31 itemi care este compus din 6 scale ce măsoară următoarele caracteristici ale familiilor cu profesie dublă aşa cum le indică şi scalele: 1) tipul căsniciei (MT), 2) responsabilitatea casnică (DR), 3) satisfacţia (S), 4) imaginea de sine (S-I), 5) realizarea profesională (CS), 6) linia profesională (CL). Itemii acestor scale au fost construiţi pe baza lucrărilor teoretice despre familii şi au fost testaţi în mod empiric pentru a elimina itemii ambigui. Datorită faptului că familiile cu profesie dublă reprezintă o arie relativ nouă de practică şi cercetare, aceste scale pot fi văzute ca o bază iniţială pentru continuarea explorărilor în practică şi cercetare.

NORME: Informaţii despre baza acestor scale au fost extrase dintr-un studiu pe 45 de soţii care erau angajate ca avocaţi, profesori sau doctori. Nici o altă informaţie demografică sau normă actuală nu au fost oferite.

SCORAREA: DCFS este scorat după o scală tip Likert de 5 puncte de la "acord puternic" (1) la "dezacord puternic" (5). Scorul scalei se obţine prin însumarea itemilor individuali. Un scor total al celor 6 scale nu este recomandat.

FIABILITATEA: Consistenţa internă pentru cele 6 scale este relativ scăzută, cu coeficienţii alpha de la .42 la .76 (media alpha=.61); scalele de imagine de sine şi linie profesională au cea mai bună consistenţă internă (.73 şi .76). Scalele au fost şi subiectul analizei lui Guttman asupra coeficienţilor de reproductibilitate (predictibilitatea sorurilor de la un item la altul).

Coeficienţii de reproductibilitate au întrecut cerinţa de .85 pentru trei dintre scale (responsabilitatea casnică, satisfacţia, imaginea de sine), în timp ce alte trei scale s-au întins de la .76 la .81.

VALIDITATEA: Nu este prezentată nici o informaţie reală despre validitate. Totuşi, autorii susţin că un anumit grad de validitate de construct poate fi obţinută printr-o matrice de intercorelaţii între scale, dintre care 5 din 15 intercorelaţii erau semnificative în moduri predictibile.

PRIMA APARIŢIE: Pendleton, B. F., Poloma, M. M., Garland, T. N. (1980). Scale pentru investigaţia familiei cu dublă profesie, Journal of Marriage and the Family, 42, 269-276. Instrument retipărit cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILTATE: Dr. T. Neal Garland, Department of Sociology, University of Akron, Akron, OH 44325.

DCFS

Vă rugăm să încercuiţi numărul care indică gradul în care sunteţi sau nu sunteţi de acord cu fiecare item.

1=acord puternic

2=acord

3=indecizie

4=dezacord

5=dezacord puternic

BCU IAŞI CENTRUL UNIVERSITAR

Tipul căsnicie

1	Dacă un copil ar fi bolnav şi ar trebui să rămână acasă, cel mai probabil că eu voi rămâne cu el acasă şi nu soţul meu.	1	2	3	4	5
2	Dată fiind structura societăţii noastre, este important ca femeia să-şi asume responsabilitatea primară pentru îngrijirea copilului.	1	2	3	4	5
3	Consider că soţul meu este principala persoană din familie care "câştigă pâinea" familiei.	1	2	3	4	5
4	Venitul meu este la fel de vital pentru bună-starea familiei ca şi al soţului meu.	1	2	3	4	5
5	Nu aş munci dacă soţul meu nu ar fi acord.	1	2	3	4	5
6	Nu m-aş duce la o convenţie profesională dacă aceasta ar fi un inconvenient pentru soţul meu.	1	2	3	4	5

Responsabilitatea casnică

7	Deşi soţul meu mă poate ajuta, responsabilitatea pentru sarcinile casnice este în principal a mea.	1	2	3	4	5
8	Dacă o soţie şi mamă simte că nu reuşeşte în treburile casnice datorită implicării în carieră, ar trebui să reducă cerinţele profesionale.	1	2	3	4	5
9		1	2	3	4	5

Satisfacţia

10	Aş fi o persoană mai puţin împlinită fără experienţa mea din viaţa de familie.	1	2	3	4	5
11	Dacă ar fi s-o iau de la capăt, nu aş mai face copii.	1	2	3	4	5
12	Dacă ar fi s-o iau de la capăt, nu m-aş mai pregăti pentru profesia mea particulară.	1	2	3	4	5

Imaginea de sine

13	Cariera mea m-a făcut o soţie mai bună decât aş fi fost în alte condiţii.	1	2	3	4	5
14	Femeile cu carieră căsătorite au ce este mai bun din două lumi: angajare profesională combinată cu o viaţă de familie plină.	1	2	3	4	5
15	Cariera mea m-a făcut o mamă mai bună decât aş fi fost în alte condiţii.	1	2	3	4	5
16	Petrec mai mult timp cu copiii decât vecinele mele neangajate care sunt active în afacerile comunităţii.	1	2	3	4	5

Împlinirea profesională

17	Îmi văd munca mai mult ca o slujbă care îmi place decât ca o carieră.	1	2	3	4	5
18	Mi-am mai micşorat implicarea din carieră pentru a nu-mi ameninţa căsnicia.	1	2	3	4	5
19	Cariera mea este la fel de importantă pentru soţul meu cât este şi pentru mine.	1	2	3	4	5
20	Sunt la fel de orientată spre carieră ca şi colegii mei bărbaţi.	1	2	3	4	5

21	Aş recomanda oricărei tinere femei care priveşte spre o carieră, să-şi completeze pregătirea profesională înainte de căsătorie.	1	2	3	4	5
22	În cazul unor conflicte de interese, responsabilităţile principale ale unei femei de carieră sunt soţul şi copiii ei.	1	2	3	4	5
23	Este posibil pentru un soţ şi o soţie să lucreze în oraşe diferite pentru a maximiza posibilităţile profesionale şi a avea şi o căsnicie de succes în acelaşi timp.	1	2	3	4	5
24	Dacă aş primi o ofertă de serviciu excepţională în alt oraş (una pe care aş vrea s-o accept), nu m-aş aştepta ca soţul să mă urmeze decât dacă ar fi sigur de o poziţie potrivită pentru el.	1	2	3	4	5

Linia carierei

25	Istoria carierei unei femei căsătorite ar trebui considerate în lumina a două seturi de cerinţe pe care ea le întâmpină ca soţie şi a profesionistă.	1	2	3	4	5
26	Cele mai multe dintre femeile de carieră necăsătorite au mai mari şanse de succes în profesie decât au femeile de carieră căsătorite.	1	2	3	4	5
27	Ţelurile unei femei de carieră căsătorite tind să fie mai modeste decât cele ale colegilor lor bărbaţi.	1	2	3	4	5
28	Am mai renunţat la implicarea în carieră pentru a întâmpina nevoile familiei mele.	1	2	3	4	5
29	Cariera mea a avut de suferit datorită responsabilităţilor pe care le am (avut) ca mamă	1	2	3	4	5

30	Este imposibil în societatea prezentă să combini o carieră, în sensul plin al cuvântului (neîntreruptă, normă întreagă, înalt grad de angajament și dorință de succes) cu obligațiile de familie.	1	2	3	4	5
31	Mă consider o femeie care muncește (este angajată profesional) mai degrabă decât o femeie de carieră (pentru care promovarea și realizările profesionale excepționale sunt importante).	1	2	3	4	5

DUAL EMPLOYED COPING SCALES (DECS)

AUTORI: Denise A. Skinner şi Hamilton I. McCubbin

SCOP: măsurarea comportamentelor de coping la familiile cu ambii soţi angajaţi.

DESCRIERE: DECS este un instrument de 58 itemi construit pentru a măsura comportamentele de coping considerate folositoare coordonarea rolurilor serviciului şi a familiei in condiţiile in care ambii parteneri sunt angajaţi in afara casei. Dată fiind nevoia in creştere din societatea americană ca ambii parteneri să fie angajaţi, acest instrument poate fi foarte util pentru a-i ajuta pe practicieni să evalueze şi să urmărească shimbările din comportamentele de coping care pot afecta negativ interacţiunile famlilale. DECS dispune de patru factori sau subscale descrise în detaliu in prima apariţie a instrumentului: menţinerea sistemului familial, procurarea suportului, modificarea rolurilor şi a standardelor şi menţinerea perspectivei sau reducerea tensiunii. Oricum, DECS mai poate fi utilizat şi ca o măsură de coping, in general, prin folosirea scorului total.

NORME: DECS a fost studiat pe mai multe eşantioane de familii, incluzând părinţi de copii cu boli serioase. Nici o altă dată demografică nu este disponibilă. Media totală pentru soţii este de 173.9 şi de 162.3 pentru soţi. În toate studiile, au existat diferenţe semnificative între scorurile soţilor şi ale soţiilor, soţiile utilizând comportamente de coping mai multe decât soţii.

SCORAREA: După inversarea scorului la itemul 45, toţi itemii sunt pur şi simplu adunaţi pentru un scor total.

FIABILITATEA: DECSdispune de o consistenţă internă foarte bună cu un alpha total de .86. Date despre stabilitate nu sunt disponibile.

VALIDITATE: DECS are o validitate convergentă bună, corelând cu un instrument de adaptare familială. DECS are şi o validitate bună a grupurilor cunoscute, distingând între părinţii din familiile echilibrate şi cele extreme (în termeni de adaptare).

PRIMA APARIŢIE: McCubbin, H. I. şi Thompson, A. I. (eds.) (1991). Teste de evaluare ale familiei pentru cercetare şi practică. Madison, WI: University of Wisconsin.

DISPONIBILITATE: Dr. Hamilton McCubbin, Dean, School of Family Resources and Consumer Services, Madison, WI 53706-1575.

DECS

DECS este construit pentru a înregistra ce găsesc familiile ca fiind folositoare pentru ele în rolurile de coordonare (conducere) a familiei şi serviciului când ambii soţi sunt angajaţi înafara casei. Coping se defineşte ca eforturi personale sau colective (cu alţi indivizi, programe) de a administra cerinţele asociate cu familiile cu profesie dublă.

Indicaţii:

Mai întâi, citiţi lista comportamentelor de coping din stânga, unul câte unul.

Apoi, decideţi cât de bine fiecare afirmaţie descrie coping-ul dvs., încercuind una dintre cifre:

5= acord puternic

4= acord moderat

3= nici acord nici dezacord

2= dezacord moderat

1= dezacord puternic

COMPORTAMENTE DE COPING: Eu încerc să fac față cerințelor familiei noastre cu profesie dublă astfel:		Dezacord puternic	Dezacord moderat	Nici acord/ nici dezacord	Acord moderat	Acord puternic	Fără copii
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Devin mai eficient; utilizez mai bine timpul de acasă.	1	2	3	4	5	
2	Utilizez echipament modern (ex. cuptor cu microunde, etc.) pentru a fi de mai mare ajutor acasă.	1	2	3	4	5	
3	Cred că avem mult de câștigat din punct de vedere financiar dacă lucrăm amândoi.	1	2	3	4	5	
4	Pun la punct un program rezonabil privind treburile casnice pentru toți membrii familiei.	1	2	3	4	5	
5	Dorm mai puțin decât aș dormi în mod ideal.	1	2	3	4	5	
6	Ignor comentarii despre cum "ar trebui" să ne comportăm ca bărbați sau femei (ex. Femeile n-ar trebui să muncească; bărbații ar trebui să facă curat în casă).	1	2	3	4	5	
7	Decid să îndeplinesc sarcini casnice la o oră regulată în fiecare săptămână.	1	2	3	4	5	
8	Cumpăr mâncare convenabilă care e ușor de preparat acasă.	1	2	3	4	5	
9	Cred că profesia mea m-a făcut un părinte mai bun decât aș fi fost în alte condiții.	1	2	3	4	5	FC
10	Las câteva treburi neterminate în casă (deși aș vrea să le termin).	1	2	3	4	5	FC
11	Îi determin pe copiii noștri să ajute la treburile casnice.	1	2	3	4	5	
12	Ignor critica celorlalți despre părinții care lucrează amândoi înafara casei.	1	2	3	4	5	FC
13	Întrețin relații de prietenie cu alte cupluri cu profesie dublă.	1	2	3	4	5	

1	2	3	4	5	6	7	8
14	Planific special o perioadă de timp pentru familia întreagă; planific activităţi familiale pe care să le facem împreună.	1	2	3	4	5	
15	Angajez pe cineva care să ne ajute la treburile casnice.	1	2	3	4	5	
16	Trec cu vederea dificultăţile şi mă focalizez asupra lucrurilor bune din stilul nostru de viaţă.	1	2	3	4	5	
17	Planific ca relaţiile familiale variate să se petreacă la o oră regulată în fiecare zi sau săptămână (ex. Din momentul în care ajungem acasă şi până la ora de culcare este "timpul pentru copii").	1	2	3	4	5	
18	Mâncăm în oraş frecvent.	1	2	3	4	5	
19	Cred că profesia mea m-a făcut o soţie mai bună.	1	2	3	4	5	
20	Angajez o persoană are să aibă grijă de copii.	1	2	3	4	5	FC
21	Mă bazez pe membrii familiei extinse pentru încurajare.	1	2	3	4	5	
22	Ne ocupăm de responsabilităţile casnice unul pentru celălalt, atunci când unul dintre noi are un program de muncă prelungit.	1	2	3	4	5	
23	Las problemele de serviciu la serviciu atunci când plec de acolo la sfârşitul zilei.	1	2	3	4	5	
24	Îmi fac prieteni la serviciu cu care să vorbesc despre ceea ce simt.	1	2	3	4	5	
25	Planific un timp în care să fiu singură cu soţul meu.	1	2	3	4	5	
26	Îmi modific programul de lucru (ex. Reduc timpul de serviciu sau lucrez la ore diferite).	1	2	3	4	5	
27	Mă bazez pe membrii familiei extinse pentru ajutor financiar când este necesar.	1	2	3	4	5	
28	Negociez cine stă acasă cu un copil bolnav în funcţie de situaţie.	1	2	3	4	5	FC
29	Planific schimbări la serviciu (ex. Transfer, promovare, schimbări de tură, etc.), în funţie de nevoile familiale.	1	2	3	4	5	
30	Mă bazez pe familia extinsă pentru ajutor în îngrijirea copilului.	1	2	3	4	5	FC

1	2	3	4	5	6	7	8
31	Identific pe mine sau pe partenerul meu ca principal responsabil pentru sarcinile de creștere ale copilului.	1	2	3	4	5	FC
32	Cred că suntem bune modele pentru copii noștri prin faptul că amândoi muncim.	1	2	3	4	5	FC
33	Identific pe mine sau pe partenerul meu ca principal responsabil pentru sarcinile casnice.	1	2	3	4	5	
34	Planific timp pentru mine spre a mă detensiona (jogging, exerciții, meditații, etc.).	1	2	3	4	5	
35	Apelez la mai multe servicii și nu fac totul de una singură.	1	2	3	4	5	
36	Încurajez copiii să se ajute unul pe altul când este posibil (ex. teme, dus la diverse activități, etc.).	1	2	3	4	5	FC
37	Încerc să fiu cât pot de flexibilă pentru a mă adapta la nevoi sau evenimente speciale (ex. serbarea unui copil la școală, etc.)	1	2	3	4	5	
38	Planific din timp pentru ca schimbările majore de acasă (ex. nașterea unui copil) să nu afecteze cerințele de serviciu.	1	2	3	4	5	
39	Utilizez mai bine timpul de la serviciu.	1	2	3	4	5	
40	Îmi fac buni prieteni cu are să vorbesc despre ceea ce simt.	1	2	3	4	5	
41	Limitez petrecerile de acasă numai la prietenii ei mai apropiați.	1	2	3	4	5	
42	Cred că, cu timpul, viața noastră va fi mai ușoară.	1	2	3	4	5	
43	Stabilesc programe dinainte (ex. cine duce copiii la doctor, cine muncește până târziu).	1	2	3	4	5	
44	Mă țin de un program stabilit la serviciu și acasă.	1	2	3	4	5	
45	Cred că trebuie să excelez atât la serviiu cât și în familie.	1	2	3	4	5	
46	Renunț la unele dintre activitățile extraprofesionale și extrafamiliale în care aș putea să mă implic.	1	2	3	4	5	
47	Stabilesc cui revine responsabilitatea de a sta acasă când un copil este bolnav.	1	2	3	4	5	FC

1	2	3	4	5	6	7	8
48	Identific pe unul dintre noi care să fie responsabil cu "câştigarea pâinii".	1	2	3	4	5	
49	Cred că munca (profesia) este bună pentru creşterea mea personală.	1	2	3	4	5	
50	Cred că, puse una peste alta, există mai multe avantaje decât dezavantaje în viaţa noastră.	1	2	3	4	5	
51	Limitez implicarea la serviciu cu scopul de a avea mai mult timp pentru familie.	1	2	3	4	5	
52	Micşorez standardele mele privind cât de bine trebuie făcute treburile casnice.	1	2	3	4	5	
53	Încurajez copiii să fie independenţi, când este cazul.	1	2	3	4	5	
54	Elimin anumite activităţi (petrecerile de acasă, munca voluntară, etc.)	1	2	3	4	5	
55	Încurajez comunicarea între membrii familiei despre programele, nevoile şi responsabilităţile individuale.	1	2	3	4	5	
56	Îmi menţin sănătatea (mănânc corect, fac exerciţii, etc.)	1	2	3	4	5	
57	Cred că am nevoie multă stimulare şi de multe activităţi pentru a nu mă plictisi.	1	2	3	4	5	
58	Îmi limitez implicarea la serviciu, spunând "NU" la unele dintre activităţile pe care le-aş putea face.	1	2	3	4	5	

BEIER-STERNBERG DISCORD QUESTIONNAIRE (DQ)

AUTORI : Ernest G. Beier si Daniel P. Sternberg

SCOP : măsoară conflictul marital şi nefericirea maritală

DESCRIERE : DQ este un instrument de 10 itemi construit pentru măsurarea a două dimensiuni ale relaţiei maritale: discordia\conflictul şi gradul de nefericire ataşat acestui conflict. Itemii au fost selectaţi pe baza consultării literaturii de specialitate care prezenta aceste probleme ca fiind principalele surse ale conflictului marital. Fiecare subiect va scora , mai întâi, fiecare problemă în sensul gradului de conflict pe care îl generează în căsnicie iar apoi evaluează în ce măsură acesta produce nefericire. Itemii sunt scoraţi individual. Deşi nu există prea multă informaţie psihometrică despre DQ , utilitatea instrumentului rezultă din capacitatea lui de a analiza separat dimensiunile relevante în relaţia de cuplu.

NORME : Datele pentru DQ au fost generate de o serie de studii pe cupluri proaspăt căsătorite care au răspuns solicitării de cooperare exprimate în scrisorile trimise. Cuplurile erau heterogene şi au fost contactate puţin după căsătorie şi la un an distanţă. Mediile sunt disponibile pentru fiecare item în cele două perioade. A existat o mică creştere a conflictului în cuplu pe perioada de un an : media totala a conflictului de 33.92 la scurt timp după căsătorie şi de 36.55 la un an de căsătorie.

SCORAREA : Fiecare item este scorat separat pe o scala de 7 puncte în care scorurile înalte indică un conflict şi o nefericire maritală mai mare. Itemii individuali pot fi adunaţi într-un scor total , dar semnificaţia scorului nu este clară.

FIABILITATE : Nu există informaţie disponibilă.

VALIDITATE : DQ dispune de un anumit grad de validitate convergentă (analoagă) în sensul că valoarea conflictului corelează semnificativ cu valoarea nefericirii maritale , şi există o anumită corelaţie între scorurile la DQ şi valoarea gradului de comportament intim. De asemenea , există o schimbare semnificativă de-a lungul primului an de căsătorie pentru soţii (media totală s-a mişcat de la 19 la 255.33) , ceea ce sugerează un anumit grad de validitate predictivă pentru DQ.

PRIMA APARIŢIE : Beier, E. G. si Sternberg, D. P. (1977). Comunicarea maritală , Journal of Communication, 27, 92-100. Instrument reprodus cu permisiunea lui Ernest G. Beier si Daniel P. Sternberg.

DISPONIBILITATE : Dr. Daniel P. Sternberg, Psychiatric Associates, 3540 South 4000 West, Suite 310, West Valley City, UT 84120

DQ

Prin următoarele scale dorim să aflăm care credeţi dvs. că sunt ariile de acord şi dezacord în căsnicia dvs. De asemenea dorim să aflăm dacă aceste arii vă aduc fericire , nefericire sau indiferenţă. De exemplu, dacă banii sunt un punct de mare dezacord în căsnicia dvs., puteţi marca în dreptul Scalei 1(gradul acordului) sub numerele 5, 6, sau 7 în funcţie de extensia dezacordului. Dacă aţi face un semn în dreptul lui 7 , aceasta ar însemna că există foarte mult dezacord în legătură cu banii în căsnicia dvs. Dacă marcaţi nr. 5, aceasta ar însemna că există doar puţin dezacord în legătură cu banii.

Prin Scala 1 dorim să aflăm în ce măsură vă diferenţiaţi de partener în legătură cu modul de a privi lucrurile. În Scala 2 dorim să aflăm în ce fel resimţiţi dvs. aceste diferenţe. Dacă , de

exemplu, un dezacord vă face foarte nefericit , puteţi marca 6 sau 7 pe Scala 2 (rezultate ale acordului sau dezacordului). Vă rugăm să marcaţi fiecare item în ambele scale. Atenţie, cu cât este mai mare numărul marcat cu atât este mai mare dezacordul sau conflictul, iar cu cât este mai mic , cu atât este mai mare acordul.

	SCALA 1: Gradul de acord							SCALA 2: Rezultatele acordului\dezacordului						
	Acord						dezacord	Fericit						nefericit
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
1. Banii														
2. Copiii														
3. Sexul														
4. Grija şi dragostea														
5. Lucruri făcute împreună (în timpul liber)														
6. Prieteni şi viaţa socială														
7. Ambiţia, voinţa de a merge înainte														
8. Politica														
9. Educaţia copiilor														
10. Religia														
Altele : vă rugăm să specificaţi														

EQUITY/INEQUITY SCALE (E/I)

AUTORI: Jane Traupmann, Robert Peterson, Mary Utne şi Elaine Hatfield

SCOP: măsurarea echităţii în relaţia intimă.

DESCRIERE: E/I este un instrument de 26 de itemi construit pentru a măsura nivelurile de echitate intimă pe care cuplurile le percep în relaţiile lor. Două scoruri separate sunt disponibile pentru E/I, un scor global al echităţii bazat pe un item; şi un scor pentru arii particulare ale unei relaţii intime, în principal, interese personale, interese emoţionale, interese cotidiene şi oportunităţi câştigate şi apoi pierdute (25 de itemi). E/I este un instrument util pentru cercetarea şi practica cu cupluri intime. Completarea scala globale E/I durează aproximativ 2 minute, în timp ce E/I detaliat durează vreo 15 minute. Scorurile se plasează între +3.00 şi –3.0. Scorurile între +3 şi +1.5 reflectă un partener care beneficiază peste măsură în relaţie; Scorurile între +1.49 şi –1.49 sugerează un grad de echitate în relaţie; iar scorurile de la –1.50 la –3.0 indică un partener care este copleşit peste măsură în relaţie.

NORME: E/I a fost dezvoltat în trei studii: un pretest, evaluarea fidelităţii şi a validităţii. Aceste studii au inclus 118 cupluri care au cerut certificatul de căsătorie în decursul a patru luni în Wisconsin, 36 de persoane (incluzând 16 cupluri căsătorite) recrutate prin reclama unui ziar şi 123 de subiecţi (60 celibatari incluzând 29 de bărbaţi şi 31 femei, şi 63 căsătoriţi incluzând 36 bărbaţi şi 27 femei). Nici o altă dată demografică sau normă actuală nu sunt date.

SCORAREA: Cei 22 de itemi ai E/I sunt scoraşi pe o scală tip Lickert care se întinde de la +3 la –3 pentru fiecare item. Apoi

valorile sunt însumate. Suma valorilor pentru E/I detaliat este devizată cu 25. Pot fi derivate patru scoruri pentru fiecare subiect (când partenerii completează şi ei chestionarul): propriile inputuri (suma tuturor itemilor pe o scală input), suma tuturor ieşirilor proprii, suma inputurilor partenerului, şi suma ieşirilor partenerului. Discrepanţele dintre scoruri pot fi văzute ca probleme ce ţin de echitatea aranjamentelor în cuplu. (O procedură mult mai complicată de scorare pentru stabilirea unui index al discrepanţei de echitate este disponibilă în prima apariţie.)

FIABILITATEA: E/I detaliat are o consistenţă internă bună spre excelentă cu alpha lui Cronbach pentru toate inputurile de .90 şi pentru toate ieşirile de .87. Nu se dau date despre stabilitate.

VALIDITATEA: E/I dispune de o bună validitate de construct, corelând cu alte constructe propuse de teoria echităţii, afect (bucurie versus furie) şi satisfacţie (fericirea n relaţie).

PRIMA APARIŢIE: Traupmann, J., Peterson, R., Utne, M., şi Hatfield, E. (1981). Măsurarea echităţii în relaţiile intime, Applied Psychological Measurement, 5, 467-480.

DISPONIBILITATE: Dr. Jane Traupmann, Center for Research on Women, Wellesley College, Wellesley, MA 02181.

E/I

MĂSURAREA GLOBALĂ A ECHITĂŢII / INECHITĂŢII

Luând în considerare ceea ce aduceţi dvs. în relaţie, comparat cu ceea ce primiţi, şi ceea ce aduce partenerul dvs. în relaţie, comparat cu ceea ce primeşte, cum se prezintă relaţia dvs.? Încercuiţi numărul cel mai bine relaţia dvs.

+3 = Eu câştig mult mai mult decât partenerul meu.

+2 = Eu câştig mai mult decât partenerul meu.

+1 = Eu câştig un pic mai mult decât partenerul meu.

0 = Amândoi avem parte n mod egal de ceea ce e bun sau rău.

-1 = Partenerul meu câştigă un pic mai mult decât mine.

-2 = Partenerul meu câştigă mai mult decât mine.

-3 = Partenerul meu câştigă mult mai mult decât mine.

MĂSURAREA DETALIATĂ A ECHITĂŢII / INECHITĂŢII

Iată o listă cu ariile creitice dintr-o relaţie. Titlurile vă dau o idee despre ce este vorba: interesele dvs. şi ale partenerului dvs., interesele emotionale, interesele cotidiene şi puţin despre lucrurile pe care amândoi simţiţi că le-aţi câştigat sau le-aţi pierdut_ pur şi simplu datorită faptului că sunteţi căsătoriţi. Înregistraţi valorile dvs. în spaţiul din stânga fiecărei afirmaţii.

Luând în considerare ceea ce aduceţi dvs. în relaţie, comparat cu ceea ce primiţi, şi ceea ce aduce partenerul dvs. în relaţie, comparat cu ceea ce primeşte, cum se prezintă relaţia dvs.?

+3 = Eu câştig mult mai mult decât partenerul meu.

+2 = Eu câştig mai mult decât partenerul meu.

+1 = Eu câştig un pic mai mult decât partenerul meu.

0 = Amândoi avem parte n mod egal de ceea ce e bun sau rău.

-1 = Partenerul meu câştigă un pic mai mult decât mine.

-2 = Partenerul meu câştigă mai mult decât mine.

-3 = Partenerul meu câştigă mult mai mult decât mine.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ARII IMPLICATE ÎN „A DA ŞI A LUA"

INTERESE PERSONALE

Eleganţa socială

	1	Eleganţa socială: unii oameni sunt sociabili, prietenoşi, relaxaţi în situaţii sociale. Alţii nu sunt aşa.

Intelect

	2	Inteligenţa: Unii oameni sunt inteligenţi şi informaţi.

Aparenţă

	3	Atractivitatea fizică: Unii oameni sunt fizic atrăgători.
	4	Grija pentru aparenţa fizică şi sănătate: Unii oameni au grijă de înfăţişarea şi condiţia lor fizică, prin atenţia pe care o acordă unor lucruri cum ar fi îmbrăcămintea, ordinea, exerciţiile şi manierele de a mânca.

INTERESE EMOŢIONALE

A plăcea şi a iubi

	5	A plăcea: Unora le place de partenerii lor şi o arată. Alţii nu-şi exprimă sentimentele.
	6	A iubi: Unii oameni simt şi exprimă iubire pentru partenerii lor.

Înţelegere şi grijă

	7	Înţelegere şi grijă: Unii oameni cunosc interesele personale şi nevoile emoţionale ale partenerilor lor şi răspund la ele.

Acceptare

	8	Acceptarea şi încurajarea flexibilităţii de rol: Unii oameni îşi lasă ocazional partenerii să încerce diferite roluri, de exemplu, îşi lasă partenerul să fie un "copil" uneori, o "mamă", un coleg sau un prieten, un iubit agresiv sau pasiv, etc.

Apreciere

	9	Exprimarea aprecierii: Unii oameni îşi arată în mod deschis aprecierea pentru contribuţiile partenerului la relaţie.

Afecţiunea fizică

	10	Exprimarea afecţiunii: Unii oameni sunt deschişi afectiv, mângâie, îmbrăţişează, sărută.

Sex

	11	Plăcerea sexuală: Unii oameni participă în aspectul sexual al relaţiei: încearcă să-l facă satisfăcător şi desăvârşit pentru amândoi.
	12	Fidelitatea sexuală: Unii oameni sunt fideli acordului privind relaţiile extramaritale.

Securitate/Libertate

	13	Angajament: Unii oameni se angajează faţă de partenerul lor şi de viitorul relaţiei împreună.
	14	Respectarea nevoii partenerului de a fi o persoană liberă şi independentă: Unii oameni permit partenerilor lor să se dezvolte ca un individ în felul n care doresc: de exemplu, ei permit partenerilor să meargă la şcoală sau nu, să facă lucruri împreună cu prietenii sau singuri, să fie singuri câteodată.

Planuri şi scopuri de viitor

	15	Planuri şi scopuri de viitor: Unii oameni îşi planifică şi visează la viitorul lor împreună.

INTERESE COTIDIENE

Întreţinerea cotidiană

	16	Întreţinerea cotidiană: Unii oameni contribuie cu timp şi effort la responsabilităţile casnice cum ar fi cumpărăturile, pregătirea cinei, curăţenia sau întreţinerea maşinii. Altii nu fac asta.

Finanţe

	17	Finanţe: Unii oameni contribuie cu venitul său la bugetul cuplului.

Sociabilitate

	18	Uşor de trăit împreună cu: Cu unii oameni se trăieşte foarte uşor zi de zi; în sensul că au sensul umorului, nu sunt capricioşi, nu se îmbată des, etc.
	19	Companie: Unii oameni sunt o bună companie, sugerează activităţi interesante pe care să le facă împreună, dar sunt de acord şi cu ideile partenerului de distracţie.
	20	Conversaţie: Unii oameni povestesc partenerilor lor despre evenimentele zilnice şi despre ce îi preocupă dar sunt interesaţi şi de interesele, grijile şi activităţile zilnice ale partenerului lor.
	21	Potrivirea: Unii oameni sunt compatibili cu prietenii şi rudele partenerului lor; Le plac aceste rude şi prieteni dar şi reciproc.

Luarea deciziilor

	22	Luarea deciziilor: Unii oameni îşi asumă partea de responsabilitate pentru deciziile care le afectează partenerii.

Amintirea ocaziilor speciale

	23	Amintirea ocaziilor speciale: Unii oameni sunt atenţi cu lucrurile sentimentale, cum ar fi amintirea zilelor de naştere, aniversări şi alte ocazii speciale.

OPRTUNITĂŢI CÂŞTIGATE ŞI PIERDUTE

Oportunităţi câştigate

	24	Şansa de a fi căsătorit: Căsătoria oferă multor oameni oportunitatea de a lua parte la multiplele experienţe de viaţă care depind de viaţa de familie; de exemplu, şansa de a deveni părinte sau chiar bunic, şansa de a fi inclus în evenimentele sociale ale celor căsătoriţi şi şansa de a avea pe cineva de sprijin la bătrâneţe.

Oportunităţi stabilite

	25	Oportunităţi: Căsătoria presupune în mod necesar ca oamenii să renunţe la anumite oportunităţi pentru a păstra relaţia (posibilitatea de a fi cu alt partener, carieră, călătorii etc.)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

HYPOTHETICAL, JEALOUSY-PRODUCING EVENTS SCALE (HJPE)

AUTOR: Gary L. Hansen

SCOP: măsurarea geloziei maritale

DESCRIERE: HJPE este un instrument de 8 itemi construit pentru a măsura gelozia maritală folosind evenimente ipotetice producătoare de gelozie ca stimuli. HJPE se bazează pe ideea că gelozia este alcătuită din doi factori. Primul este definiţia individului despre comportamentul actual sau imaginat al partenerului care se află în conflict cu propria definiţie asupra relaţiei. Al doilea factor implică considerarea relaţiei de către individ ca valoroasă. Subiecţii se confruntă cu diverse situaţii şi sunt rugaţi să dea o valoare pe o scală de la 1 la 11 în funcţie de cât sunt de mulţumiţi (sau deranjaţi) de situaţie. HJPE poate fi o măsură utilă pentru descoperirea schimbărilor în atitudinea de gelozie la cuplurile aflate la consiliere.

NORME: HJPE a fost studiat iniţial pe 108 bărbaţi şi 112 femei studenţi în ultimii ani dintr-o universitate sudică; 91% dintre subiecţi erau albi şi cu o medie de vârstă de 20.3 ani. Mediile pentru cele 8 situaţii au fost după cum urmează: 1=8.19, 2=4.41, 3=5.32, 4=4.38, 5=6.14, 6=6.48, 7=9.95, 8=10.54. Media totală a scorurilor a fost de 56.27. Nu au existat diferenţe semnificative între bărbaţi şi femei.

SCORAREA: Scorul total este calculat prin simpla însumare a scorurilor la cei 8 itemi individuali.

FIABILITATE: HJPE dispune de o bună consistenţă internă cu alpha de .65. Despre fidelitatea test-retest nu există date.

VALIDITATE: HJPE dispune de o validitate concurentă bună, corelând pozitiv cu sex-rolul tradiţional, negativ cu alternativele maritalesi tot negativ cu imaginea de sine la femei.

PRIMA APARIŢIE: Hansen, G. L. (1982). Reacţii la evenimente ipotetice producătoare de gelozie, Family Relations, 31, 513-518. Instrument retipărit cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE: Articolul din jurnal

HJPE

Vă rugăm să încercuiţi un număr indicând cum aţi simţi comportamentul partenerului în fiecare din următoarele situaţii ipotetice. În fiecare caz "1" indică faptul că sunteţi foarte mulţumit cu situaţia, în timp ce "11" indică faptul că sunteţi extrem de deranjat de situaţie.

1.Partenerul dvs. are o slujbă care îi cere să lucreze un timp normal de 40 de ore pe săptămână. Pe lângă aceste ore, partenerul dvs. se simte foarte ataşat serviciului său şi dedică, în medie alte 10 ore pe săptămână unor activităţi ce ţin de serviciul său şi care necesită ca el să se întoarcă la serviciu după-amiaza sau în week-end. Nu este plătit în plus pentru aceste ore.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

2.Partenerul dvs. are un hobby care îi place mult (cum ar fi pictura, fotografia, etc.) şi căruia îi dedică o mare parte a timpului său liber (aproximativ 15 ore pe săptămână). Dvs. nu împărtăşiţi acest hobby astfel că partenerul dvs. se implică în el singur. (Acest hobby nu implică o cheltuială financiară pentru familia dvs.)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

3.Dvs. şi partenerul dvs. aţi făcut un copil. Partenerul dvs. este foarte dedicat copilului şi se preocupă de bunăstarea lui. Ca rezultat, el îşi oferă tot timpul îngrijirii şi jocului cu copilul, ceea ce a redus drastic timpul pe care îl petreceaţi singură cu partenerul.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

4.Partenerului dvs. îi place ca în mod regulat să joace cărţi sau alte jocuri cu prietenii de acelaşi sex. Acest lucru se întâmplă o dată pe săptămână.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

5.Partenerul dvs. a devenit foarte bun prieten cu un coleg de serviciu de sex opus, pe care dvs. nu îl cunoaşteţi foarte bine. Le place să ia prânzul împreună, să discute despre vieţile lor personale şi să-şi ofere suport emoţional. (Această relaţie nu are o componentă sexuală.)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

6.Dvs. şi partenerul dvs. locuiţi în acelaşi oraş cu părinţii şi rudele partenerului. Partenerul dvs. a stabilit ca duminica după-amiază s-o petreacă cu membrii familiei (pescuit, golf, vizite, etc.). Dvs. nu participaţi la aceste activităţi.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

7.Partenerul dvs. se întoarce dintr-o călătorie de afaceri şi vă informează că a cunoscut o persoană de sex opus foarte atrăgătoare. Ei au sfârşit prin a avea relaţii sexuale. Partenerul vă spune că relaţia a fost pur fizică (nu emoţională) şi că nu se vor mai revedea niciodată.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

8.Partenerul dvs. are o relaţie emoţională şi sexuală cu o persoană de sex opus. El este foarte satisfăcut de această relaţie şi plănuieşte s-o continue. Atât dvs. cât şi partenerul dvs. aveţi o relaţie foarte fericită şi mulţumită. Partenerul dvs. consideră relaţia extraconjugală ca pe un supliment şi ca un substitut al relaţiei dvs.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDEX OF MARITAL SATISFACTION (IMS)

AUTOR : Walter W. Hudson

SCOP : măsurarea problemelor din relaţia maritală

DESCRIERE : IMS este un instrument de 20 de itemi construit pentru a măsura gradul, severitatea sau magnitudinea unei probleme pe care o are un partener în relaţia maritală. Nu caracterizează relaţia ca o entitate unitară, dar măsoara limitele între care unul dintre parteneri percepe problemele în relaţie. IMS nu măsoară adaptarea maritală pentru că un cuplu se poate adapta în ciuda unui înalt grad de conflict sau insatisfacţie. IMS are două cutting scoruri. Primul este un scor e 30 (+-5); scorurile sub acest punct indică absenţa unei probleme clinic semnificative în această arie. Scorurile peste 30 sugerează prezenţa unei probleme clinic semnificative. Al doilea cutting scor este de 70. Scorurile peste acest punct indică faptul că clienţii prezintă un stres sever cu posibilitatea clară de a utiliza un tip de violenţă pentru a face faţă situaţiei. Practicianul trebuie să fie conştient de această posibilitate. Un alt avantaj al IMS este că este una dintre multiplele subscale din pachetul WALMYR Assessment Scales reproduse aici, toate fiind administrate şi scorate în acelaşi fel.

NORME : Cei care au răspuns la IMS în etapa de dezvoltare a acestei scale, erau indivizi singuri sau căsătoriţi, populaţii clinice şi neclinice, liceeni, studenţi şi non-studenţi. Erau în principal caucazieni, dar şi japonezi şi chinezi din America, şi un număr mic de membrii din alte grupuri etnice. Norme actuale nu sunt disponibile.

SCORAREA : La fel ca cele mai multe instrumente din WALMYR Assessment Scales, IMS se scorează prin inversarea scorurilor la itemii din josul paginii (1, 3, 5, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 19,

20, 21 şi 23) , adunarea acestora cu scorurile la itemii rămaşi, apoi se scade numărul itemilor completaţi, se înmulţeşte rezultatul cu 100 şi se divide la numărul de itemi completaţi apoi se înmulţeşte cu 6. Aceasta va produce o scală de la 0 la 100 în care scorurile înalte indică o mai mare severitate a problemelor.

FIABILITATE : IMS are o medie alpha de .96, ceea ce indică o consistenţă internă excelentă şi o excelentă (scăzută) abatere standard de 4.00. IMS are de asemenea şi o foarte bună stabilitate pe termen scurt cu o corelare test-retest la 2 ore de .96.

VALIDITATE : IMS are o foarte bună validitate , corelând semnificativ cu Locke-Wallace Marital Adjustment Test. IMS discriminează de asemenea între cuplurile cunoscute a avea probleme maritale şi cele care nu sunt cunoscute a avea. IMS are şi o bună validitate de construct, corelând foarte slab cu măsuri cu care nu ar trebui să coreleze dar corelând semnificativ cu alte măsuri cu care ar trebui să coreleze, cum ar fi satisfacţia maritală sau problemele sexuale.

PRIMA APARIŢIE : Hudson, W. W. (1992). The WALMYR Assessment Scales Scoring Manual, Tempe, AZ: WALMYR Publishing Co.

DISPONIBILITATE : WALMYR Publishing Co., P.O. Box 24779 Tempe, AZ 85285-4779.

IMS

Nume:_____ Data:_____

Acest chestionar este destinat a măsura gradul de satisfacţie pe care îl simţiţi în căsnicia dvs. Nu este un test, deci nu există răspunsuri bune sau proaste. Răspundeţi la fiecare item pe cât de corect puteţi prin plasarea unui număr în stânga fiecărei afirmaţii. 1=niciodată; 2=foarte rar; 3=rar; 4=câteodată; 5=o bună

parte a timpului; 6=de cele mai multe ori; 7=întotdeauna

1		Partenerul meu este destul de afectuos.
2		Partenerul meu mă tratează rău.
3		Partenerul meu are într-adevăr grijă de mine.
4		Simt că nu aş mai alege acelaşi partener dacă ar fi s-o iau de la început.
5		Simt că pot avea încredere în partenerul meu.
6		Simt că relaţia noastră se destramă.
7		Partenerul meu nu mă înţelege.
8		Simt că relaţia noastră este într-adevăr bună.
9		Relaţia noastră este o relaţie foarte fericită.
10		Viaţa noastră împreună este plicticoasă.
11		Ne distrăm foarte bine împreună.
12		Partenerul meu nu are încredere în mine.
13		Relaţia noastră este foarte apropiată.
14		Simt că nu mă pot baza pe partenerul meu.
15		Simt că nu avem destule interese comune.
16		Ne descurcăm foarte bine în cazul certurilor sau dezacordurilor.
17		Ne descurcăm bine în planificarea bugetului.
18		Simt că nu ar fi trebuit să mă căsătoresc cu partenerul meu.
19		Eu şi partenerul meu ne înţelegem foarte bine împreună.
20		Relaţia noastră este foarte stabilă.
21		Partenerul meu este un adevărat sprijin pentru mine.
22		Simt că nu mai ţin la partenerul meu.
23		Simt că viitorul este luminos pentru relaţia noastră.
24		Simt că relaţia noastră este goală.
25		Simt că nu mai există nici un fel de emoţie în relaţia noastră.

KANSAS MARITAL CONFLICT SCALE (KMCS)

AUTORI : Kenneth Eggerman, Virginia Moxley, şi Walter R. Schumn

SCOP : măsurarea conflictului marital

DESCRIERE : KMCS este o serie de trei scale construite pentru a măsura treptele conflictului marital; prima treapta are 11 itemi, a doua are 5 itemi iar a treia are 11 itemi, totalul fiind de 27 itemi. Scala se bazează pe o cercetare observaţională care arată că cuplurile fericite şi cele nefericite diferă în mod substanţial de-a lungul celor trei trepte ale conflictului marital : prima este construirea programului, a doua este disputa, cearta, iar a treia este negocierea. KMCS este o încercare de a dezvolta un instrument de măsurare care să se potrivească sistemului de observare comportamentală şi să conducă la dezvoltarea ipotezelor treptelor conflictului marital. Această scală este utilă pentru a evalua terapia maritală, mai ales că este singura scală care măsoară paternurile conflictului marital în diferite trepte.

NORME : KMCS a fost studiat iniţial cu 10 cupluri care s-au oferit voluntari într-un program de dezvoltare maritală în Kansas. Înafară de unul toţi ceilalţi erau albi, 11 erau protestanţi, 6 erau catolici. Vârsta medie a soţiilor era de 22.4 ani iar a soţilor de 24.4. Media anilor de educaţie a soţiilor era de 15.5 ani iar a soţilor de 16.2 ani. Durata medie a căsătoriilor era de 19.4 luni. Scorurile medii, dinaintea tratamentului, pentru soţi au fost : primul stadiu-36.0 (sd=9.8), stadiul 2-57.56 (sd=12.44), stadiul 3-42.1 (sd=7.89). Scorurile pentru soţii au fost : stadiul 1-35.4 (sd=10.57), stadiul 2-57.7 (sd=12.47), stadiul 3-38.5 (sd=8.02).

SCORAREA : Scorurile se formează pentru fiecare stadiu prin simpla însumare a scorurilor la itemii individuali. În prima

treaptă, itemii 5, 7, 9 şi 11 sunt scoraţi invers ; în stadiul 2, toţi itemii înafara celui "respectul pentru tine" sunt invers scoraţi ; iar în stadiul 3 itemii 2, 4, 5, 6 şi 7 sunt invers scoraţi. Scorurile înalte reprezintă conflicte scăzute.

FIABILITATEA : KMCS dispune de o consistenţă internă, cu alpha în toate stadiile pentru bărbaţi de la .91 la .95 iar pentru femei de la .88 la .95. Stabilitatea măsurătorii este de asemenea foarte bună, corelaţiile test-retest la şase luni pe cele trei stadii fiind de la .64 la .96.

VALIDITATEA : Scalele au o validitate de grup pentru soţii foarte bună, diferenţiind semnificativ între căsătoriile fericite şi cele nefericite în termenii satisfacţiei maritale. Corelaţiile au fost pozitive şi pentru soţi dar nu întotdeauna semnificativ. Scalele KMCS corelează de asemenea cu alte scale, sugerând o excelentă validitate de construct. Aceste scale includ FACES 2; măsurători ale empatiei şi congruenţei; mai multe subscale din Marital Communication Inventory; concepţia despre comunicare şi orientarea maritală către un scop.

PRIMA APARIŢIE : Eggerman, K., Moxley, V., şi Schumn, W.R. (1985).Evaluarea percepţiilor soţilor în conflictul marital din Gottman's Temporal Form, Psychological Reports, 7, 171-181.

DISPONIBILITATE : articolul din jurnal.

KMCS

Vă rugăm să utilizaţi scala următoare şi să indicaţi cât de des dvs. şi soţul dvs. vă angajaţi în activităţile menţionate în fiecare întrebare. Scrieţi cât de des în foaia de răspuns, încercuind unul dintre numerele din tabel, ştiind că:

1 = niciodată

2 = rar

3 = câteodată

4 = frecvent

5 = întotdeauna

A.Când dvs. şi soţul dvs. începeţi să discutaţi în dezacord asupra unei probleme importante, cât de des :

Începeţi rapid să vă înţelegeţi sentimentele unul altuia?
Vă accentuaţi punctele de vedere unul altuia fără prea multe menajamente?
Începeţi să vă apreciaţi destul de rapid reciproc punctele de vedere?
Soţul dvs. pare a fi suportiv cu sentimentele dumneavoastră asupra dezacordului din discuţie?
Vă spune soţul dvs. că nu ar trebui să simţiţi aşa cum simţiţi în legătură cu problema discutată?
Este soţul dvs. cu adevărat disponibil să asculte ceea ce doriţi să comunicaţi?
Insistă soţul dvs. în a vă contrazice ideile despre problemă chiar înainte de a înţelege care sunt aceste idei?
Vă face soţul dvs. să simţiţi că opiniile dvs., chiar dacă sunt diferite de ale lui, sunt foarte importante pentru el?
Pare soţul dvs. mai interesat în a-şi justifica propriul punct de vedere decât de a-l înţelege pe a-l dvs.?
Vă lasă soţul dvs. să vă simţiţi supărată sau furioasă fără a încerca să vă diminueze aceste stări?
Vă învinovăţeşte soţul dvs. pentru toate sentimentele dvs. de frustrare, iritare ca şi când ar fi numai vina dvs. şi a lui deloc?

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

B.După ce aţi discutat un timp cu soţul dvs. despre un dezacord asupra unei probleme importante , cât de des :

Sunteţi capabilă să identificaţi aspectele specifice în legătură cu care v-aţi contrazis?
Sunteţi capabilă să identificaţi aspectele specifice în legătură cu care aţi fost de acord?
Sunteţi ambii capabili să exprimaţi ce simte celălalt despre problemă?
Sunteţi ambii capabili să exprimaţi punctul de vedere al celuilalt aproape la fel de bine ca propriul punct de vedere?
Expresia facială a soţului dvs. şi tonul vocii lui transmit un sentiment de :
Descurajare
Furie
Dezgust
Condescendenţă
Resentiment
Ostilitate
Frustrare
Amărăciune
Autocompătimire (în legătură cu el însuşi)
Cinism
Respect pentru dvs.?

C.În momentul în care dvs. şi soţul dvs. simţiţi că sunteţi aproape de soluţia pentru o problemă importantă în legătură cu care eraţi în dezacord, cât de des:

Sunteţi capabili s-o rezolvaţi complet printr-un fel de compromis care să fie bun pentru amândoi?
Sfârşiţi prin a nu găsi aproape nici o rezolvare?

Conduceţi rapid problema spre o concluzie care să fie satisfăcătoare pentru ambii?
Vă daţi seama că problema va trebui rediscutată într-un viitor apropiat datorită faptului că cel puţin unul dintre dvs. este încă nesatisfăcut de soluţia găsită?
Se întâmplă ca deîndată ce credeţi că lucrurile s-au rezolvat, soţul dvs. să vină cu o nouă idee de a rezolva problema?
Încearcă soţul dvs. să vă propună lucruri care nu sunt mutual acceptabile pentru rezolvarea problemei ?
Vi se pare că indiferent de ceea ce sugeraţi dvs., soţul dvs. continuă să găsească noi solutii presupuse de el a fi mai bune?
Sunteţi ambii disponibili să faceţi compromisuri cu scopul de a rezolva neînţelegerea?
Sunteţi capabili dvs. şi soţul dvs. să renunţaţi la ceea ce doriţi în mod individual pentru a aduce problema la un sfârşit?
Sunteţi capabili dvs. şi soţul dvs. să vă apropiaţi unul de celălalt pentru o soluţie mutual acceptabilă ?
Sunteţi capabili dvs. şi soţul dvs. să ajungeţi la o soluţie mutual acceptabilă pentru rezolvarea dezacordului?

A

1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5	1	2	3	4	5
6	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5
8	1	2	3	4	5
9	1	2	3	4	5
10	1	2	3	4	5
11	1	2	3	4	5

B

1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5a	1	2	3	4	5
5b	1	2	3	4	5
5c	1	2	3	4	5
5d	1	2	3	4	5
5e	1	2	3	4	5
5f	1	2	3	4	5
5g	1	2	3	4	5
5h	1	2	3	4	5
5i	1	2	3	4	5
5j	1	2	3	4	5
5k	1	2	3	4	5

C

1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5	1	2	3	4	5
6	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5
8	1	2	3	4	5
9	1	2	3	4	5
10	1	2	3	4	5
11	1	2	3	4	5

KANSAS MARITAL GOALS ORIENTATION SCALE (KMGOS)

AUTORI : Kenneth Eggerman, Virginia Moxley, Walter R. Schumm

SCOP : măsurarea intenţionalităţii în relaţia maritală

DESCRIERE : KMGOS este un instrument de 7 itemi construit pentru a măsura intenţionalitatea în relaţia de cuplu marital. Intenţionalitatea este definită ca limitele între care un cuplu lucrează la îmbunătăţirea relaţiei lor, acum şi în viitor. KMGOS a fost proiectat pentru a evalua focalizarea unei persoane pe programele de dezvoltare maritală, adică de a facilita pentru cupluri asumarea unui rol mai activ în îmbunătăţirea relaţiei lor curente şi viitoare. KMGOS este uşor de administrat şi de scorat şi dureaza doar două minute pentru a-l completa. Versiunea aceasta este pentru soţii; schimbând cuvântul soţ cu cel de soţie în scală, va fi adaptat pentru soţi.

NORME : KMGOS a fost administrat la 10 cupluri care s-au oferit voluntare pentru participarea la programul de dezvoltare maritală din Kansas. Vârsta medie a soţiilor a fost de 22.4 (sd=2.63) iar a soţilor de 24.4 (sd=2.53). Soţiile aveau o medie a anilor de educaţie de 15.5 iar soţii de 16.2 ani. Durata medie a căsătoriei a fost de 19.4 luni (sd=13.8); toţi subiecţii au fost caucazieni cu excepţia unui singur hispanic. Scorul mediu pentru soţi a fost de 21.20 (sd=6.88) iar pentru soţii, de 21.30 (sd=5.76).

SCORAREA : KMGOS este uşor de scorat prin însumarea itemilor individuali, într-o plajă de la 7 la 35.

FIABILITATEA : KMGOS are o consistenţă internă excelentă, cu o corelaţie test-retest de .94 şi .95 pentru soţi şi de .86 şi .90 pentru soţii. Stabilitatea pentru KMGOS este excelentă cu o corelaţie test-retest de .91 pentru soţi şi de .89 pentru soţii.

VALIDITATE : KMGOS are o foarte bună validitate concurentă cu corelaţii semnificative atât pentru soţi cât şi pentru soţii între KMGOS şi scalele de conflict marital.

PRIMA APARIŢIE : Eggerman, K., Moxley, V., şi Schumm, W. R. (1985). Evaluarea percepţiilor partenerilor din Gottman's Temporal Form în conflictul marital, Psychological reports, 57, 171-181.

DISPONIBILITATE : articolul din jurnal.

KMGOS

1=aproape niciodată

2=rar

3=câteodată

4=frecvent

5=aproape întotdeauna

1	Cât de des discutaţi dvs. şi soţul dvs. felul în care doriţi să fie căsătoria dvs. peste cinci ani?
2	Cât de des dvs. şi soţul dvs. faceţi schimbări în mod deliberat, intenţionat pentru a întări relaţia dvs?
3	Cât de des dvs. şi soţul dvs. faceţi schimbări specifice în priorităţile dvs. cu scopul de a intensifica relaţia dvs.?
4	Cât de des dvs. şi soţul dvs. sunteţi de acord în privinţa scopurilor pe termen lung pentru căsnicia dvs.?
5	Cât de des face soţul dvs. un efort deliberat pentru a afla mai multe despre dvs. cu scopul de a vă fi mai pe plac?
6	Cât de des ia în considerare soţul dvs. modalităţi specifice de a se schimba cu scopul de a îmbunătăţi relaţia?
7	Cât de des dvs. şi soţul dvs. discutaţi obiectivele principale pe care le aveţi pentru căsnicia dvs.?

KANSAS MARITAL SATISFACTION SCALE (KMS)

AUTORI : Walter R. Schumm, Lois A. Paff-Bergen, Ruth C. Hatch, Felix C. Obiorah, Janette M. Copeland, Lori D. Meens, Margaret A. Bugaighis

SCOP : măsurarea satisfacţiei maritale

DESCRIERE : KMS este un instrument de 3 itemi construit pentru a oferi o scurtă măsurare a satisfacţiei maritale. Raţiunea pentru care a fost dezvoltat acest instrument a fost acela că alte măsurători ale satisfacţiei maritale sunt probabil prea lungi de utilizat în anumite situaţii. Itemii din KMS au fost construiţi pe baza teoriei că există diferenţe conceptuale între întrebările despre soţi, căsnicie şi relaţia maritală. KMS este util pentru evaluarea dimensiunii de satisfacţie a calităţii maritale.

NORME : KMS a fost studiat pe 61 de soţii selectate aleator dintr-un proiect de cercetare despre stres şi strategii de coping efectuat în nouă state. Subiecţii au avut o vârsta medie de 44.5 ani (sd=7.95), o durată medie a căsniciei de 22 ani şi o educaţie medie de 14.72 ani (sd=2.79). Mediile itemilor au fost de 6.21 (sd=.85), 6.11 (sd=.84) şi 5.9 (sd=1.04) pentru satisfacţia în legătură cu soţul , cu căsnicia şi cu relaţia cu soţul.

SCORAREA : KMS este uşor de scorat prin însumarea itemilor individuali pe o posibilă plajă de la 3 la 21, în care scorurile înalte reflectă o mai mare satisfacţie.

FIABILITATEA : KMS are o consistenţă internă excelentă pentru o scală atât de mică, cu un alpha de .93. Informaţii despre modalitatea test-retest nu există.

VALIDITATEA : KMS are o validitate concurentă excelentă, corelând semnificativ cu Dyadic Adjustment Scale şi cu the Quality of Marriage Index. KMS este corelat de asemenea cu un

instrument de măsurare a dezirabilității sociale maritale, sugerând un anumit grad de părtinire în răspunsuri.

PRIMA APARIȚIE : Schumm, W. R., Paff-bergen, L. A., Hatch, R. C., Obiorah, F. C.,Copeland, J.M., Meens, L.D., Bugaighis, M.A. (1986). Validitatea concurentă și discriminativă a Kansas Marital Satisfaction Scale, Journal of Marriage and Family, 48, 381-387. Instrument retipărit cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE : Dr. Walter Schumm, Department of Human Development and Family Studies, Justin Hall, Kansas State University, Manhattan, KS 66506-1403.

KMS

	Extrem de nesatisfăcut	Foarte nesatisfăcut	Oarecum nesatisfăcut	Și satisfăcut și nesatisfăcut	Oarecum satisfăcut	Foarte satisfăcut	Extrem de satisfăcut
1 Cât de satisfăcută sunteți de căsnicia dvs.?	1	2	3	4	5	6	7
2 Cât de satisfăcută sunteți de soțul dvs. ?	1	2	3	4	5	6	7
3 Cât de satisfăcută sunteți de relația cu soțul dvs.?	1	2	3	4	5	6	7

LIFE DISTRESS INVENTORY (LDI)

AUTORI: Edwin J. Thomas, Marianne Yoshioka, Richard D. Ager

SCOP: evaluarea gradului de nefericire asociată cu 18 arii ale vieţii.

DESCRIERE: Acest inventar de 18 itemi este un instrument de auto-evaluare menit a măsura nivelul curent de nefericire în 18 arii ale vieţii. Format ca un instrument de cercetare clinică, LDI a fost repede implementat ca o evaluare clinică rapidă şi monitorizare a nefericirii soţilor, pentru evaluarea tratamentului de reducere a acestei nefericiri şi examinarea corelatelor vieţii nefericite. Alături de scorul total pentru nefericirea generală, pot fi obţinute şi subscoruri pentru cinci arii bazate pe un factor analitic descris mai jos.

NORME: LDI a fost construit pe un eşantion de soţii – în principal albe, educate, de clasă mijlocie – ale unor alcoolici abuzivi care au refuzat să renunţe la alcool şi să urmeze un tratament (N=77). Eşantionul a fost stabilit pentru a primi terapie familială unilaterală care s-o ajute pe soţie în legătură cu problema alcoolică a abuzatorului. Analiza factorială a indicat că instrumentul măsoară nefericirea relaţionată cu preocupările maritale (MC), preocupările profesionale (CC), activităţi extramaritale (OA), sine şi familie (SF), satisfacţia\optimismul vieţii (SO). Scorul mediu LDI pentru nefericire generală a fost de 3.27 (sd=.82). Mediile pe subscale sunt date mai jos.

SCORAREA: Scorul nefericirii generale este suma tuturor itemilor care se poate întinde de la 0 la 126. Scorurile înalte indică o nefericire mai mare. Itemii factor sunt după cum urmează: MC:1, 2, 3, 16; OA: 10, 11; CC: 8, 9, 13; SF: 4, 5, 6, 7, 14; SO: 17, 18.

FIABILITATEA: Fiabilitatea test-retest pentru scorul total după 6 luni pentru 42 de soţii care nu au primit tratament imediat a fost de r=.66, indicând o stabilitate temporală relativ bună. Consistenţa internă pentru scorul total a fost înaltă, cu alpha de .85. Alpha pentru subscale indică o bună consistenţă internă: MC=.84, CC=.55, OA=.76, SF=.71, SO=.77.

VALIDITATE: Analiza factorială a LDI a produs factorii descrişi mai sus care explică 52% din varianţă. Solicitarea se întindea de la .40 la .89 cu o medie de .63. (itemii 8 şi 15 nu au fost incluşi n această soluţie). Factorii au oferit dovezi ale validităţii de conţinut pentru LDI. Mediile pentru factori au indicat mai multă nefericire pentru MC (4.9) şi SO (4.2), aşa cum se aştepta de la acest eşantion care trăia cu alcoolici abuzivi ce rezistau la tratament; pentru celelalte arii: CC=2.4, OA=2.8, SF=2.7. LDI corelează pozitiv cu Global Severity Index of Brief Symptom Inventory, astfel sustinând validitatea convergentă dar nu se asociază cu SES, educaţie, religie, indicând validitate discriminativă.

PRIMA APARIŢIE: Thomas, E.J., Yoshioka, M.R., Ager, R.D. (1993). Life Distress Inventory: Reliability and validity. Manuscris supus publicării. Instrument republicat cu permisiunea lui Edwin J. Thomas.

DISPONIBILIATE: Dr. Edwin J. Thomas, University of Michigan, School of Social Work, Ann Arbor, MI 48109-1285.

LDI

Această scală este destinată să vă estimeze nivelul curent de nefericire în fiecare din cele 18 arii ale vieţii dvs. listate mai jos. Vă rugăm să încercuiţi unul dintre numerele din dreapa fiecărei arii. Numerele din partea stânga a scalei de 7 unităţi indică nivele înalte

ale nefericirii, în timp ce numerele dinspre dreapta indică nivele joase ale nefericirii. Încercați să vă concentrați asupra nivelului de nefericire pe care îl simțiți în mod obișnuit în fiecare arie.

	Cea mai mare nefericire pe care am simțit-o	Extrem de nefericită	Foarte nefericită	Moderat de nefericită	Întrucâtva nefericită	Foarte puțin nefericită	Nu există nefericire
Căsnicie	7	6	5	4	3	2	1
Sex	7	6	5	4	3	2	1
Relația cu soțul	7	6	5	4	3	2	1
Relația cu copiii	7	6	5	4	3	2	1
Relația cu celelalte rude	7	6	5	4	3	2	1
Treburile casnice	7	6	5	4	3	2	1
Situația financiară	7	6	5	4	3	2	1
Slujba	7	6	5	4	3	2	1
Educația	7	6	5	4	3	2	1
Timpul liber	7	6	5	4	3	2	1
Viața socială	7	6	5	4	3	2	1
Religia	7	6	5	4	3	2	1
Planificarea timpului	7	6	5	4	3	2	1
Sănătatea fizică	7	6	5	4	3	2	1
Independența personală	7	6	5	4	3	2	1
Rolul alcoolului în casă	7	6	5	4	3	2	1
Satisfacția vieții	7	6	5	4	3	2	1
Așteptările de viitor	7	6	5	4	3	2	1

LOCKE-WALLACE MARITAL ADJUSTMENT TEST (LWMAT)

AUTORI: Harvey J. Locke şi Karl M. Wallace

SCOP: măsurarea adaptării maritale

DESCRIERE: Acest instrument de 15 itemi a fost unul dintre primele care au măsurat adaptarea maritală. Adaptarea maritală este definită ca acomodare a partenerilor unul la celălalt în orice circumstanţe. Primul item este un index general al fericirii maritale şi i se acordă o valoare mai mare la scorare. Scorurile de 100 sau mai puţin sunt considerate cutting scores, indicând o proastă adaptare la relaţia maritală. Acest instrument este mai degrabă global şi se poate să nu fie foarte util în planificarea tratamentului în care specificitatea comportamentului este importantă.

NORME: Date normative sunt disponibile pe un eşantion de 236 de cupluri căsătorite. Membrii au fost predominant albi şi de o vârstă medie de 30 de ani. Un subeşantion de subiecţi "adaptaţi" a avut scorul mediu de 135.9 în timp ce subeşantionul de "neadaptaţi" un scor de 71.7

SCORAREA: Itemii sunt scoraţi cu valori diferite, aşa cum indică instrumentul. Itemul 12 este scorat cu 10 puncte dacă ambii parteneri preferă "să stea acasă", 3 puncte dacă ambii preferă "să iasă" şi 2 puncte dacă partenerii preferă lucruri diferite. Scorurile totale sunt suma fiecărui item şi se îndind pe o plajă de la 2 la 158.

FIABILITATE: Consistenţa internă a fost estimată utilizând formula Spearman-Brown şi a fost foarte bună, cu o corelaţie de .90. Informaţii despre fidelitatea test-retest nu sunt disponibile.

VALIDITATEA: LWMAT dispune de o validitate de grupuri, discriminând între cuplurile adaptate şi cele neadaptate.

Există şi o validitate concurentă, scorurile instrumentului corelând cu Locke-Wallace Marital Predictions Test, măsură a adaptării viitoare prezise.

PRIMA APARIŢIE: Locke, H.J. şi Wallace, K.M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity, Marriage and Family Living, 21, 251-255. Instrument reprodus cu permisiunea lui Harvey J. Locke şi Karl M. Wallace.

DISPONIBILITATE: articolul din jurnal.

LWMAT

Încercuiţi punctul de pe scala de mai jos care descrie cel mai bine gradul de fericire, luând în considerare toate aspectele, a căsniciei dvs. prezente. Punctul de mijloc, "fericit", reprezintă gradul de fericire pe care majoritatea oamenilor îl simt în mariaj. Scala se întinde de o parte pentru cei foarte nefericiţi, şi de partea cealaltă, pentru cei care simt o fericire extremă.

0	2	7	15	20	25	35
foarte nefericit			fericit			perfect fericit

Marcaţi gradul de acord sau dezacord între dvs. şi partenerul dvs. pentru itemii următori.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

	Întotdeauna de acord	Aproape întotdeauna de acord	Dezacord ocazional	Dezacord frecvent	Aproape întotdeauna dezacord	Întotdeauna de acord
2 Manevrarea bugetului familiei	5	4	3	2	1	0
3 Timpul liber (al recreării)	5	4	3	2	1	0
4 Demonstrarea afecţiunii	8	6	4	2	1	0
5 Prieteni	5	4	3	2	1	0
6 Relaţiile sexuale	15	12	9	4	1	0
7 Convenţionalitate (comportament bun, corect)	5	4	3	2	1	0
8 Filosofia de viaţă	5	4	3	2	1	0
9 Modul de relaţionare cu rudele	5	4	3	2	1	0

10.Când apar certurile, dezacordurile, de obicei ele se termină astfel:

0 soţul cedează

2 soţia cedează

10 ambii cad de acord la un compromis

11.Dvs. şi partenerul dvs. vă angajaţi împreună în interese extrafamiliare?

10 în toate

8 în unele dintre ele

3 în foarte puţine

0 în nici unul

12.În timpul liber, dvs. preferaţi ca în general: să ieşiţi

să staţi acasă?

Partenerul dvs. în general preferă: să ieşiţi
să staţi acasă?

13.Vă doriţi vreodată să nu vă fi căsătoriţi?

0 frecvent

3 ocazional

8 rar

15 niciodată

14.Dacă ar fi s-o luaţi de la început, credeţi că:

15 v-aţi căsători cu aceeaşi persoană

0 v-aţi căsători cu o altă persoană

1 nu v-aţi mai căsători deloc

15.Aveţi încredere în partenerul dvs.?

0 aproape niciodată

2 rar

10 în majoritatea cazurilor

10 în toate cazurile

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MARITAL ALTERNATIVES SCALE (MAS)

AUTOR: J. Richard Udry

SCOP: măsurarea percepţiilor despre alternativele la căsătorie

DESCRIERE: MAS este un instrument de 11 itemi construit pentru a măsura percepţia despre cât de bine sau rău i-ar fi unei persoane fără actualul soţ, şi cât de uşor l-ar înlocui pe respectivul soţ cu altul de o calitate comparabilă. Instrumentul de bazează pe teoria "disponibilităţii" soţului care susţine că persoana compară în mod constant propria "afacere maritală" cu alta posibilă şi în acelaşi timp cu beneficiile potenţiale ale situaţiei de a nu fi căsătorit deloc. Doi factori separaţi au fost identificaţi: (1) înlocuirea soţului (itemii 1, 2 şi 9 pentru ambii parteneri) şi (2) menţinerea nivelului economic (itemii 5, 6, 7 şi 10 pentru soţi şi itemii 5, 7 şi 10 pentru soţii). MAS este văzut ca un predictor mai bun al dezbinării familiale decât satisfacţia maritală.

NORME: MAS a fost deyvoltat pe baza unor serii de interviuri pe o perioadă de trei luni în 1970 care au inclus 375-400 de cupluri. Participanţii au fost repreuentativi pentru categoriile de tineri, mediul urban, rasa albă, clasa inferioară şi mijlocie a cuplurilor din USA. Date specifice demografice şi norme actuale nu au fost oferite.

SCORAREA: Răspunsurile la itemi au valori de la 1 la 4 şi MAS se scorează prin simpla însumare a itemilor. Scorurile înalte dovedesc o mai mare insatisfacţie. Este de asemenea posibil să se dividă scorurile în categorii dihitimizând scorurile fiecărui sex în mediile respective (ex. soţul şi soţia au ambii scoruri înalte sau scăzute etc.)

FIABILITATE: MAS are o consistenţă internă bună cu fidelitate half-split de .70 atât pentru bărbaţi cât şi pentru femei. Date despre stabilitate nu au fost oferite.

VALIDITATE: MAS dispune de o validitate concurentă şi predictivă (mai ales predictibilitatea dezbinării- divorţ sau separare) şi corelează semnificativ cu mai multe surse ale sinelui, cum ar fi asemănarea, statusul socio-economic, situaţia financiară sau personală, mai ales pentru soţii.

PRIMA APARIŢIE: Udry, J.R. (1981). Alternative maritale şi dezbinarea maritală, Journal of Marriage and the Family, 43, 889-897. Instrument reprodus cu acordul National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE: articolul din jurnal.

MAS

Se pare multe căsnicii se destramă în zilele noastre. Desigur, e puţin probabil, dar imaginaţi-vă că soţul dvs. vă părăseşte anul acesta. Cât de probabile vi se par următoarele situaţii? Decideţi dacă fiecare dintre itemi vi se pare imposibil, posibil, probabil sau cert.(Încercuiţi numărul corespunzător.)

	Cât de probabil vi se pare:	Imposibil	Posibil, dar puţin	Probabil	Cert
1	2	3	4	5	6
1	Să vă luaţi un bărbat mai bun decât el?	1	2	3	4
2	Să vă luaţi un bărbat la fel de bun ca el?	1	2	3	4
3	Să vă simţiţi la fel de bine şi fără un bărbat?	1	2	3	4
4	Să vă simţiţi tristă, dar treceţi repede peste asta?	1	2	3	4

1	2	3	4	5	6
5	Să trăiţi la fel de bine ca acum?	1	2	3	4
6	Să vă purtaţi singură de grijă?	1	2	3	4
7	Să fiţi într-o situaţie mai bună din punct de vedere economic?	1	2	3	4
8	Ca planurile dvs. pentru un viitor mai fericit să fie întunecate?	1	2	3	4
9	Să consideraţi că există şi alţi bărbaţi cu care puteţi să fiţi fericită?	1	2	3	4
10	Să vă menţineţi la nivelul dvs. actual?	1	2	3	4
11	Ca viaţa dvs. să fie ruinată?	1	2	3	4

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MARITAL COMPARISON LEVEL INDEX (MCLI)

AUTORI: Ronald M. Sabatelli

SCOP: evaluarea percepţiior soţilor asupra relaţiei maritale

DESCRIERE: MCLI este un instrument de 32 de itemi construit pentru a măsura percepţia unui individ despre gradul în care relaţia maritală se ridică la expectaţiile sale. MCLI poate fi văzut ca o evaluare globală a nemulţumirii subiecţilor pentru relaţia lor maritală. Se bazează pe ideea că o persoană este nemulţumită de un aspect al vieţii sale în momentul în care acel aspect nu corespunde expectaţiilor sale. Iniţial itemii au fost generaţi de teoria bazată pe o reviziure comprehensivă a literaturii despre satisfacţia/adaptarea maritală. Prin analiza factorială, cu eliminarea a 4 itemi, MCLI s-a dovedit unidimensional. Pentru a evalua rezultatele maritale referitoare la expectaţii, fiecare item a fost scorat pe o scală de 7 puncte în care punctul din mijloc reflectă nivelul expectaţiei subiectului. Acesta permite subiecţilor să indice gradul gradul în care relaţia lor se situează deasupra sau dedesuptul expectaţiei.

NORME: Un eşantion de 300 de cupluri căsătoriţi a fost selectat din universitatea Wisconsin. Media de vârstă a femeilor a fost de 36.1 ani şi de 38 ani pentru bărbaţi, ei făceau parte din clasa socială de mijloc spre înaltă, erau familii de carieră. Media MCLI pentru bărbaţi a fost de 144.7 iar pentru femei de 149.7.

SCORAREA: MCLI se scorează prin însumarea scorurilor: 1 punct dacă încercuieşte –3, 2 puncte pentru –2, 3 puncte pentru –1, 4 puncte pentru pentru 0, 5puncte pentru +1, 6 puncte pentru +2 şi 7 puncte pentru +3. Scorurile înalte indică o evaluare mai bună a rezultatelor comparativ cu expectaţiile.

FIABILITATE: MCLI dispune de o consistenţă internă

excelentă cu alpha de .93. O eroare standard foarte mică indică de asemenea o excelentă fidelitate. Date test-retest nu au fost oferite.

VALIDITATE: MCLI are o validitate concurentă bună, corelând semnificativ cu scorurile de la măsurarea echității și angajării maritale.

PRIMA APARIȚIE: Sabatelli, R.M. (1984). The marital Comparison Level Index: A measure for assessing outcomes relative to expectations, Journal of Marriage and the Family, 46, 651-662. Instrument reprodus cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE: Dr. Ronald M. Sasatelli, Human Development Center, U 117, Storrs, CT 06268.

MCLI

Încercuiți numărul corespunzător experienței dvs. prezente comparativ cu expectațiile dvs.

-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
mai rău decât mă așteptam			la fel cum mă așteptam			mai bine decât mă așteptam

1	Nivelul de prietenie pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
2	Gradul în care partenerul dvs. are încredere în dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
3	Nivelul activităţii sexuale pe care o experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
4	Gradul încrederii dintre dvs. şi sotul dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
5	Gradul de conflict ce apare în deciziile zilnice	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
6	Durata timpului petrecut împreună	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
7	Nivelul de afecţiune pe care îl exprimă partenerul	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
8	Gradul în care se împart responsa-bilităţile pentru sarcinile casnice	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
9	Gradul în care partenerul este dispus să vă asculte	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
10	Nivelul egalităţii în relaţie pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
11	Nivelul conflictului pentru bani pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
12	Nivelul compatibilităţii pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
13	Nivelul conflictului pentru timpul liber pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
14	Nivelul dezacordului pentru prieteni pe care îl experimentaţi Nivelul de interes pentru sex pe care îl exprimă partenerul dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
15	Nivelul de interes pentru sex pe care îl exprimă partenerul dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
16	Corectitudinea în care se cheltuiesc banii	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
17	Nivelul spiritului critic pe car îl exprimă partenerul	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

18	Nivelul respectului reciproc pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
19	Gradul în care comunicarea interpersonală este efecientă	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
20	Nivelul de iubire pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
21	Gradul în care nevoile dvs. se întâlnesc	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
22	Gradul libertăţii pe care îl simţiţi în promovarea altor prietenii	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
23	Nivelul responsabilităţii pe care partenerul dvs.îl acceptă sarcinile casnice	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
24	Gradul în care dvs. şi partenerul discutaţi despre sex	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
25	Nivelul intimităţii pe care îl experimentaţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
26	Gradul în care soţul dvs. suportă alegerile dvs. n legătură cu profesia	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
27	Gradul în care dvs. şi soţul dvs. sunteţi de acord cu stilul de viaţă	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
28	Gradul în care dvs. şi soţul dvs. sunteţi de acord cu numărul copiilor pe care să-l aveţi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
29	Nivelul atracţiei fizice a partenerului dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
30	Gradul în care vă certaţi pentru lucruri mărunte	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
31	Nivelul geloziei pe care partenerul dvs. în exprimă	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
32	Nivelul angajării pe care îl simţiţi din partea soţului dvs.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

MARITAL CONVENTIONALIZATION SCALE (MCS)

AUTOR: Vernon H. Edmonds

SCOP: măsurarea distorsiunii unei persoane în evaluarea căsniciei proprii

DESCRIERE: MCS este un instrument de 15 itemi cu răspunsuri "adevărat/fals" care măsoară limita până la care o persoană distorsionează evaluarea propriei căsnicii în direcţia dezirabilităţii sociale. Punctul central al scalei este "convenţionalitatea", cu tendinţa de a se purta ca şi cum ar fi adevărat fără a-i păsa dacă este cu adevărat aşa. Ideea din spatele dezvoltării MCS a fost că această convenţionalitate este o problemă specială în măsurarea individuală a relaţiei maritale pentru că aprobarea socială şi implicarea logică a ego-ului – principalii determinanţi ai convenţionalităţii – sunt mai mari aici decât în orice alt domeniu al vieţii. Deşi MCS a fost construit numai ca un instrument de cercetare a convenţionalităţii în studierea relaţiilor maritale, scala poate avea şi o utilitate clinică interesantă ajutându-l pe practician să descopere viziunile nerealiste sau supraevaluate ale clientului asupra partenerului lor – "efectul de piedestal".

NORME: MCS a fost studiat iniţial pe 100 de studenţi căsătoriţi aleşi aleator din Florida State University, având o medie a duratei căsniciei de peste 5 ani. Alte date demografice nu au fost oferite. Scorul mediu al formei lungi a MCS (50 itemi) a fost de 12(SD=8) şi al formei scurte, reprodus aici, şi care corelează ,99 cu forma lungă, a fost de 34(SD=30).

SCORAREA: Fiecărui item la care se răspunde în mod convenţional I se acordă valoarea din paranteza de la sfârşitul fiecărui item. Răspunsurile care se scorează sunt "adevărat" pentru itemii 3,4,6,7,8,9,11,12,13 şi 14 şi "fals" pentru cei care au rămas. Astfel,

dacă un individ încercuieşte "fals" la itemul 1, scorul va fi 6. Valorile care se acordă sunt proporţionale cu corelaţiile dintre fiecare item şi scorul total MCS forma lungă. Itemii individuali sunt însumaţi pentru scorul total.

FIABILITATE: Nu au fost oferite date.

VALIDITATE: MCS dispune de o validitate concurentă bună, corelând .63 cu Locke-Wallace Short Scale of Marital Adjustment. Forma lungă şi cea scurtă corelează de asemenea .44 şi respectiv .39 cu Scala minciunii din MMPI, corelaţie care e în acord cu ideea că convenţionalitatea este o formă înşelăciunii sine-altul.

PRIMA APARIŢIE: Edmonds, V.H. (1967). Convenţionalitatea maritală: definire şi evaluare, Journal of Marriage and the Family, 29, November 1967, 681-688. Instrument reprodus cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE: Articolul din jurnal.

MCS

Citiţi fiecare afirmaţie şi decideţi dacă este adevărată în cazul în care o aplicaţi la dvs., la partenerul dvs. sau la căsnicia dvs. Dacă este adevărată, încercuiţi litera T. Dacă este falsă, în cazul în care o aplicaţi la dvs., la partenerul dvs. sau la căsnicia dvs., încercuiţi litera F.

T	F	1	Am anumite nevoi care nu sunt satisfăcute de căsnicia mea.(W=6)
T	F	2	Căsnicia mea poate fi mai fericită decât este. (W=6)
T	F	3	Chiar dacă ar fi disponibili pentru a se căsători cu mine toate persoanele de sex opus, tot n-aş fi putut face o alegere mai bună. (W=4)

T	F	4	Nu cred că vreun alt cuplu ar putea trăi într-o armonie mai mare decât partenerul meu şi cu mine. (W=5)
T	F	5	Există perioade când nu simt prea multă iubire şi afecţiune pentru partenerul meu. (W=6)
T	F	6	Nu amregretat niciodată căsnicia mea, nici măcar o clipă. (W=5)
T	F	7	Suntem atât de bine adaptaţi pe cât pot fi două persoane în această lume.(W=6)
T	F	8	Nu cred că cineve poate fi mai fericit decât suntem eu şi partenerul meu atunci când suntem împreună. (W=6)
T	F	9	Partenerul meu înţelege şi empatizează complet cu fiecare stare a mea. (W=5)
T	F	10	Căsnicia mea nu este un succes perfect.(W=8)
T	F	11	Fiecare lucru nou pe care l-am aflat despre partenerul meu m-a mulţumit. (W=6)
T	F	12	Partenerul meu are toate calităţile pe care le-am dorit la cineva. (W=8)
T	F	13	Dacă partenerul meu are câteva defecte, eu nu le cunosc. (W=8)
T	F	14	Eu şi partenrul meu ne înţelegem perfect unul pe celălalt. (W=8)
T	F	15	Există perioade când partenerul meu face lucruri care mă fac nefericită. (W=10)

MARITAL HAPPINESS SCALE (MHS)

AUTORI: Nathan H. Azrin, Barry T. Naster şi Robert Jones

SCOP: măsurarea nivelului curent al fericirii maritale

DESCRIERE: Acest instrument de 10 itemi a fost iniţial construit pentru a testa efectele a consilierii reciprocităţii, o abordare comportamentală a consilierii maritale. MHS evaluează fericirii maritale în 9 arii diferite ale interacţiunii, cu un index global item singular a măsurării fericirii generale. Este dată atenţie conţinutului fiecărui item separat. Acest instrument pare util mai ales pentru cupluri care se confruntă cu distribuţia responsabilităţii.

NORME: Date normative nu sunt disponibile. Acest instrument a fost testat iniţial pe 24 de cupluri.

SCORAREA: Fiecare item poate fi tratat ca un index separat al fericirii maritale pentru diferite arii ale interacţiunii maritale. Astfel, scorurile reprezintă răspunsurile la itemi cu valori de la 1 la 10. Scorurile la itemi pot fi însumaţi pentru a produce un index al fericirii maritale cu valori de la 10 la 100.

FIABILITATEA: Date nu au fost oferite la prima apariţie.

VALIDITATE: Cuplurile utilizate în dezvoltarea MHS au participat mai întâi în consiliere pentru catarsis şi apoi în consilierea reciprocităţii. Scorurile din timpul primei condiţii de tratament au fost mai scăzute decât scorurile din timpul consilierii reciprocităţii, ceea ce sugerează că acest instrument este sensibil la măsurarea schimbării. Alte date despre validitate nu sunt disponibile.

PRIMA APARIŢIE: Azrin, N.H., Naster, B.J. şi Jones, R. (1973). Reciprocity counseling: A rapid learning-based procedure for marital counseling, Behavioral Research and Therapy, 11, 365-382. Instrument reprodus cu permisiunea Dr. N.Azrin.

DISPONIBILITATE: Dr.N.Azrin, 5151 Bayview Drive, Ft. Lauderdale, FL 33308.

MHS

Această scală intenţionează să estimeze fericirea dvs. curentă în legătură cu căsnicia dvs. n fiecare din cele 10 dimensiuni listate. Dvs. trebuie să încercuiţi unul dintre numerele de lângă ariile menţionate. Numerele dinspre stânga scalei de 10 unităţi indică un anumit grad de nefericire şi numerele din dreapta scalei indică grade variate de fericire. Puneţi-vă următoarea întrebare pe măsură ce daţi câte o valoare fiecărei arii: "Dacă partenerul meu continuă să se comporte în viitor aşa cum se comportă astăzi în legătură cu o arie maritală, cât de fericit aş fi în legătură cu respectiva arie maritală?" Cu alte cuvinte, daţi o valoare din scala numerică (1-10) exact în funcţie de cum simţiţi astăzi. Încercaţi să excludeţi toate sentimentele din trecut şi concentraţi-vă numai pe sentimentele din prezent din fiecare arie maritală. De asemenea încercaţi să nu permiteţi unei categorii să influenţeze rezultatele altei categorii.

	Complet nefericit									complet fericit
Responsabilităţile casnice	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Creşterea copiilor	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Activităţile sociale	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Banii	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Comunicarea	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sexul	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Progresul academic (sau profesional)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Independenţa personală	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Independenţa partenerului	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Fericirea generală	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

BUCHAREST CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MARITAL INSTABILITY INDEX (MII)

AUTORI: John N. Edwards, David R. Johnson şi Alan Booth

SCOP: măsurarea instabilităţii maritale

DESCRIERE: MII este un instrument de 14 itemi construit pentru a măsura instabilitatea maritală şi mai ales tendinţa spre divorţ. MII se bazează pe ideea că atât cogniţiile cât şi comportamentele trebuie luate în considerare când se evaluează instabilitatea şi potenţialul pentru divorţ al unui cuplu. Această scală poate fi uşor administrată de un intervievator şi scorată în câteva minute. MII este în mod particular util cu atât mai repede cu cât este administrat cogniţiilor şi comportamentelor specificate. Îl poate ajuta pe consilier să determine cu o mai mare acurateţe rezultatul prezis pentru o relaţie maritală particulară. MII este reprodus aici (ca partea 1) împreună cu o măsurătoare a altor câţiva factori de risc (partea 2) pe care practicianul îl poate folosi pentru a mări acurateţea.

NORME: MII a fost studiat iniţial pe 2034 de bărbaţi şi femei căsătoriţi sub 55 de ani în 1980şi apoi pe 1578 (78%) din acel eşantion în 1983. Alta norme sau date demografice nu sunt oferite.

SCORAREA: MII este uşor de scorat urmărind instrucţiunile din dreapta instrumentului. Numărul de răspunsuri-"înclinaţii spre divorţ" sunt însumate şi înregistrate la sfârşitul instrumentului unde este prezentată o figură "şansa divorţului". Un exemplu din partea 2 este prezentată la sfârşitul părţii 1.

FIABILITATE: MII are o consistenţă internă excelentă cu un alpha de .93. Date despre stabilitate nu au fost oferite.

VALIDITATE: MII are o validitate predictivă bună. Dintre cei care în 1980 nu au raportat nici un semn de instabilitate mentală, doar 3% au divorţat în 1983, în timp ce persoanele care au

avut scoruri în extrema cealaltă, au avut o rată de divorţ de 27%, de 9 ori mai mare. De asemenea MII a dovedit o validitate de construct bună, corelând pozitiv cu măsurători ale problemelor maritale şi "dezacordurilor" maritale, şi negativ cu fericirea maritală sau cu interacţiunea maritală.

PRIMA APARIŢIE: Edwards, J.N., Johnson, D.R. şi Booth, A. (1987). Coming apart: A prognostic instrument of marital breakup, Family relations, 36, 168-170. Instrument reprodus cu permisiunea National Council on Family Relations.

DISPONIBILITATE: Articolul din jurnal.

MII

Partea 1. Evaluarea înclinaţiei spre divorţ

Puneţi-vă următoarele întrebări şi încercuiţi unul dintre răspunsurile date:

	Fără înclinaţie spre divorţ	Înclinaţie spre divorţ
Câteodată oamenii căsătoriţi cred că le-ar plăcea să locuiască separat de partenerul lor. Cât de des simţiţi dvs. acest lucru? Foarte des, des, ocazional sau niciodată?	Ocazional sau niciodată	Des sau foarte des
Chiar şi persoanele care se înţeleg bine cu partenerul lor se întreabă uneori dacă mariajul lor merge sau nu. V-aţi gândit în ultimii 3 ani că căsnicia dvs. este în probleme?	Nu	Da

Din câte ştiţi, s-a gândit vreodată partenerul dvs. că mariajul dvs. este în probleme?	Nu	Da
Aţi vorbit în ultimii 3 ani cu membrii familiei, prieteni, consilieri sau asistenţi sociali despre problemele dvs. din căsnicie?	Nu	Da
După câte ştiţi, partenerul dvs. a vorbit cu membrii familiei, prieteni, consilieri sau asistenţi sociali despre problemele pe care le aveţi în căsnicie?	Nu	Da
V-a trecut prin cap în ultimii 3 ani gândul de a divorţa sau separa de partenerul dvs.?	Nu	Da
Din câte ştiţi, i-a trecut prin cap partenerului dvs., în ultimii 3 ani, gândul de a divorţa sau de a vă separa?	Nu	Da
Dvs. sau partenerul dvs. aţi sugerat în mod serios ideea unui divorţ în ultimii 3 ani?	Nu	Da
Aţi discutat despre împărţirea proprietăţilor?	Nu	Da
Aţi discutat despre consultarea unui avocat?	Nu	Da
Aţi consultat dvs. sau partenerul dvs. un avocat în legătură cu un divorţ sau o separare?	Nu	Da
Din cauza problemelor pe care oamenii le au în căsniciile lor, uneori ei pleacă de acasă pentru puţin timp sau ca o separare de probă. S-a întâmplat acest lucru şi în căsnicia dvs. în ultimii 3 ani?	Nu	Da
Aţi vorbit cu partenerul dvs. despre cererea unui divorţ sau unei separări?	Nu	Da
Ati cerut divorţul sau separarea dvs. sau partenerul dvs.?	Nu	Da

NUMĂRAŢI NUMĂRUL DE RĂSPUNSURI "ÎNCLINAŢII SPRE DIVORŢ" (INCLUZÂND "NU ŞTIU" SAU "DA") ŞI ÎNREGISTRAŢI-L AICI: _____

ÎNCERCUIŢI ŞANSELE DE DIVORŢ ÎN URMĂTORII 3 ANI DUPĂ CUM URMEAZĂ:

SCORUL ÎNCLINAŢIEI SPRE DIVORŢ	ŞANSELE SPRE DIVORŢ
22	
26	
5-6	31
38	
10+	43

Partea 2. Atracţii şi bariere spre divorţ

PUNEŢI-VĂ ÎNTREBĂRILE URMĂTOARE ŞI ADĂUGAŢI SAU SCĂDEŢI PUNCTE DIN SCORURILE ŞANSEI SPRE DIVORŢ ÎN FUNCŢIE DE RĂSPUNSURI.

Mai jos sunt enumerate câteva dintre lucrurile pe care cuplurile le fac împreună. Pentru fiecare, vă rugăm să spuneţi cât de des dvs. şi partenerul dvs. îl faceţi împreună.

1 niciodată 2 ocazional 3 de obicei 4 aproape întotdeauna

	Numărul de răspunsuri
Cât de des luaţi masa principală împreună?	
Cât de des vă vizitaţi prietenii împreună?	
Cât de des dvs. şi partenerul dvs. lucraţi împreună la proiecte pentru casă?	
Cât de des ieşiţi împreună-de ex. la film, să jucaţi cărţi, bowling,etc.?	

Faceţi suma numerelor pentru frecvenţa cu care faceţi lucruri împreună. Dacă totalu este între 13 şi 16, extrageţi 12 din scorul şansei pentru divorţ iar dacă totalul este între 9 şi 12, extrageţi 10.

NOUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ: ____

Dacă ar fi să o luaţi de la început, (a)v-aţi căsători cu aceeaşi persoană, (b)v-ati căsători cu altcineva sau (c)nu v-aţi mai căsători deloc?

DACĂ RĂSPUNSUL ESTE (c), ADĂUGAŢI 11 LA ULTIMUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ. DACĂ ESTE (a) SAU (b), TRECEŢI LA URMĂTORUL ITEM.

NOUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ: ____

Sunteţi proprietarul apartamentului în care staţi sau este închiriat?

DACĂ APARTAMENTUL ESTE AL DVS, SCĂDEŢI 6 DIN ULTIMUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ.

NOUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ: ____

În general, cât de mult credeţi că vă influenţează viaţa de zi cu zi credinţele dvs. religioase – foarte mult, mult, întrucâtva, puţin sau deloc?

DACĂ RĂSPUNSUL ESTE ÎNTRUCÂTVA, MULT SAU FOARTE MULT, SCĂDEŢI 4 DIN ULTIMUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ.

NOUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ: ____

De câţi ani sunteţi căsătorit cu partenerul dvs.?

DACĂ SUNTEŢI CĂSĂTORIT DE MAI PUŢIN DE 5 ANI, ADĂUGAŢI 3 LA ULTIMUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ.

NOUL SCOR LA ŞANSA PENTRU DIVORŢ: ____

Exemplu:

O persoană care are scorul 1 la scala înclinației spre divorț începe cu o șansă de 22% pentru divorț în curs de 3 ani. Dar dacă persoana face multe lucruri împreună cu partenerul (ex. are scorul 14 la frecvența lucrurilor făcute împreună), probabilitatea scade cu 12 puncte până la 10%. Dacă cuplul cumpără apartamentul, se scad alte 6 puncte, scăzând înclinația spre divorț la 4%. În final, dacă religia are o importanță în viața lor, scorul poate fi redus până la 0.

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MILLER MARITAL LOCUS OF CONTROL SCALE (MMLOC)

AUTORI: Philip C. Miller, Herbert M. Lefcourt şi Edward E. Ware

SCOP: măsurarea locului pe care îl ocupă controlul în relaţia maritală

DESCREIRE: Acest instrument de 26 de itemi măsoară locul controlului în relaţia maritală. Poziţia externă-internă a controlului a fost amplu studiată şi s-a dovedit a fi un important moderator al stresului vieţii. Mai mult, MMLOC ia în considerare caracteristicile partenerilor în relaţie care măresc stabiliatatea şi satisfacţia. MMLOC a fost dezvoltat prin proceduri psihometrice serioase. Cei 26 de itemi au fost derivaţi dintr-un eşantion de 78 de itemi care măsoară 4 dimensiuni legate de rezultatele maritale: abilitate, effort, context şi noroc. În general, în relaţia maritală, cineva are un scor mai înalt la internalitate tinde spre o satisfaţie maritală si intimitate mai mari decât cineva care are un scor înalt la externalitate.

NORME: Bazate pe un eşantion de 230 de studenţi căsătoriţi, scorurile nu au fost semnificativ diferite pentru bărbaţi şi femei. Mediile au fost de 133.42(SD=19.83) pentru bărbaţi şi de 131.43(SD=19.59) pentru femei.

SCORAREA: Scorurile totale sunt determinate de următoarea formulă: 132+ scor extern-scor intern. Scor extern= itemii 1 + 2 + 4 + 6 + 10 + 12 + 13 + 15 + 17 + 21 + 22 + 24 + 27 + 28 + 30 + 32 + 35 + 37 + 39 + 41 + 42 + 44. Scorul intern= itemii 3 + 5 + 7 + 8 + 9 + 11 + 14 + 16 + 18 + 19 + 20 + 23 + 25 + 26 + 29 + 31 + 33 + 34 + 36 + 38 + 40 + 43. Adăugând o constantă şi scăzând itemii interni se recodează în mod eficient itemii interni într-o direcţie externă. Scorurile celor 4 subscale

atribuţionale se determină astfel: Effort= 3 + 5 + 7 + 9 + 14 + 18 + 23 + 29 + 31 + 40; Abilitate= 8 + 11 + 16 + 19 + 20 + 25 + 26 + 33 + 34 + 36 + 38 + 43; Context= 1 + 2 + 6 + 10 + 12 + 13 + 17 + 24 + 27 + 28 + 35 + 37 + 39 + 41 + 42; Noroc= 4 + 15 + 21 + 22 + 30 + 32 + 44. Scorurile înalte reflectă externalitatea pentru locul marital al controlului.

FIABILITATE: MMLOC are o consistenţă internă foarte bună, cu un alpha de .83. Date despre stabilitate nu au fost oferite.

VALIDITATE: MMLOC dispune de o validitate concurentă, corelând cu scorurile intimităţii sociale. Validitatea MMLOC este evidentă şi din corelaţia dintre locul extern al controlului şi discrepanţa dintre scorurile soţului şi soţiei, de ex. cei care sunt mai externali decât internali au o mao mare discrepanţă între scoruri. MMLOC corelează de asemenea cu satisfacţia maritală şi satisfacţia vieţii în general.

PRIMA APARIŢIE: Miller, P.C., Lefcourt, H.M., şi Ware, E.E. (1983). The construction and development of the Miller Marital Locus of Control Scale, Canadian Journal of Behavioral Science, 15, 266-279. Miller, P.C., Lefcourt, H.M., Holme, J.G., Ware, E.E. şi Saleh, W.E. (1986). Marital locus of control and marital problem-solving, Journal of Personality and Social Psychology, 51, 161-169. Instrument reprodus cu permisiunea lui Herbert M. Lefcourt şşiCanadian Psychological Association.

DISPONIBILITATE: Articolul din jurnal.

MMLOC

Afirmaţiile din acest chestionar exprimă opinii asupra unor probleme ale relaţiei maritale. Puteţi să fiţi de acord puternic cu unele dintre ele şi în dezacord la fel de puternic cu altele, sau puteţi să nu fiţi sigur de ceea ce simţiţi. Reacţiile dvs. reflectă opi-

niile dvs. şi nu există răspunsuri corecte sau incorecte. Indiferent dacă sunteţi de acord sau nu cu vreo afirmaţie, puteţi fi sigur că există o mulţime de oameni care simt la fel cu dvs.

Marcaţi fiecare afirmaţie în stânga în funcţie de cât de acord sunteţi cu ea. Vă rugăm să le marcaţi pe toate.

+1= sunt de acord puţin
+2= sunt de acord foarte mult
0= nici acord, nici dezacord
-1= simt puţin dezacord
-2= simt foarte mult dezacord

Vă rugăm să vă amintiţi că cel mai bun răspuns este opinia dvs. şi de obicei este reflectat de prima reacţie la item, mai degrabă decât după lungi dezbateri cu dvs. înşivă asupra experienţelor particulare.

	1	Când vreau ca soţul meu să facă ceva ce n-a planificat, nu prea pot face multe pentru a-l întoarce spre modul meu de gândire.
	2	Sunt adesea în dezorientat în legătură cu ceea ce trebuie să spun sau să fac atunci când nu sunt de acord cu soţul meu.
	3	Adesea problemele maritale se rezolvă cu prea mare efort din partea mea.
	4	Pot adesea să ajut la o reconciliere când eu şi soţul meu ne certăm.
	5	Stările soţului meu sunt adesea misterioase pentru mine, în sensul că nu prea am idee de unde au pornit.
	6	Adesea găsesc comportamentul soţului meu nepredictibil.
	7	În timpul unei neînţelegeri deseori pot să spun sau să fac ceva care să îmbunătăţească situaţia.

	8	Înţeleg comportamentul soţului meu.
	9	Perioade fericite în căsnicia noastră par să se întâmple cu puţin efort din partea mea sau fără nici un efort.
	10	Adesea starea soţului meu este o reacţie la ceea ce eu am spus sau am făcut.
	11	Există lucruri pe care le pot face pentru a ajuta terminarea unei neînţelegeri cu soţul meu şi care ne fac să ne s imţim mai bine.
	12	Circumstanţele de un fel sau altul joacă un rol important în a determina dacă căsnicia noastră merge bine sau nu.
	13	Când suntem în conflict, soţul meu este cel care cel mai adesea reconciliază situaţia.
	14	Un anumit efort este de obicei necesar din partea mea pentru a aduce experienţe plăcute în căsnicia noastră.
	15	Când avem experianţe neplăcute în căsnicie pot adesea să-mi dau seama cum am contribuit eu la producerea lor.
	16	Cel mai adesea depinde de soţul meu să facă o neînţelegere să se termine paşnic.
	17	Perioadele nefericite din căsnicia noastră par să se întâmple indiferent de ceea ce fac eu.
	18	Când avem dificultăţi în căsnicie, par să fie puţine lucruri pe care eu şi ţoţul meu le putem face pentru a ajunge la o reconciliere.
	19	Pot uşor să-mi conving soţul să facă ceva pe care el nu l-a planificat.
	20	Circumstanţele joacă un rol foarte limitat în producerea satisfacţiei maritale; ceea ce contează sunt efortul şi interesul.
	21	Adesea cred că bărbaţii sunt mai greu de înţeles decât femeile.

	22	Când am dificultăți în relațiile mele cu bărbații, găsesc că timpul este un vindecător mai bun decât orice aș putea face eu.
	23	Bărbații par mai puțin predictibili decât femeile.
	24	Femeile par mai zăpăcite decât bărbații.
	25	Când întâlnesc dificultăți în relațiile mele cu femeile, mi se pare că pot face prea puțin pentru a întoarce situația.
	26	Femeile sunt mai de încredere în interacțiuni pentru mine decât bărbații.

Traducerea și adaptarea Iulia Ciorbea

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliografie

Adler, A., Cunoaşterea omului, Ed. Iri, Bucureşti, [1927] 1996;

Allport, G., Pattern and Growth in Personality, Rinehart & Winston, New-York, 1961;

Almquist, E. şi Wehrle-Einhorn, J., The Doubly Disadvantaged: Minority Women in the Labor Force, în A. Stromberg şi S. Harkness (edit.) Women Working: Theories and Facts in Perspective, p. 63-88, Mayfield, Palo Alto, 1978;

Aries, P., Reflecţii asupra istoriei homosexualităţii, în P. Aries şi A. Bejin (coord.) Sexualităţi occidentale, p.83-99, Ed. Antet, Oradea, [1980] 1998;

Aries, P., Duby G., Istoria vieţii private, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1994;

Atkinson, M., şi Boles, J. Wasp, Wives as Senior Partners, în Journal of Marriage and the Family, 46, 861-870;

Bachofen, J., Das Mutterrecht, Meuli, Basel, 1948;

Baechler, J., Grupurile şi sociabilitatea, în R. Boudon (coord.), Tratat de Sociologie, p. 64-91, Ed. Humanitas, Bucureşti, [1992] 1997;

Bailyn, L., Accommodation of Work to Family, în A. Skolnick şi J. Skolnick (edit.) Family in Transition, p. 571-572, Brown, Boston, 1980;

Baldrige, L., Complete Guide to Executive Manners, New York, 1985;

Banton, M., Discriminarea, Ed. Du Style, Bucureşti, [1994] 1999;

Bădescu, I., Istoria sociologiei, Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1994;

(de) Beauvoir, S., Al doilea sex, Ed. Univers, Bucureşti, [1949] 1998;

Bell, R., Marriage and Family Interaction, The Dorsey Press, 1979;

Bellah, R. (coord.), Americanii. Individualism şi dăruire, Ed. Humanitas, Bucureşti, [1985] 1998;

Belsky, J., Lang, M. şi Rouine, M., Stability and Change, în Marriage across the Transition to Parenthood, în Journal of Family Issues, 7, p. 443-473, 1985;

Bem, S., Measurement of Psychological Androgyny, în Journal of Clinical and Consulting Psychology, 42, p. 155-162, 1974;

Bem, S., Sex-Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny, în Journal of Personality and Social Psychology, 31, p. 634-643, 1975;

Benedict, R., Rumanian Culture and Behavior, New-York, 1943;

Benin, M., şi Agostinelli, J., Husbands' and Wives' Satisfaction with the Division of Labor, în Journal of Marriage and the Family, 50, p. 349-361, 1988;

Berheide, C., Women's Work in the Home: Seems Like Old Times în B. Hess şi M. Sussman (edit.) Women ans the Family: Two Decades of Change, p. 37-55. Hayworth Press, New York, 1984;

Berk, S., The Gender Factorz: The Apportionment of Work in American Household. New York, Plenum, 1985;

Berman, P., Are Women More Responsive Than Men to the Young? A Review of Developmental and Situational Variables, în Psychological Bulletin, 88, p. 668-695, 1980;

(de) Balzac, H., Codul căsniciei, Ed. Helicon, Timişoara, 1993;

Bartell, G., "Group Sex Among the Mid-Americans" în Jock and Joann DeLoran (eds), Intimate LifeStyles, Pacific Palisade, Goodyear Publishing Company, California, 1975;

Băltăceanu, O., Carte pentru tineret, Ed. Medicală, Bucureşti, 1990;

Becker, S.G., Comportamentul uman - o abordare economică, Ed. All, Bucureşti, 1994;

Bigner, J., Parent - Child Relations, MacMillan Publishing Company, New York, 1989;

Birch, A., Psihologia dezvoltării, Ed. Tehnică, Bucureşti, [1988] 2000;

Bishop, B., From Women's Rights to Feminist Politics: The Developing Struggle for Women's Liberation in Poland, în Monthly Review, November, 1990;

Bly, R., Per diventare uomini, Mondadori, Milano, 1992.

Blood, R. şi Wolfe, D., Husbands and Wives: The Dynamics of Married Living, Free Press, Glencoe, 1960;

Boas, F., Anthropology and Modern Life, Norton, New York, 1928;

Bochenski, J., Ce este autoritatea?, Ed. Humanitas, Bucureşti, [1974] 1992;

Boerescu, N., Morala în acţiune în familie, Tipografia Transilvania, Piteşti, 1908;

Bourdieu, P., Avenir de classe et causalité du probable, în Revue Française de Sociologie, 15, p. 3-42, 1974;

Bowen, G. şi Orthner, D., Sex Role Congruency and Marital Quality, în Journal of Marriage and the Family, 46, p. 223-230, 1983;

Brehm, S.S., Intimate relationships, Random House, New York, 1985;

Brim, O., Family Structure and Sex Role Learning by Children: A Further Analysis of Helen Koch's Data, în Sociometry, 21, p. 1-15, 1958;

Brody, L., Sex and Age Variations in the Quality and Intensity of Children's Emotional Attributions to Hypothetical Situations, în Sex Roles, 11, p. 51-59, 1984;

Broderick, C.B., Marriage and the Family, Pretince Hall, 1988;

Brodsky, S-L., The Psychology of Adjustement and Well-Being, 1988;

Broman, C., Household Work and Family Life Satisfaction of Blacks, în Journal of Marriage and the Family, 50, p. 743-748, 1988;

Broverman, D., Bee, H., Vogel, S. şi Rosenkrantz, P., Sex-Role Stereotypes and Self-Concepts in College Students, în Journal of Consulting and Clinical Psychology, 32, p. 287-295, 1968;

Broverman, D., Klaiber, E., Kobayashi, Y. şi Vogel, W., Roles of Activation and Inhibition in Sex Differences in Cognitive Abilities, în Psychological Review, 71, p. 23-50, 1974;

Broverman, I., Broverman, D., Clarkson, F. şi Rosenkrantz, P., Sex-Role Stereotypes and Clinical Judgements of Mental Health, în Journal of Consulting and Clinical Psychology, 34, 1970;

Brown, R., Prejudice. Its Social Psychology, Blacwell, Cambridge, 1995;

Browne, A., Gender Stereotypes in Advertising on Children's Television in the 1990's. A Cross-National Analysis, în Journal of Advertising, 27, p. 83-97, 1999;

Bruckner, P. şi Finkielkraut, A., Noua dezordine amoroasă, Ed. Nemira, Bucureşti, [1977] 1995;

Burdeau, G., Traite de science politique, tome I. Libraire Generale des Droit et de Jurisprudence, Paris, 1966;

Burr, R., Day, R.D., Bahr, K.S., Family Science, Publ. Alexander's, Utah, 1989;

Busby, L., Sex Role Research on the Mass-Media, în Journal of Communication, 25, p. 107-131, 1975;

Cattell, J., American Man of Science, Science Press, New York, 1933;

Cârtâna, C., Tone, T., "Tendinţe în evoluţia familiei în România" în Sociologia Românească, nr. 5, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1994;

Chafe, W., Looking Backward in Order to Look Forward, în J. Kreps (edit.), Women and the American Economy, Prentice-Hall, 1976;

Chafetz, J. The Gender Division of Labor and the Reproduction of Female Disadvantage: Toward an Integrated Theory, în Journal of Family Issues, 9, p. 108-131, 1988;

Chang, J., Tao şi arta de a iubi, "Fondul Literar", Chişinău, 1993;

Chelcea, S., Chelcea A., Eu, Tu, Noi, Viaţa psihică - ipoteze, certitudini, Ed. Albatros, Bucureşti, 1983;

Chelcea, S., Cunoaşterea de sine - condiţie a înţelepciunii, Ed. Albatros, Bucureşti, 1986;

Chelcea, S., Din universul autocunoaşterii, Ed. Militară, Bucureşti, 1990;

Chevalier, J., Sheerbrant, A., Dicţionar de simboluri, vol. I (A-D), Ed. Artemis, Bucureşti, 1994;

Chia, M., Secretele taoiste ale iubirii, Ed. Divia, Cluj-Napoca, 1994;

Chia, M., Chia, M., Cultivarea energiei sexuale feminine, Ed. Antet, 1994;

Chirot, D., Societăţi în schimbare, Ed. Athena, Bucureşti, [1994] 1996;

Ciupercă, C., "Divorţul şi opinia publică" în Psihologia, număr special, Ed. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1994;

Ciupercă, C., "Mai este virginitatea o prejudecată?" în Psihologia, nr. 5, Ed. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1995;

Ciupercă, C., Căsătoria deschisă între deziderabil şi posibil, în Ştiinţă şi Tehnică, nr. 12, Ed. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1996;

Ciupercă, C., Cuplul modern - între emancipare şi disoluţie, Ed. Tipoalex, Alexandria, 2000;

Clina, P., The Imposter Syndrome: Overcoming the Fear That Haunts Your Success, McGregor, Atlanta, 1985;

Cockrum, J., White, P., Influences on the Life Satisfaction of Never-Married Men and Women, în Family Relation, october, 1985;

Coleman J.C., Intimate Relationships marriage and Family, MacMillan Publishing Company, New York, 1988;

Commaille, J., Les Stratégies des femmes: travail, famille et politique, La Découverte, Paris, 1992;

Connell C., Melvil K., Belles, inteligentes ... et seules, Ed. Laffont, Paris, 1987;

Connell C., Melvil K., Les femmes qu'ils aiment, les femmes qu'ils quittent, Ed. Robert Laffonte, Paris, 1989;

Cooley, C., Social organisation, The Free Press, Glencoe, 1956;

Corneau, G., Există iubiri fericite?, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000;

Costa-Foru X., Cercetarea monografică a familiei – Contribuţie metodologică, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1945;

Coverman, S., şi Sheley, J., Change in Men's Housework and Child-Care Time, 1965-1975, în Journal of Marriage and the Family, 48, p. 413-422, 1986;

Cowan, C., Cowan, P., Herning, G., Garrett, E., Coysh, W., Curtis-Boles, H. şi Boles, A., Transition to Parenthood: His, Hers and Theirs, în Journal of Family Issues, 6, p. 461-481, 1985;

Cowan, R., Women's Work, Housework and History: The Historical Roots of Inequality in Work-Force Participation, în N. Gerstel şi H. Gross (edit.), Families and Work, p. 164-177, Temple University Press, Philadelphia, 1987;

Coward, R., Female Desire: Women's Sexuality Today, Paladin, London, 1984;

Crăciun D., „Freud şi revoluţia sexuală" în Psihosociologia mass-media, nr. 2, Ed. I.N.I., Bucureşti, 1995;

Culianu I.P., Eros şi magie în Renaştere, Ed. Nemira, Bucureşti, 1994;

Daly, M., The Spiritual Dimension of Women's Liberation, în S. Gunew (coord.) A reader in Feminist Knowledge, Routledge, London, 1991;

Darwin, C., The Descent of Man and Selection in Relation to Sex. London: Murray, 1871;

Davey, A. Learning to be Prejudiced, Edward Arnold, London, 1983;

Davies, B., Frogs and Snails and Feminist Tales, Allen&Unwin, Sydney, 1991;

Deaux, K. şi Lewis, L., Structure of Gender Stereotypes: Interrelationships among Components and Gender Label, în Journal of Personality and Social Psychology, 43, p. 996-1004, 1984;

Delora J.S., Warren C.A., Ellison C.R., Understanding Sexual Interaction (2nd ed.), Boston, Houghton Mifflin, 1981;

(van) Deth, J., The Impact of Values, în J. van Deth şi E. Scarbrought (coord.) The Impact of Values, Oxford University Press, Oxford, 1995;

Deux, K. şi Emswiller, T., Explanation of successful performance on sex-linked tasks. What is skill for male is luck for the female, în Journal of Personality and Social Psychology, 29, p. 80-85, 1974;

Dobson J., Căsătoria – împlinire sau frustrare, Ed. Noua Speranţă, Timişoara, 1994;

Dobson J., Armonia în familie, Ed. Noua Speranţă, Timişoara, 1994;

Douglas N., Slinger P., Secretele amorului transfigurator extatic în Tantra Yoga, Ed. Satya, Bucureşti, 1994;

Douthitt, R., The Division of Labor within the Home; Have Gender Roles Changed?, în Sex Roles, 20, 1989;

Dowding, K., Rational Choice and Political Power, Edward Elgar, Aldershot, 1991;

Ducici I., Fericire, iubire, femeie, Ed. Niculescu, Bucureşti, 1994;

Duck, S., Relaţiile interpersonale, Ed. Polirom, Iaşi, [1994] 2000;

Duckworth J., Levitt E., Personality Analysis of a Swinger's Club, în Life Style: A Journal of Chainging Patterns, Fall, 1985;

Durkheim, E., De la division du travail social, Felix Alcan, Paris, 1893;

Durkin, K., Developmental Social Psychology, From Infancy to Old Age, Blackwell, Cambridge, 1995;

Durning, P., Education familiale. Acteurs, processus et enjeux, PUF, Paris, 1995;

Dutton D.G., Aron A.P., Some Evidence for Heightened Sexual Attraction under Conditions of High Anxiety, Journal of Personality and Social Psychology, 30(4), 1974;

Duveen, G. şi Lloyd, B., The Significance of Social Identities, în British Journal of Social Psychology, 25, p. 219-230, 1986;

Eagly, A. şi Steffen, V., Gender and Agressive Behavior, în Psychological Bulletin, 100, 1986;

Eagly, A. şi Crowley, M., Gender and Helping Behavior: A Meta-Analysis Review of the Social Psychological Literature, în Psychological Bulletin, 100, 1986;

Eagly, A., Sex Differences in Social Behavior, Erlbaum, Hillsdale, 1987;

Eibl-Eibesfeld I., Agresivitatea umană, Bucureşti, Editura Trei, 1995;

Elder, A., Traditional and Development Conception of Patherhood, în Marriage and Family Living, 11, 1949;

Eliade M.,Yoga. Nemurire şi libertate, Ed. Humanitas, 1993;

Eliade M., Erotica mistică în Benegal, Ed. Jurnalul literar, Bucureşti, 1994;

Elias, N., La Societe des individus, Fayard, Paris, 1991;

Elliott, A., Freud, feminismul şi postmodernismul, în A. Elliott (coord.), Freud 2000, p. 69-91, Ed. Antet, Oradea, [1998] 1999;

Ellis, H., Study of Britisch Genius, Hurts&Blackett, London, 1904;

Empey Lamar T., American Delinquency. Its Meaning and Construction, Chicago, The Dorsey Press, 1982;

Engels, F., Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului, Ed. PSD, Bucureşti, [1884] 1945;

England, P. şi McCreary, L., Gender Inequality in Paid Employment, în B. Hess şi M. Feree (edit.), Analyzing Gender: A Handbook of Social Science Research, p. 286-321, Sage, Beverly Hills, 1987;

Evola J., Metafizica sexului, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994;

Fagan, J. şi Singer, L., The Role of Simple Feature Differences in Infants' Recognition of Faces, în Infant Behavior and Development, 2, 1979;

BUCHAREST NATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

Fagot, B., Hagan, R., Leinbach, M. şi Kronsberg, S., Differential Reactions to Assertive and Communicative Acts of Toddler Boys and Girls, în Child Development, 56, p. 1499-1505, 1985;

Fausto-Sterling, A., Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men, Basic Books, New York, 1985;

Fein, G., Johnson, D., Kosson, N., Stork, L. şi Wasserman, L., Sex Stereotypes and Preferences in the Toy Choices of 20-Month-Old Boys and Girls, în Developmental Psychology, 11, p. 527-528, 1975;

Ferree, M., The View from Below: Women's Employment and Gender Equality in Working-Class Families, în B. Hess şi M. Sussman (edit), Women and the Family: Two Decades of Change, p. 57-75, Hayworth Press, New York, 1984;

Ferreol, G., Feminisation des emplois, în G. Ferreol (coord.), Dictionnaire de sociologie, Armand Colin, Paris, 1991;

Finkielkraut A., Înţelepciunea dragostei, Ed. De Vest, Timişoara, 1994;

Forisha B.L., Sex Roles and Personality Awarennes, Morristown, N.Y.: General Learning Press, 1978;

Foucault M., Istoria sexualităţii, Ed. De Vest, Timişoara, 1995;

Foushee, H., Helmreich, R. şi Spence, J., Implicit Theories of Masculinity and Feminity: Dualistic or Bipolar?, în Psychology of Women Quarterly, 3, p. 259-269, 1979.

Franklin, C., The Changing Definition of Masculinity, Plenum, New York, 1984;

Fremont W., Fremont T., Formula pentru o familie unită, Ed. Metonia, Timişoara, 1993;

Freud S., Psihanaliză şi sexualitate, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994;

Freud, S., Trei teorii asupra sexualităţii, Ed. Măiastra, Bucureşti, [1915] 1991;

Freud, S., Uber Triebumsetzungen, insbesondere der Analerotik, în Revue Francaise de Psychanalyse, 4, p. 609-616, 1928;

Freud, S., Die infantile Genitalorganisation. vol.XIII, Imago, London, [1923] 1952;

Friedan, B., The Feminine Mystique, New-York, 1965;

Fromm E., Arta de a iubi, Ed. Anima, Bucureşti, 1985;

Frumuşani, D. şi Popa, G., Roluri, modele ocupaţionale şi familiale în Abecedar, în L. Grunberg şi M. Miroiu (coord.) Gen şi educaţie, p. 35-39, Ed. Ana, Bucureşti, 1997;

Gandal, M., Maltratarea femeii în România, în Conferinţa de Presă, 10 aprilie, Bucureşti, 1996;

(Y) Gasset O.J., Studii despre iubire, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;

Gatens, M., Feminism şi filosofie. Perspective asupra diferenţei şi egalităţii, Ed. Polirom, Iaşi, [1991] 2001;

Gebhardt P.H., Gagnon J.H., Pomerox W.B., Cristenson C.V., Sex offenders: An Analysis of Types, New York, Harper and Row, 1965;

Geerkin, M. şi Gove, W., At Home and at Work: The Family's Allocation of Labor, Sage., Beverly Hills, 1983;

Gerson, J. şi Peiss, K., Boundaries, Negotiation, Consciousness: Reconceptualizaing Gender Relations, în Social Problems, 32, p. 317-331, 1985;

Ghebrea, G. şi Tessier, R., Cuplu şi familia românească: menţinerea precară a familiei tradiţionale, în Sociologie Românească, 5, p. 475-489, 1994;

Giddens, A., Sociologie. Bucureşti, Ed. All, [1989] 2000.

Gilmartin B., Swinging: Who Gets Involved and How?, în R. Libby and R. Whitehurst, eds. Marriage and Alternatives: Exploring Intimate Relationships (Glenview III. Scott, Foresman&Cocs), 1977;

Girard A., „Alegerea soţului – fenomen social" în Sociologie franceză contemporană, Ed. Politică, Bucureşti, 1971;

Goldberg, S. şi Lewis, M., Play Behavior in the Year-Old Infant: Early Sex Differences, în Child Development, 40, 21-31, 1969;

Goodman, N., Introduction to Sociology, Harper& Collins, 1992;

Gould, R., Measuring Masculinity by the Size of a Paycheck, în D. David şi R. Brannon (edit.), The Forty-nine Percent Majority: The Male Sex Role, p. 113-118, Addison-Wesley, 1976;

Gray, J., Bărbaţii vin de pe Marte, femeile de pe Venus, Ed. Vremea, Bucureşti, [1992] 1997;

Grunberg, L., Stereotipuri de gen în educaţie, în L. Grunberg şi M. Miroiu (coord.), Gen şi educaţie, p. 19-35, Ed. Ana, Bucureşti, 1997;

Grunberg, L., Cenuşăresele tranziţiei, în L. Grunberg şi M. Miroiu (coord.) Gen şi societate, p. 40-55, Ed. Ana, Bucureşti, 1997;

Hall, J., Gender Effects in Decoding Nonverbal Cues, în Psychological Bulletin, 85, 1978;

Halpern, D., Sex Differences in Intelligence: Implications for Education, în American Psychologist, 52, p. 1091-1102, 1997;

Harriman, L., Marital Adjustment as Related to Personal and Marital Changes Accompanying Parenthood, în Family Relations, 34, p. 233-239, 1986;

Hauk P., Gelozia. Cum apare şi cum poate fi învins acest monstru al vieţii sentimentale, Ed. Polimark, Bucureşti, 1994;

Hayes, N. şi Orrel, S., Psihologie, Ed. All, Bucureşti, [1993] 1997;

Heilbrun, C. Toward a Recognition of Androgyny, Knopf, New York, 1964;

Hendrick C., Hendrick S.A., Theory and Method of Love, Journal of Personality and Social Psychology, 50(2), 1986;

Herseni, T., Industrializare şi urbanizare. Cercetare de psihosociologie concretă la Boldeşti, Ed. Academiei, Bucureşti, 1970.Horney K., Personalitatea nevrotică a societăţii noastre, Ed. Iri, Bucureşti, 1996;

Herseni, T., Sociologie, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982;

Hiller, D. şi Philliber, W., The Division of Labor in Contemporary Marriage: Expectations, Perceptions and Performance, în Social Problems, 33, p. 191-201, 1986;

Hochschild, A., Housework and Gender Strategies for Getting Out of It, presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Washington, 1985;

Hoffman, L., Early Childhood Experiences and Women's Achievement Motives, în M. Mednick, S. Schwartz şi L. Hoffman (edit.), Women and Achievement: Social and Motivational Analysis, Hemisphere Publishing, Washington, 1975;

Hoffman, M., Sex Differences in Empathy and Related Behaviors, în Psychological Review, 84, p. 712-722, 1987.

Horney, K., Our Inner Conflicts, W.W. Norton & Company, New York, 1945;

Hornung, C. şi McCullough, B., Status Relantionships in Dual-Employment Marriages: Consequences for Psychological Well-Being, în Journal of Marriage and Family, 43, p. 125-141, 1981;

Hoyenga, K. şi Hoyenga, B., The Question of Sex Differences, Brown, Boston, 1979;

Huber, J. şi Spitze, G., Sex Stratification: Children Housework and Jobs, Academic Press, New York, 1983;

Hutin S., Secretele tantrismului. Magia sau tehnica amorului, Ed. Sophia, Arad, 1993;

Hyde, J., How Large are Gender Differences in Aggresion? A Developmental Meta-Analysis, în Developmental Psychology, 20, 1984;

Hyde, J., Gender Differences in Aggresion, în J. Hyde şi C. Linn (edit.), Psychology of Gender, John Hopkins University Press, Baltimore, 1986;

Iluţ, P., Asimetria rolurilor de sex, în I. Radu, P. Iluţ şi L. Matei (edit.), Psihologie socială, p. 247-264, Ed. Exe SRL, Cluj-Napoca, 1994;

Iluţ P., Familia – cunoaştere şi asistenţă, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1995;

Iluţ, P., Iluzia localismului şi localizarea iluziei, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;

Inoff, G., Halverson, C. şi Pizzagati, K., The Influence of Sex-Role Stereotypes on Children's Self and Peer-Attributions, în Sex Roles, 9, p. 1205-1222, 1983;

Jackson, L., Ialongo, N. şi Stollak, G., Parental Correlates of Gender Role: The Relations between Parents's Masculinity, Feminity and Child-Rearing Behaviors and Their Children's Gender Roles, în Journal of Social and Clinical Psychology, 2, p. 204-222, 1986;

Jackson, S.; Scott, S., Sexual Skirmishes and Feminist Factions – Twenty-Five Years of Debate on Women and Sexuality, în S. Jackson şi S. Scott (coord.), Feminism and Sexuality, p. 2-9, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1996;

Jenks R.J., A Comparative Study of Swingers and Non Swingers: Atitudes and Behavior, în LifeStyle: A Journal of Changing Patterns, Fall, 1985;

Jung C.G., Introducere şi comentariu la „Arta prelungirii vieţii. Secretul florii de aur. Cartea chinezească a vieţii" tradusă şi explicată de R. Wilhelm, Ed. Trei, Bucureşti, 1996;

Jung C.G., Psihologie şi alchimie, Ed. Teora, Bucureşti, 1996;

Jung C.G., În lumea arhetipurilor, în Caiete de psihanaliză, nr. 4, supliment al săptămânalului Jurnalul literar, Ed. Jurnalul literar, Bucureşti, 1994;

Jung C.G., Căsătoria ca relaţie psihologică, în volumul Puterea Sufletului, a treia parte, Ed. Anima, Bucureşti, 1994;

Kamo, Y., Determinants of the Household Division of Labor: Resources, Power and Ideology, în Journal of Family Issues, 9, p. 177-200, 1988;

Kaufmann, J.C., Corps des femmes, regards d'hammes, Nathan, Paris, 1995;

Kellerhals, J., Les Types d'interaction dans la famille, în L'Anee sociologique, 37, p. 153-179, 1987;

Kephart W.A., Jedlicka D., The Family Society and the Individual, New York, 1988;

Kerckoff A.C., Davis K.E., Value Consensus and Need Complementary in Mate Selection, American Sociological Rewiew, 27(3), 1962;

Knox D., Sporakowski M.J., Attitude of College Students Toward Love, Journal of Marriage and the Family, 30(4), 1968;

Kohlberg, L., Stage and Sequence: The Cognitive Developmental Approach to Socialization, în D. Goslin (coord.), Handbook of Socialization Theory and Research. p. 347-480, Rand McNally, Chicago, 1969;

Kravetz, D., Social Work Practice with Women, în T. Morales şi B. Shaefor (edit.), Social Work: A Profession of Many Faces, p. 303-330, Allyn&Bacon, Boston, 1995;

Lafont, H., Grupurile de tineri, în P. Aries şi A. Bejin (coord.) Sexualităţi occidentale, p. 189-205, Ed. Antet, Oradea, [1980] 1998;

Lamb, M., Father-Infant and Mother-Infant Interaction in the First Year of Life, în Child Development, 48, p. 167-181, 1977;

Larionescu M., Familia: primatul ordinii morale, în Sociologie Românească, nr. 5, Ed. Academiei, Bucureşti, 1994;

Larwood, L. şi Gattiker, V., A Comparison of the Career Paths used by Successful Women and Men, în B. Gutek şi L. Larwood (edit.), Women's Career Development, p. 129-156, Sage, Newbury Park, 1987;

Laws, J., The Second 'X': Sex Role and Social Role, Elsevier, New York, 1979;

Lederer W.J., Jackson D.D., Eight Myths of Marriage, în R.H. Walsh and O. Pocs (ed.) Marriage and Family, Guilforrd, C.T. Dushnkin, 1981;

Lee J.A., The Colors of Love, New York, Banntam, 1977;

Lein, L., Families without Villains: American Families in an Era of Change, Lexington Books, Lexington, 1984;

Leonelli, E., Dragoste şi sex, Ed. Doina, Bucureşti, [1994] 1997;

LePlay, F., Les ouvriers europeenes, Imprimerie Imperiale, Paris, 1855;

Lever, J., Sex Differences in the Complexity of Children's Play and Games, în American Sociological Review, 43, p. 471-483, 1978;

Levinson D., Malone M.J., Toward Explaining Human Culture: A Critical Review of the Findings of Worldwide Cross-Cultural Research, New Haven, Connecticut, 1980;

Levy, J., Cerebral laterization and spatial ability, în Behavior Genetics, 6, p. 171-188, 1976;

Levy, G., Relations among Aspects of Children's Social Environments, Gender Schematization, Gender Role Knowledge and Flexibility, în Sex Roles, 21, p. 803-811, 1989;

Liiceanu, A., Modele de relaţii, modele de stil, în Avantaje, februarie, 1997;

Linton, R., The Study of Man, Appleton-Century-Crofts, New York, 1936;

Lipovetsky, G., A treia femeie, Ed. Univers, Bucureşti, [1997] 2000;

Lloyd, B., Diferenţele dintre sexe, în S. Moscovici (coord.), Psihologia socială a relaţiilor cu celălalt, p. 230-244, Ed. Polirom, Iaşi, [1994] 1998;

Lopamudra Y., Extazul tantric. A face dragoste – o artă, Ed. Antet, 1994;

Lovdal, L., Sex Role Messages in Television Commercials: An Update, în Sex Roles, 21, p. 715-727, 1989;

Luft, J., Of human interaction, National Press Books, Palo Alto, 1969;

Lupeanu M., Lupeanu C., Viaţa intimă la chinezi, Bucureşti, 1992;

Lupetow, L., Guss, M. şi Hyden, C., Sex Role Ideology, Marital Status and Happiness, în Journal of Family Issues, 10, 383-400, 1989;

Maccoby, E. şi Jacklin, C., The Psychology of Sex Differences, Stanford University Press, Stanford, 1974;

Macnab F., Sexual Desire, Melbourne, 1982;

Mahoney E.R., Human Sexuality, McGraw-Hill Inc., SUA, 1983;

Malinowski, B., Sex and Repression, Brace Co, New York, 1927;

Mamali C., Balanţa motivaţională şi coevoluţie, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981;

Manolescu, A., Agresiuni, în Dilema, 150, p. 8, 1995;

Marcuse H., Eros şi civilizaţie, Ed. Trei, 1996;

Maret, E. şi Finlay, B., The Distribution of Household Labor among Women in Dual-Earner Families, în Journal of Marriage and the Family, 46, p. 357, 1984;

Maslow, A., Motivation and personality, Harper and Brothers, New York, 1954;

Masters W., Johnson V.E., Kolodny R.C., Human Sexuality, 4th Ed., Harper Collins Publishers, 1992;

Masters W.H., Johnson E.V., Human Sexual Inadequancy, London, 1970;

Matei, A., Familia tânără în societatea noastră, în Calitatea Vieţii, 1/2, p. 25-34, 1995;

Mayhal J., Mayhal C., Căsnicia cere mai mult decât dragostea, Ed. Vanessa, Timişoara, 1991;

Mânzat, I., Psihologia sinergetică, Ed. Pro Humanitate, Bucureşti, 1999;

McCubbin, Blum Dahl B., Marriage and Family, Individuals and Life Cycles, John Willey & Sons, 1985;

McDonald, K. şi Parke, R., Parent-Child Physical Play: The Effects of Sex and Age on Children and Parents, în Sex Roles, 15, p. 367-368, 1986;

McGuiness, D. şi Pribram, K., The Origins of Sensory Bias in the Development of Gender Differences in Perception and Cognition, în M. Bortner (edit.), Cognitive Growth and Development: Essays in Honor of Herbert G. Birch, Brunner&Maxwell, New York, 1979;

Mead, G.H., Mind, Self and Society, University of Chicago Press, Chicago, 1934;

Mead, M., Growing up in New Guineea, Maroc, New York, 1930;

Mead, M., Sex and Temperament in Three Primitive Societies., Morrow, New York, 1935;

Mead, M., Le Fosse des generations, Denoel, Paris, 1971;

Meltzoff, A., Imitation of Televised Models by Infants, în Child Development, 59, p. 1221-1229, 1988;

Mendras, H., Elemente de sociologie, Armand Colin, Paris, 1987.

Merton, R.K., Social Theory and Social Structure, Free Press, Glencoe, 1957;

Michel A., „Familie, industrializare, locuinţă" în Sociologie franceză contemporană, Ed. Politică, Bucureşti, 1971;

Michel, A. Sociologie de la famille et du marriage, PUF, Paris, 1972;

Mihăilescu, I., Discriminare, în C. Zamfir şi L. Vlăsceanu (coord.), Dicţionar de sociologie, p. 177, Ed. Babel, Bucureşti, 1993.

Mihăilescu I., „Politici sociale în domeniul populaţiei şi familiei" în Politici sociale. România în context european, coord. E. Zamfir, C. Zamfir, Ed. Alternative, Bucureşti, 1995;

Mill, J., The Subjection of Women, în A. Rossi (edit.), Essays on Sex Equality, University of Chicago Press, Bucureşti, 1970;

Miller, C., Qualitative Differences among Gender-Stereotyped Toys: Implications for Cognitive and Social Development în Girls and Boys, în Sex Roles, 16, p. 473-487, 1987;

Miller, J. şi Garrison, H., Sex-Roles: The Division of Labor at Home and in the Workplace, în D. Olson şi B. Miller (edit.), Family Studies Yearbook, p. 323-348, vol.2, Sage, Beverly Hills, 1984;

Mircea, T., Familia - de la fantasmă la nebunie, Ed. Marineasa, Timişoara, 1994;

Miroiu M., Gândul umbrei, Ed. Alternative, Bucureşti, 1995;

Mitchell, J., Psychoanalysis and Feminism, Allen Lane, London, 1973;

Mitrea G., „Funcţiile familiei ieri şi azi" în Calitatea Vieţii, nr. 2-3, Ed. Academiei, Bucureşti, 1993;

Mitrea G., „Structuri psihice ca elemente ale stilului de viaţă familial" în Calitatea Vieţii, nr. 1-2, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1995;

Mitrofan I., Mitrofan N., Interacţiuni disfuncţionale maritale cu risc comportamental patologic, în vol. „Asistenţa psihiatrică a cazurilor cu risc comportamental patologic", Iaşi, 1987;

Mitrofan I., Mitrofan N., Pentru o căsnicie armonioasă, în vol. „Psihologia şi viaţa cotidiană", Ed. Academiei, Bucureşti, 1988;

Mitrofan, N., Dragostea şi căsătoria, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984;

Mitrofan, I., Cuplul conjugal - armonie şi dizarmonie, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989;

Mitrofan I., Mitrofan N., Disfuncţii globale şi specifice în adoptarea şi exercitarea rolului conjugal, în Revista de Psihologie nr. 2/1989 şi 4/1989;

Mitrofan I., Mitrofan N., Educaţia sexuală sau sexual afectivă?, în revista de Pedagogie, nr. 6/1990;

Mitrofan, I. şi Mitrofan, N., Familia de la A la Z, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1991;

Mitrofan I., Mitrofan N., Familia bolnavului psihic – patologie individuală sau interpersonală?, în Revista de Psihologie, nr. 3-4/1991;

Mitrofan I., Mitrofan N., De la identitatea sexuală la relaţiile iniţiatice sau reîntoarcerea la izvoarele cuplului. Ce ştiu şi ce nu ştiu părinţii, în revista Alternative, nr. 7-8/1991;

Mitrofan I., Mitrofan N., Intimitatea – o cheie psihologică a longevităţii cuplului, în Revista Alternative, nr. 9-10/1991;

Mitrofan I., Mitrofan N., Dialogul familial, în vol. „Cabinet de psihologie", Ed. Academiei, Bucureşti, 1992;

Mitrofan I., Mitrofan N., Familia cu un singur părinte – o nouă formă de familie, în revista Alternative, nr. 1-2/1992;

Mitrofan I., Mitrofan N., Elemente de psihologie a cuplului, Ed. Şansa, Bucureşti, 1994;

Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia românească în perioada de tranziţie" în Psihologia, număr special, Ed. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti, 1994;

Mitrofan I., Gheorghiu M., Rezistenţe şi capacităţi compensatorii ale familiei în reintegrarea socio-profesională a deficitului psihic, în Revista de Expertiză Medicală şi Recuperare a Capacităţii de Muncă, vol. 1-2, 1995;

Mitrofan N., Zdreghea V., Butoi T., Psihologia judiciară, Casa de edit. şi presă Şansa, Bucureşti, 1994;

Mitrofan I., „Calitatea vieţii familiale. Estimări, predicţii şi soluţii" în Calitatea Vieţii, nr. ½, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1995;

Mitrofan, I. şi Ciupercă, C., Psihologia relaţiilor dintre sexe. Mutaţii şi alternative, Ed. Alternative, Bucureşti, 1997;

Mitrofan, I. şi Ciupercă, C., Incursiune în psihosociolgia şi psihosexologia familiei, Ed. Mihaela Press, Bucureşti, 1998;

Morgan, L., Systems of Consanguinity and Affinity, Smithsonian Institution, Washington, 1870;

Morgan, M., Television, Sex-Role Attitudes and Sex-Role Behavior, în Journal of Early Adolescence, 3, p. 269-282, 1987;

Morris D., Maimuţa goală, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1991;

Morrison, A., Women and Minorities in Management, în American Psychologist, 2, 1990;

Murdock, G., Comparative Data on the Division of Labor by Sex, în Social Forces, 15, p. 551-553, 1937;

Murstein B., Case D., Grenn S.P., Personality Correlates of Ex-Swingers, în LifeStyle: A Journal of Changing Patterns, Fall, 1985;

Nadelson, C. şi Nadelson, T., Dual-Career Marriages: Benefits and Costs, în F. Pepitone-Rockwell (edit.), Dual Career Couples, Sage, Beverly Hills, 1980;

Naisbitt, J. şi Aburdene, P., Megatendinţe 2000, Ed. Humanitas, Bucureşti, [1990] 1993.

Neder, M., Experienţa franceză a cercetării stilurilor de viaţă, în Calitatea Vieţii, 1/2, p. 142-154, 1992;

Nichols M. P., Schwartz R.C., Family Therapy. Concepts and Methods, Boston, 1991;

Niel, M., Drama eliberării femeii, Ed. Politică, Bucureşti, 1974.

Niţescu V., Adolescenţa, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1986;

Norris, P., Women Leaders Worldwide: A splash of color, în the Photo Op, în Women, Media and Politics, Oxford University Press, New York, 1997;

O'Brien, M., Activity Level and Sex-Stereotyped Toy Choices in Toddler Boys and Girls, în Journal of Genetic Psychology, 146, p. 527-533, 1985;

O'Brien, M., Parent's Speech to Toddlers: The Effect of Play Context, în Journal of Child Language, 14, p. 269-299, 1987;

Olivier C., Filles d'Eve, Paris, 1990;

O'Neill N., O'Neill G., Open Marriage, New York, Aron, 1973;

O'Neil, N., Schoonover, S. şi Adelstein, L., The Effect of TV Advertising on Children's Perceptions of Roles, în T. Whipple (edit.), Children and Television: A Report to Montessori Parents, Cleveland State University, Cleveland, 1980;

Osho, Spiritualitatea tantrică, Bucureşti, 1995;

Osterrieth, P., Copilul şi familia, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, [1967] 1973;

Parke, R., Fathers, Harvard University Press, Cambridge, 1981;

Parkinson, L., Separarea, divorţul şi familia, Ed. Alternative, Bucureşti, [1987] 1993;

Parsons, T., The Social System, The Free Press, New York, 1951;

Parsons, T. şi Bales, R., Family, Socialization and Interaction Process, The Free Press, Glencoe, 1955;

Pavelcu V., Din viaţa sentimentelor, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1969;

Păunescu C., Necunoscutele înfăţişări ale sexualităţii, Ed. Aldomoro, Bucureşti, 1991;

Păunescu, C., Agresivitatea şi condiţia umană. Bucureşti, Ed. Tehnică, 1994;

Peplan L.A., What Homosexuals Want in Relationships, Psychology Today 15(3), 1981;

Perrot, M., Figuri şi roluri, în P. Aries şi G. Duby (coord.), Istoria vieţii private. vol. 7. Bucureşti, Ed. Meridiane, [1985] 1997;

Persell, C., Understanding Society: An Introduction to sociology, Harper&Row, New York, 1990;

Peterson, A. şi Wittig, M., Sex-Related Differences in Cognitive Functioning: An Overview, în M. Wittig şi A. Peterson (edit.), Sex-Related Differences in Cognitive Function: Developmental Issues, Academic Press, New York, 1979;

Pleck, J., Men's Family Work: Three Perspectives and Some New Data, în Family Coordinator, 28, p. 481-488, 1979;

Pleck, J., The Myth of Masculinity, MIT Press, Cambridge, 1981;

Pleck, J., Working Wives/Working Husbands, Sage, Beverly Hills, 1985;

Pocs O., Our intimate relationships marriage and the family, Horper and Row Publ., New York, 1989;

Prost, A., Frontierele şi spaţiile privatului, în P. Aries şi G. Duby (coord.), Istoria vieţii private, vol 9, Ed. Meridiane, Bucureşti, [1985] 1997;

Puiu, R., Marhan, A. şi Cristea, A., Influenţa stereotipurilor sexuale asupra percepţiei altuia de acelaşi sex şi a altuia de sex opus, în Anuarul Observatorului Social, 1, p. 58-69, 1994;

Radin, N. şi Russell, G., Increased Father Participation and Child Development Outcomes, în M. Lamb şi A. Sagi (edit.) Fatherhood and Family Policy, p. 191-218, Erlbaum, Hillsdale, 1983;

Radu, N., Furtună, C., Vancea, G. şi Bălan, C., Prefaceri socio-umane în România secolului XX, Ed. Fundaţiei „România de Mâine", Bucureşti, 1996;

Rainwater, L., Coleman, R. şi Handel, G., Workingman's Wife, Oceana, New York, 1959;

Reich W., Funcţia orgasmului; Ed. Trei, Bucureşti, 1995;

Reid D., Tao. Cartea completă de medicină tradiţională chineză, Ed. Colosseum, Bucureşti, 1996;

Reiss J.L., Family Systems in America (3rd ed.), New York, 1980;

Relgis E., Istoria sexuală a omenirii, Ed. Universitaria, Bucureşti, 1973;

Reuben D., Everything you always wanted to know about sex, A Baritan Book Publ. With D. McKay Comp., Inc., 1969;

Richmond-Abbott, M., Sex-Roles of Mothers and Children in Divorced, Single-Parent Families, în Journal of Divorce, 8, p. 34-46, 1984;

Richmond-Abbott, M., Masculine and Feminine. Gender Roles Over the Life Cycle, McGraw-Hill, New York, 1992;

Rocheblave-Spenle, A., Les roles masculines et feminins, Presses Universitaires de France, Paris, 1964;

Rocheblave-Spenle, A., La Notion de rôle en psychologie sociale, PUF, Paris, 1969;

Rosen, E., Bitter Choices: Blue-Collar Women in and out of Work, Chicago University Press, Chicago, 1987;

Ross, H. şi Taylor, H., Do Boys Prefer Daddy or His Physical Style of Play?, în Sex Roles, 20, p. 23-31, 1989;

Rossi, A., Transition to Parenthood, în P. Rose (edit.), Socialization and the Life Cycle, p. 132-145, St. Martin's, New York, 1979;

Roussel L., La famille incertaine, Paris, 1989;

Rousselet J., Adolescentul - acest necunoscut, Ed. Pedagogică, Bucureşti, 1969;

Roy, C., La gestion du temps des hommes et des femmes, des actifs et des inactifs, în Economie et statistique, 233, p. 5-11, 1989;

Rubin Z., The Love Research, in R.H. Walsh & O. Pocs (eds), Marriage and Family 82/83, Guilford, C.T. Dushkin, 1982;

Rubin, J., Provenzano, F. şi Luria, Z., The Eye of the Beholder: Parents' Views of Sex of Newborns, în American Journal of Orthopsychiatry, 44, p. 512-519, 1974;

Ruble, D., Fleming, A., Hackel, L. şi Stangor, C., Changes in Marital Relationship during the Transition to First Time Motherhood: Effects of Violated Expectations Concerning Division of Household Labor, în Journal of Personality and Social Psychology, 55, p. 78-87, 1988;

Russele H.D., Sexual Explication, Sage Publications, Beverly Hills, London, New Delhi, volume 155, Sage Library of Social Research, 1984;

Sandu, D., Sociologia tranziţiei, Ed. Staff, Bucureşti, 1996;

Sandu D., Statistica în ştiinţele sociale, T.U.B., 1993;

Săhleanu V., Macavei I., Vita sexualis, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1972;

Scanzoni, J., Sex Roles, Economic Factors, and Marital Solidarity in Black and White Marriages, în Journal of Marriage and the Family, 37, p. 130, 1975;

Scanzoni, J. şi Fox, L., Sex Roles, Family, and Society: The Seventies and Beyond, în Journal of Marriage and the Family, 42, p. 743-758, 1980;

Scher, D., Sex-Role Contradictions: Self-Perceptions and Ideal Perceptions, în Sex Roles, 7-8, p. 235-242, 1984;

Schifirneţ C., Generaţie şi cultură, Ed. Albatros, Bucureşti, 1985;

Schnabl S., Bărbatul şi femeia, Ed. Universitaria, Chişinău, 1993;

Schnapper, D., L'Épreuve du chômage, Gallimard, Paris, 1981;

Schulz D.A., Rodgers S.F., Marriage and Family, and Personal Fulfiment (3rd ed.), Englewood Cliffs, New York, Prentice-Hall, 1985;

Sears, D., Peplau, L. şi Taylor, S., Social Psychology, Prentice Hall, Los Angeles, 1991;

Seguela, J., Viitorul viitorului, Ed. Aldo Press, Bucureşti, 1998;

Shank, S., Women and the Labor Market: The Link Grows Stronger, în Monthly Labor Review, 11, p. 3-8, 1988;

Sherman, J., Sex Related Cognitive Differences: An Essay on Theory and Evidence, Thomas, Springfield, 1978.

Shumaker, S. şi Hill, D., Gender Differences in Social Support and Physical Health, în Health Psychology, 10, 1991;

(de) Singly, F., Le Soi, le couple el la famille, Nathan, Paris, 1996;

Slaby, R. şi Frey, K., Development of Gender Constancy and Selective Attention to Same-Sex Models, în Child Development, 46, p. 849-856, 1975;

Smedescu I., „O instituţie fundamentală" în Familia modernă, nr. 1, Bucureşti, 1995;

Smelser, N., Sociology, Prentice Hall, New York, 1991;

Smirnov, I. şi Marghescu, G., Stilul de viaţă şi familia, în C. Zamfir şi C. Rebedeu (coord.) Stiluri de viaţă, p. 68-84, Ed. Academiei, Bucureşti, 1989;

Smith, R., The Movement of Women into the Labor Force, în R. Smith (edit.), The Subtle Revolution: Women and Work, The Urban Institute, Washington, 1979;

Smith, C. şi Lloyd, B., Maternal Behavior and Perceived Sex of Infant: Revisited, în Child Development, 49, p. 1263-1265, 1978;

Snodgrass, S., Women s intuition: The effect of subordinate role on interpersonal sensitivity, în Journal of Personality and Social Psychology, 49, p. 146-155m, 1985;

Sousa, E. şi Leyens, J., A priori versus spontaneous models of attribution: The case of gender and achievement, în British Journal of Social Psychology, 26, p. 281-292, 1987;

Staines, G. şi Libby, P., Men and Women in Role Relationship, în R. Ashmore şi F. DelBoca (edit.), The Social Psychology of Female-Male Relations, p. 211-258, Academic Press, New York, 1986;

Starcke, C., La famille primitive: Ses origines et son developpment, Paris, 1891.

Stăiculescu B.R., Biographies et generations, Ed. Academiei, Bucureşti, 1995;

Stănciulescu, E., Sociologia educaţiei familiale, vol I, Ed. Polirom, Iaşi, 1997;

Stănciulescu, E., Sociologia educaţiei familiale, vol II, Ed. Polirom, Iaşi, 1998;

Stănoiu A., Voinea M., Sociologia familiei, T.U.B., Bucureşti, 1983;

Stekel, W., Psihologia eroticii feminine, Ed. Trei, Bucureşti, [1927] 1997;

Steiner R., Esoterismul creştin, Ed. Univers Enciclopedic, 1995;

Stephens W.H., The Family in Cross-Cultural Perspective, New York, 1963;

Stern, M. şi Karraker, K., Sex Stereotyping of Infants: A Review of Gender Labeling Studies, în Sex Roles, 20, p. 501-511, 1989;

Stoian M., Adolescenţa - o primejdie?, Ed. Pedagogică, Bucureşti, 1968;

Stoian M., Fetele despre băieţi, băieţii despre fete, Bucureşti, Ed. Politică, 1971;

Stoica T., Sexologie şi educaţie sexuală, Ed. „R", Bucureşti, 1993;

Sullerot, E., Histoire et sociologie du travail féminin, Gonthier, Paris, 1968;

Szondi L., Diagnostic experimental des pulsions, P.U.F., Paris, 1952;

Şchiopu U., Verza E., Psihologia vârstelor, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981;

Taylor, M. şi Hall, J., Psychological Androgyny: Theories, Methods and Conclusions, în Psychological Bulletin, 92, p. 347-366, 1982;

Tessier R., Ghebrea G., „Cuplul şi familia românească: menţinerea precară a familiei tradiţionale" în Sociologie Românească, nr. 5, Ed. Academiei, Bucureşti, 1994;

Thatcher A., O teologie creştină a sexualităţii, Bucureşti, Ed. Polimark, 1995;

Thompson, S., Gender Labels and Early Sex-Role Development, în Child Development, 46, p. 339-347, 1975;

(de) Tocqueville A., Despre democraţie în America, vol. II, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;

Toffler, A., Al Treilea Val, Ed. Politică, Bucureşti, [1981] 1983.

Tordjman G., La maladie conjugale, Paris, 1973;

Touzard, H., Etude des roles conjugaux el la structure familliale, în Buletin CERP, XV, p. 3-4, 1966;

Tönnies, F., Gemeinschaft und Gesellschaft, Leipzig, 1887;

Tudiver, J., Parents and the Sex-Role Development of the Pre-School Child, în C.S. Adamo (edit.) Sex Roles: Origins, Influences and Implications for Women, p. 33-49, Eden's Press Women's Publications, Montreal, 1980;

Tynayre M., Istoria iubirii, Ed. Viaţa Românească, Bucureşti, 1992;

Unger, R. şi Crawford, M., Women and Gender: A Feminist Psychology, McGraw-Hill, New York, 1992;

Ungureanu M., Sex şi sexualitate, Ed. Viaţa Românească, Bucureşti, 1994;

Vatsyayana, Arta erotică, Ed. Porto-Franco, Bucureşti, 1991;

Vincent, G., Socializarea fetiţelor, în P. Aries şi G. Duby (coord.), Istoria vieţii private, p. 249-251, vol. 9, Ed. Meridiane, Bucureşti, (1985) 1997;

Vivekananda S., Bhakti-Yoga, Ed. Lotus, Bucureşti, 1993;

Voinea M., Psihosociologia familiei, T.U.B., 1996;

Voinea M., Sociologia familiei, T.U.B., Bucureşti, 1993;

Voyer, D., Voyer, S. şi Bryden, M., Magnitude of Sex Differences in Spatial Abilities, în Psychological Bulletin, 117, p. 250-270, 1995;

Warner, R., Alternative Strategies for Measuring Household Division of Labor: A Comparison, în Journal of Family Issues, 7, p. 179-195, 1986;

Weingarten, H., Remarriage and Well-Being, în Journal of Family Issues, 1, p. 553-559, 1980;

Westermark, E., The History of Human Marriage, London, 1891;

Whisman, M. şi Jacobson, N., Depression, Marital Satisfaction and Marital and Personality Measures of Sex Roles, în Journal of Marital and Family Therapy, 15, p. 177-186, 1989;

Williams, J. şi Best, D., Cross-cultural Views of Woman and Men, în W. Lonner şi R. Malpass (edit.), Psychology and Culture, Allyn&Bacon, Boston, 1994;

Worthington, E. şi Buston, J., The Marriage Relationship during the Transition to Parenthood, în Journal of Family Issues, 7, p. 443-473, 1986;

Yee, M. şi Brown, R., The Development of Gender Differentiation in Young Children, în British Journal of Social Psychology, 33, p. 183-196, 1994;

Yogev, S. şi Brett, J., Perceptions of the Division of Housework and Childcare and Marital Satisfaction, în Journal of Marriage and the Family, 47, p. 609-618, 1985;

Zamfir, E., Relaţiile interpersonale şi stilurile de viaţă, în C. Zamfir şi I. Rebedeu (coord.), Stiluri de viaţă, p. 85-101, Ed. Academiei, Bucureşti, 1989;

Zamfir, C., Valoare, în C. Zamfir şi L. Vlăsceanu (coord.), Dicţionar de sociologie, p. 661-663., Ed. Babel, Bucureşti, 1993.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tipar: SITECH
Craiova, A. I. Cuza, bl. A, et. 1
Telefon/fax: 051/414003

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY